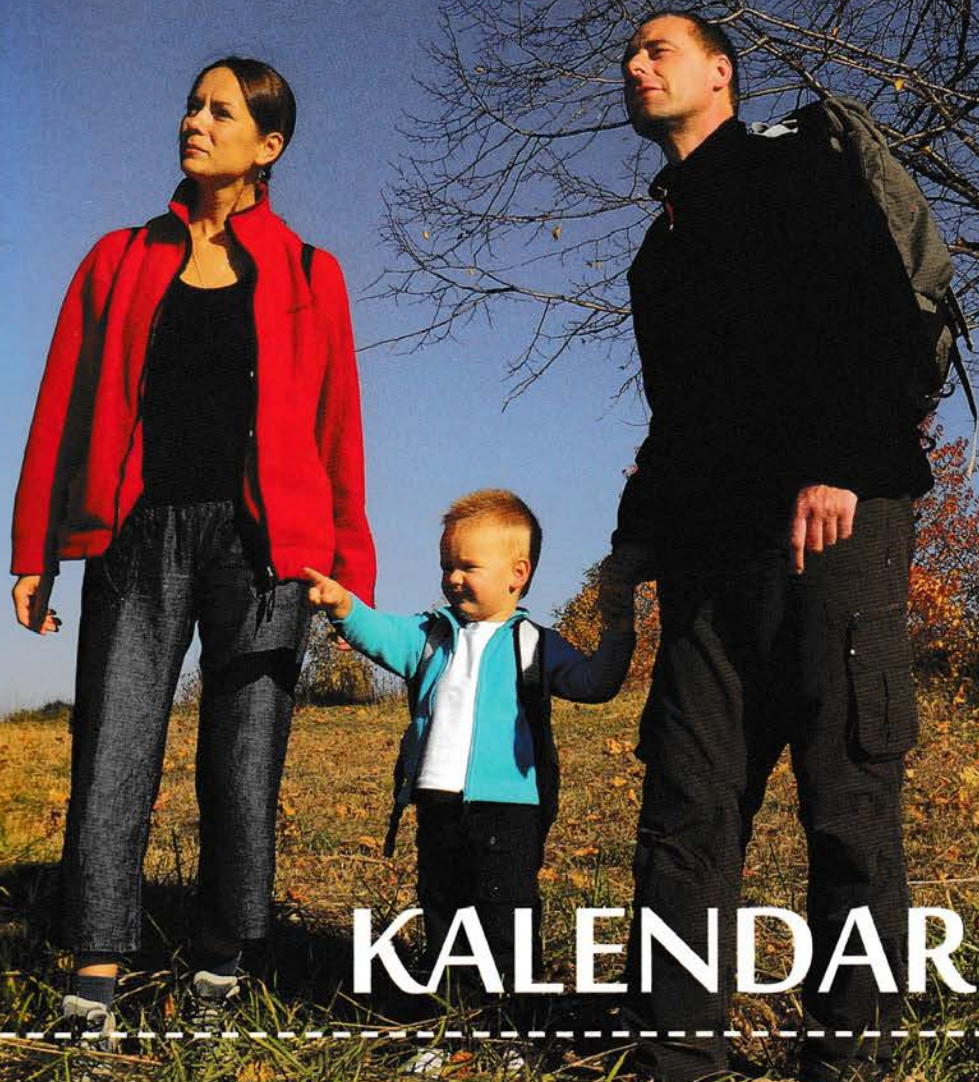

WĘDRÓWKI PO BABIOGÓRSKICH GMINACH

Opisy szlaków, mapy, informacje

KALENDARZ

2013

WĘDRÓWKI PO BABIOGÓRSKICH GMINACH

Opisy szlaków, mapy, informacje

KALENDARZ

---

2 13

WSPÓŁPRACA

Marcin Leśniakiewicz

TEKSTY

Marcin Leśniakiewicz (opisy szczytów i szlaków turystycznych, z dziejów turystyki)

Janusz Kociołek (babiogórskie gminy, przymiesieczniki)

oraz Tomasz Pasierbek, Maciej Mażul (s. 85-87)

FOTOGRAFIE

Janusz Kociołek (JK, okładka + 100 zdjęć), Marcin Leśniakiewicz (ML, 47 zdjęć), Łukasz Elźbieciak (ŁE, 9 zdjęć)

oraz Anna Arcikiewicz, Tomasz Urbaniec, arch. BgPN, arch. UG Stryszów

OPRACOWANIE GRAFICZNE, WYKONANIE MAP

Maciej Hojda

WYDAWCA

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich z siedzibą w Zawoi

ISSN 1642-0837

Nakład: 1000 egz.

Rok wydania: 2012

Fra DIAMANTE, Boże Narodzenie, 1465-1470

Przyjaciele, Członkowie i Sympatycy Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich

Dlaczego Bóg stał się człowiekiem? Jak to możliwe, żeby Bóg stał się jednym z nas? Tak pytają wieki i pokolenia. I wielu odchodzi z tym pytaniem na ustach, odchodzi z niedowierzaniem, czasem ze świętym oburzeniem i sprzeciwem. Niemożliwe, aby był Ojcem i Synem. Niemożliwe, aby stał się człowiekiem. Tajemnica to trudna, tak niepojęta, jak niepojęty jest Bóg – Trójca.

A jednak, skoro wierzymy, że jest Wszechmocą – „dla Boga nie ma nic niemożliwego” (Łk 1,37). Ale nade wszystko Bóg jest Miłością. Nie ma nic niemożliwego dla Wszechmogącego, który jest Miłością. Wierzymy przecież, że „dla nas dla naszego zbawienia przyjął ciało...”.

Święta Bożego Narodzenia to święta miłości, która trwa tysiąc lat, wcieliła się, aby nasz świat i nasze życie przepelnić Bożą miłością. Niech świętowanie tajemnicy Wcielenia otwiera nas na tę miłość. A On sam – Boży Syn, niech zagości w naszych sercach i oczyści je żarem Swej miłości i wleje w nie Swe dary – tak nierozdzielnie związane z miłością: ufną wiarę, głęboką nadzieję, autentyczną radość i pokój oraz Swą Łaskę. Niech obdarza zdrowiem, a te Boże dary niech ubogacają nie tylko ten czas świąteczny, ale i każdy dzień Nowego 2013 Roku.

*Kapelan Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich
O. Tomasz Michalski*

Boże Narodzenie 2012 r.

STOWARZYSZENIE GMIN BABIOGÓRSKICH

Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich zostało założone w roku 1995. Tworzy je obecnie 14 gmin: Budzów, Bystra–Sidzina m. Jordanów, Koszarawa, Lanckorona, Lipnica Wielka, Maków Podhalański, Mucharz, Stryszawa, Stryszów, Sucha Beskidzka i Zembrzyce, a swym zasięgiem obejmuje trzy miasta: Jordanów, Maków Podhalański i Suchą Beskidzką oraz 56 wsi: Bacia Bieńkówkę, Budzów, Bystrą, Chyżne, Dąbrówkę, Grzechynię, Hucisko, Izdebnik, Jabłonkę, Jachówkę, Jastrzębią, Jaszczurowice, Kiczory, Kojszówkę, Koszarawę, Koziniec, Krzeszów, Kuków, Kurów, Lachowice, Lanckoronę, Leśnicę, Lipnicę Małą, Lipnicę Wielką, Marcówkę, Mucharz, Orawkę, Palczę, Pewelkę, Podchybie, Podwilk, Sidzinę, Skawce, Skawicę, Skawinki, Stronie, Stryszawę, Stryszowice, Świnną Porębę, Targoszów, Tarnawę Dolną, Tarnawę Górną, Wieprzec, Zachełmną, Zakrzów, Zagórze, Zawoję, Zembrzyce Dolną, Zubrzycę Górną i Żarnówkę.

Czternaście stowarzyszonych gmin zajmuje obszar 1029,3 km², który zamieszkuje około 115 600 osób. Z tych liczb na powiat: pada odpowiednio – 593,7 km² i ok. 72 390 osób (3 miasta, 29 wsi), na powiat nowotarski – 280,7 km² i ok. 23 930 osób (9 wsi), żywiecki – 31,3 km² i ok. 2500 osób (1 wieś), na powiat wadowicki – 123,6 km² i ok. 16780 osób (17 wsi).

Ponadto ze Stowarzyszeniem współpracuje 7 gmin orawskich z terenu Republiki Słowackiej: Bobrov, Klin, Oravská Polhora, Rabč, Sihelné i Zubrohlava – tworzących Zdrúženie Babia Hora, z którym 14 czerwca 2000 roku podpisana została oficjalna umowa o w Podobna umowa została zawarta przez SGB z Babiogórskim Parkiem Narodowym.

Pracami Stowarzyszenia kieruje Krąg Gazdów (Zarząd) i Rada Starszych, w skład której wchodzi delegaci poszczególnych gmin. kadencji (2011–2014) organy te działają w następujących składach:

KRĄG GAZDÓW

Przewodniczący	Starszy Gazda Marek Listwan
I Zastępca Przewodniczącego	Gazda Antoni Karlak
II Zastępca Przewodniczącego	Gaździna Krystyna Szczepaniak
Sekretarz Stowarzyszenia	Gaździna Maria Mazur
Skarbnik Stowarzyszenia	Gaździna Halina Zielonka
Członek Kręgu Gazdów	Gaździna Zofia Oszacka
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Jan Waclawski
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Wacław Wądolny
Członek Kręgu Gazdów	Gazda Łukasz Pałarski

RADA STARSZYCH SGB

Krystyna Szczepaniak, Jan Najdek (Budzów); Kinga El Rhazaouani, Stanisław Talapka (Bystra–Sidzina); Antoni Karlak, Eugeniusz Moniak (Jabłonka); Wanda Rapacz-Ćałyniuk, Tadeusz Gacek (Jordanów); Władysław Puda, Czesław Majdak (Koszarawa); Zofia Oszacka, Ryszard Frączek (Lanckorona); Bogusław Jazowski, Mariusz Wnenk (Lipnica Wielka); Paweł Sala, Henryk Bania (Maków Podhalański); Anna Fila, Wacław Wądolny (Mucharz); Rafał Lasek, Jan Krzesiński (Stryszawa); Jan Waclawski, Antoni Sadzik (Stryszów); Stanisław Lichosyt, Janusz Siwiec (Sucha Beskidzka); Jan Borkowski, Krzysztof Chowaniak (Zawoja); Eugeniusz Stojanowski, Łukasz Pałarski (Zembrzyce).

W SGB działają także KOMISJE:

REWIZYJNA	Jan Najdek, Stanisław Talapka, Mariusz Wnenk
INFORMACJI I PROMOCJI	Janusz Kociołek, Eugeniusz Moniak, Łukasz Pałarski
OŚWIATY, KULTURY, SPORTU I TURYSTYKI	Zbigniew Kowalski, Anna Fila, Mariusz Wnenk
Rzecznik prasowy SGB	Wojciech Pazdur
Kapelan Stowarzyszenia	o. Tomasz Michalski

Jednym z ważniejszych zadań podejmowanych przez SGB są działania na rzecz zachowania rodzimej kultury i folkloru oraz kultury wielowiekowych tradycji. Stowarzyszenie wspiera różne lokalne inicjatywy temu służące, organizuje także konkursy (m.in. Konkurs Ogólnej „Leonardo” – 16 edycji) i wystawy oraz sympozja popularno-naukowe pod wspólnym tytułem „Dziedzictwo kulturowe Babiej Góry” (7 spotkań). W okresie siedemnastoletniej działalności, nakładem SGB ukazało się 31 publikacji, w tym cykliczne wydanie „Kalendarz SGB” z tematyką poświęconą: tradycji, historii i współczesności gmin stowarzyszonych, „Rocznik Babiogórski”, w którym zamieszczono materiały z sympozjów, znajdują się artykuły poruszające problemy szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego terenów podbabiogórskich, a także 3 pozycje z serii „Biblioteka Babiogórska” oraz mapa turystyczna „Wokół Babiej Góry”.

SGB organizuje też corocznie, w ostatnią sobotę sierpnia, Zjazd Samorządowców. Gospodarzem zjazdu każdego roku jest inna gmina. Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich zaprasza do współpracy wszystkich miłośników Babiej Góry oraz tych, którym leży na sercu ochrona dziedzictwa kulturowego naszych przodków, ochrona walorów przyrodniczych naszych ziem, oraz promocja naszych małych

OD REDAKCJI

Cały świat obejdiesz, a góralskiej muzyki nika nie najdziesz – tak tu w górach śpiewają, ale może być też inaczej, możesz cały świat obejść, czy raczej objechać, a tego co u sąsiada, tego, co jest tuż za miedzą, na wyciągnięcie ręki, nie poznać, nie zobaczyć.

Czy potrafimy docenić piękno otaczającego nas świata babiogórskiej, beskidzkiej przyrody? Pewnie tak, każdy na jakiś swój sposób. Nie znaczy to jednak, że nie możemy w nim bardziej zasmakować, bardziej się z nim zjednać i oswoić, częściej bywać w tym świecie oddalonym o krok od domu, szkoły, biura, miejsca pracy*. Niekoniecznie po to, by szukać jakichś niezwykłych miejsc i wyjątkowych doznań. Wystarczy pozwolić na zapisanie się w pamięci chwil i obrazów pięknych pospolicie, pięknych po prostu zwyczajnie, choćby takich, jak widok leśnej ścieżki biegnącej łagodnym zboczem, przykrytej wielobarwną poduchą jesiennych liści, na których figlują dwie rudokite wieśniaki.

Ten numer kalendarza, który trafił właśnie do Państwa rąk, zatytułowany został – „Wędrowanie po babiogórskich gminach”. Zamieściliśmy w nim opisy przebiegających tu pieszych szlaków turystycznych PTTK oraz dwunastu wybranych, charakterystycznych szczytów, rozrzuconych na całym obszarze SGB. Przedstawiamy też turystyczne portrety gmin, z krótkim opisaniem historii, walorów, zabytków, ciekawostek i górską innych, przydatnych informacji.

Mamy nadzieję, że lektura zachęci Państwa do wyjścia na szlaki i pomoże w wyborze właściwej drogi, czy raczej oznakowanej trasy. Babiogórskie gminy zapraszają!

*nie dotyczy m.in. leśników i pracowników Babiogórskiego Parku Narodowego.

redaktor serii „Kalendarze SGB”
Janusz Kociołek

Kalendarz 2000

z informacjami o roku obrzędowym, parafiach, miastach i wsiach Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich; 108 stron, zdjęcia kościołów, zdjęcia rzeźb Antoniego Mazura, ilustracje.

Kalendarz 2001

z informacjami o patronach i wezwaniach świętyń oraz strojach ludowych z okolic Babiej Góry; 120 stron, zdjęcia strojów, stroje i ich detale – ilustracje, wykroje; wizerunki świętych – drzeworyty.

Kalendarz 2002

Kapliczki i krzyże przydrożne u podnóża Babiej Góry; 68 stron, 66 zdjęć.

Kalendarz 2003

z informacjami o tradycyjnych zajęciach i zawodach mieszkańców Babiej Góry oraz o świętych patronujących tym zajęciom i zawodom; 88 stron, 89 zdjęć.

Kalendarz 2004

z informacjami o tym, co się dawniej jadło i piło, i z czego się pod Babią Górą strawę robiło oraz z przepisami kulinarnymi dawnymi i nowszymi; 100 stron, 136 zdjęć.

Kalendarz 2005

Twórcy ludowi i nieprofesjonalni spod Babiej Góry oraz informacje o świętych, błogosławionych i kandydatach na ołtarze z miejscowości leżących pod Babią Górą; 96 stron, 246 zdjęć.

Kalendarz 2006

Najważniejsze zabytki w miejscowościach leżących pod Babią Górą oraz sanktuaria i miejsca kultu na obszarze Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich; 104 strony, 152 zdjęcia.

Kalendarz 2007

Przyroda ożywiona i formy jej ochrony w gminach babiogórskich; z informacjami o roślinach w symbolice chrześcijańskiej oraz magicznych i leczniczych właściwościach niektórych z nich; 104 strony, 80 zdjęć.

Kalendarz 2008

Cmentarze, mogiły, miejsca pamięci, pomniki, obeliski, tablice pamiątkowe w gminach babiogórskich; 120 stron, 196 zdjęć.

Kalendarz 2009

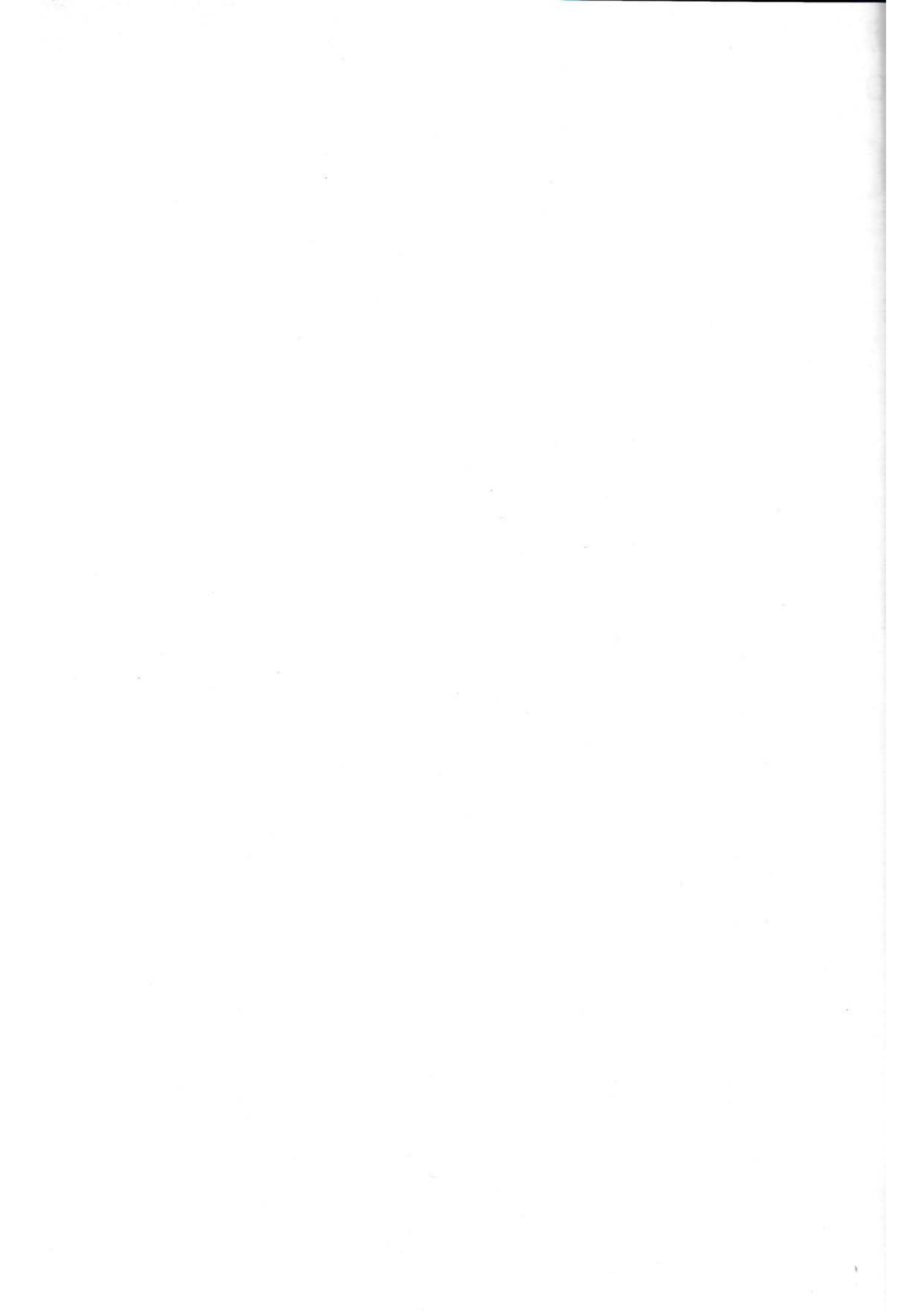
z informacjami o gminach należących do SGB oraz legendami i podaniami z okolic Babiej Góry; 124 strony, 114 zdjęć.

Kalendarz 2010

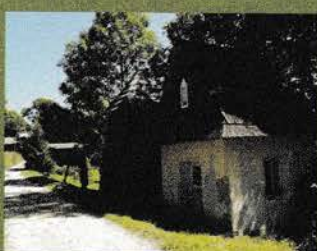
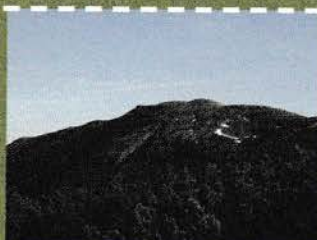
Dorobek i osiągnięcia gmin należących do SGB w okresie 20 lat działalności samorządów; 124 strony, 223 zdjęcia.

Kalendarz 2011

Historia i działalność Ochotniczych Straży Pożarnych w gminach babiogórskich; 124 strony, 162 zdjęcia.

WĘDRÓWKI PO BABIOGÓRSKICH GMINACH

2013

2013

STYCZEŃ

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

LUTY

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28			

MARZEC

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

KWIECIEŃ

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30					

MAJ

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
		1	2	3	4	5
6	7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18	19
20	21	22	23	24	25	26
27	28	29	30	31		

CZERWIEC

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

LIPIEC

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

SIERPIEŃ

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

WRZESIEŃ

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

PAŹDZIERNIK

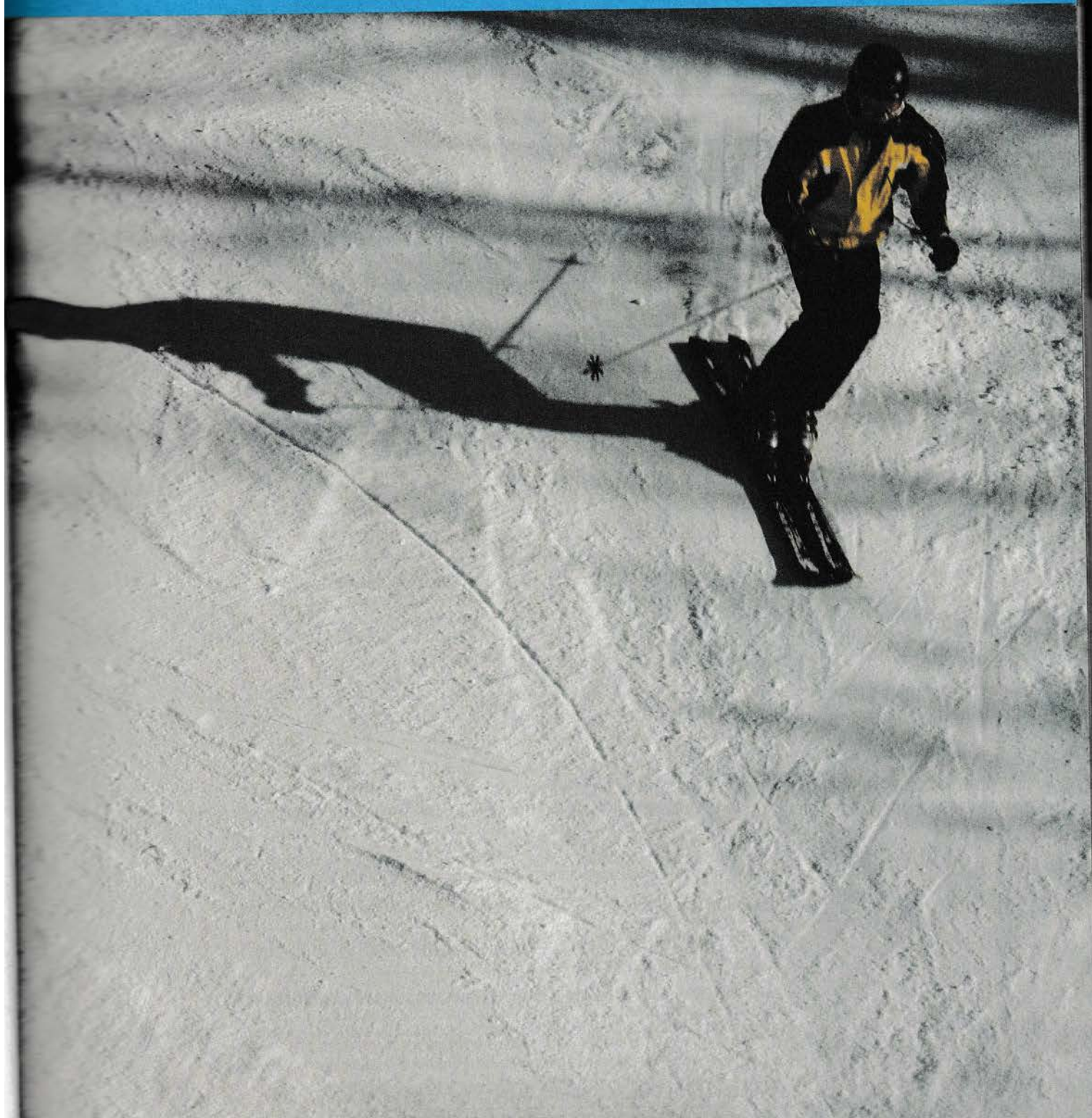
PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
	1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

LISTOPAD

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

GRUDZIEŃ

PN	WT	ŚR	CZ	PT	SO	N
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

STYCZEŃ

2013

PRZYMIESIĘCZNIK STYCZNIOWY

W styczniu, kiedy śniegu jest pod dostatkiem, warto założyć na nogi narty biegowe i wybrać się na spacer lub intensywniejszą wędrowkę. W każdej z babiogórskich gmin są miejsca doskonale się do tego nadające. Wytyczone trasy narciarskie znajdziemy m.in. w: Lanckoronie, Jabłoncu i Lipnicy Wielkiej. W Zawoi i Sidzinie można oznakowanymi ścieżkami wędrować na raketach śnieżnych. Raczej nie sarkotka się tu człowieka śniegu, ale zimą w górach trzeba zachować szczególną ostrożność i stosować się do zaleceń GOPR-u.

2013

STYCZEŃ

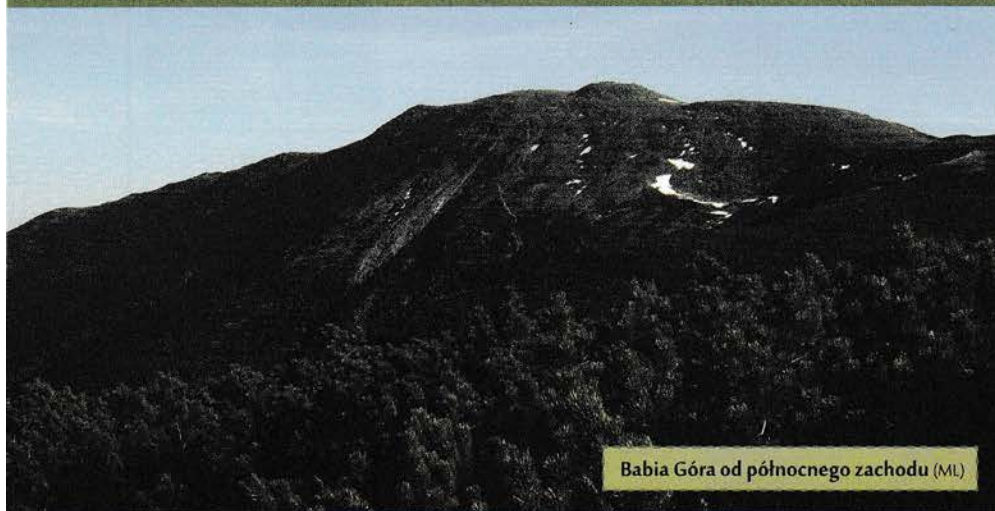
KALENDARIUM

1	1792	– poświęcenie kościoła w Lachowicach
6	1884	– wielki pożar Jordanowa, podczas którego spłonął m.in. budynek szkoły
10	1933	– dekanalny zjazd Akcji Katolickiej w Suchej
14	1994	– uroczyste przekazanie do użytku nowych obiektów Technikum Rolniczego i Liceum Ekonomicznego na Chrobaczem w Jordanowie
15	1968	– otwarcie Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Makowie Podhalańskim
16	1949	– rozpoczyna działalność Miejska Biblioteka Publiczna w Suchej i biblioteka gminna w Białej (ob. Białka)
17	1959	– oddanie do użytku nowego gmachu Liceum Ogólnokształcącego w Jabłoncu
18	1907	– rejestracja statutu suskiego Towarzystwa Spożywczego funkcjonariuszy c.k. kolei państwowych
	1932	– zmarł Piotr Borowy, delegat Orawy na konferencję pokojową w Paryżu, pisarz ludowy (ur. w 1858 r. w Rabczycach, obecnie Słowacja, pochowany w Lipnicy Wielkiej)
	1946	– zmiana statutu przedwojennej Kasy Stefczyka i powołanie Banku Spółdzielczego w Suchej
19	1945	– wkroczenie wojsk sowieckich do Lanckoronny, przez kilka dni stacjonuje tu sztab frontu białoruskiego z marszałkiem Koniewem
	2005	– otwarcie Krytej Pływalni w Suchej Beskidzkiej
22	1945	– zamordowanie przez hitlerowców 5-osobowej rodziny Królikowskich z Bugaja Zakrzowskiego
	1961	– oddanie do użytku nowej szkoły w Baczynie
25	1868	– utworzenie parafii w Budzowie
	1939	– zmarł Wendelin Dziubek, komendant Legii Orawskiej i TOW (ur. 4.03.1897 r.)
29	1945	– wkroczenie wojsk sowieckich do Jordanowa, Makowa Podhalańskiego i Suchej
30	1945	– wkroczenie wojsk sowieckich do Zawoi

STYCZEŃ

Wt	1	NOWY ROK, ŚWIĘTEJ BOŻEJ RODZICIELKI, FULGENCJUSZA biskupa, MIECZYŚLAWA, ŚWIATOWY DZIEŃ POKOJU
Śr	2	BAZYLEGO Wielkiego i GRZEGORZA z Nazjanzu, biskupów i doktorów Kościoła, IZYDORA z Sewilli, biskupa, MAKAREGO Wielkiego, mnicha
Cz	3	DANUTY, GENOWEFY dziewicy
Pt	4	ANIELI z Folgino, mistyczki, ELŻBIETY ANNY Seton, wdowy, EUGENIUSZA, MARCJANA męczennika
So	5	EDWARDA, MARCELINY Darowskiej, zakonnicy, SZYMONA Słupnika Starszego
N	6	OBJAWIENIE PAŃSKIE, TRZECH KRÓLI - KACPRA, MELCHIORA, BALTAZARA
Pn	7	LUCJANA, KANUTA księcia duńskiego, RAJMUNDA z Penyfort kapłana
Wt	8	MŚCISŁAWA, SEWERYNA z Noricum pustelnika
Śr	9	ANTONIEGO, JULIUSZA, MARCELINA, biskupa
Cz	10	DANUTY, GRZEGORZA z Nyssy, JANA, WILHELMA z Bourges, biskupa
Pt	11	HONORATY dziewicy, MATYLDY Królowej Niemiec, TOMASZA z Cori
So	12	ARKADIUSZA z Cezarei Mauretańskiej, BENEDYKTA opata, CZESŁAWY, LUCJANA, MAŁGORZATY Bourgeoys, RAJMUNDA
N	13	CHRZEST PAŃSKI, BOGUMIŁY, HILAREGO z Poitiers, biskupa i doktora Kościoła, WERONIKI z Binasco, dziewicy
Pn	14	DOMOSŁAWA, FELIKSA z Noli, kapłana, męczennika, RADOGOSTA
Wt	15	ARNOLDA, FRANCISZKA, IZYDORA, PAWŁA z Teb, pustelnika
Śr	16	MARCELEGO I papieża, męczennika, WALDEMARA, WŁODZIMIERZA
Cz	17	ANTONIEGO pustelnika i opata, MARIANA, MŚCISŁAWA, ROŚCISŁAWA, SULPICJUSZA biskupa
Pt	18	JAROPĘŁKA, MAŁGORZATY WĘGIERSKIEJ, PIOTRA
So	19	BRONISŁAWA, HENRYKA biskupa Uppsali, męczennika, JÓZEFA SEBASTIANA Pelczara, MARIUSZA
N	20	FABIANA papieża i męczennika, SEBASTIANA męczennika
Pn	21	AGNIESZKI dziewicy i męczennicy, JAROSŁAWA, Dzień Babci
Wt	22	ANASTAZEGO męczennika, DOMINIKA, WINCENTEGO diakona i męczennika, Dzień Dziadka
Śr	23	ILDEFONSA biskupa, KLEMENSA, MARIŁ, RAJMUNDA, WINCENTEGO Lewoniuka i 12 towarzyszy męczenników z Podlasia
Cz	24	FELICJI, FRANCISZKA Salezego biskupa i doktora Kościoła, TYMOTEUSZA
Pt	25	MŁOSZA, nawrócenie PAWŁA apostoła, TATIANY
So	26	PAULI wdowy, POLIKARPA ze Smyrny męczennika, TYMOTEUSZA i TYTUSA biskupów
N	27	ANIELI Merici, dziewicy, JANA z Warneton, JERZEGO Matulewicza, biskupa, JURGISA, PRZYBYSŁAWA
Pn	28	JULIANA MAUNOIR, MARIŁ, TOMASZA Z AKWINU kapłana i doktora Kościoła, RADOMIRA
Wt	29	BOLESŁAWY Marii Lament, dziewicy, FRANCISZKA, SULPICJUSZA I, WALEREGO (WALERIANA), biskupa, ZDZISŁAWA
Śr	30	ALEKSANDRA, HIACYNTY Marescotti dziewicy, MARTYNY, TEOFILA męczennika
Cz	31	JANA Bosco kapłana, LUDWIKI Albertoni, MARCELI wdowy

BABIA GÓRA (1725 m)

Babia Góra od północnego zachodu (ML)

Babia Góra, najwyższy szczyt Beskidów Zachodnich i zarazem najwyższy – poza Tatrami – punkt na mapie Polski, jest miejscem wyjątkowym. Jej potężna, majestatyczna sylwetka, wyrasta wysoko ponad okoliczne grzbiety górskie, będąc jednym z najbardziej charakterystycznych punktów beskidzkich panoram. Wchodzi w skład Beskidu Żywieckiego, tworząc wybitny, dwuwierzchołkowy masyw. Przełęcz Brona (1408 m) oddziela główną kulminację, Diablak (1725 m), zwieńczony skalistym gołoborzem i owiany ludowymi legendami, wedle których odbywają się tu sabały czarownic i czartowskie biesiady, od Małej Babiej Góry, zw. także Cylem (1515 m). Z Diablaka na północny wschód opada łagodny grzbiet na przełęcz Krowiarki (1012 m), stanowiącą granicę pomiędzy masywem Babiej Góry i Pasmem Policy, analogicznie grzbiet na północny zachód od Cylu obniża się na Przełęcz Jałowiecką Południową (993 m), za którą wznosi się grupa Mędralowej (przy czym zarówno Mędralowa, jak i – rzadziej – Polica, bywają zaliczane do szerzej rozumiwanego Pasma Babiogórskiego).

Babia Góra zwana jest najzupełniej zasadnie „Królową Beskidów”, choć żyjący od wieków w cieniu jej potężnych stoków górale, nazywają ją także „Kapryśnicą”, a poeta Seweryn Goszczyński ochrzcił mianem „Matki Niepogód”. Rzeczywiście, pogoda na Babiej Górze lubi płać figle, a silny wiatr na wierzchołku to zjawisko znane chyba każdemu turyście, który zdobył jej szczyt, jednak „Królowa” bywa także łaskawa i w rzeczywistości wcale nierzadko zdarzają się piękne, słoneczne dni, podczas których wyprawa na Babią Górę pozostanie wspaniałym, niezapomnianym przeżyciem.

Tym bardziej, że pomimo swojej wysokości, Babia jest szczytem stosunkowo łatwo dostępnym dla każdego turysty, przynajmniej w podstawowym stopniu obyty z górami, oczywiście przy zachowaniu podstawowych zasad ostrożności, zdrowego rozsądku i szacunku dla potęgi przyrody. Jej masyw jest pokryty gęstą siecią szlaków turystycznych. Przez szczyt przebiega m.in. czerwony Główny Szlak Beskidzki, który

prowadzi na jej obszarze z przełęczy Krowiarki na wierzchołek (najszybsze i najpopularniejsze podejście na Diablak dla turystów zmotoryzowanych, którzy mogą pozostawić samochód na parkingu tuż pod przełęczą), dalej schodzi na przełęcz Brona i do schroniska PTTK na Markowych Szczawinach, a następnie trawersuje północne stoki Małej Babiej Góry. Na szczyt tej ostatniej wchodzi szlak zielony, biegnący cały czas granicą od strony północno-zachodniej, następnie łączący się na przełęczy Brona z Głównym Szlakiem Beskidzkim i wiodący wraz z nim na Diablak. Tu znaki zielone opuszczają granicę, schodzą na stronę orawską na Polanę Stańcową i dalej wiodą przez Kiczory aż do Jabłonki. Na Babią Górę można wyjść także ze słowackiej Orawy, podchodząc szlakiem żółtym z Orawskiej Polhory – Slanej Vody. Z tego samego miejsca prowadzą znaki czerwone na Małą Babią. Jednak najatrakcyjniejszym, ale zarazem najtrudniejszym podejściem na Babią Górę, jest tzw. „Perć Akademików”, żółto znakowany szlak, który prowadzi spod schroniska na Markowych Szczawinach wprost na szczyt, pokonując wspaniałą, stromą północną ścianę masywu ścieżką, mającą w kilku miejscach charakter wspinaczki wysokogórskiej i wyposażoną w najtrudniejszych punktach w sztuczne ułatwienia (łańcuchy, klamry).

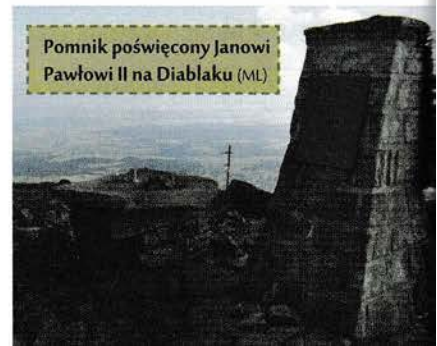
Grzbietowe partie masywu, a zwłaszcza Diablak, to miejsca o wybitnych walorach krajobrazowych. Od dziesiątków lat wśród turystycznej braci słyną oglądane ze szczytu, wspaniałe wschody słońca. Widok z Babiej Góry jest uważany powszechnie za jeden z najpiękniejszych, a nawet wprost najpiękniejszy w całych Beskidach. Zachwyty turystów wzbudza przede wszystkim bajkowa panorama Tatr. Ich zębaty mur wznosi się ponad głębokim i rozległym obniżeniem Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, której zachodnią część wypełnia Iłniąca tafła Jeziora Orawskiego. Ponad nim i na zachód od niego wznoszą się słowackie pasma górskie, wśród których – przy dobrej widoczności – szczególną uwagę zwraca malownicza Mała Fatra. Widać także Beskidy Śląsko-Morawskie, Wielką Fatrę, Niżne Tatry, Góry Choczańskie z charakterystyczną piramidą Wielkiego Chocza oraz niższą

Magurę Orawską, bezpośrednio ponad jeziora. Panorama po stronie polskiej obejmuje nieprzebraną rzeszę szczytów Beskidów Śląskiego, Żywieckiego, Małego, Makowskiego, Wyspowego i Gorców, a także Pieniny i Magurę Spiską. Nisko w dole widać mozaikę zabudowań Zawoi (po stronie północnej) oraz polskich i słowackich wsi na Orawie (na południu).

Na szczycie znajduje się także kilka ciekawych obiektów historycznych. Są to: kamienny obelisk z 1876 r., wzniesiony dla uczczenia 70. rocznicy pobytu na szczycie arcyksięcia Józefa Habsburga, płyta kamienna z wrytym na niej, bardzo słabo już widocznym napisem, upamiętniającym Józefa Piłsudskiego i Legionistów z okresu I wojny światowej oraz pomnik ku czci papieża Pawła II, ufundowany w 1996 r. przez mieszkańców gmin słowackich spod Babiej Góry.

Wspomniane wyżej schronisko na Markowych Szczawinach jest miejscem niezwykle ważnym w historii polskiej turystyki. Pierwszy obiekt, który został otwarty w tym miejscu w 1906 r., był zarazem pierwszym polskim schroniskiem turystycznym w Beskidach Zachodnich (rok wcześniej niemiecka organizacja turystyczna „Beskidenerverein” wzniosła swoje, murowane schronisko, nieopodal samego szczytu Babiej Góry, po stronie orawskiej budynek spłonął w 1948 r., do dzisiaj zachowały się jego fundamenty przy szlaku zielonym z Jabłonki). Drewniane schronisko, wprowadzone kilkakrotnie przekształcone, rozbudowane i modernizowane, przetrwało ponad sto lat. Obecnie na jego miejscu stoi nowy, znacznie większy obiekt, którego oficjalne otwarcie nastąpiło 25 kwietnia 2010 r. (dla turystów był dostępny już kilka miesięcy wcześniej). Obok schroniska na polanie stał także posterunek GOPR oraz niewielkie Muzeum Turystyki Górskiej PTTK. Markowe Szczawiny to ważnym węzłem szlaków turystycznych. Zbiegają tu szlaki, którymi można dotrzeć do schroniska z poszczególnych osiedli Zawoi: Czatoży (żółty z Markowej (zielony) i Podryzowanej (czarny) z przełęczy Krowiarki (niebieski), a następnie w ruszyć na szczyt czerwonym Głównym Szlakiem Beskidzkim lub żółtą „Percią Akademików”.

Babia Góra to nie tylko miejsce o wybitnych walorach krajobrazowych i jedno z głównych centrów turystyki górskiej w Polsce. To także prawdziwa świątynia przyrody, której nieprzebranym walory chroni Babiogórski Park Narodowy, wchodzący w skład światowej sieci rezerwatów biosfery UNESCO. Więcej informacji na temat parku, wytyczonych przez niego ścieżek dydaktycznych oraz babiogórskiej przyrody publikujemy na stronach 85–87 niniejszego Kalendarza.

Pomnik poświęcony Janowi Pawłowi II na Diablaku (ML)

LUTY

2013

PRZYMIESIĘCZNIK LUTOWY

Luty, zwykle mroźny, a więc skute są lodem rzeki i potoki. Można, w odpowiednich miejscach, pamiętając o zasadach bezpieczeństwa, ślizgać się na łyżwach. W kilku miejscowościach pod Babią Górą chętnych czekają lodowiska (Sucha Beskidzka, Zawoja) i ślizgawki. W wielu babiogórskich gminach urządzane są w tym miesiącu kuligi. Taki kulig, w zimny lutowy wieczór, w saniach za pędzącym niemi, z pochodniami i kończącym go ogniskiem, kiełbaskami i... herbatką, to się długo pamięta. Dla wielu jest to nieoceniona atrakcja. Do tego wystarczy zwykle same sanki i jakiś pobliski pagórek.

2013

LUTY

KALENDARIUM

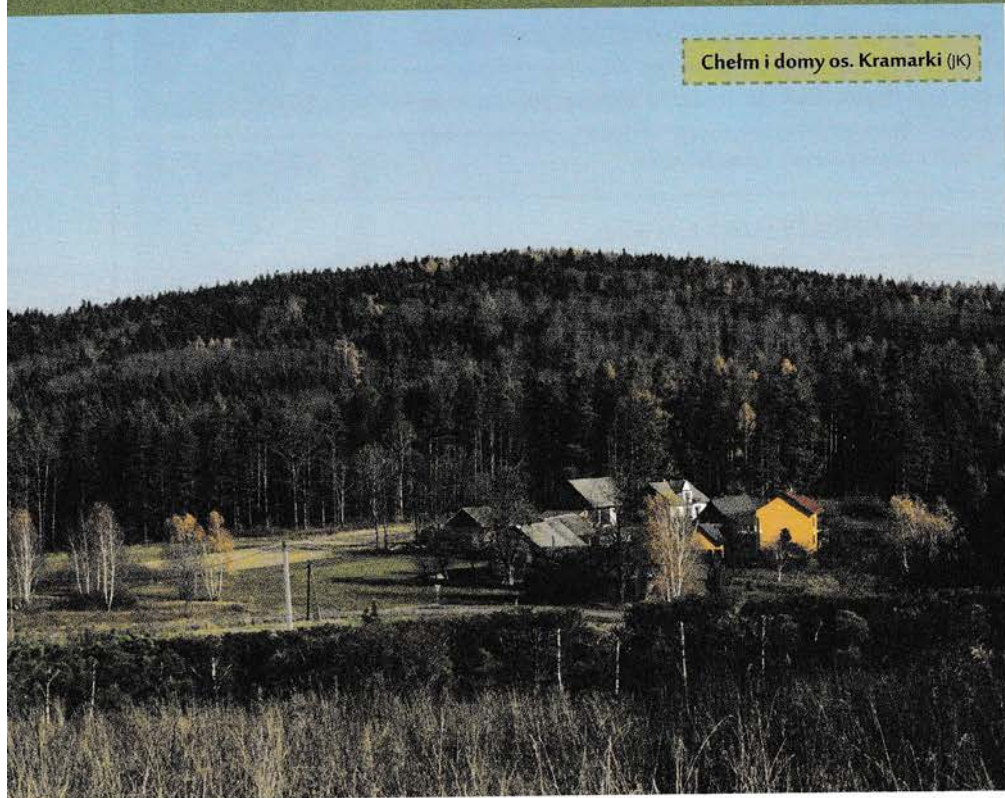
1	1976	– utworzenie wspólnej Rady Narodowej i Urzędu Miasta i Gminy Maków Podhalański
2	1879	– zebranie Komitetu Założycielskiego Stowarzyszenia Pożyczkowego „Wzajemna Pomoc” w Makowie (późniejszy Bank Spółdzielczy)
	1913	– poświęcenie nowego kościoła w Zembrzycach
7	1945	– wkroczenie wojsk sowieckich do Koszarawy
8	1554	– Kasper Castiglione nabywa Suchą i Stryszawę od Stanisława Słupskiego
9	1976	– powstaje Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Makowskiej
11	1761	– drugi przywilej targowy króla Augusta III dla Suchej
12	1910	– Rada Miejska Jordanowa podejmuje uchwałę o utworzeniu Męskiego Seminarium Nauczycielskiego
14	1776	– król Jan III Sobieski uwalnia mieszczan lanckorońskich od podatku powyżej 3 łanów
15	1896	– przeniesienie jordanowskiego sądu oraz urzędu podatkowego i katastralnego z budynku szkolnego do nowo oddanego gmachu
16	1759	– konsekracja kościoła w Zawoi, jako świątyni filialnej parafii makowskiej
17	1766	– król Stanisław August Poniatowski potwierdza wszystkie poprzednie przywileje dla mieszkańców Lanckorony
18	1983	– zm. Stanisława Dziubkova, działaczka orawska
20	1880	– zatwierdzenie statutu oddziału Krajowego Towarzystwa Rybackiego w Suchej
21	1564	– nobilitacja Kaspra Castiglione na sejmie w Warszawie - od tej pory używa on nazwiska Suski
	1771	– Konfederaci Barscy odpierają szturm na zamek lanckoroński wojsk rosyjskich pod dowództwem Suworowa
23	1967	– pożar kościoła parafialnego w Jordanowie
	2005	– zmarł Emil Kowalczyk, zasłużony działacz regionalny, znawca i miłośnik Orawy
24	1908	– w Świnnej Porębie organizuje się jednoklasową szkołę ludową pospolitą
25	1907	– umiera Edward Drapella, administrator dóbr suskich
26	1635	– Władysław IV wydaje dla Jordanowa przywilej na cztery jarmarki
27	1888	– proboszcz parafii w Zembrzycach ks. Stanisław Heumann odnajduje w dzwonnicy łaskami słynący obraz Matki Bożej Zembrzyckiej
28	1873	– umiera ks. Franciszek Ksawery Pniewko-Ciesielski, wieloletni proboszcz parafii suskiej

LUTY

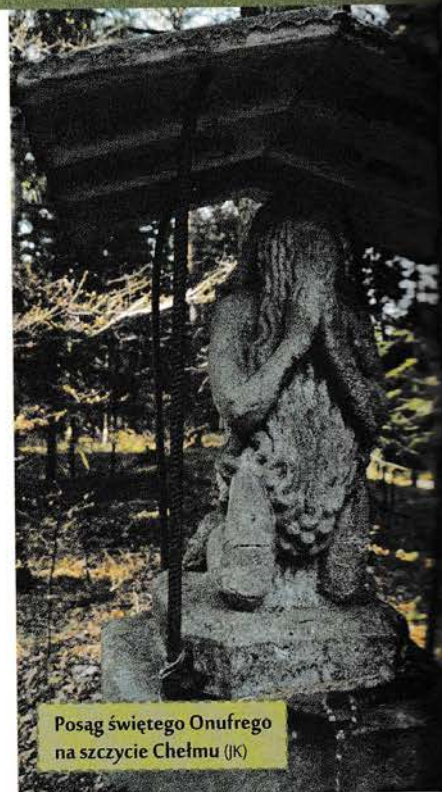
Pt	1	IGNACEGO, biskupa Antiochii, męczennika, BRYGIDY z Kildare dziewicy
So	2	OFIAROWANIE PAŃSKIE (MARII - MATKI BOŻEJ GROMNICZNEJ), MIROSŁAWA
N	3	ANDRZEJA Corsini, biskupa Fiesole, BŁAŻEJA biskupa Sebasty, męczennika, HIPOLITA, OSKARA biskupa
Pn	4	JOANNY de Valois, WERONIKI niewiasty jerozolimskiej
Wt	5	AGATY dziewicy, męczennicy, ADELAJDY z Vilich koło Bonn
Śr	6	BOHDANA, DOROTY dziewicy, męczennicy, PAWŁA Miki i 25 towarzyszy, męczenników z Japonii
Cz	7	EUGENII Smet, RYSZARDA, TEODORA z Euchiaty, męczennika
Pt	8	HIERONIMA Emilianiego, zakonnika, JANA, SEBASTIANA
So	9	APOLONII dziewicy, męczennicy, CYRYLA patriarchy Aleksandrii i doktora Kościoła, MARIANA Szkota
N	10	ELWIRY, JACKA, SCHOLASTYKI dziewicy, siostry św. Benedykta z Nursji, KLARY, wdowy
Pn	11	MARII - MATKI BOŻEJ Z LOURDES, LUCJUSZA biskupa Adrianopolu, męczennika, OLGIERDA, ŚWIATOWY DZIEŃ CHOREGO
Wt	12	EULALII męczennicy z Meridy, MELECJUSZA patriarchy, MODESTA, SATURNINA i 48 towarzyszy, męczenników
Śr	13	POPIELC, GRZEGORZA II papieża, GILBERTA biskupa, KATARZYNY Ricci, Początek Wielkiego Postu
Cz	14	CYRYLA I METODEGO apostołów Słowian,
Pt	15	FAUSTYNA, JOWITY, WALENTEGO męczennika
So	16	DANUTY, DANIELA męczennika, JULIANNY dziewicy, męczennicy
N	17	ALEKSEGO Falconieri, DONATA, ZBIGNIEWA
Pn	18	KONSTANCJI, SYMEONA
Wt	19	ARNOLDA, KONRADA z Piacenzy, pustelnika
Śr	20	LEONA biskupa, LUDMIĘ, LUDOMIRA
Cz	21	AGNIESZKI, ELEONORY, PIOTRA Damiani z Rawenny, biskupa, doktora Kościoła
Pt	22	MAŁGORZATY i MARTY, UROCZYSTOŚĆ KATEDRY ŚW. PIOTRA apostoła
So	23	DAMIANA, IZABELI FRANCUSKIEJ mniszki, POLIKARPA ze Smyrny, biskupa, męczennika
N	24	BOGUSZA, MACIEJA apostoła
Pn	25	CEZAREGO z Nazjanzu, WIKTORA
Wt	26	ALEKSANDRA biskupa Aleksandrii, MIROSŁAWA
Śr	27	ANASTAZJI, GABRIELA Perdolente, kleryka od Najświętszej Maryi Panny
Cz	28	LUDOMIRA, MAKAREGO, ROMANA, pustelnika z Jury francuskiej

CHEŁM (603 m)

Chełm i domy os. Kramarki (JK)

Posąg świętego Onufrego na szczycie Chełmu (JK)

Pasemko Chełmu leży w północno-zachodniej części Beskidu Makowskiego. Na wschodzie jego stoki łagodnie opadają ku Przełęczy Sanguszki, przez którą przebiega szosa z Suchej Beskidzkiej do Krakowa, zaś na zachodzie, w rejonie Tarnawy Dolnej i Skawiec, od Beskidu Małego oddziela je dolina Skawy, którą już wkrótce wypełnią wody zbiornika „Świnna Poręba”. Sam Chełm jest zalesionym wzniesieniem o kształcie zbliżonym do długiego, płaskiego trapezu. Tak prezentuje się z okien pociągów, jadących na trasie Kraków-Zakopane pomiędzy stacjami Stronie i Stryszów, skąd jest najlepiej widoczny, tak samo, jako ciemny, niski wał, jawi się w panoramach oglądanych od strony południowej z nieco wyżej położonych partii pasma Koskowej Góry w Beskidzie Makowskim oraz szczytów Beskidu Żywieckiego.

Sama nazwa „chełm” jest bardzo stara, w dawnej polszczyźnie oznaczała wzgórze o takich właśnie łagodnych, a zarazem rozległych kształtach i w Polsce pojawia się stosunkowo często (np. góry: Chełm nad Myślenicami, Chełm w Paśmie Łososińskim Beskidu Wyspowego, Chełm nad Grybowem w Beskidzie Niskim, Chełmowa Góra w Górach Świętokrzyskich czy Chełmowa Góra w Ojcowskim Parku Narodowym). Podobną etymologię mają także miejscowości zakładane na tego typu wzniesieniach (np. Chełmno, Chełm). Nazwa ta nie ma natomiast nic wspólnego z ochronnym nakryciem głowy – „hełm” jest bowiem słowem pochodzenia obcego (por.

niemiecki „Helm” i angielski „helmet”).

Grzbietem pasemka Chełmu przebiega szlak czerwony z Zembrzyc do Palczy, będący odcinkiem Małego Szlaku Beskidzkiego, wiodącego z dzielnicy Bielska-Białej – Straconki na Luboń Wielki w Beskidzkie Wyspowym. Ponadto na sam szczyt można dojść także szlakiem niebieskim ze Stryszowa, a na wschodnią, niższą kulminację (581 m) – szlakiem zielonym, który przecina grzbiet, wiodąc ze Stronia do Budzowa lub szlakiem żółtym z Lanckorony przez Skawinki. Z tego właśnie odcinka grzbietu, w rejonie wspólnego przebiegu szlaków: czerwonego, zielonego i żółtego oraz miejsca, w którym pasemko

przecina droga asfaltowa z Budzowa przez Zachełmną do Stronia roztaczają się pięć panoram na południe, w kierunku Baranich Gór, Pasma Policy i bliższych wzniesień Beskidu Makowskiego. Widokowym miejscem jest także Starowidz (534 m) w zachodniej części pasemka (przy szlaku czerwonym).

Takich walorów krajobrazowych nie posiada główny szczyt, całkowicie porośnięty lasem. Znajduje się jednak na nim inna atrakcja – cenny posąg świętego Onufrego. Kamienna figura, przedstawiająca klęczącego starca z brodą sięgającą do ziemi, jest datowana na 1564 rok. Św. Onufry żył na przełomie IV i V w. w Tebaidzie, na obszarze, który współcześnie leży w południowej części Egiptu. Był pustelnikiem, który spędził w odosobnieniu 60 lat, żywiąc się wyłącznie zebrany przez siebie owocami i ziołami oraz czerpiąc siłę z komunii świętej, którą co tydzień przynosił mu anioł boży. Jedynym okryciem jego ciała były zaś liście oraz własna, potężna broda. Jest patronem mnichów, tkaczy, także pielgrzymów, podróżnych i turystów.

Św. Onufry jest czczony głównie w kościołach wschodnich, jednak jego kult dotarł także w miejsca, gdzie dominowała religia rzymsko-katolicka. Jednym z takich miejsc musiały być okolice Chełmu, zwłaszcza obok posągu na jego szczycie, druga, podobna figura (młodsza od poprzedniej o ok. 100 lat) stoi do dziś na wzniesieniu pomiędzy Stroniem a Bugajem. Postać świętego jest mocno związana z tym terenem, że znalazł się w herbie gminy Stryszów.

Drogowskazy na Chełmie Wschodnim (ML)

MARZEC

2013

PRZYMIESIĘCZNIK MARCOWY

Na nartach lub desce (snowboard) można jeździć całą zimę, ale w marcu może to być szczególnie przyjemne. Słońce już mocniej przygrzewa i dzień jest dłuższy. Nawet, gdy na niżej położonych terenach biała pokrywa zaczyna powoli znikać, to można liczyć na dobre warunki na sztucznie naśnieżanych stokach, np. w Zawoi i Orawce. Na chętnych do uprawiania narciarstwa skiturowego, które wymaga odpowiedniej kondycji i doświadczenia, czekają trasy wyznaczone na terenie Babogórskiego Parku Narodowego. Dla mniej zainteresowanych sportami zimowymi zawsze zostaje możliwość ulepienia bałwana.

2013

MARZEC

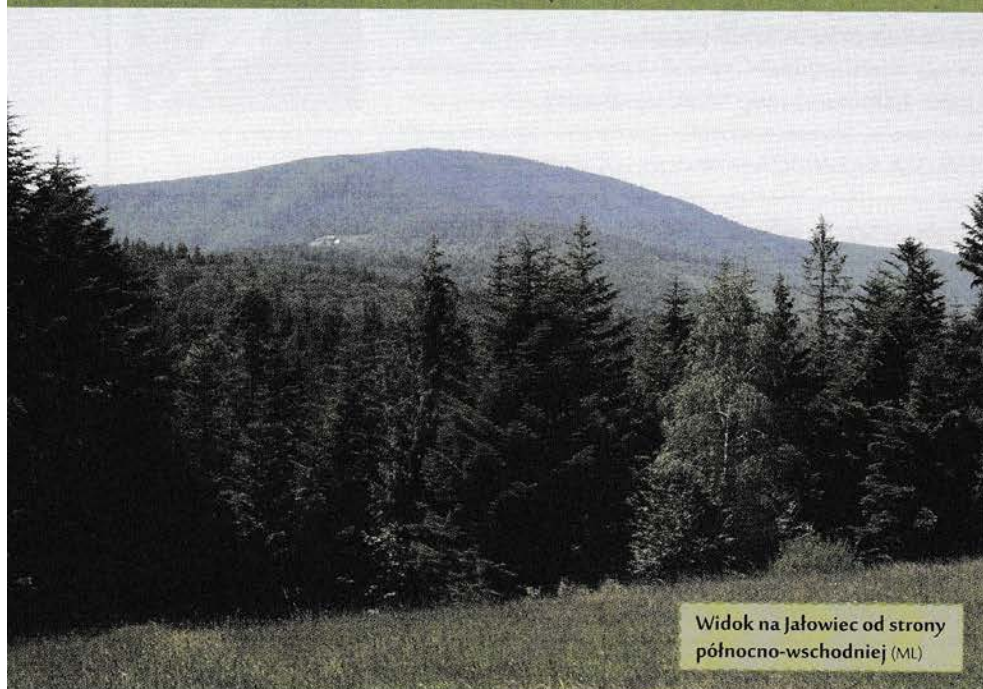
KALENDARIUM

1	1983	– powstanie Zespołu Regionalnego „Polana Makowska” w Makowie Podhalańskim
2	1905	– początek trzydniowego pożaru zamku w Suchej
	1958	– założenie Ochotniczej Straży Pożarnej na Bładzonce w Suchej
4	2002	– rejestracja Stowarzyszenia „Tradycja i Natura” w Bystrej-Sidzinie
6	1929	– przybycie na stałe do Stryszawy-Siwcówki czterech siostr zmartwychwstanek
7	1920	– powstanie Legii Spisko-Orawskiej
11	1568	– śmierć założyciela Jordanowa, Wawrzyńca Spytka Jordana
12	1975	– ze stacji kolejowej w Suchej Beskidzkiej odjeżdża pierwszy pociąg elektryczny do Zakopanego
16	1885	– przyjęcie statutu Stowarzyszenia Przemysłowego Rzeźników i Restauratorów w Suchej
17	1774	– starostwo lanckorońskie przechodzi na własność rządu austriackiego
18	1907	– umiera hrabina Aleksandra Anna Branicka
19	1890	– na wypoczynek do Suchej przybywa Maria Konopnicka
20	1945	– w Suchej powstaje Prywatne Gimnazjum Koedukacyjne
21	1933	– powstanie straży pożarnej w Bystrej
22	1914	– utworzenie Ochotniczej Straży Pożarnej w Zembrzycach
23	1906	– rejestracja statutu suskiego oddziału Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”
	1956	– przekształcenie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Suchej w Powiatową i Miejską Bibliotekę Publiczną
27	2007	– założenie Oddziału Związku Podhalan w Makowie Podhalańskim
29	1613	– wmurowanie kamienia węgielnego pod budowę kościoła w Suchej
31	1366	– Kazimierz Wielki nadaje Lanckoronie prawo magdeburskie

MARZEC

Pt	1	ALBINA biskupa, ANTONINY
So	2	HELENY, PAWŁA, RADOŚLAWA, SYMPPLICJUSZA papieża
N	3	DYZMY, FELIKSA, KUNEGUNDY cesarzowej, TYCJANA, MARYNY
Pn	4	ARKADIUSZA, EUGENIUSZA, KAZIMIERZA królewicza, LUCJANA I papieża
Wt	5	FRYDERYKA, JANA Józefa od Krzyża, reformaty, TEOFILA biskupa, WIRGILIUSZA biskupa
Śr	6	AGNIESZKI Czeskiej, klaryski, KOLETY z Corbei, zakonnicy, RÓŻY z Viterbo, dziewicy, WIKTORA
Cz	7	FELICYTY i PERPETUY męczennic
Pt	8	BEATY dziewicy, męczennicy, JANA BOŻEGO bonifratra
So	9	BRUNONA, FRANCISZKI Rzymianki, zakonnicy, DOMINIKA Savio salezjanina
N	10	ALEKSANDRA, CYPRIANA, EUGENII Milleret
Pn	11	KONSTANTYNA króla Szkocji, męczennika, LUDOSŁAWA, SOFRONIUSZA patriarchy
Wt	12	ALOJZEGO Orione, kapłana, BERNARDA, INOCENTEGO, JUSTYNY Francucci Bezzoli
Śr	13	BOŻENY, KRZYSTYNY dziewicy, męczennicy
Cz	14	LEONA, MATYLDY królowej
Pt	15	KLEMENSA Jana Marii Hofbauera kapłana, apostoła Warszawy, LUDWIKI, ZACHARIASZA papieża
So	16	HILAREGO, IZABELI, JULIANA męczennika
N	17	PATRYKA biskupa, apostoła Irlandii, ZBIGNIEWA
Pn	18	CYRYLA Jerozolimskiego, doktora Kościoła, EDWARDA króla Anglii, męczennika
Wt	19	JÓZEFA Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny, BOGDANA, JÓZEFA
Śr	20	HERBERTA eremity, KLAUDII, MAURYCEGO Panońskiego, dominikanina
Cz	21	BENEDYKTA, MIKOŁAJA z Flue, pustelnika, LUBOMIRA PIERWSZY DZIEŃ WIOSNY
Pt	22	BOGUSŁAWA, KATARZYNY
So	23	FELIKSA, PELAGII, TURYSIUSZA z Mongrovejo, biskupa
N	24	NIEDZIELA PALMOWA MĘKI PAŃSKIEJ, GABRIELA, KATARZYNY szwedzkiej dziewicy, MARKA
Pn	25	ZWIASTOWANIE PAŃSKIE - MARIII MATKI BOŻEJ ROZTWORNEJ, MARIOLI, WIĘCZYŚLAWA
Wt	26	MARIII - MATKI BOŻEJ DOBREJ RADY, EMANUELA, TEODORA
Śr	27	ERNESTA, LIDII, RUPERTA z Salzburga biskupa
Cz	28	WIELKI CZWARTEK, ANIELI, JANA
Pt	29	WIELKI PIĄTEK, BERTOLDA karmelity, CYRYLA, EUSTACHEGO, WIKTORA
So	30	WIELKA SOBOTA, AMADEUSZA księcia Sabaudii, JANA Klimaka, LEONARDA Murialdo kapłana
N	31	ZMARTWYCHWSTANIE PAŃSKIE, BALBINY, Rzymianki męczennicy, BENIAMINA diakona i męczennika, GWIDONA z Pompozy, opata

JAŁOWIEC (1111 m)

Widok na Jałowiec od strony północno-wschodniej (ML)

Rogacz z drogi na szczyt Jałowca

Jałowiec jest głównym szczytem w paśmie, oddzielającym dolinę Skawicy od doliny Stryszawki, wraz z ich źródłowymi potokami, a zarazem tereny, wchodzące obecnie w skład gmin: Zawoja i Stryszawa. Pasma Jałowieckie, zgodnie z podziałem regionalnym Polski, opracowanym przez J. Kondrackiego, należy do Beskidu Makowskiego, co jednak nie jest zgodne ani z tradycjami kulturowymi regionu, ani z od dawna zakorzenionym i przyjętym przez większość krajoznawców, turystów i samych mieszkańców tego terenu poglądem, że jest to część Beskidu Żywieckiego.

Nazwa góry wywodzi się zapewne od ubogiej (jałowej) ziemi, względnie od krzewów jałowca, które niegdyś mogły gęsto porastać jej zbocza. Jeśli prawdziwa jest ta druga hipoteza, to czasy te dawno odeszły już do przeszłości. Dziś masyw Jałowca pokrywa w zdecydowanej większości gęsty las. Szczególnie piękny fragment buczyny karpackiej można podziwiać niedaleko szczytu, wędrując szlakiem żółtym od strony przełęczy Przystop. Z kolei podchodząc ze Stryszawy Rostoki, szlakiem również oznakowanym żółto, mijamy świerk „Siłosław”, potężne, 300-letnie drzewo, wyróżniające kilkanaście metrów ponad otaczający je las. Z tego powodu świerk samotnie musi stawiać czoło siłom natury i niestety usycha.

Wierzchołek Jałowca oraz jego zachodnie stoki zajmuje piękna Hala Trzebuńska (zwana także Kubulkową), z której roztacza się wspaniały widok na Beskidy: Żywiecki, Śląski i Mały oraz Kotlinę Żywiecką z błyszczącą taflą Jeziora Żywieckiego w dole.

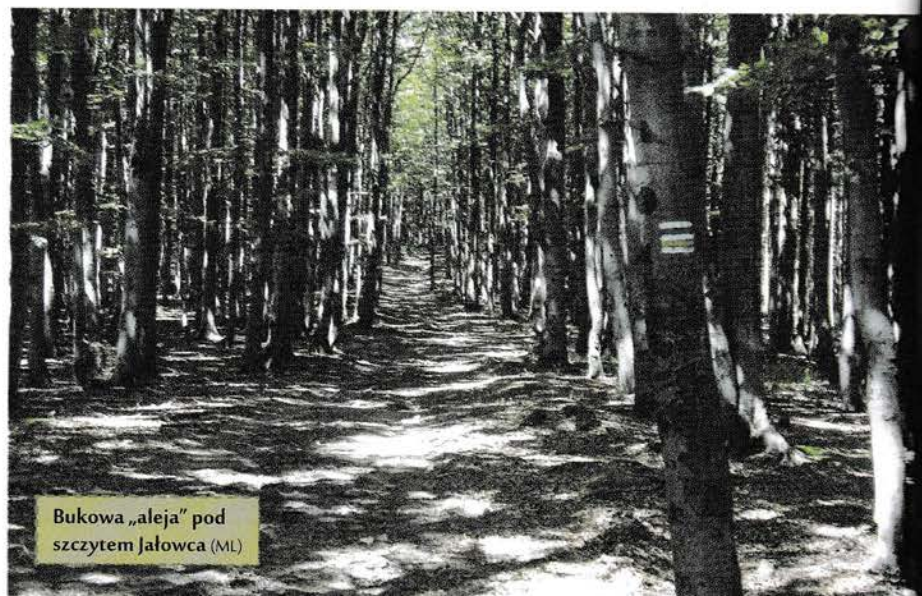
W latach II wojny światowej Pasmem Jałowieckim (także przez sam szczyt Jałowca) biegła

granica pomiędzy Rzeszą Niemiecką (w skład której wchodziły: Stryszawa i Koszarawa) a Generalnym Gubernatorstwem (w granicach której znalazła się Zawoja). Z tego okresu zachowały się jeszcze ślady posterunku celnego w rejonie Przełęczy Cichej pod Jałowcem.

Jałowiec i jego najbliższe okolice były ulubionym terenem wypoczynku Prymasa Tyśiąclecia, kard. Stefana Wyszyńskiego, który w l. 1960-67, co roku latem, spędzał tu swój urlop. Mieszkał wówczas w stryszawskim osiedlu Siwcówka, goszczony przez siostry zmartwychwstanki, posiadające tam swój dom zakonny. W trakcie tych pobytów odwiedzał go nieraz ówczesny biskup krakowski kard. Karol Wojtyła. Postacie dwóch wielkich Polaków upamiętnia dziś Pomnik Szczerzej Wdzięczności, wzniesiony nieco powyżej zabudowań Siwcówki, Izba Pamięci Prymasa Wyszyńskiego w domu, w którym mieszkał przebywając na urlopie, Ścieżka Dydaktyczna

im. Kard. Stefana Wyszyńskiego oraz szlaki piesze, wiodące przez Pasma Jałowieckie.

Na szczyt Jałowca znajduje się wiele szlaków turystycznych. Szlak żółty prowadzi tu grzbietem Pasma Jałowieckiego znad przełęczy Przystop, a następnie wiedzie do Koszarawy przez Czerniawę Suchą i Lachów. Grzbietem Szlakiem niebieskim można natomiast dotrzeć na Jałowiec z Zawoi Welczy (od południowo-wschodu) lub z Lachowic przez Solniska i Przełęcz Cichą (od północy). Najszybszy wariant dojścia na szczyt stanowi szlak żółty ze Stryszawy Rostoki, który łączy się z wymienionym wyżej szlakiem niebieskim pomiędzy Przełęczą Cichą a wierzchołkiem Jałowca. Godnym polecenia jest także wędrowka szlakiem zielonym ze Stryszawy Matusy. Idąc nim można na drodze zwiedzić Siwcówkę, a następnie dojść na przełęcz Kołędówki, leżącą w głównym grzbiecie pasma, którym wiedzie wspomniany wcześniej szlak żółty.

Bukowa „aleja” pod szczytem Jałowca (ML)

KWIECIEŃ

2013

PRZYMIESIĘCZNIK KWIETNIOWY

Kiedy już znikną ostatnie śniegi, a podmuchy wiosennego wiatru osuszą nieco drogi i ścieżki, nie trzeba wyruszyć mogą rowerzyści. Obszar wokół Babiej Góry jest świetnym miejscem do uprawiania turystyki rowerowej w jej wydaniu górskim. Większość z leżących tu gmin wytyczyła na swoim terenie rowerskie trasy. Można też przemieszczać się z jednej miejscowości do drugiej jadąc np. dalekobieżnym rowerszym Szlakiem Bursztynowym, i choć, na tym jego odcinku, nie ma co liczyć na znalezienie jantarowych złocistych kamyków, to ciekawych miejsc i różnych atrakcji jest tu bez liku.

2013

KWIECIEŃ

KALENDARIUM

2	1992	– powstanie samodzielnej gminy Bystra-Sidzina
4	1944	– pacyfikacja osiedla Zagórze w Makowie Podhalańskim przez hitlerowców
	1999	– erygowanie parafii w Śleszowicach
5	1908	– akt erygujący parafię zakrzowską, wystawiony przez ordynariusza diecezji krakowskiej kard. Jana Puzybę
	1920	– powstanie na Orawie TOW (Tajnej Organizacji Wojskowej, odtworzonej po raz drugi w 1937 r.)
7	1626	– erygowanie parafii w Suchej
	1991	– w Chicago powstaje Klub Przyjaciół Zembrzyc
9	1845	– rozpoczęcie budowy Szkoły Trywialnej w Zembrzycach
	1937	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zatwierdza herb Jordanowa w dzisiejszym kształcie
	2006	– utworzenie Oddziału Gminnego Związku OSP RP Bystra-Sidzina
12	1914	– śmierć Władysława Branickiego, właściciela dóbr suskich
	1998	– erygowanie parafii Kojaszówka - Wieprzec
14	1687	– dekret biskupa krakowskiego Jana Małachowskiego o erygowaniu Bractwa P. Maryi Pocieszenia w kościele stryszowskim
	1914	– ogromny pożar Zembrzyc
15	1983	– erygowanie parafii w Toporzysku
16	1955	– zmarł ks. Karol Machay, proboszcz Lipnicy Wielkiej, działacz orawski (ur. 21.08.1883 r. w Jabłonce)
23	1563	– założenie wsi Miłoszowa (obecnie Sidzina)
	1941	– w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu ginie Jan Wójcik, dyrektor szkoły w Bienkówce
	2009	– utworzenie gminnej instytucji kultury pod nazwą Skansen w Sidzinie - Muzeum Kultury Ludowej
25	1991	– Rada Miasta Jordanów przyznaje generałowi Stanisławowi Maczkowi tytuł „Honorowego Obywatela Miasta Jordanów” oraz odznaczenie regionalne „Zasłużony dla Ziemi Jordanowskiej”
	2010	– oficjalne otwarcie nowego schroniska PTTK na Markowych Szczawinach
26	1757	– król August III wydaje przywilej uwalniający grunt przeznaczony pod budowę kościoła w Zawoi od wszelkich ciężarów i danin dworskich
28	1928	– Zawoja zostaje członkiem Związku Uzdrawisk i Letnisk Państwa Polskiego
29	1913	– Namiestnictwo Galicyjskie zawiadamia o zarejestrowaniu Związku Strzeleckiego w Suchej
30	1984	– powstanie Kręgu Przyjaciół Orawy, z inicjatywy Tomasza Nowalnickiego, miłośnika Orawy i Babiej Góry, działacza turystycznego

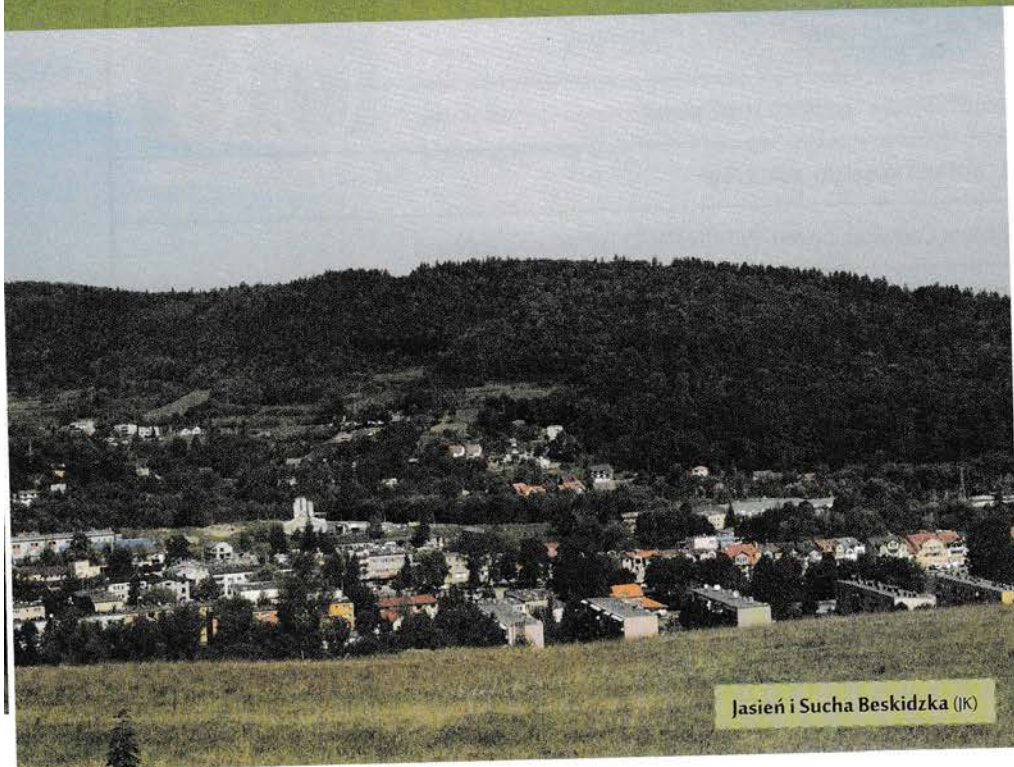
KWIECIEŃ

Pn	1	PONIEDZIAŁEK WIELKANOCNY , GRAŻYNY, HUGONA biskupa Grenoble
Wt	2	FRANCISZKA z Paoli, MARII Egipcjanki, TEODOZJI męczennicy, Rocznica śmierci Ojca Św. JANA PAWŁA II
Śr	3	RYSZARDA biskupa, SYKSTUSA I papieża i męczennika
Cz	4	IZYDORA biskupa i doktora Kościoła, WACŁAWA
Pt	5	IRENY, JULIANNY z Mont Cornillon, opatki, WINCENTEGO Ferreriusza kapłana
So	6	CELESTYNA, WILHELMA
N	7	MIŁOSIERDZIA BOŻEGO , JANA CHRZCICIELA de la Salle, kapłana, DONATA, RUFINA
Pn	8	DIONIZEGO z Koryntu, biskupa, JULII Bulliant, MAKSYMA, SEWERYNA, WALTERA opata
Wt	9	DYMITRA, MARCELEGO, MARII Kleofasowej
Śr	10	MAKAREGO, MICHAŁA
Cz	11	FILIPA, LEONA
Pt	12	JULIUSZA papieża, LUBOSŁAWA, WIKTORA, ZENONA z Werony, biskupa
So	13	IDY z Lawanium, MARCINA I papieża, PRZEMYSŁAWA
N	14	JUSTYNA, MAKSYMA i WALERIANA męczenników
Pn	15	ANASTAZJI i BAZYLISY, męczennic, PIOTRA González, TEODORA
Wt	16	BENEDYKTA Józefa Labre, MARII BERNADETY Sobirous dziewicy, JULII
Śr	17	ROBERTA opata, RUDOLFA
Cz	18	APOLONIUSZA męczennika, BOGUSŁAWY, MARII od Wcielenia
Pt	19	ADOLFA, EKSPEDYTA męczennika, LEONA IX papieża
So	20	AGNIESZKI z Montepulciano, mistyczki dominikańskiej, CZESŁAWA, MARIANA
N	21	ANZELMA biskupa i doktora Kościoła, FELIKSA
Pn	22	KAJUSA papieża, ŁUKASZA, LEONA
Wt	23	IDZIEGO z Asyżu, WOJCIECHA biskupa i męczennika, Patrona Polski
Śr	24	BENEDYKTA, FIDELISA z Sigmaringen, kapłana, męczennika, GRZEGORZA, JERZEGO męczennika
Cz	25	JAROSŁAWA, HERMINA opata, MARKA Ewangelisty
Pt	26	KLAUDIUSZA, MARZENY
So	27	FELICJI męczennicy, TEOFILA, ZYTY służącej
N	28	LUDWIKA Marii Grignon de Montfort, kapłana, PIOTRA Chanela, biskupa i męczennika, WALERII
Pn	29	BOGUSŁAWA, HUGONA opata, KATARZYNY ze Sieny dziewicy i doktora Kościoła, RYTY
Wt	30	DONATA biskupa, MARIANA, PIUSA V papieża

• Odpust - Muharz

JASIEŃ (521 m)

Jasień i Sucha Beskidzka (JK)

Kaplica konfederacka na Jasieniu (JK)

Jasień to niewysoka góra, wznosząca się ponad dolinami Skawy i wpadającej do niej Stryszawki oraz jej dopływu, potoku Bładzonka. Stanowi wschodnie zakończenie krótkiego pasemka Żurawnicy, zaliczanego przez część geografów i krajoznawców do Beskidu Makowskiego, choć pod względem krajobrazowym, topograficznym, a także zagospodarowania turystycznego (znakowane szlaki) jest ono ściśle związane z Pasmem Leskowca i Łamanej Skały w Beskidzie Małym i wydaje się, że za część tego właśnie Beskidu winno być uznawane.

Jasień to góra niepozorna, na pierwszy rzut oka nie wyróżniająca się niczym szczególnym, a jednak odegrała znaczącą rolę w historii Suchej Beskidzkiej i do dzisiaj jest często odwiedzana przez mieszkańców miasta. U jego stóp stoi wspaniały zamek, przed wiekami siedziba rodów szlacheckich, władających tzw. państwem suskim, a obecnie stanowiący centrum życia kulturalnego Suchej. Nieopodal szczytu wznosi się natomiast kaplica, upamiętniająca walki, jakie toczyli na tym terenie konfederaci barscy z Moskalami w 1771 r. W Suchej i jej najbliższej okolicy odbyło się kilka potyczek, co wiązało się z bliskością ważnego ośrodka kon-

federatów, jakim była Lanckorona. Legenda głosi, że miał tu walczyć i dostać się do ręki skiej niewoli m.in. Maurycy Beniowski, sławny awanturnik, podróżnik i późniejszy... król Madagaskaru, tytułowy bohater poematu autorstwa Juliusza Słowackiego. Kaplicę wzniesiono ponoć sami ocalałi konfederaci, tuż po zakończeniu działań wojennych. Obok niej usypano symboliczną mogiłę tych ich towarzyszy, którzy polegli w walce z rosyjskimi żołnierzami. Miejsce to odąd już zawsze miało dla mieszkańców Suchej znaczenie szczególne, jako symbol przywiązania do wolnej Ojczyzny, jej historii i tradycji. W latach PRL-u odbywały się tutaj nabożeństwa, podczas których modlono się o uzyskanie wolności. Tradycja ta kontynuowana jest do dzisiaj – podczas świąt narodowych (np. w Święto Konstytucji 3 Maja) odprawiane są w Jasieniu okolicznościowe msze święte.

Kaplica jest niewielką budowlą z kamienia łamanego, wzniesioną na planie prostokąta i zwieńczoną od frontu proporcjonalną wieżyczką zakończoną latarnią z sygnaturką. Wewnątrz znajduje się ołtarz z kopią obrazu Matki Bożej Częstochowskiej.

Chodzą słuchy, że ponoć istnieje jakieś tajne podziemne przejście, łączące kaplicę z zamkiem, jednak jak dotąd nikt nie zdołał go odnaleźć. Dlatego, póki co, dojście do zamku na Jasień prowadzi pod gołym niebem, wiedząc z parku zamkowego za biało-niebieskim znakami szlaku krajoznawczo-historycznego po Suchej, wzdłuż którego usytuowane zostały także edukacyjne tablice przyrodnicze przygotowane w ramach wytyczonej przez miejscowe Nadleśnictwo ścieżki przyrodniczo-leśnej.

Ścieżka przyrodniczo-leśna Nadleśnictwa suskiego na Jasień; na drzewie znak szlaku krajoznawczo-historycznego po Suchej (JK)

MAJ

2013

PRZYMIESIĘCZNIK MAJOWY

Jak już wszystko się pięknie zazieleni i ukwieci, to nogi same rwą się do wędrowek i spacerów. Krzyk mody w tym zakresie to nordic walking, czyli wędrowanie z kijkami. Co prawda już w dawnych czasach niejeden gazda wspinając się po grapie podparł się kijkiem, nieświadom tego, że to w tym czasie do tego nordic. Ale żarty na bok, ta forma aktywności zdobywa coraz większą popularność. Wędrowanie z kijkami można o każdej porze roku i niekoniecznie po szlakach. Nie dziwi już nikogo widok „kijaków” spacerujących w centrach miejscowości. W końcu chodniki i drogi w babiogórskich gminach tłoczne i zasmrodzone spalinami ciągi komunikacyjne dużych miast.

2013

MAJ

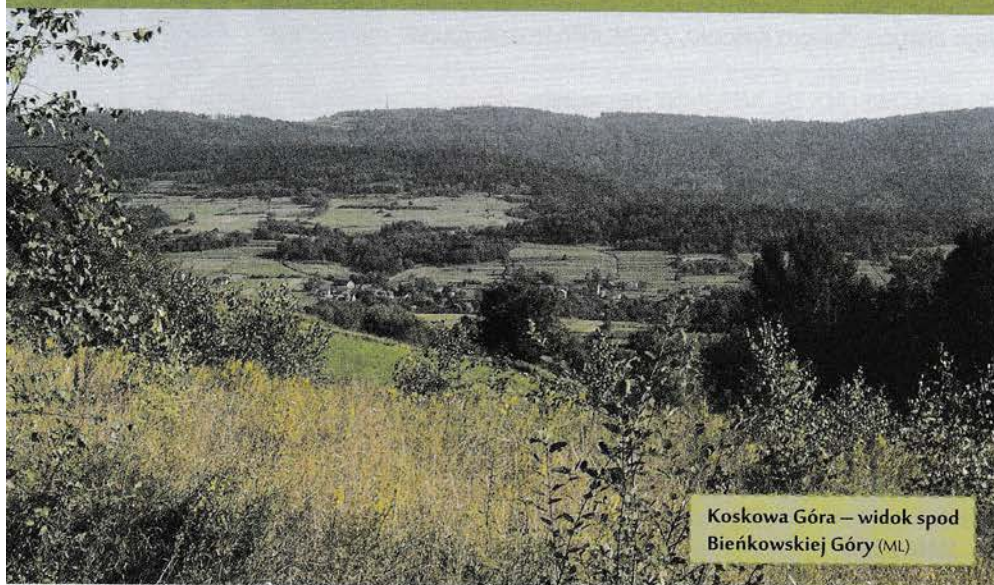
KALENDARIUM

1	1825	– konsekracja kościoła w Zawoi jako świątyni parafialnej
2	1623	– wytyczenie granicy pomiędzy państwami: suskim i żywieckim
	1999	– OSP w Kozińcu uroczyście obchodziła 30. rocznicę istnienia jednostki
4	1882	– poświęcenie sztandaru OSP w Makowie
	1920	– założenie OSP Koszarawa
6	1819	– erygowano parafię w Osielcu
8	1993	– I Międzynarodowy Bieg Uliczny po Ziemi Makowskiej
9	1908	– konsekracja kościoła w Łękawicy w parafii pw. Św. Józefa
	1993	– konsekracja kościoła w Kojaszówce
10	1908	– konsekracja nowego kościoła w Suchej
11	1887	– rozpoczyna działalność suskie Towarzystwo Ochotniczej Związkowej Straży Ogniowej
15	1369	– król Kazimierz Wielki nadaje sołectwo w Budzowie niejakiemu Wyszowi i jego synowi
	1978	– powołanie do Życia Towarzystwa Miłośników Ziemi Jordanowskiej
17	1923	– zawarcie w Warszawie tzw. „Paktu Lanckorońskiego” – przygotowanego w Lanckoronie w majątku senatora Hammerlinga
	2010	– początek katastrofalnego procesu osuwiskowego wywołanego przez gwałtowne opady deszczu, wskutek którego zostało zniszczonych kilkadziesiąt domów na terenie gmin Lanckorona i Zembrzyca
19	1908	– zmarł Wawrzyniec Szkolnik, jeden z pierwszych przewodników po Babiej Górze
20	1769	– bitwa konfederatów barskich z Rosjanami na Kamionce w Stroniu
	1906	– Hugo Zapalowicz przejmuje funkcję prezesa Oddziału Babiogórskiego Towarzystwa Tatrzańskiego i przenosi jego siedzibę z Makowa do Zawoi
21	1742	– pierwszy przywilej targowy króla Augusta III dla Suchej
22	1576	– wojska króla Stefana Batorego zdobywają zamek w Lanckoronie i przywracają zarząd dóbr Barbarze Wolskiej
23	1771	– bitwa konfederatów barskich z wojskami rosyjskimi płk. Aleksandra Suworowa stoczona na polach wsi Palcza
	1999	– jubileusz 90-lecia OSP odbył się w Skawcach
24	1721	– wskutek pijatyki w karczmie w Kurowie, w której wzięło udział 11 mieszkańców Lachowic, usunięty ze swojego stanowiska zostaje wójt tej wsi
	1907	– powstanie OSP w Sidzinie
	2003	– otwarcie i poświęcenie nowej strażnicy Powiatowej Komendy Państwowej Straży Pożarnej i Jednostki Ratowniczo-Gaśniczej w Suchej Beskidzkiej
26	1819	– Zawoja uzyskuje status samodzielnej parafii
	1930	– uruchomienie ochronki w Zembrzycach
27	1537	– przywilej Zygmunta I Starego przenoszący targi tygodniowe w Lanckoronie z czwartku na niedzielę i zezwalający na dwa coroczne jarmarki
28	1988	– ks. Kardynał Franciszek Macharski eryguje nową parafię w Zawoi Wilcznej
29	1410	– powstaje starostwo lanckorońskie; pierwszym starostą zostaje marszałek wielki koronny Zbigniew z Brzezia za zasługi w bitwie grunwaldzkiej; ok. 1476 r. jego ród zaczyna posługiwać się nazwiskiem Lanckoroński
30	1988	– o godz. 22.00 ostatni raz przejechał pociąg na trasie Wadowice–Skawce
31	2004	– odsłonięcie zrekonstruowanego pomnika Konfederata Barskiego na Zwalisku w Żarnówce

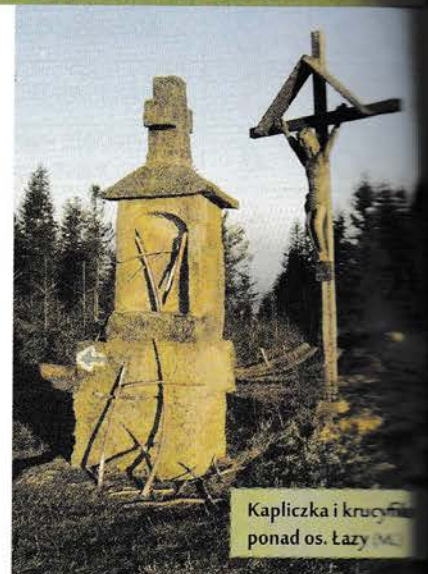
MAJ

Sr	1	FILIPA, JEREMIASZA, JÓZEFA RZEMIEŚNIKA , RYSZARDA	• Odpust - Kurów, Łękawica, Osielec, Zawoja Zakamień
Cz	2	ATANAZEGO Wielkiego biskupa, doktora Kościoła, ZYGMUNTA króla Burgundii, męczennika	
Pt	3	MARII - MATKI BOŻEJ KRÓLOWEJ POLSKI , ANTONINY męczennicy, Rocznica Konstytucji 3-go Maja	
So	4	FLORIANA męczennika z Lauriacum, MONIKI, WŁADYSŁAWA (ŁADYSŁAWA z Gielniowa), ANTONINY męczennicy	
N	5	GOTARDA biskupa, IRENY dziewicy, męczennicy, STANISŁAWA Kazimierczyka kapłana, WALDEMARA	• Odpust - Słyszawa Dolna
Pn	6	FILIPA apostoła, JAKUBA Młodszego apostoła, KLAUDIUSZA	
Wt	7	BENEDYKTA, GIZELI królowej Węgier, LUDMIŁY, RÓŻY Venerini	
Sr	8	ACHACEGO, STANISŁAWA Szczepanowskiego , biskupa i męczennika, WIKTORA	
Cz	9	GRZEGORZA z Nazjanzu, KATARZYNY, PACHONIUSZA Starszego, opata	
Pt	10	ANTONINY, IZYDORA, JANA z Avili	
So	11	ALOJZEGO, IGNACEGO z Laconi, kapucyna, MAMERTA biskupa, FRANCISZKA de Hieronimo	
N	12	WNIEBOWSTĄPIENIE PAŃSKIE , DOMINIKA, NEREUSZA męczennika, PANKRACEGO męczennika	
Pn	13	MARII - MATKI BOŻEJ FATIMSKIEJ , GLORII, ROBERTA, SERWACEGO biskupa	
Wt	14	BONIFACEGO z Tarsu męczennika, MACIEJA apostoła	
Sr	15	IZYDORA Oracza, JANA, ZOFII wdowy, męczennicy	
Cz	16	ANDRZEJA Boboli, kapłana i męczennika, SZYMONA Stocka kapłana	
Pt	17	PASCHALISA Baylon franciszkanina, SŁAWOMIRA, WERONIKI	
So	18	ERYKA IX króla Szwecji, FELIKSA z Cantalice kapucyna, JANA I papieża, męczennika	
N	19	ZESŁANIE DUCHA ŚWIĘTEGO (Zielone Święta) , CELESTYNA V papieża (Piotra z Morrone), IWONY, KRYSPIŃA z Viterbo kapucyna,	• Odpust - Palczka
Pn	20	MARII - MATKI BOŻEJ, MATKI KOŚCIOŁA (III Dzień Zielonych Święt) , ALEKSANDRA biskupa Aleksandrii, BERNARDYNA ze Sieny kapłana, doktora Kościoła	• Odpust - Toporzysko, Zubrzyca Górna
Wt	21	JANA NEPOMUCENA, kapłana i męczennika, WIKTORA	
Sr	22	HELENY, RITY z Cascii wdowy, WIESŁAWY	
Cz	23	DEZYDEREGO, IWONY, LEONCJUSZA biskupa	
Pt	24	MARII - MATKI BOŻEJ WSPOMOŻENIA WIERNYCH , JOANNY, ZUZANNY	
So	25	BEDY Czcigodnego kapłana, doktora Kościoła, BORYSA, GRZEGORZA VII papieża, MARII MAGDALENY de Pazzi, dziewicy	
N	26	TRÓJCY PRZENAJŚWIĘTSZEJ , FILIPA Nereusza kapłana, PAULINY, ZACHARIASZA, Dzień Matki	• Odpust - Białka, Bieńkówka, Jordanów, Sucha Beskidzka
Pn	27	AUGUSTYNA z Canterbury biskupa, FRYDERYKA, JULIANA męczennika	
Wt	28	EMILA, GERMANA biskupa, JUSTYNA, JAROMIRA	
Sr	29	BOGUSŁAWY, MAGDALENY, URSZULI Ledóchowskiej, TEODOZJI	
Cz	30	CIAŁA I KRWI PAŃSKIEJ (Boże Ciało) , FELIKSA, FERDYNANDA III króla Kastylii i Leonu, JANA SARKANDRA kapłana i męczennika, JOANNY d'Arc, KAROLA	
Pt	31	MARII - NAWIEDZENIE MATKI BOŻEJ (MATKI BOŻEJ JAGODNEJ) , ANIELI, PETRONELI męczennicy	

KOSKOWA GÓRA (866 m)

Koskowa Góra – widok spod Bieńkowskiej Góry (ML)

Kapliczka i krzyż nad os. Łązy (ML)

Pasma Koskowej Góry stanowi zachodnią, większą pod względem powierzchni, choć niższą, jeśli chodzi o wysokość, część Beskidu Makowskiego i obejmuje – ogólnie ujmując – obszar ograniczony dolinami rzek: Raby (na wschodzie) i Skawy (na południu i zachodzie). Sama Koskowa, obserwowana z daleka, wygląda bardzo niepozornie. Gdyby nie charakterystyczny punkt rozpoznawczy, jakim jest wysoki maszt telefonii komórkowej, usytuowany w bezpośrednim sąsiedztwie wierzchołka, sporo problemów oglądającym sprawiałoby określenie, w którym właściwie miejscu wyrównanego grzbietu sam szczyt się znajduje.

W przeciwieństwie do większości beskidzkich wzniesień, szczytowe partie Koskowej Góry są wciąż jeszcze w przeważającej części odsłonięte, pokryte łąkami i kępami zarośli na miejscu dawnych pól uprawnych i otoczone przez osiedla: U Koska (od którego pochodzi nazwa szczytu) oraz Łązy, należące do wsi Bogdanówka w gminie Tokarnia w powiecie myślenickim. Lasy pokrywają natomiast północne oraz południowo-zachodnie stoki Koskowej, opadające ku Bieńkówce i Żarnówce w gminach Budzów i Maków Podhalański na terenie powiatu suskiego. Właśnie ze względu na wylesienie partii szczytowych Koskowa Góra od dawna słynie jako wyśmienity punkt widokowy. Niestety w ostatnim okresie, ze względu na powolne zarastanie szczytu, widok w kierunkach: wschodnim i południowym, obejmujący jeszcze nie tak dawno znaczną część Beskidu Żywieckiego (imponujący masyw Babiej Góry oraz pasma: Policy i Jałowieckie), Gorce, Beskid Wyspowy, fragmenty pasma Lubomira i Łysiny w Beskidzkie Makowskim, a nawet – przy dobrej widoczności – Tatry, staje się coraz bardziej ograniczony. Obecnie wschodnią część tej panoramy (wraz z Tatra-

mi) najlepiej oglądać spod charakterystycznej kaplicy nad osiedlem Łązy (skrzyżowanie szlaków turystycznych na północny wschód od szczytu), a rejon Babiej Góry i Jałowca – ze szlaku żółtego w pobliżu wspomnianego masztu. Spod samego masztu rozciąga się także piękna panorama w kierunku północnym, obejmująca pasmo Leskowca w Beskidzkie Małym, bliskie pasemka Babicy i Chełmu w Beskidzkie Makowskim, okolice Lanckorony i Kalwarii Zebrzydowskiej oraz Pogórze Wielickie, a w pogodne dni sięgająca aż po Kraków, Las Wolski i wzniesienia Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej.

Najkrótsze i najwygodniejsze podejście szlakiem znakowanym prowadzi z Bieńkówki. Jest to odcinek dalekobieżnego szlaku niebieskiego, wiodącego z Brzeźnicy nad Wisłą przez Lanckoronę, a spod Koskowej kierującego się dalej na południe w kierunku Jordanowa oraz Gorców i kończącego swój przebieg w Łopusznej. Szlak ten omija wierzchołek od strony wschodniej. Aby osiągnąć szczyt, należy podejść na niego w kilka minut, bez znaków (ale i bez żadnych trudności orientacyjnych), jedną ze ścieżek od strony północnej, bądź szlakiem żółtym, z którym szlak niebieski krzyżuje się na terenie os. U Koska. Ta znakowana żółto trasa pro-

wadzi głównym grzbietem pasma z Policy przez Kotoń, Parszywkę, Koskową, Przyski Wierch i Ostrysz, zbiegając do centrum Makowa Podhalańskiego. Na szczyt można także wyjść z górnej Żarnówki (początek bez znaków, a na ostatnim odcinku za pomocą kami niebieskimi i żółtymi), a w jego bezpośrednie sąsiedztwo, do kaplicy ponad Łązy – nawet wyjechać, dobrze utrzymaną asfaltową drogą z Bogdanówki.

Sama kaplica jest pięknym przykładem małej architektury sakralnej w Beskidzkie Wewnętrznej znajduje się posąg Jezusa udający się pod Krzyżem, jeden z wielu wizerunków szonych przy drogach, drózkach i ścieżkach wiodących od wieków w kierunku sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej. Legenda głosi, że figura ta została wykonana w Sanktuarium i stamtąd wieszono ją do kalwaryjskiego klasztoru. Pod Koskową Górą woły, wiozący wóz z posągiem, zatrzymały się i za nic nie chciały ruszyć dalej. Po kilku próbach osiedlenia zbudowanych zwierząt uznano za wyrażenie woli bożej i pozostawiono rzeźbę w tym miejscu już na zawsze, budując dla niej kaplicę.

W pobliżu kaplicy stoją ponadto: stara kamienna kapliczka z krzyżem na szczycie i drewniany, ludowy krucyfiks.

Widok z Koskowej Góry na Pasma Policy i Babią Górę (ML)

CZERWIEC

2013

PRZYMIESIĘCZNIK CZERWCOWY

W tym miesiącu mamy początek lata, ale nim ono się kalendarzowo na dobre zacznie, już od miesiąca karuzela z różnymi imprezami plenerowymi. W czerwcu jest ich istny wysyp. W wielu babiogórskich miejscowościach możemy wziąć udział w powitaniach lata, dniach gmin, lokalnych świętach, piknikach itp. Czasu na dobrą zabawę jest więcej, bo dzień teraz najdłuższy, a bawić się można do późna, zwłaszcza tej świętojańskiej. Pamiętać wszakże należy o jednym, że to jeszcze nie czas urlopowania i, niestety, w poniedziałek do pracy, czy też szkoły, wstać rano się musi.

2013

CZERWIEC

KALENDARIUM

2	1929	– oddanie do użytku nowego gmachu dla Seminarium Nauczycielskiego w Jordanowie
3	1959	– otwarcie nowej szkoły w Bystrej
5	1994	– ks. kardynał Fr. Macharski poświęcił kamień węgielny pod budowę kościoła w Naprawie
6	1926	– powstanie suskiego oddziału Związku Strzeleckiego
7	1929	– otwarcie przez ss. zmartwychwstanki ochronki dla dzieci w Stryszawie Siwcowce
8	1772	– polska załoga zamku w Lanckoronie poddaje się wojskom austriackim
10	1979	– podczas mszy św. na krakowskich Błoniach papież Jan Paweł II koronuje obraz Matki Bożej Makowskiej
13	1999	– wyniesienie na ołtarze dwóch księży wywodzących się z jordanowskiej parafii – ks. Piotra Dańkowskiego i ks. Stanisława Pyrtka
	2002	– wizyta w Stryszowie następcy tronu brytyjskiego, księcia Walii Karola
14	2000	– podpisanie umowy o współpracy pomiędzy Stowarzyszeniem Gmin Babiogórskich a słowackim Zdruciem Babia Hora
15	1590	– zamek i starostwo lanckorońskie przechodzą w zarząd rodu Zebrzydowskich
	1614	– zakończenie budowy kościoła w Suchej
16	1996	– konsekracja kościoła w Żarnówce
18	2011	– otwarcie Beskidzkiego Centrum Zabawki Drewnianej
22	1757	– dokument wydany przez Sąd Konsystorski w Krakowie, potwierdzający wszelkie zobowiązania fundatorów i zatwierdzający pozwolenie na budowę kościoła w Zawoi
*26	1987	– erygowanie parafii pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Zawoi Górnej
28	1987	– konsekracja kościoła w Zawoi Górnej
	2003	– poświęcenie Ośrodka Wczasowo-Rekolekcyjnego „Caritas” w Zakrzowie przez kard. Franciszka Macharskiego
29	1984	– utworzenie parafii w Białce
30	1988	– Towarzystwo Przyjaciół Orawy uzyskuje osobowość prawną

CZERWIEC

So	1	ANIELI Merici, JUSTYNA męczennika, ŚWIĘTOPEŁKA, Dzień Dziecka	
N	2	MARCELINA i PIOTRA męczenników, SADOKA i towarzyszy męczenników	• Odpust - Wysoka
Pn	3	KAROLA Lwanga i towarzyszy męczenników, JANA Grande	
Wt	4	FRANCISZKA Caracciolo kapłana, KWIRYNA, PACYFIKA z Nowary kaznodziei	
Śr	5	BOGUMIŁA arcyb. Gniezna, BONIFACEGO biskupa, męczennika, FERDYNDARDA Portugalskiego, WALERII, WINFRYDA arcybiskupa męczennika	
Cz	6	MARII Karłowskiej, NORBERTA arcybiskupa, PAULINY męczennicy, WALERII	
Pt	7	NAJSWIĘTSZE SERCE JEZUSA , ROBERTA opata, WIESŁAWA	• Odpust - Lipnica Wielka
So	8	MARII - NIEPOKALANEGO SERCA MARII , JADWIGI królowej, MAKSYMA, MEDARDA biskupa, SEWERYNA, WILHELMA	• Odpust - Hucisko
N	9	EFREMA diakona, doktora Kościoła, FELICJANA, GLORII, PELAGII, KOLUMBY opata	• Odpust - Jachówka, Żarnówka
Pn	10	BOGUMIŁA arcybiskupa Gniezna, MAŁGORZATY, PIOTRA	
Wt	11	BARNABY apostoła, KWIRYNA	
Śr	12	LEONA III papieża, ONUFREGO pustelnika, 108 Polskich Męczenników	
Cz	13	ANTONIEGO Padewskiego, LUCJANA	
Pt	14	BAZYLEGO, ELWIRY, MICHAŁA Kozala, RUFINA i WALEREGO męczenników	
So	15	JOLENTY (JOLANTY) księżnej i zakonnicy, WITA męczennika	
N	16	ALINY męczennicy, ANETY, BENONA z Miśni biskupa, LUTGARDY mniszki	
Pn	17	ADAMA Chmielowskiego - brata Alberta, zakonnika, ALBERTA, GRZEGORZA, LAURY	• Odpust - Jabłonka Bory
Wt	18	ELŻBIETY, MARKA	
Śr	19	GERWAZEGO i PROTAZEGO męczenników, ROMUALDA opata	
Cz	20	BENIGNY męczennicy, BOGNY	
Pt	21	ALICJI, ALOJZEGO Gonzagi, zakonnika	
So	22	JANA Fishera biskupa i TOMASZA Moro męczenników, PAULINA z Noli biskupa	PIERWSZY DZIEŃ LATA
N	23	JÓZEFA Cafasso, WANDY, ZENONA, Dzień Ojca	• Odpust - Wieprzec, Zembrzyce
Pn	24	JANA CHRZCICIELA (narodzenie) , JANA z Grenady, DANUTY	• Odpust - Lanckorona, Orawka
Wt	25	DOROTY z Mątowów wdowy, WILHELMA z Vercelli, opata	
Śr	26	MAGDALENY Fontaine, WIRGILIUSZA biskupa	
Cz	27	MARII - MATKI BOŻEJ NIEUSTAJĄCEJ POMOCY , CYRYLA Aleksandryjskiego arcybiskupa i doktora Kościoła, WŁADYSŁAWA króla, JERZEGO Matulewicz	• Odpust - Jablonka
Pt	28	IRENEUSZA biskupa, męczennika, LEONA	
So	29	PIOTRA I PAWŁA apostołów	• Odpust - Lachowice
N	30	EMILII, LUCYNY	• Odpust - Krzeszów, Zawoja Górna

LANCKOROŃSKA GÓRA (545 m)

Lanckorońska Góra i zabudowania Lanckorony (JK)

W panoramach w kierunku północnym, oglądanych ze szczytów wznoszących się ponad doliną Skawy i jej dopływów, zwłaszcza z rejonu Koskowej Góry, zwracają uwagę dwa sąsiadujące ze sobą wzniesienia, poza którymi widok obejmuje już tylko niższe, wyrównane tereny Pogórza Wielickiego. Zachodnie, to Żar nad Kalwarią Zebrzydowską, z charakterystyczną sylwetką kościoła klasztornego bernardynów, a wschodnie – Lanckorońska Góra, z pokrywającymi jej północne stoki zabudowaniami uroczyska położonego dawnego miasteczka – Lanckorony.

Lanckorońska Góra i Żar są uznawane bądź za najdalej na północ wysuniętą część Beskidu Makowskiego, bądź za najwyższy, południowy fragment Pogórza. Pomimo tego, że ich wysokość bezwzględna nieznacznie tylko przekracza 500 m, to jednak ze względu na strome stoki i wyraźnie górski charakter sylwetek w stosunku do pogórskiego otoczenia bardziej uzasadniony wydaje się ten pierwszy pogląd.

Lanckorońska Góra odegrała znaczącą rolę w historii Beskidów. W 1. poł. XIV w., wskutek podporządkowania księstw śląskich królom czeskim, płynący u jej podnóża potok, zwany dzisiaj Cedronem, stał się w praktyce granicą pomiędzy Polską a Czechami (formalnie – pomiędzy Polską a księstwem oświęcimskim, które jednak stało się wówczas lennem czeskim). Celem ochrony obszaru nadgranicznego król Kazimierz Wielki wznosił wtedy na Lanckorońskiej Górze zamek obronny, stanowiący przeciwwagę dla warowni książąt oświęcimskich na Żarze, po drugiej stronie Cedronu oraz wystawił przywilej lokacyjny dla Lanckorony, miasteczka usytuowanego u stóp zamku. Zamek lanckoroński stał się wkrótce centrum administracyjnym rozległego kompleksu dóbr królewskich, tzw. starostwa lanckorońskiego i pozostał nim także wówczas, gdy utracił swe strategiczne znaczenie, po wcieleniu księstwa oświęcimskiego i wydzielonego z jego obszaru – zatorskiego, do Rzeczypospolitej, co nastąpiło ostatecznie w poł. XVI w. Legenda głosi, że to właśnie z okien swej lanckorońskiej siedziby

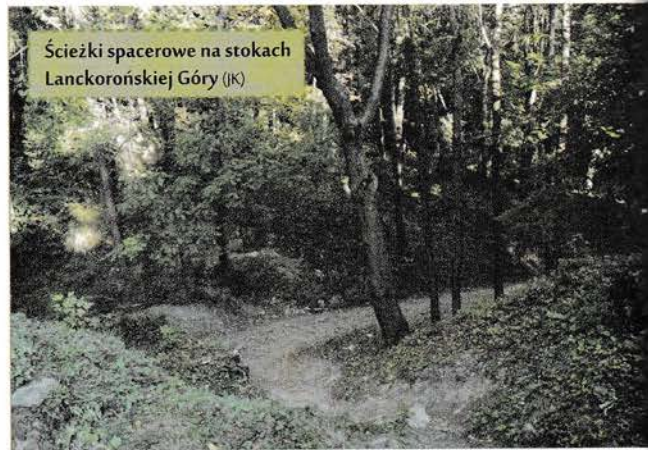
ujrzał starosta Mikołaj Zebrzydowski krzyże ponad górą Żar. Widzenie to wcieliło w nim wolę założenia w tym miejscu sanktuarium pasyjnego. W poł. XVII w. równia została spustoszona przez Szwedów w czasie „potopu”, a wiek później stała się jeden z ważniejszych ośrodków koniarskich barskiej; wtedy także została otoczona fortyfikacjami ziemnymi.

Po utracie przez Polskę niepodległości państwo lanckorońskie przestało istnieć, wchodzące w jego skład rozpraszane, a zamek z biegiem czasu popadał w ruinę. Dziś zachowały się fragmenty wieży i pozostałości muru tarczowego.

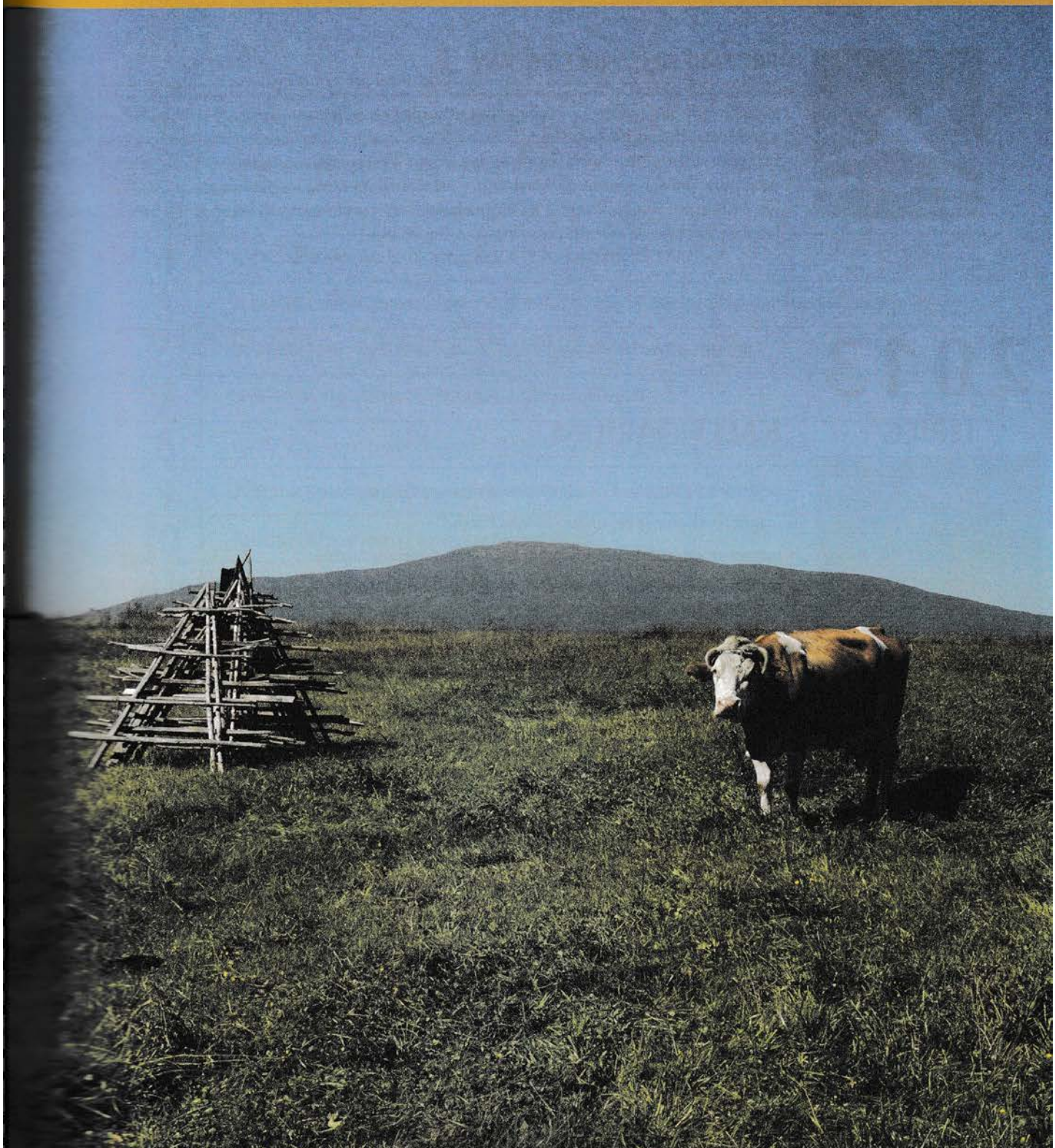
Obecnie sama Lanckorońska Góra i zamek na jej szczycie są ulubionym miejscem spacerów turystów i letników odwiedzających „miasteczko aniołów”, jak jest Lanckorona. W 2000 r. zostały wpisane na listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO w ramach zespołu kościoła i klasztoru bernardynów oraz kaplicy w Kalwarii Zebrzydowskiej. Zamek kopułą pokrywają uroczyska, wytyczone z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Lanckorony, a do przechadzek nimi zachęcają nawet same ich nazwy: Aleja Cichych Szlaków, Aleja Zakochanych czy Dawny Szlak Królewski. Wędrując po Lanckorońskiej Górze można udać się także Droga do Niebieskiego Kamieniołomu lub Droga na Most. Z centrum Lanckorony na sam szczyt wiodą także: niebieski szlak turystyczny PTTK, który biegnie dalej do stacji kolejowej Kalwaria Zebrzydowska Lanckorona (jest odcinek dalekobieżnego szlaku z Brześcia nad Wisłą do podgorczańskiej Łopuszki oraz szlak żółty. Przecina je szlak czarny, biegnący również z lanckorońskiego rynku do stacji Kalwaria Zebrzydowska Lanckorona, ale inną trasą – początkowo drogą asfaltową stokami Lanckorońskiej Góry (omijając szczyt), a następnie odcinkami tzw. „drogami kalwaryjskich” pod klasztor bernardynów i przez centrum Kalwarii Zebrzydowskiej

Tablice pamiątkowe pod zamkiem na szczycie Lanckorońskiej Góry (JK)

Ścieżki spacerowe na stokach Lanckorońskiej Góry (JK)

LIPIEC

2013

PRZYMIESIĘCZNIK LIPCOWY

W lipcu, gdy zacznie doskwierać upał, wielką ulgę sprawia zanurzenie się w chłodnej wodzie z miejscowych rzek lub jednego z potoków. Wody w nich czyste i bezpieczne, a i kocyk jest gdzieś na brzegach rozłożony, by do słońca się odpowiednio wyeksponować. Wielu miejscowych, którym udało się do Jeziora Orawskiego czy Żywieckiego, z utęsknieniem czeka na powstające „nasze” jezioro sztuczne na Skawie. W oczekiwaniu na to mucharskie morze można już zacząć konstruować jakieś jachty lub kajaczek albo zainwestować w materac dmuchany.

2013

LIPIEC

KALENDARIUM

1	1949	– odłączone od Budzowa Zembrzyce stają się samodzielną gminą
	1985	– rozpoczęto budowę zbiornika „Świnna Poręba”
3	1896	– ustawa gminna oficjalnie potwierdzająca prawa miejskie Suchej
	1941	– rozstrzelanie pod ścianą śmierci w Oświęcimiu Romana Jabłońskiego – dyrektora Szkoły Podstawowej w Łękawicy
	1945	– założenie OSP Stryszawa
5	1964	– uroczyste obchody 600-lecia Bieńkówki i uruchomienie linii autobusowej do Suchej
6	1808	– konsekracja kościoła w Bieńkówce
7	1797	– powstanie parafii w Bieńkówce
	2005	– początek uroczystych obchodów jubileuszu 600-lecia lokacji Suchej
7-8	1970	– wielka powódź w gminie Mucharz; zostaje podmyty nasyp kolejowy w Zagórzcu
11	1950	– w Makowie Podhalańskim powstaje Spółdzielnia Pracy „Podhalanka”
	1981	– zm. Andrzej Pilch, działacz orawski; żołnierz AK, wójt Orawy, członek m.in. PTTK, opiekun Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej (ur. w 1912 r.)
12	1921	– urodziła się Janina Barbara Górkiewiczowa, poetka i pisarka z Mucharza
13	1933	– Lanckorona traci status miasta
14	1929	– do Jordanowa zostaje przyłączona gmina Malejowa oraz przysiółek Chrobacze
15	1843	– hr. Aleksander Branicki nabywa dobra suskie od Jana Kantego Wielopolskiego
17	1929	– wizyta prezydenta RP prof. Ignacego Mościckiego na Orawie
	1934	– początek wielkiej, trzydniowej powodzi na rzece Skawie
	1974	– na stację Sucha Beskidzka wjeżdża pierwszy pociąg elektryczny z Krakowa
19	2012	– początek I Światowego Zjazdu Orawian w Jabłonce (19-22.07.2012)
22	1974	– we wsi Skawce (stacja PKP) odbyła się uroczystość otwarcia linii elektrycznej Kraków–Zakopane
23	2001	– początek wielkiej powodzi w powiecie suskim
26	1880	– utworzenie dekanatu suskiego
27	2002	– rozpoczęcie I Międzynarodowego Pleneru Rzeźbiarsko-Malarskiego w Makowie Podhalańskim
28	1768	– bitwa konfederatów barskich z Rosjanami pod Makowem
	1920	– decyzją Rady Ambasadorów w Paryżu Polska uzyskała płn.-wsch. część Orawy
	1935	– konsekrowanie nowego kościoła w Zakrzowie przez bpa sufragana Stanisława Rosponda
29	1931	– założenie Związku Spisko-Orawskiego z siedzibą w Jabłonce
31	1943	– drugie wysiedlenie ludności Śleszowic na Śląsk Cieszyński i Czeski oraz do Generalnego Gubernatorstwa
	1967	– zmarł ks. dr Ferdynand Machaj, działacz orawski, budzieli polskości na Orawie, proboszcz kościoła Mariackiego w Krakowie, senator RP

LIPIEC

Pn	1	HALINY, MARCINA, OTTONA z Bambergu, biskupa	
Wt	2	BERNARDYNA Realino jezuita, JAGODY, URBANA	
Śr	3	ANATOLA biskupa, TOMASZA apostoła	
Cz	4	ANDRZEJA z Damaszku biskupa, ELŻBIETY Portugalskiej, TEODORA,	
Pt	5	ANTONIEGO Marii Zaccaria kapłana, ATANAZEGO z góry Athos opata, MARII Goretti męczennicy	
So	6	DOMINIKA z Nikodemii, męczennicy, MARII Teresy Ledóchowskiej dziewicy	
N	7	BENEDYKTA XI papieża, SĘDZISŁAWA, WILIBALDA biskupa	
Pn	8	EDGARA Spokojnego władcy Anglii, EUGENIUSZA III papieża, ELŻBIETY, WIRGINII	
Wt	9	ADRIANA Fortescue męczennika, WERONIKI Giuliani kapucynki, ZENONA,	
Śr	10	ANTONIEGO pustelnika z ławy Peczerskiej, FILIPA,	
Cz	11	BENEDYKTA z Nursji opata, OLGII Mądrej księżnej Rusi Kijowskiej	
Pt	12	BRUNONA, BONIFACEGO z Kwerfurtu biskupa i męczennika, JANA Gwalberta opata, JANA Jones męczennika	
So	13	ANDRZEJA Świerada i BENEDYKTA pustelników, EUGENIUSZA, HENRYKA II cesarza i KUNEGUNDY cesarzowej męczennicy	
N	14	FRANCISZKA Solano, franciszkanina, JAKUBA, Kamila de Lellis, kapłana, ULRYKA	
Pn	15	BONAWENTURY, biskupa i doktora Kościoła, HENRYKA, cesarza, WŁODZIMIERZA I Wielkiego	
Wt	16	MARII - MATKI BOŻEJ SZKAPLERZNEJ (MATKI BOŻEJ Z GÓRY KARMEL), MARII Magdaleny Postel zakonnicy, WINCENTEGO	• Odpust - Sidzina, Zembrzyce, Zubrzyca Dolna
Śr	17	ALEKSEGO żebraka, BOGDANA	
Cz	18	EMILIANA męczennika, FRYDERYKA biskupa i męczennika, SZYMONA z Lipnicy, kapłana	
Pt	19	MARCINA, WINCENTEGO, WODZISŁAWA	
So	20	CZESŁAWA dominikanina, ELIASZA, HIERONIMA, MAŁGORZATY panny i męczennicy	• Odpust - Izdebnik
N	21	DANIELA, WAWRZYŃCA z Brindisi kapłana i doktora Kościoła, WIKTORA męczennika	• Odpust - Zakrzów
Pn	22	MARII Magdaleny	
Wt	23	APOLINAREGO biskupa i męczennika, BRYGIDY Szwedzkiej, wdowy	
Śr	24	KINGI klaryski, KRYSZYNY z Bolsena męczennicy	
Cz	25	JAKUBA Większego apostoła, KRZYSZTOFA męczennika	
Pt	26	ANNY i JOACHIMA rodziców Matki Bożej	• Odpust - Chyżne
So	27	INNOCENTEGO I papieża, JULII, NATALII męczennicy	
N	28	SAMSONA biskupa i opata, WIKTORA I papieża	• Odpust - Skawinki, Stryżawa Górna
Pn	29	LUDMIŁY, MARTY siostry Łazarza, OLAFI króla Norwegii	
Wt	30	LEOPOLDA Bogdana Mandicza kapucyna, PIOTRA Chryzologa biskupa i doktora Kościoła	
Śr	31	HELENY męczennicy, IGNACEGO Loyoli, LUDOMIRA	

LESKOWIEC (922 m)

Leskowiec i domy
Krzeszowa (ML)

Na szczycie Leskowca (ML)

Leskowiec wraz z Łamaną Skalą (929 m) to dwa najwyższe wzniesienia wschodniej części Beskidu Małego, zwanej także Górą Zalskimi. Leskowiec sąsiaduje bezpośrednio z kulminacją, zwaną tradycyjnie Jaworzyną (890 m), która w 1981 r., decyzją Komisji Turystyki Górskiej Oddziału PTTK w Wadowicach (zatwierdzoną oficjalnie przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w 2004 r.), otrzymała nazwę Gronia Jana Pawła II, ku czci największego spośród turystów chodzących po tutejszych szlakach. Rzeczywiście, choć zamilowania górskie Ojca Świętego są znane powszechnie, to okolice Leskowca zapisały się na tym polu w sposób szczególny. Dla młodego Karola Wojtyły, urodzonego w Wadowicach, właśnie Leskowiec był najbliższym ważnym beskidzkim szczytem, to od niego rozpoczęły się jego górskie wędrówki. Obecnie osobę polskiego papieża, obok nazwy samego Gronia Jana Pawła II, upamiętnia kaplica – Sanktuarium Górskie Królowej Ludzi Gór, którego budowę ukończono tuż pod jego szczytem w 1995 r., oraz pomnik Papieża, poświęcony w 2001 r.

Leskowiec, Groń Jana Pawła II i ich górskie otoczenie leżą w granicach Parku Krajobrazowego Beskidu Małego. Szczyt Leskowca, którego północny stok zajmuje odkryta hala, jest znakomitym punktem widokowym. Wspaniale prezentuje się stąd masyw Babiej Góry wraz ze swoim wschodnim przedłużeniem – Pasmem Policy oraz położonym plan bliżej Pasmem Jałowieckim. Widać stąd także inne szczyty Beskidu Żywieckiego, na czele z Piłskiem i Romanką oraz niższe grzbiety Beskidu Makowskiego, a także oddalone wzniesienia Beskidu Wyspowego i Górców. Przy dobrej widoczności ponad obniżeniem przełęcz Krowiarki można czasami dostrzec Tatry. Ładny widok, tym razem na północ, na pasemko Bliźniaków i Ostrego Wierchu w Beskidzie Małym oraz wyrównane połacie pogranicza Pogórza Śląskiego i Wielickiego, roztacza się także z Gronia Jana Pawła II. Poniżej szczytu tego ostatniego, na skraju Polany Bargłowej – sporej hali pokrywającej obniżenie pomiędzy Leskowcem a Groniem, stoi schronisko PTTK „Leskowiec”, oddane do użytku w 1932 r., a następnie kilkakrotnie modernizowane i rozbudowywane. Obok schroniska, pod „rogaczem” z drogowskaza-

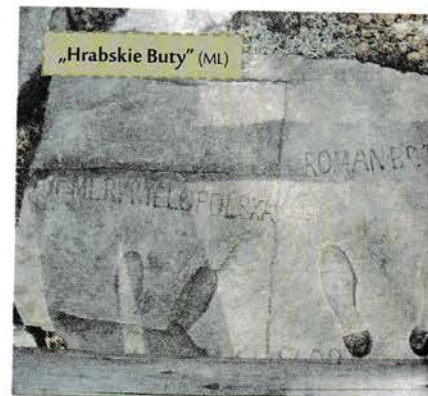
mi, uwagę turystów przyciąga lokalna ciekawostka, tzw. „Hrabskie Buty”. Gdy w 18 Leskowiec zdobył hr. Adam Potocki, p na pamiątkę wykuł na kamiennej płycie dy swoich obutych stóp. Podobnie uczę 1898 r. młoda Marysia (Mery) Wielop i towarzyszący jej zapewne Roman T Co ciekawe, ów kaprys Jaśnie Państw. zapadł w świadomość okolicznej ludr że jeszcze w latach międzywojennych z zwali oni potocznie szczyt Leskowca Bu Płyty owe, pierwotnie umieszczone na s. cie, później zaginęły, usunięte przez past i dopiero niedawno odnalezione, zo umieszczone w obecnym miejscu.

Przez szczyt Leskowca przebiegają: wono znakowany Mały Szlak Beskidzki, ry wiedzie tu głównym grzbieciem Bes Małego od strony Łamanej Skwały, a nastę prowadzi obok schroniska PTTK do szowa Górnego oraz szlak żółty z Krzesz Dolnego do Czartaka na terenie wsi Go Górny. Przy schronisku znajduje się je z większych węzłów szlaków turystyczn w Beskidach. Obok wspomnianych szlak czerwonego i żółtego, krzyżują się tu szlaki: lony (z Jaszczurowej Jamnika do Andrycho i niebieski (z Tarnawy Górnej do Ponikwi i dowiec), a kończy szlak czarny z Rzyk Jagó (najszybszy wariant dojścia do schroniska).

Szlaki: niebieski i zielony, przecho przez szczyt Gronia Jana Pawła II, położ nieco powyżej schroniska.

Schronisko PTTK „Leskowiec” (ML)

„Hrabskie Buty” (ML)

SIERPIEŃ

2013

PRZYMIESIĘCZNIK SIERPNIOWY

Od setek lat, w sierpniu, tysiące osób z rozległej okolicy wyrusza historycznymi trasami pielgrzymkowymi do Kalwarii Zebrzydowskiej. Trasy te przebiegają przez wiele babiogórskich miejsc głównie na terenie gmin: Mucharz, Zembrzyce, Budzów, Stryszów i Lanckorona, a znaczone sąnymi przydrożnymi kapliczkami. Pielgrzymkowe wędrowanie ma oczywiście swój wymiar duchowy, jest okazją do głębokiej refleksji i zadumy, a że coś niecoś wielu zapewne przytrafiło się przeszkoda taka pielgrzymka może być też formą ekspiacji, uzupełnioną przez niektórych o zalecaną przez kościół abstinencję.

2013

SIERPIEŃ

KALENDARIUM

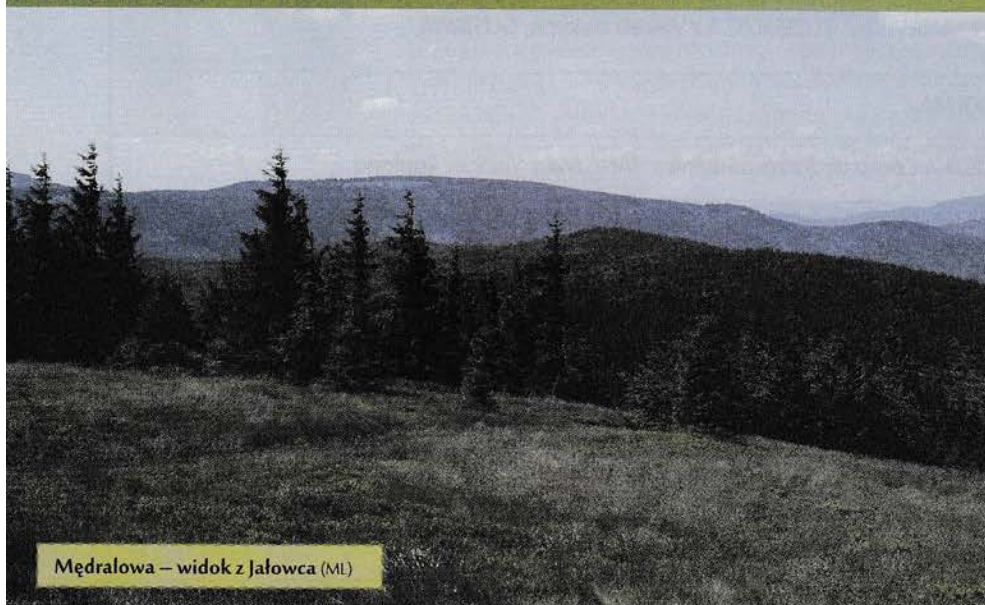
1	1576	– Anna z Sieniawy Jordanowa funduje drewniany kościół pw. Przenajświętszej Trójcy w Jordanowie
	1976	– po raz pierwszy na scenie w Makowie Podhalańskim odbywa się Tydzień Kultury Beskidzkiej
2	1838	– wmurowanie kamienia węgielnego pod kościół w Osielcu
4	1916	– pożar w Makowie
8	1666	– przy kościele w Zembrzycach powstaje Bractwo św. Szkaplerza
11	1574	– Albert Łaski zdobywa zamek lanckoroński i siłą zajmuje starostwo lanckorońskie dzierżone wówczas przez Barbarę Wolską
	1982	– erygowanie parafii w Bystrej
12	1989	– zmarł Emil Wacyk, zasłużony działacz regionalny z Makowa Podhalańskiego
15	1886	– powstanie orkiestry dętej w Sidzinie
	1899	– Towarzystwo Akcyjne Kolei Lokalnej Trzebinia – Skawce (właściciel linii) oddało do użytku linię kolejową z Wadowic do Skawiec
17	1995	– zostało zarejestrowane Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich
	1996	– I Babiogórski Zjazd Samorządowców Gmin Babiogórskich i odsłonięcie na szczycie Babiej Góry słowackiego pomnika poświęconego Janowi Pawłowi II
19	1951	– otwarcie szkoły w Zachełmnej
20	1985	– w kaplicy w Marcówce została odprawiona pierwsza msza święta
23	2000	– w Stryszawie Siwcówce odsłonięto Pomnik Szczerzej Wdzięczności, powstały dla uczczenia Ojca Świętego Jana Pawła II i prymasa Polski, kardynała Stefana Wyszyńskiego, którzy w latach sześćdziesiątych przybywali tu na wypoczynek
24	2010	– otwarcie nowego mostu na Skawie i obwodnicy w Zembrzycach
26	1767	– przekazanie relikwii św. Jana Kantego kościołowi w Stryszowie przez biskupa sufragana krakowskiego Franciszka Potkańskiego
	1852	– oddanie do użytku tzw. Losertówki, schronu wzniesionego na szczycie Diablaka z inicjatywy ówczesnego właściciela Zawoi hr. Filipa Saint-Genois
	2000	– V Babiogórski Zjazd Samorządowców, będący zarazem I Międzynarodowym Zjazdem Poznawczo-Integracyjnym z metą w Orawskiej Półgórze (słow. Oravská Polhora)
30	1892	– początek trzydniowych manewrów wojsk austriackich w Zembrzycach
	1953	– konsekracja kościoła w Skawicy
31	1836	– urzędowa zmiana nazwy Górnej Skawicy na Zawoję
	1906	– konsekracja kościoła w Krzeszowie

SIERPIEŃ

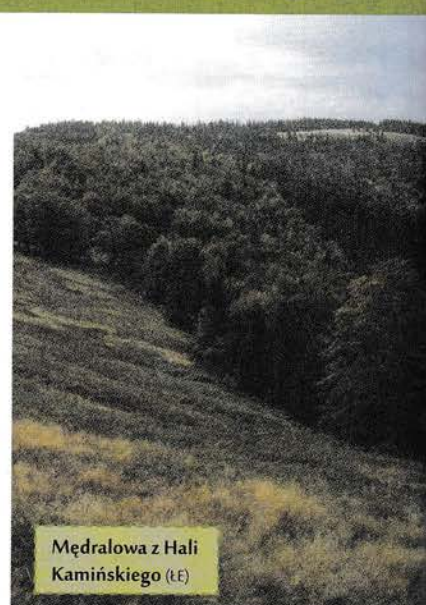
Cz	1	ALFONSA Marii Ligouri biskupa i doktora Kościoła, JUSTYNA
Pt	2	MARII - MATKI BOŻEJ ANIELSKIEJ, EUZEBIUSZA z Vercelli biskupa, GUSTAWA, STEFANA I papieża ● Odpust - Podwilk, Zawoja Centrum
So	3	LIDII z Tiatry, NIKODEMA
N	4	DOMINIKA, FRANCISZKA Cacco tercjarza-pustelnika, JANA Marii Vianney kapłana
Pn	5	MARII - MATKI BOŻEJ ŚNIEŻNEJ (Poświęcenie Bazyliki Matki Bożej Większej), JUSTYNA, OSWALDA króla, męczennika
Wt	6	PRZEMIENIENIE PAŃSKIE, JAKUBA, SŁAWY ● Odpust - Jablonka
Śr	7	DOROTY, KAJETANA z Thieny kapłana, KLAUDII, SYKSTUSA II papieża, męczennika
Cz	8	CYPRIANA, DOMINIKA Guzman kapłana, EMILIANA
Pt	9	EDYTY Stein dziewicy i męczennicy, JANA z Fermo, JANA z Salerno, ROMANA męczennika, RYSZARDA, TERESY BENEDYKTY od Krzyża
So	10	BORYSA, HUGONA biskupa, WAWRZYŃCA diakona i męczennika
N	11	KLARY dziewicy, ZUZANNY męczennicy ● Odpust - Maków Podhalański
Pn	12	EUZEBIUSZA biskupa, LECHA
Wt	13	MARII - MATKI BOŻEJ KALWARYJSKIEJ, DIANY, HIPOLITA kapłana i PONCJANA papieża, męczenników
Śr	14	ALFREDA, MAKSYMILIANA Marii Kolbego, WOJBORA
Cz	15	MARII - WNIEBOWZIĘCIE MATKI BOŻEJ (MATKI BOŻEJ ZIELNEJ), TARSYCJUSZA męczennika, Święto Wojska Polskiego
Pt	16	JOACHIMA, ROCHA wyznawcy, STEFANA króla Węgier ● Odpust - Lipnica Mała
So	17	JACKA Odrowąża kapłana, JULIANNY, MIRONA męczennika
N	18	HELENY cesarzowej, wdowy, ILONY
Pn	19	BOLESŁAWA, JANA Eudesa kapłana
Wt	20	BERNARDA z Clairvaux opata i doktora Kościoła, MARII de Mattias
Śr	21	BALDWINA opata, JOANNY, PIUSA X papieża, SOBIESŁAWA
Cz	22	MARII - MATKI BOŻEJ KRÓLOWEJ ŚWIATA, CEZAREGO
Pt	23	APOLINAREGO, FILIPA, RÓŻY z Limy dziewicy
So	24	BARTŁOMIEJA apostoła, EMILII de Vialar, JERZEGO
N	25	JÓZEFA Kalasantego kapłana, LUDWIKA IX króla Francji ● Odpust - Budzów, Kojuszówka
Pn	26	MARII - MATKI BOŻEJ CZĘSTOCHOWSKIEJ, NATALII męczennicy, ZEFIRYNY ● Odpust - Kiczony, Marcówka, Skawica, Śleszowice
Wt	27	CEZAREGO z Arles biskupa, MONIKI matki św. Augustyna, wdowy
Śr	28	ALEKSANDRA biskupa Konstantynopola, AUGUSTYNA biskupa i doktora Kościoła, HERMANA męczennika
Cz	29	JANA (Męczeństwo św. Jana Chrzciciela), SABINY męczennicy
Pt	30	ADAUKTA i FELIKSA męczenników, FIAKRIUSZA pustelnika, SZCZĘSNEGO biskupa męczennika
So	31	BOHDANA, RAJMUNDA Nonnata, PAULINY

MĘDRALOWA (1169 m)

Mędralowa – widok z Jałowca (ML)

Mędralowa z Hali Kamińskiego (ŁE)

Mędralowa to niemal całkowicie zalesiony szczyt w grzbiecie granicznym, przez większość krajoznawców zaliczany do Beskidu Żywieckiego, co wydaje się zupełnie naturalne, biorąc pod uwagę jej położenie geograficzne. Jednak część geografów, na czele z J. Kondrackim, w swoich podziałach fizyczno-geograficznych przyporządkowuje ją – wraz z Pasmem Jałowieckim – do Beskidu Makowskiego (Średniego), czyniąc z niej jednocześnie najwyższy szczyt tego pasma.

Niezależnie od zawilości związanych z podziałami Beskidów przyznać trzeba, że Mędralowa jest rzeczywiście wyższa od zdecydowanej większości swojego górskiego otoczenia, pomimo tego w panoramach zazwyczaj nie prezentuje się zbyt imponująco, kryjąc się niejako w cieniu swojej potężnej sąsiadki – Babiej Góry.

Mędralowa nie jest pierwotną nazwą szczytu. Przed wiekami zwana była Wielkim Jałowcem, w odróżnieniu od niższego, położonego bardziej na północ i popularniejszego wśród turystów „zwykłego” Jałowca (1111 m). Obecna nazwa pochodzi od nazwiska „Mędrała”, do dziś popularnego w okolicy, zwłaszcza w Koszarawie i Przyborowie. Do Mędralów należała podszczytowa hala, stąd jej nazwa – Hala Mędralowa – która z czasem przeniosła się także na samą górę. Z hali, położonej bezpośrednio na północ od wierzchołka, roztacza się piękny widok na Beskidy: Śląski i Mały, wraz rozłożonymi u ich stóp Kotliną Żywiecką oraz Jeziorem Żywieckim, bliskie Pasma Jałowieckie Beskidu Żywieckiego z Jałowcem, Czerniawą Suchą i Lachów Groniem, niższe Pasma Pewelskie i Łosek oraz wyrównane grzbiety Beskidu Makowskiego i znacznie wyższą Policę, ponownie w Beskidzkie Żywieckim.

Mędralowa jest miejscem bardzo interesującym krajoznawczo. Przebiega przez nią

Europejski Dział Wodny – potoki spływające na północ należą do zlewiska Morza Bałtyckiego, zaś te po południowej, słowackiej stronie szczytu – do zlewiska Morza Czarnego. W bezpośrednim sąsiedztwie wierzchołka (kilkaset metrów na wschód od niego) w średniowieczu zbiegały się trzy granice: Węgier (na południu), Polski (na północnym wschodzie) i księstw śląskich, a w praktyce – Czech (po oddaniu księstwa oświęcimskiego w lenno królowi czeskiemu w 1 poł. XIV w.). Później, gdy w XV-XVI w. księstwa śląskie powróciły do Polski, przez Mędralową – tak jak i przez Babią Górę – przebiegała granica pomiędzy Polską a Węgrami, w okresie porozbiorowym – Galicją a Węgrami, a w l. 1918-1939 – Polską a Czechosłowacją. W latach II wojny światowej ponownie stykały się tutaj trzy granice: Rzeszy Niemieckiej (na północnym zachodzie), Generalnego Gubernatorstwa (na północnym wschodzie) oraz podporządkowanej Hitlerowi Słowacji (na południu). Po roku 1945 powrócono do stanu z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Odtąd przez Mędralową ponownie przebiega granica polsko-czechosłowacka (od 1993 r. polsko-słowacka), a miejsce dawnego

trójstyku granic jest obecnie najdalej wysuniętym na północ punktem Republiki Słowackiej.

Przez szczyt Mędralowej i górną część widocznej hali przebiega czerwony Główny Szlak Beskidzki z Ustronia w Beskidzkie Śląskim do Wołosatego w Bieszczadach oraz biegnie wraz z nim graniczny słowacki szlak niebieski Wycieczkę na Mędralową można rozpocząć także na przełęczy Klekociny (podejście zielonym szlakiem przez Halę Kamińskiego do granicy, a następnie krótko na szczyt wspomnianym szlakiem czerwonym) lub w Zawoi Czatoży (czarnym szlakiem na Przełęcz Jałowiec Północną i dalej wzdłuż granicy ponownie znakami Głównego Szlaku Beskidzkiego lub również szlakiem czarnym – na Halę Kamińskiego, skąd wspomnianym wyżej wariantem szlaków: zielonego i czerwonego). Na zachodni wierzchołek Mędralowej wyprowadza ponadto zielono znakowana ścieżka z Przyborowa Moczarek, zaś zalesionym trawersem pomiędzy nocnych stoków szczytu biegnie wymieniony wcześniej szlak czarny z Zawoi Czatoży przez Halę Kamińskiego do przyborowskich Głuchczek i Korbielowa.

Mędralowa od strony północnej (ŁE)

WRZESIEŃ

2013

PRZYMIESIĘCZNIK WRZEŚNIOWY

We wrześniu to las aż się prosi żeby go odwiedzić i ulżyć mu podbierając trochę runa. Babiogórze bogate i zasobne są w grzyby i owoce leśne. Dla grzybiarzy najcenniejsze są, rzecz jasna, pra ale w koszach lądują też m.in.: kozaki, maślaki i rydze. Na borówki (jagody) i maliny sezon kończy się w przełomie sierpnia i września, zaczyna się za to czas zbiorów: czernicy (jeżyn), a końcem miesiąca glogu, dzikiej róży i wczesnej tarniny. Ile to potem różnych pyszności stoi zamkniętych w fiolkach i dymionach czekając, aż gospodyni zarządzi podanie ich na stół.

2013

WRZESIEŃ

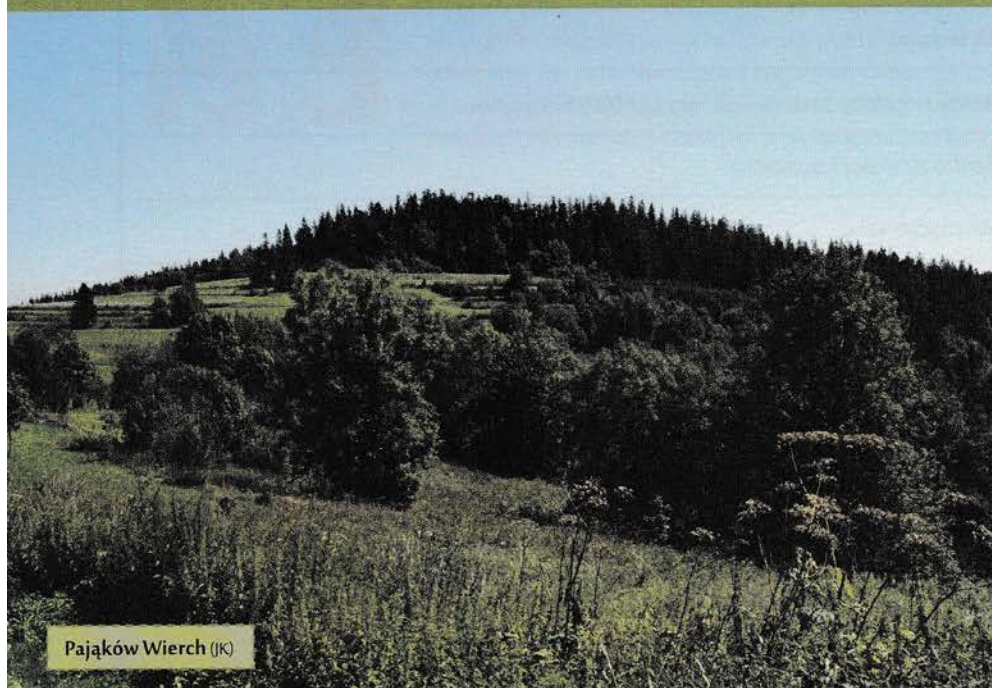
KALENDARIUM

1	1333	– książę oświęcimski Jan I Scholastyk zezwala Mikołajowi z Benkovic na lokację wsi w okolicach Zembrzyc - pierwsza wzmianka o Zembrzycach
	1842	– założenie pierwszej szkoły w Koszarawie
	1939	– pierwszy dzień walk na Wysokiej
	1950	– założenie przedszkola w Bystrej z inicjatywy „Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Bystrej”
	2000	– powstaje Liceum Ogólnokształcące w Zawoi
	2012	– rozpoczęcie działalności przez Szkołę Muzyczną I stopnia w Suchej Beskidzkiej
3	1939	– Niemcy wkraczają do Bystrej
4	1939	– Niemcy wkraczają do Suchej i do Koszarawy
5	1823	– umiera ks. Ignacy Machajski, wieloletni proboszcz parafii suskiej
	1881	– konsekracja kościoła w Mucharzu przez ks. bpa krakowskiego Albina Sasa Dunajewskiego
	1948	– zmarł ks. Marcin Jabłoński, proboszcz Orawki, działacz orawski, autor poematu sławiącego krasy Orawy (ur. 11.11.1888 r.)
8	1988	– I Sejmik Kultury Orawskiej w Jabłonce
9	1955	– oddanie do użytku schroniska PTTK im. Kazimierza Sosnowskiego na Hali Krupowej
	1978	– Kardynał Karol Wojtyła odbywa wycieczkę ze Skawicy przez Policę na przełęcz Krowiarki - była to jego ostatnia wycieczka przed wyjazdem na konklawe do Rzymu
	2000	– Jordanów odznaczony Orderem Krzyża Grunwaldu „za wybitne zasługi w walce z hitlerowskim okupantem w latach II wojny światowej”
11	1945	– utworzenie Towarzystwa Sportowego „Halniak” Maków Podhalański
12	1772	– zamordowanie przez zbójców proboszcza stryszowskiego ks. Józefa Dębińskiego w lesie, w miejscu zwanym „Mogiłą”
13	1944	– zm. sługa boża Rozalia Celakówna z Jachówki, jej proces beatyfikacyjny został otwarty 5.11.1996 r.
15	1906	– otwarcie schroniska turystycznego na Markowych Szczawinach, pierwszego polskiego schroniska w Beskidach Zachodnich
	2007	– otwarcie Muzeum Miejskiego Suchej Beskidzkiej
17	1909	– umiera burmistrz Suchej Antoni Pawluskiewicz, poseł do Rady Państwa w Wiedniu
18	1797	– cesarz Franciszek II zatwierdza dawne przywileje Lanckorony i nadaje miastu herb
19	1655	– dowódca załogi na zamku w Lanckoronie Jakub Wilkoński poddaje zamek Szwedom
21	1985	– rozpoczęcie pierwszej „Babiogórskiej Jesieni” w Zawoi
23	1549	– Jan Porębski, dziedzic Krzeszowa, sprzedaje go Janowi i Wawrzyńcowi Komorowskiemu
23	1972	– otwarcie Muzeum Regionalnego Ziemi Suskiej w salach suskiego zamku
	1982	– oddanie do użytku Szpitala Rejonowego w Suchej Beskidzkiej
25	1966	– otwarcie Ośrodka Muzealnego PTTK na Markowych Szczawinach
	1994	– koronacja cudownego obrazu Matki Bożej Trudnego Zawierzenia – Pani Jordanowskiej
26	1940	– wysiedlenie 1000 mieszkańców Lachowic
27	1998	– Kard. Franciszek Macharski poświęcił pomnik Jana Pawła II obok mucharskiego kościoła
	2003	– konsekracja kościoła pw. św. Stanisława w Stryszawie Dolnej
29	1839	– hr. Feliks Ludwik Saint-Genois d’Anneacourt nabywa dobra makowskie na licytacji

WRZESIEŃ

N	1	BRONISŁAWY norbertanki, IDZIEGO pustelnika i opata	• Odpust - Juszczyń, Świnna Poręba
Pn	2	STEFANA, WILHELMA biskupa	
Wt	3	GRZEGORZA I Wielkiego papieża, doktora Kościoła, IZABELI, SZYMONA	
Śr	4	ROZALII (Róży) z Palermo dziewicy i pustelnicy	
Cz	5	DOROTY, WIKTORYNA męczennika	
Pt	6	BEATY, EUGENIUSZA	
So	7	MELCHIORA Grodzieckiego kapłana i męczennika, REGINY dziewicy i męczennicy	
N	8	MARII - NARODZENIE MATKI BOŻEJ (MATKI BOŻEJ SIEWNEJ), ADRIANY, KLEMENTYNY	
Pn	9	ANIELI Salawy dziewicy, MARII de Cabeza wdowy, SERGIUSZA, PIOTRA Klawera kapłana	
Wt	10	MIKOŁAJA z Tolentino, PULCHERII cesarzowej	
Śr	11	HIACYNTA i PROTA męczenników, JANA Gabriela Perboyre	
Cz	12	MARII - NAJŚWIĘTSZEGO IMIENIA MARYI, GWIDONA kościelnego z Laeken, RADZIMIRA	
Pt	13	EUGENII, JANA Chryzostoma biskupa, doktora Kościoła	
So	14	PODWYŻSZENIE KRZYŻA ŚWIĘTEGO, BERNARDY, ROKSANY	
N	15	MARII - MATKI BOŻEJ BOLESNEJ, ALBINA, NIKODEMA	• Odpust - Orawka, Koszarawa Bystra
Pn	16	CYPRIANA biskupa i KORNELIUSZA papieża, męczenników	
Wt	17	HILDEGARDY benedyktynki, JUSTYNA, ROBERTA Bellarmina biskupa i doktora Kościoła	
Śr	18	IRENY, JÓZEFA z Kupertynu kapłana, STANISŁAWA Kostki	• Odpust - Danielki
Cz	19	MARII - MATKI BOŻEJ SALETYŃSKIEJ, EMILII de Rodat, JANUAREGO biskupa i męczennika, TEODORA z Tyru biskupa	
Pt	20	EUSTACHEGO, EUZEBII, FRANCISZKA Marii z Camporosso, TOMASZA Johsona i towarzyszy	
So	21	HIPOLITA, JONASZA, MATEUSZA ewangelisty	
N	22	MAURYCEGO męczennika, TOMASZA z Villanueva biskupa	
Pn	23	BERNARDYNY Marii Jabłońskiej dziewicy, BOGUSŁAWA, LINUSA papieża, TEKLI dziewicy i męczennicy Ojca PIO	PIERWSZY DZIEŃ JESIEŃ
Wt	24	GERARDA biskupa, HERMANA Kaleki, JANINY, KOLUMBY, RUPERTA	
Śr	25	AURELII, WŁADYSŁAWA z Gielniowa kapłana	
Cz	26	DAMIANA i KOSMY męczenników, MAURYCEGO	
Pt	27	AMADEUSZA, WINCENTEGO a Paulo kapłana, WAWRZYŃCA z Ripafrotta	
So	28	TYMONA biskupa, WACŁAWA Czeskiego, męczennika	
N	29	GABRIELA, MICHAŁA, RAFAŁA, archaniołów	• Odpust - Zubrzyca Górna
Pn	30	FELICJI, GRZEGORZA Oświeciciela, apostoła Ormian, HIERONIMA kapłana i doktora Kościoła	

PAJĄKÓW WIERCH (934 m)

Pająków Wierch (JK)

Pietà z Danielek (JK)

Przeważająca część polskiej Orawy leży na obszarze tzw. Działów Orawskich. Nazwą tą określa się długie, niewysokie, biegnące równoległe do siebie grzbiety, opadające spod potężnego masywu Babiej Góry na południowy wschód, ku Jezioru Orawskiemu i dolinie Czarnej Orawy, a także sąsiadujące z nimi poprzez tąż Czarą Orawę, położone po wschodniej stronie jej doliny, nieco wyższe, lecz i tak nieznacznie tylko przekraczające w najwyższych punktach wysokość 900 m, połogie wzniesienia, wśród których najbardziej znane są trzy: Bukowiński Wierch, Wielki Dział i Pająków Wierch. O ile w panoramach najbardziej rzuca się w oczy ten pierwszy, ze względu na charakterystyczny maszt przekaźnika TV na szczycie, o tyle najbardziej malowniczy i popularny wśród turystów jest rejon Pająków Wierchu. Na jego zachodnich stokach znajduje się urocze, przepięknie położone, maleńkie osiedle Danielek, administracyjnie stanowiące część wsi Podwilk. Ze względu na swoje położenie (Daniełki leżą na wysokości ok. 850 m) zwane jest ono często „Dachem Orawy”. Z rejonu osiedla i otaczających je pól i łąk roztaczają się piękne panoramy, m.in. na poszczerbiony mur Tatr oraz Beskid Żywiecki, ze wspaniałą piramidą Babiej Góry na czele, nieco niższym Piłskiem oraz całym Pasmem Policy.

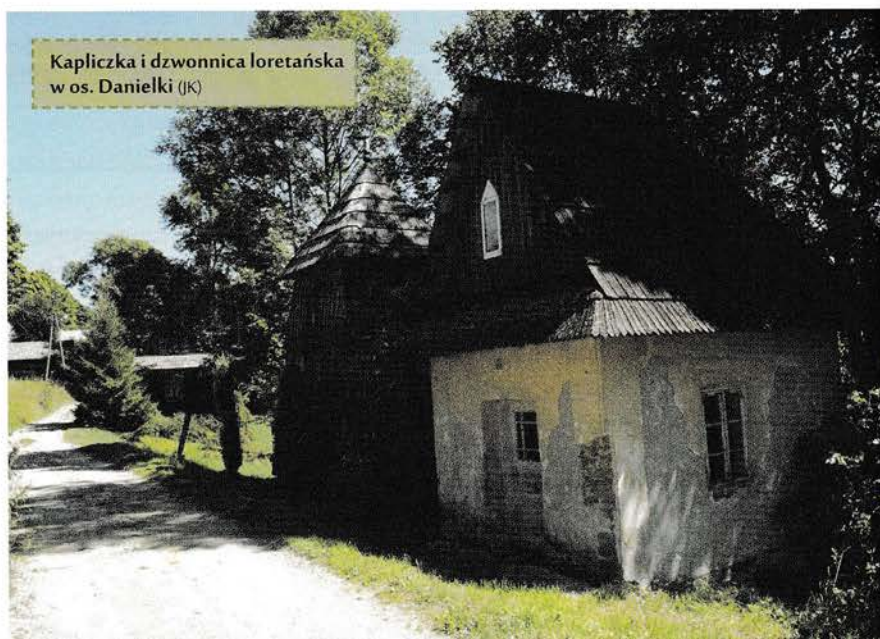
W Danielkach, położonych z dala od gwarnych dróg i zwartej zabudowy, zachowało się jeszcze wciąż sporo przykładów tradycyjnego budownictwa drewnianego. Nieco na południowy zachód od domów osiedla, na skraju lasu, stoi duża, murowana kaplica pw. Matki Bożej Bolesnej, poświęcona w 1992 r., której

charakterystycznym elementem jest tablica z przymocowanym doń miejscowym kamieniem, poświęcona osobiście przez papieża Jana Pawła II i przypominająca o związkach papieża-Polaka z Orawą. Obok kaplicy znajduje się piękna, kamienna *Pietà*, dzieło kamieniarzy ze słynnego warsztatu w Orawskim Białym Potoku na Słowacji. Figury świętych, kapliczki i krzyże, które wychodziły spod ich ręki od XVIII do pocz. XX w., do dzisiaj jeszcze licznie zdobią Orawę i tereny z nią sąsiadujące. *Pietà* z Danielek jest jednym z najpiękniejszych, a równocześnie jednym ze starszych przykładów biegłości białopotockich rzeźbiarzy. Datowana na 1749 rok jest otoczona powszechnym szacunkiem przez tutejszych mieszkańców i czczona jako Patronka Orawy.

W samym osiedlu stoją ponadto: murowana kapliczka oraz XIX-wieczna, drewniana

dzwonnica loretańska, jeden z przykładów niegdyś bardzo powszechnego, a dziś coraz rzadszego, elementu krajobrazu skidzkich i orawskich wsi i przysiółków. W dawnych wieżach dźwięk dzwonka w takich dzwonicach miał chronić przed burzą i gradem, używano ich także w przypadku zagrożenia pożarem. Ponadto spełniały funkcje religijne, gdyż dzwoniło w nich Anioł Pański.

Daniełki to wymarzony cel nietrudnej rekreacyjnej wycieczki, wśród pięknych widoków, bujnej przyrody i śladów przeszłości splecionej tutaj ze współczesnością. Do osiedla i w pobliżu wierzchołka Pająków Wierchu prowadzi żółty szlak turystyczny z Zubrzyca Dolnej przez Orawkę do Podwilk. Dojście, tak z Orawki, jak i z Podwilk, zajmuje nieco ponad godzinę.

Kapliczka i dzwonnica loretańska w os. Danielek (JK)

PAŹDZIERNIK

2013

PRZYMIESIĘCZNIK PAŹDZIERNIKOWY

Góry mienią się żółciami i brązami w promieniach jesiennego słońca i zachęcają do wędrówek. Wyruszyć na turystyczne szlaki. Spokojnie teraz na nich i cicho. Jest tych szlaków, w tej części Besk do wyboru, do koloru. Od najtrudniejszych, jak Perć Akademików, z łańcuchami i klamrami na tra zdecydowanie łatwiejsze, spacerowe niemal odcinki. Kolory ich oznakowań są faktycznie różne, się nie pogubić i trafić niekoniecznie tam, gdzie się początkowo zamierzało, warto przeczytać wyruszeniem na wędrówkę opisy szlaków zamieszczone w tym kalendarzu.

2013

PAŹDZIERNIK

KALENDARYUM

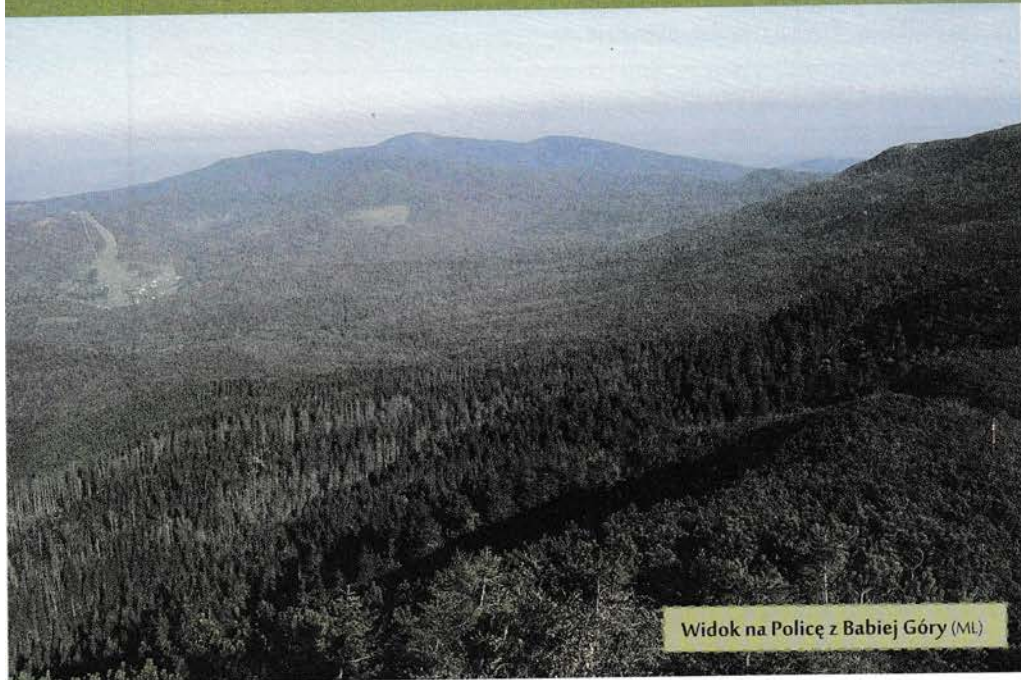
1	1881	– otwarto szkołę w Mucharzu (obok kościoła)
3	1929	– uroczyste poświęcenie kaplicy w Stryszawie Siwówce i oddanie jej pod patronat św. Teresy od Dzieciątka Jezus
4	1911	– rozpoczęcie roku szkolnego w pierwszej publicznej Szkole Ludowej w Dąbrówce
7	1990	– konsekracja kościoła na Wysokiej
	2000	– konsekracja kościoła w Kurowie
9	2010	– koronacja obrazu Matki Bożej Trudnego Zawierzenia koronami papieskimi w Jordanowie
13	1920	– zawiązano w Gęstych Domach w Jabłoncy koło Towarzystwa Szkoły Ludowej
	1944	– Niemcy spalili osiedle Malinowe w Sidzinie podczas pacyfikacji Pasma Policy
15	1967	– odsłonięcie pomnika na Polanie Malinowe w Sidzinie
	1988	– I Walny Zjazd Towarzystwa Przyjaciół Orawy
16	1930	– decyzją Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wprowadzono urzędową formę nazwy Makowa – Maków Podhalański
	2005	– poświęcenie pomnika w Sidzinie dedykowanego pamięci Ojca Świętego Jana Pawła II
17	1908	– poświęcenie kamienia węgielnego pod nowy kościół w Jordanowie
	1937	– oddanie do użytku nowego betonowego mostu na rzece Skawie w Makowie Podhalańskim
18	1944	– pacyfikacja Zachełmnej przez hitlerowców
	1996	– obchody 100-lecia Zespołu Szkół w Makowie Podhalańskim, który przekształcony został z Krajowej Szkoły Hafciarskiej
	2000	– Kardynał Franciszek Macharski konsekruje kościół pw. MB Pocieszenia w Świnnej Porębie
19	1997	– konsekracja kościoła w Juszczyńcu
24	1776	– poświęcenie kościoła w Łętowni
	1963	– doprowadzenie prądu elektrycznego do Zachełmnej
	2000	– w Stryszawie powstaje Międzynarodowa Koalicja Dla Ochrony Polskiej Wsi założona przez Jadwigę Łopatę, która w 2002 r. otrzymała międzynarodową Nagrodę Goldmana w dziedzinie ochrony środowiska
26	1530	– Stanisław i Piotr Porębscy rezygnują ze wsi Grzechynia na rzecz króla polskiego
27	1844	– założenie Towarzystwa Wstrzemięźliwości w Suchej
28	1910	– pożar kościoła parafialnego w Budzowie
30	1954	– utworzenie Babiogórskiego Parku Narodowego

PAŹDZIERNIK

Wt	1	TERESY od Dzieciątka Jezus dziewicy i doktora kościoła, REMIGIUSZA biskupa
Śr	2	ANIOŁÓW STRÓŻÓW, DIONIZEGO, TEOFILA mnicha, SERAFINY
Cz	3	GERARDA z Brogne opata, JANA z Dukli kapłana
Pt	4	FRANCISZKA z Asyżu, PETRONIUSZA biskupa, ROZALII
So	5	APOLINAREGO, FAUSTYNY Kowalskiej dziewicy, FLORY dziewicy, RAJMUNDA z Kapui dominikanina ● Odpuść - Naprawa
N	6	ARTURA, BRUNONA opata ● Odpuść - Osielec
Pn	7	MARII - MATKI BOŻEJ RÓŻAŃCOWEJ, JUSTYNY z Padwy dziewicy i męczennicy, MARKA papieża ● Odpuść - Chyżne, Jordanów, Koziniec
Wt	8	BRYGIDY, PELAGII dziewicy i męczennicy, WALERII z Honnecourt
Śr	9	BOGDANA, WINCENTEGO Kadłubka
Cz	10	DIONIZEGO biskupa i męczennika, DANIELA, JANA Leonardiego kapłana, PAULINA z Yorku arcybiskupa
Pt	11	ALDONY, ALEKSANDRA Sauli biskupa, EMANUELI Torres Acosta
So	12	EDWINA króla, EUSTACHEGO, GAUDENTEGO, SERAFINA z Montegranero kapucyna
N	13	Edwarda Wyznawcy króla, GERALDA, Honorata Koźmińskiego kapłana, Januarego męczennika
Pn	14	BERNARDA, KALIKSTA I papieża i męczennika, RADZIMA – GAUDENTEGO biskupa
Wt	15	EUSTACHEGO, TEKLI, TERESY z Avila dziewicy i doktora Kościoła
Śr	16	FLORENTYNY, JADWIGI Śląskiej, <i>Rocznica wyboru Ojca Św. JANA PAWŁA II</i>
Cz	17	IGNACEGO Antiocheńskiego biskupa i męczennika, MAŁGORZATY Marii Alacoque dziewicy
Pt	18	ŁUKASZA ewangelisty, SIEMOWITA ● Odpuść - Lipnica Wielka
So	19	IZAAKA Joguesza, JANA de Brebeuf i towarzyszy jezuitów, męczenników, PAWŁA od Krzyża, kapłana, PIOTRA z Alkantary kapłana, ZIEMOWITA
N	20	IRENY, JANA Kantego kapłana ● Odpuść - Stryszów, Tarnawa Dolna
Pn	21	JAKUBA Strepy (Strzemie) biskupa, URSZULI i towarzyszek, męczennicy
Wt	22	DONATA biskupa, FILIPA, KORDULI męczennicy
Śr	23	JANA Kapistrana kapłana, SEWERYNA Boecjusza
Cz	24	ANTONIEGO Marii Claret biskupa, DARII męczennicy, MARCINA, RAFAŁA
Pt	25	INGI, RAFAŁA
So	26	EWARYSTA, MARCJANA i LUCJANA męczenników
N	27	ANTONINY zakonnicy, IWONY, SABINY męczennicy
Pn	28	JUDY Tadeusza i SZYMONA apostołów ● Odpuść - Łętownia
Wt	29	FELICJANA męczennika, MICHAŁA, NARCYZA biskupa Jerozolimy, VIOLETTY
Śr	30	BONAWENTURY Bojani, PRZEMYSŁAWA, ZENOBII
Cz	31	ALFONSA Rodrigueza jezuita, KRZYSZTOFA franciszkanina, URBANA, WOLFGANGA biskupa

POLICA (1369 m)

Widok na Policę z Babiej Góry (ML)

Krzyż na Policy (ML)

Turystom jadącym od strony Suchej Beskidzkiej w kierunku Zawoi i Babiej Góry przez Maków Podhalański, po minięciu centrum miasta, w rejonie mostu na Skawie, ukazuje się piękna panorama. Horyzont zamyka lesisty wał gór – to Pasma Policy, zwane także niekiedy – jako całość – Policami, położone w Beskidzie Żywieckim. Część krajoznawców nie uznaje Polic za odrębną grupę górską i włącza je w skład Pasma Babiogórskiego. Jest to o tyle uzasadnione, że Police, zwłaszcza oglądane od strony południowo-wschodniej, np. z popularnej „zakopianki”, stanowią wyraźne przedłużenie masywu Babiej Góry, połączone z kulminacją „Królowej Beskidów” obniżeniem przełęczy Krowiarki.

Całe pasmo, a zwłaszcza jego najwyższy szczyt – Polica, szczególnie efektownie prezentuje się oglądane z rejonu os. Przysłop na południowych stokach Magurki nad Suchą. Potężny, niemal całkowicie zalesiony masyw, majestatycznie dominuje nad doliną Skawicy, pokrytą mozaiką zabudowań wsi: Skawica, Białka i Zawoja. To właśnie tu, na stromych, północno-zachodnich zboczach Policy w 1969 r. rozegrał się dramat, przez który nazwa góry stała się znana w całej Polsce. 2 kwietnia, w Wielką Środę, samolot pasażerski An-24 SP-LTF Polskich Linii Lotniczych LOT, lecący z Warszawy do Krakowa, z nieznanych przyczyn znalazł się ponad Skawicą i uderzył w górę. Wszyscy obecni na pokładzie – 47 pasażerów i 6 członków załogi – zginęli, wśród nich m.in. wybitny językoznawca, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego Zenon Klemensiewicz. Do dziś nie zostały wyjaśnione bezpośrednio przyczyny katastrofy, ani to, dlaczego samolot, który miał wylądować na lotnisku

w Balicach, znalazł się kilkadziesiąt kilometrów dalej na południe. Na przełęczy Krowiarki znajduje się płyta upamiętniająca osobę prof. Z. Klemensiewicza, a czterdzieści lat po tym tragicznym zdarzeniu, w 2009 r., na szczycie Policy odsłonięto pomnik, poświęcony wszystkim ofiarom katastrofy. Stał on w sąsiedztwie nieco starszego krzyża, ustawionego tu w 2003 r. dla uczczenia 25-lecia pontyfikatu Jana Pawła II oraz upamiętniającego, obok osób, które zginęły w wypadku lotniczym, także partyzantów oddziału „Huta Podgórze” AK, działających na tym terenie w latach okupacji hitlerowskiej.

Polica jest jednym z najwyższych szczytów w polskich Beskidach. Ustępuje pod tym względem jedynie Babiej Górze, Pilsku i Małej Babiej Górze. Jej kopuła, podobnie jak niemal całe pasmo, jest pokryta gęstymi lasami. Celem ochrony górnoreglowej świerczyny, zachowanej w naturalnej postaci pod szczytem, utworzono dwa rezerваты przyrody: starszy rezerwat „Na Policy im. Z. Klemensiewicza” (utworzony w 1972 r.; pow. 58,73 ha; po pn.-zach. stronie masywu, na terenie gminy Zawoja) oraz sąsiadujący z nim rezerwat „Na Policy” (utworzony w 1998 r.; pow. 13,21 ha; po pd.-wsch. stronie grzbieta, na terenie gminy Bystra-Sidzina). Teren ten podlega także ochronie w ramach programu UE „Natura 2000”.

Wierchołek Policy jest miejscem ważnym również z historycznego punktu widzenia. W czasach przedrozbiorowych biegła przez niego granica polsko-węgierska, która – wiodąc od strony Babiej Góry i przełęczy Krowiarki – tu zmieniała kierunek na południowo-wschodni i kierowała się na Przełęcz Zubrzycką i w Pasma Podhalańskie. W czasach rozbiorowych tak samo prowadziła granica pomiędzy Galicją a Węgrami w ramach Mo-

narchii Habsburgów, a podczas II wojny światowej – pomiędzy niemieckim Generał-Gubernatorstwem a podporządkowanym tlerowi państwem słowackim. W tym rejonie przebieg dawnej granicy jest identyczny z europejskim Działem Wodnym, rozdzielającym zlewiska Mórz: Bałtyckiego i Czarnego.

Polica była od dawna szczytem często wiedzianym przez turystów, choć przez wieki, będąc gęsto porośnięta lasem, nie posiadała walorów krajobrazowych. Obecnie, wskazywany wyrobę na jej pd.-wsch. stoku, spod wierzchołka można oglądać ograniczony widok w kierunku Orawy i Babiej Góry. Z innego, zarastającego już wyrobę na pn.-wsch. od szczytu, widać kolejne wzniesienia pasma Policy oraz Beskidów: Makowskiego i Wyspowego.

Przez samą kulminację przebiega czarno znakowany Główny Szlak Beskidzki, który na odcinku od przełęczy Krowiarki po Przełęcz Bystrą biegnie głównym grzbiem państwa niemal na całej jego długości. Drugim szlakiem wiodącym na Policę jest znakowana niebiesko trasa z Przełęczy Zubrzyckiej po Przełęcz Czarny. W odległości ok. godziny marszu od szczytu, na widokowej Przełęczy Kucalowa znajduje się największy węzeł szlaków turystycznych w paśmie (krzyżuje się tu ich pięć), jedno z częściej odwiedzanych przez turystów miejsc w Beskidach. Nieopodal przełęczy, na polanie Sidzińskie Pasionki, znajduje się bardzo popularne i lubiane przez turystów schronisko PTTK, powszechnie znane jako „schronisko na Hali Krupowej” (choć właściwa Hala Krupowa leży kilkaset metrów dalej). Pierwszy, drewniany obiekt powstał w tym miejscu w 1935 r. i został spalony przez Niemców w 1944 r. w czasie oblężenia przez partyzantów. Obecny budynek wzniesiono w 1955 r.

LISTOPAD

2013

PRZYMIESIĘCZNIK LISTOPADOWY

Konno oczywiście jeździć można o każdej porze roku, ale w pogodny listopadowy dzień taka jazdka wierzchem sprawia szczególną frajdę. Można śmiało zapaść się w chaszczce i leśne ostępy drzewa i krzaki potraciły już większość liści. Na terenie kilku stowarzyszonych gmin oznakowany stał Babiogórski Szlak Konny, przebiega tędy również Transbeskidzki Szlak Konny PTTK, działa tu k ośrodków jeździeckich. W przeszłości miejscowi gazdowie mieli swoje tajne szlaki. Wędrowali nim Słowację (wcześniej Węgry) z końmi w jedną stronę a dutkami w kieszeni w drugą, choć czasem r ó graniczne ziandarmy, psiekrwie, próbowali im w tym przeszkodzić.

2013

LISTOPAD

KALENDARIUM

1	1873	– otwarcie szkoły w Bieńkówc
2	1851	– w Suchej zatrzymuje się podróżujący ze Lwowa cesarz Franciszek Józef I
3	1912	– w Chicago powstaje Towarzystwo Synów Gór znad Skawy założone przez emigrantów z Zembrzyc
	1998	– poświęcenie kaplicy w Marcówce
3	2006	– w Lipnicy Wielkiej rozpoczęła się dwudniowa sesja popularno-naukowa zorganizowana z okazji 400-lecia wsi
5	1533	– biskup krakowski Piotr Tomicki zezwala na utworzenie parafii w Zembrzycach
	1947	– zmarł prof. Eugeniusz Machay, biolog, żołnierz AK, działacz orawski (ur. 27.01.1891 r. w Jabłonce)
7	1564	– lokacja Jordanowa
	1695	– breve papieża Innocentego XII, nadające wiernym nawiedzającym siedem ołtarzy w Suchej takie same odpusty, jakie uzyskiwali pielgrzymi nawiedzający siedem ołtarzy w watykańskiej bazylice św. Piotra
8	1923	– utworzenie powiatu makowskiego
9	1669	– król Michał Korybut Wiśniowiecki potwierdza dawne przywileje Lanckorony i zezwala na trzy nowe jarmarki w mieście (na św. Agnieszkę, św. Stanisława i św. Franciszka)
	1869	– wielki pożar Lanckorony
10	1855	– konsekracja przez biskupa tarnowskiego Józefa Alojzego Pukalskiego kościoła w Koszarawie ku czci św. Karola Boromeusza
	1905	– umiera ks. Józef Prochner, probosz parafii suskiej, budowniczy nowego kościoła w Suchej
11	1445	– książę zatorski Waclaw sprzedaje Zembrzyce Janowi Cieślińskiemu
	1988	– w Mucharzu, obok kościoła, odsłonięto Obelisk Niepodległości z pamiątkową tablicą
	1994	– ks. Kard. F. Macharski konsekruje kościół w Bystrej
	2002	– oficjalne otwarcie makowskiego Rynku odrestaurowanego po powodzi w 2001 r., połączone z odsłonięciem nowego wizerunku Pomnika Nieznanego Żołnierza i Ofiar Wojny
15	1918	– utworzenie Rady Narodowej Polaków na Górnej Orawie
	1918	– powstanie I Kompanii Spisko–Orawskiej
	1955	– powstanie Oddziału Ziemi Babiogórskiej PTTK w Suchej
18	1647	– wskutek wypadku podczas polowania umiera właściciel dóbr suskich Krzysztof Komorowski
20	1738	– August III wydaje dla Jordanowa przywilej na dwanaście jarmarków
21	1951	– utworzenie parafii w Skawicy
	1998	– w suskim zamku odbyło się I Sympozjum „Dziedzictwo kulturowe obszaru Babiej Góry” zorganizowane przez Stowarzyszenie Gmin Babiogórskich
26	1376	– książę oświęcimski Jan wystawia dokument, w którym poświadcza fakt sprzedaży Krzeszowa przez Jana Szaszko ze Śleszowic Wawrzyńcowi Szaszkowicowi
28	1932	– zostaje zorganizowany w budynku szkoły Związek Strzelecki – oddział Mucharz
30	1824	– utworzenie parafii w Koszarawie

LISTOPAD

Pt	1	WSZYSTKICH ŚWIĘTYCH
So	2	WSPOMNIENIE WSZYSTKICH WIERNYCH ZMARIŁYCH (DZIEŃ ZADUSZNY)
N	3	HUBERTA biskupa, MARCINA de Porres zakonnika, SYLWII matki Grzegorza papieża
Pn	4	KAROLA Boromeusza biskupa, OLGIERDA
Wt	5	ELŻBIETY i ZACHARIASZA rodziców św. Jana Chrzciciela, SŁAWOMIRA, GERALDA biskupa
Śr	6	FELIKSA, KRYSZYNY stygmatyczki, LEONARDA z Limoges pustelnika
Cz	7	ANTONIEGO Balducci jezuitę, FLORENCJUSZA, ZYGMUNTA
Pt	8	BOGDANA, GODFRYDA biskupa, SEWERYNA
So	9	Poświęcenie Bazyliki Laterańskiej w Rzymie, ALEKSANDRA, LUDWIKA Marbioli, TEODORA żołnierza męczennika, URSYNA
N	10	ANDRZEJA, LEONA I Wielkiego papieża i doktora Kościoła, JUSTA, LEONA, LUDOMIRA ● Odpust - Koszarawa
Pn	11	ŚWIĘTO NIEPODLEGŁOŚCI, MARCINA z Tours biskupa, TEODORA Studyty opata, ● Odpust - Bystra Podhalańska, Podwilk
Wt	12	JOZAFATA Kuncewicz biskupa i męczennika, RENATY
Śr	13	BENEDYKTA, IZAAKA, JANA, KRYSZYNA, MATEUSZA, męczenników
Cz	14	EMILA, ROGERA, SERAFINA, WAWRZYŃCA
Pt	15	ALBERTA Wielkiego biskupa i doktora Kościoła, LEOPOLDA III margrabiego
So	16	MARII - MATKI BOŻEJ OSTROBRAMSKEJ, GERTRUDY Wielkiej, dziewicy, MAŁGORZATY Szkockiej, królowej
N	17	GRZEGORZA Cudoźwórcy biskupa, GRZEGORZA z Tours biskupa, ELŻBIETY Węgierskiej, zakonnicy, JOZAFATA
Pn	18	ANIELI, KAROLINY Kózkówny dziewicy i męczennicy, ODONA z Cluny opata, ROMANA
Wt	19	MAKSYMA, MECHTYLDY z Hackeborn zakonnicy, SALOMEI księżnej halickiej, zakonnicy
Śr	20	ANATOLA, EDMUNDA króla Anglii, RAFAŁA Kalinowskiego, kapłana ● Odpust - Jaszczurowa
Cz	21	MARII - OFIAROWANIE MATKI BOŻEJ, FRANCISZKI, JANUSZA, KONRADA
Pt	22	CECYLII dziewicy i męczennicy, MARKA
So	23	FELICYTY, KLEMENSA I papieża i męczennika, KOLUMBANA opata, MAŁGORZATY Sabaudzkiej ● Odpust - Zawoja Centrum
N	24	CHRYSZTUSA KRÓLA WSZECHŚWIATA, JANA Chryzogona męczennika, FLORY i MARII dziewic i męczennic, ANDRZEJA Dung - Lac kapłana i towarzyszy
Pn	25	ERAZMA biskupa męczennika, ELŻBIETY Dobrej, tercjanki, FRANCISZKI Siedliskiej, KATARZYNY Aleksandryjskiej, dziewicy i męczennicy
Wt	26	ALPIUSZA biskupa, JANA Berchmansa kapłana, KONRADA
Śr	27	Cudownego Medalika Matki Bożej, MAKSYMA biskupa, WIRGILIUSZA biskupa
Cz	28	KATARZYNY Laboure, STEFANA Młodszego mnicha, ZDZISŁAWA
Pt	29	BŁAŻEJA, FILOMENY, SATURNINA biskupa i męczennika
So	30	ANDRZEJA apostoła, JUSTYNY, KONSTANTEGO, MAURY

PRZYKRZEC (741 m)

Widok na Przykrzec od północy (ML)

Szlak niebieski Przykrzec

wym zachodzie, droga Jordanów – Łętowia, po stronie wschodniej i droga Osielec – Łętowia, po stronie północnej. Podaje się jednak, że kiedyś z Osielca do Łętowia wędrowano popod samym Przykrzcem, a mniej więcej w połowie drogi, przy źródle źródła o nazwie Lachowa Studzienka, nieopodal szczytu, stała karczma. Dziś nie ma już po niej żadnego śladu, a i zarośnięte źródło nie przyciąga. W tym miejscu rzuca się w oczy turystom, wędrującym z Osielca, jedynym szlakiem turystycznym, biegnącym pod Przykrzcem. Jest to szlak niebieski, prowadzący odcinkiem dalekobieżnej trasy z Brzozowicy nad Wisłą przez Pogórze Wielickie i Beskid Makowski, Beskid Wyspowy i Góry Łopuszne do podhalańskiej Łopusznej nad Dunajcem, a na Przykrzec można nim dojść bądź od południa – z Jordanowa, bądź od północy – z szosy Osielec – Łętowia, w najwyższym punkcie jej przebiegu pod Grzybkówką (711 m), do Polanki, gdzie leży Lachowa Studzienka. Można jednak dość łatwo rozpoznać, znając się tu bowiem skrzyżowanie kilku dróg, że jest to szlak niebieski, a nie szlak czarny. W tym miejscu znajduje się niewielka kapliczka, umieszczona w cieniu drzew. Sam szczyt Przykrzca położony jest na kilkaset metrów na zachód od polanki i obecnie nie prowadzi na niego żaden znakowany szlak turystyczny (choć w przeszłości wiodła nań ścieżka znakowana kolorem czarnym).

Większości turystów, zmierzającym od strony Śląska w Tatry, Pieniny bądź Gorce, Przykrzec jest doskonale znany, choć... zazwyczaj wcale nie zdają sobie z tego sprawy. Gdy bowiem jadąc drogą krajową nr 28 mijają Osielec i wyjeżdżają na tzw. „osielecką górę”, uwagę ich przykuwają zwykle skaliste ściany i hałda miejscowego kamieniołomu po prawej stronie szosy, a nie niewysoki, pobliski szczyt, który wkrótce pojawia się po lewej. Dużo bardziej niż szczyt znana jest z pewnością karczma „Przykiec”, położona nieco dalej na łuku szosy, w miejscu, gdzie oczom jadących od zachodu podróżnych, w pogodne dni, po raz pierwszy na horyzoncie ukazują się Tatry. Karczma przejęła swoją nazwę od szczytu, ponieważ miejscowi do dziś mówią o nim „Przykiec”. Słowem „kiecka” określano niewielki las, a zatem nazwa „Przykiec” oznaczała prawdopodobnie wzniesienie o stokach zapewne pokrytych polami, ale zalesionym wierzchołku.

Obecna w większości przewodników i innych publikacji turystyczno-krajoznawczych forma „Przykrzec” pojawia się na mapach od XIX w. i została prawdopodobnie – jak wiele innych nazw topograficznych z terenu ówczesnej Galicji – zniekształcona przez Austriaków. Inna sprawa, że góra ta w istocie potrafi być „przykra”, ponieważ mimo niezbyt imponującej wysokości bezwzględnej jej południowe stoki są bardzo strome.

Na pierwszy rzut oka Przykrzec, położony na południowo-wschodnich krańcach Beskidu Makowskiego, nie wyróżnia się niczym szczególnym wśród otaczających go wzniesień, jednak jego zalesione stoki kryją

bardzo ciekawe miejsca, zwłaszcza dla osób zainteresowanych geologią. Otóż Przykrzec i jego najbliższe okolice są terenem licznych osuwisk. Ocenia się, że obszary osuwiskowe zajmują niemal 20% powierzchni stoków góry, a liczbę osuwisk szacuje się na kilkanaście. Największe z nich (jedno ze starszych) zajmuje prawie cały stok zachodni góry, a najciekawsze jest osuwisko położone bezpośrednio na południe od szczytu, powstałe w 1949 r. Uważa się je za niemal klasyczny przykład takiego zjawiska geomorfologicznego wraz ze wszystkimi jego charakterystycznymi elementami, a nawet niewielkim stawkiem, który wypełnił powstałe pod nim osuwiskową zagłębienie.

Masyw Przykrzca i sąsiadującej z nim Łysej Góry (643 m) położony jest wewnątrz trójkąta, którego boki tworzą trzy drogi: odcinek wspomnianej drogi krajowej nr 28, pomiędzy Osielcem a Jordanowem, na południo-

Panorama Tatr ze stoków Przykrzca

GRUDZIEŃ

2013

PRZYMIESIĘCZNIK GRUDNIOWY

Gdy już nadejdzie grudzień, a wraz z nim i ta kalendarzowa, i ta prawdziwa zima, to zaczyna się czas oczekiwania i przygotowań do Wigilii i Bożego Narodzenia. Bardziej to pora spotkań w rodzinnym gronie niż sportowo-rekreacyjnych aktywności, ale sezon zimowy rozpoczęty, czas na wyciągnięcie sprzętu z różnych domowych zakamarków. Najbardziej popularne w grudniu są wędrówki koleżeńskie do bliskich i znajomych z życzeniami świątecznymi i noworocznymi (trasy nieoznakowane, często o skomplikowanym przebiegu).

2013

GRUDZIEŃ

KALENDARIUM

2	1908	– otwarcie nowego budynku szkoły w Suchej
3	1611	– wytyczenie granicy pomiędzy Błazonką i Suchą, posiadłościami Piotra Komorowskiego, a Zembrzycami, należącymi wówczas do Barbary Niewiarowskiej
4	1931	– likwidacja powiatu makowskiego
5	1954	– wieś Mucharz zostaje zelektryfikowana
6	1972	– na podstawie uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie nr XVIII.92/72 tworzy się w powiecie wadowickim Gminę Mucharz w granicach byłej gromady
8	1624	– konsekracja kościoła w Suchej
	1972	– kardynał Karol Wojtyła dokonuje konsekracji kościoła parafialnego w Jordanowie
10	1940	– wysiedlenie Mucharza przez Niemców
12	1940	– pierwsze wysiedlenie części mieszkańców Śleszowic do Wadowic i w głąb Rzeszy
13	1975	– na stację kolejową w Jordanowie wjechał pierwszy pociąg elektryczny relacji Kraków – Zakopane
15	1576	– Stefan Batory wydaje dla Jordanowa przywilej na dwa jarmarki
	1996	– konsekracja kościoła pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Śleszowicach
16	1884	– otwarcie ruchu na linii kolejowej Żywiec – Nowy Sącz
	1884	– otwarcie stacji kolejowej w Suchej
17	1987	– zebranie założycielskie Towarzystwa Przyjaciół Orawy w Krakowie
	2004	– otwarcie Ośrodka Turystyczno-Narciarskiego „Mosorny Groń” (kolej linowa) w Zawoi
18	1948	– po raz pierwszy w historii Tarnawy Dolnej we wsi zabłysnęło światło elektryczne
19	1946	– urodził się w Chyżnem ks. dr biskup Jan Szkodoń (przyjęcie sakry biskupiej w Krakowie 4.06.1988 r.)
22	1378	– pierwsza wzmianka o Makowie, którego właścicielem był wówczas Hanko z Zakliczyna, protoplasta znanego rodu Jordanów
	2000	– rejestracja i rozpoczęcie oficjalnej działalności przez Jordanowskie Stowarzyszenie Twórców „Pasja” w Jordanowie
30/31	1944	– pluton AK „Kurniawa” pod dowództwem por. sap. inż. Tadeusza Studzińskiego („Jędrzejewski”) i sowiecki oddział „Walka” wysadzają most kolejowy w Skawcach

GRUDZIEŃ

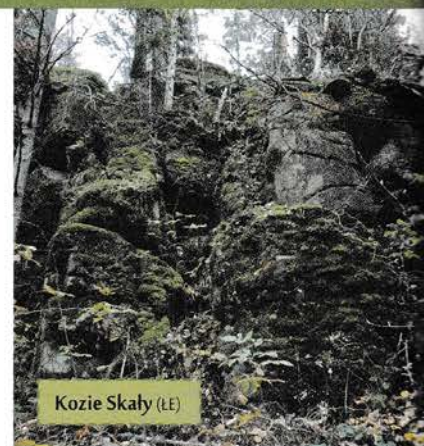
N	1	EDMUNDA Campiona męczennika, ELIGIUSZA, NATALII	I Niedziela Adwentu
Pn	2	BIBIANY dziewicy i męczennicy, PAULINY, RAFAŁA Chylińskiego kapłana	
Wt	3	FRANCISZKA Ksawerego kapłana, KASJANA męczennika	
Śr	4	BARBARY dziewicy i męczennicy, JANA Damasceńskiego kapłana i doktora Kościoła	
Cz	5	KRYSPINA męczennika, SABY opata	
Pt	6	ABRAHAMAMA biskupa, EMILIANA, MIKOŁAJA z Miry biskupa	♦ Odpuł - Siedzina
So	7	AMBROŻEGO biskupa i doktora Kościoła, MARCINA, MARII Józefy Rossello	
N	8	MARI, WIRGINII	
Pn	9	NIEPOKALANE POCZĘCIE MATKI BOŻEJ , LEOKADII dziewicy i męczennicy, WIESŁAWA	
Wt	10	MARI - MATKI BOŻEJ LORETAŃSKIEJ , EULALII, GRZEGORZA III papieża, JULII	
Śr	11	DAMAZEGO I papieża, DANIELA Słupnika	
Cz	12	MARI - MATKI BOŻEJ Z GUADALUPE , ALEKSANDRA, JOANNY Franciszki de Chantal zakonnicy	
Pt	13	ŁUCJI dziewicy i męczennicy, OTYLI opatki	
So	14	ALFREDA, IZYDORA, JANA od Krzyża	
N	15	CELINY, WALERIANA	
Pn	16	ADELAJDY cesarzowej, ALBINY, ZDZISŁAWA	
Wt	17	FLORIANA, ŁAZARZA, MODESTA patriarchy, OLIMPII wdowy	
Śr	18	BOGUSŁAWA, GRACJANA biskupa, PAWŁA Mi i towarzyszy męczenników	
Cz	19	DARIUSZA, ELEONORY mniszki, URBANA V papieża	
Pt	20	BOGUMIŁA, DOMINIKA z Silos, EUGENIUSZA, ZEFIRYNA papieża męczennika	
So	21	ANASTAZEGO I papieża, JANA, PIOTRA Kanizego kapłana i doktora Kościoła, TOMASZA	
N	22	FRANCISZKI Ksawery Cabrini, HONORATY, ZENONA	PIERWSZY DZIEŃ ZIMY
Pn	23	JANA Kantego kapłana, MARI, Małgorzaty d'Youville, SŁAWOMIRA, WIKTORII dziewicy i męczennicy	
Wt	24	WIGILIA BOŻEGO NARODZENIA , ADAMA, EWY	
Śr	25	BOŻE NARODZENIE , ANASTAZJI męczennicy	
Cz	26	DIONIZEGO papieża, SZCZEPANA, pierwszego męczennika	
Pt	27	FABIOLI wdowy, JANA Ewangelisty, MAKSYMA	
So	28	MŁODZIANKÓW - MĘCZENNIKÓW , ANTONIEGO, CEZAREGO	
N	29	ŚWIĘTEJ RODZINY , DOMINIKA, TOMASZA Becketa biskupa i męczennika	
Pn	30	EUGENIUSZA, KATARZYNY Laboure dziewicy, MAŁGORZATY Colony klaryski, SEWERYNA	
Wt	31	MELANII Młodszej wdowy, SYLWESTRA I papieża	

ŻURAWNICA (724 m)

Żurawnica od strony południowej (ML)

Kozie Skały (LE)

Żurawnica to niewysoki, dwuwierzchołkowy szczyt, doskonale widoczny m.in. z drogi wojewódzkiej nr 946 Sucha Beskidzka – Żywiec podczas przejazdu przez Stryżawę. Stanowi zachodnie zakończenie, a zarazem najwyższą kulminację, niewielkiego pasemka, usytuowanego pomiędzy Skawą na wschodzie, Stryżawką na południu, Tarnawką na północy oraz działem wodnym pomiędzy Targoszówką i Tarnawką na zachodzie. Pomimo tego, że pod względem krajobrazowym, topograficznym, a także turystycznym stanowi naturalne przedgórze Pasma Leskowca i Łamanej Skały w Beskidzie Małym, przez część geografów, a także autorów przewodników turystycznych bywa zaliczana do Beskidu Makowskiego (Średniego), tworząc wraz z położonym jeszcze bardziej na zachód Pasmem Pawelskim (Czeretnikami) swoisty klin po zachodniej stronie doliny Skawy, wciśkający się pomiędzy wyższe wzniesienia Beskidu Małego i Pasma Jałowieckiego.

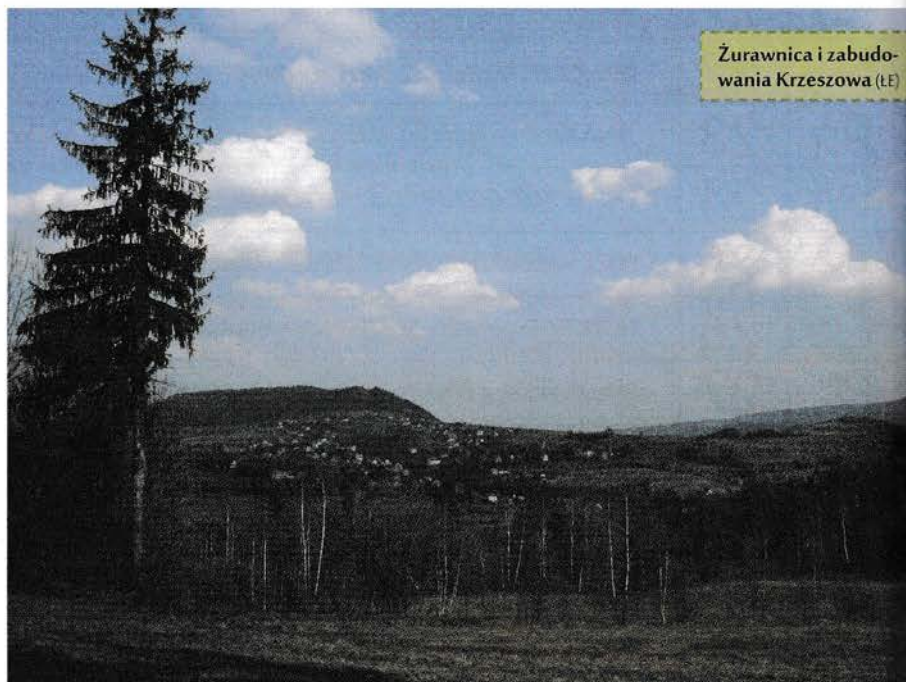
To, na pierwszy rzut oka, zupełnie niepozorne wzniesienie kryje jednak w sobie jedną z większych atrakcji krajoznawczych na terenie Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich. Jest nią łańcuch malowniczych skałek, ciągnących się w lesie pokrywającym grzbiet Żurawnicy od głównego, wyższego wierzchołka na wschód, na odcinku ok. 500 m. Są to tzw. Kozie Skały, zbudowane z odpornych na wietrzenie piaskowców ciężkowickich, które wydostają się tu na powierzchnię wśród dominujących na tym obszarze skał płaszczowiny magurskiej. Skały opadają na północ stromymi, kilkumetrowej wysokości ścianami, kryjącymi niewielkie schroniska skalne, z których największe, 5,5 metrowej głębokości, nosi nazwę Lisiej Nory. Ten nietypowy element krajobrazu beskidzkiego, jakim są Kozie Skały, jest bardzo cenny także pod względem florystycznym. Stwierdzono tu obecność rzadkich gatunków mchów, kilku gatunków zanokcic (w tym bardzo rzadko spotykane stanowisko zanokcicy zielonej)

i innych, lubiących skalne środowisko roślin. Obecnie skalny grzebień na Żurawnicy oraz pokrywająca go roślinność nie podlegają żadnej formie ochrony przyrody (poza ochroną gatunkową poszczególnych roślin). W przyszłości planowane jest jednak utworzenie tutaj rezerwatu leśno-florystycznego, na co to wyjątkowe miejsce z całą pewnością zasługuje.

Przez Żurawnicę przebiegają dwa szlaki turystyczne, wędrując którymi można najdokładniej poznać Kozie Skały. Są to: czerwony Mały Szlak Beskidzki na odcinku Krzeszów–Zembrzyce, który prowadzi z Krzeszowa do podnóża skalnego grzebień, a następnie wspina się pomiędzy wychodniami na grzbiet i wiedzie nim dalej wzdłuż skałek, po ich południowej stronie, wraz ze szlakiem zielonym z Krzeszowa do Suchej Beskidzkiej, który wchodzi na szczytowe partie Żurawnicy od łagodniejszej, południowej strony, nieopodal niższego wierzchołka. Idąc tym szlakiem można ze stoków Żurawnicy podziwiać ładne widoki na Pasma Jałowieckie i Babią

Górę, sam główny szczyt bowiem widok jest pozbawiony. Jednak najrozleglejsze panoramy roztaczają się ze szlaku zielonego z górnej części Krzeszowa, którego dostrzeżenie podchodzą wysoko na stok Żurawnicy. Poza wspomnianymi wyżej Babią Górą i smem Jałowieckim widać stąd dalsze szczyty Beskidu Żywieckiego z wysokimi: Piłską i Romanką, na północnym zachodzie – Pasma Leskowca i Łamanej Skały, a na zachodzie, poprzez niskie wzniesienia Pasma Pawelskiego – odległy Beskid Śląski.

Sam malowniczo położony Krzeszów to także bardzo ciekawą historycznie miejscowością. Już w połowie XIV w. istniała tu mała, prawdopodobnie jednowieświecka parafia, co jest o tyle intrygujące, że w ówczesnej dobie sieć parafialna była jeszcze słabo rozwinięta, a niemal cały górski obszar położony na północ od Babiiej Góry wchodzi w skład bardzo rozległej – a więc stanowiącej pod tym względem przeciwieństwo krzeszowskiej – parafii z siedzibą w Mucharzu

Żurawnica i zabudowania Krzeszowa (LE)

PIESZE SZLAKI TURYSTYCZNE PTTK NA OBSZARZE SGB

Niniejszy rozdział zawiera krótką charakterystykę wszystkich szlaków pieszych, wyznakowanych i utrzymywanych przez Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze na obszarze Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich. Inne szlaki (np. ścieżki edukacyjne, szlaki rowerowe, konne) zostały wyznaczone w części poświęconej poszczególnym gminom. Jest to opis skrótowy i nie posiada cech przewodnika turystycznego, zawiera jedynie podstawowe informacje na temat przebiegu trasy, połączeń z innymi pieszymi szlakami PTTK oraz najciekawszych miejsc na szlaku (interesujące obiekty krajoznawcze, punkty widokowe itp.). Przebieg danej trasy opatrzono przybliżonym czasem przejścia (tam i z powrotem), w formacie x.yy, gdzie x oznacza liczbę godzin, a yy – minut marszu, mierzonym każdorazowo od początku trasy. Przykładowo – zapis 2.50 oznacza, że czas dojścia do danego punktu trasy od jej początku wynosi 2 godziny 50 minut (a nie 2 i pół godziny). Czas jest oczywiście orientacyjny, obliczony na tempo przeciętnego turysty, jednak nie uwzględnia niezbędnych przerw na odpoczynek. Wysokości szczytów i innych punktów topograficznych określono w tekście na podstawie danych, podawanych na aktualnych mapach turystycznych wydawnictwa „Compass”.

Opisywane szlaki podzielono na sześć części, obejmujących poszczególne pasma górskie, względnie ich najbliższe okolice. Teren Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich to część Beskidów, która bywa rozmaicie dzielona pod względem historyczno-geograficznym przez różnych geografów i krajoznawców. Na potrzeby niniejszego opracowania przyjęto podział następujący:

- I. **BESKID MAŁY. Pasma Leskowca i Łamanej Skały** (wraz z Jaroszowicką Górą oraz pasemkiem Żurawnicy, wliczanym niejednokrotnie do Beskidu Makowskiego).
- II. **BESKID MAKOWSKI. Pasma Koskowej Góry** (wraz z kulminacjami Żaru i Lanckorońskiej Góry, przyłączanymi niekiedy już do Pogórza Wielickiego oraz Kowalówką, położoną na pograniczu Beskidów: Makowskiego i Wyspowego; sam Beskid Makowski jest nazywany także Średnim – w niniejszym wydawnictwie używana jest konsekwentnie tylko ta pierwsza nazwa).
- III. **BESKID ŻYWIECKI. Pasma Jałowieckie i grupa Mędralowej** (wraz z położonym na terenie SGB fragmentem Pasma Pewelskiego – Czeretników, wliczanym nieraz do Beskidu Makowskiego; warto zaznaczyć, że niektórzy geografowie za część Beskidu Makowskiego uważają całe Pasma Jałowieckie, a nawet Mędralową, która jednak częściej jest traktowana jako główny szczyt w zachodniej części szeroko pojętego Pasma Babiogórskiego w Beskidzie Żywieckim, bądź też jako centralny punkt odrębnej grupy górskiej na terenie tego Beskidu, położonej pomiędzy masywami Babiej Góry i Pilska).
- IV. **BESKID ŻYWIECKI. Pasma Policy** (uważane także czasami za północno-wschodnią część Pasma Babiogórskiego).
- V. **BESKID ŻYWIECKI. Masyw Babiej Góry**
- VI. **BESKID ŻYWIECKI. Pasma Podhalańskie i okolice Góry Ludwiki oraz Działy Orawskie** (poza szlakami poprowadzonymi na terenie orawskich gmin SGB opisano tu także trasy biegnące przez położone na południe od Jordanowa niewysokie wzniesienia na czele z Górą Ludwiki).

BESKID MAŁY. Pasma Leskowca i Łamanej Skały

- 1 Czartak (0.00/4.45) – Królewizna (2.30/2.50) – schronisko PTTK „Leskowiec” (3.10/2.15)**
 – Targoszów (4.30/0.30)
 – Krzeszów Dolny (5.00/0.00)

Szlak rozpoczyna się w przysiółku Czartak (ok. 270 m) na terenie wsi Gorzeń Górny, na skrzyżowaniu drogi krajowej nr 28 na odcinku Wadowice – Sucha Beskidzka z drogą lokalną, prowadzącą do centrum Ponikwi (biegnie tędy także czarny szlak **9**). Trasa wznosi się na południowy zachód pomiędzy domami sołectwa Chobot, wchodzi na teren Parku Krajobrazowego Beskidu Małego, przekracza wzniesienie Skalnica (412 m), a następnie wiedzie grzbietem (lub w pobliżu grzbietu), stanowiącym granicę pomiędzy gminami Mucharz i Wadowice, mijając kolejne wzgórza: Główniak (650 m), Kamień (671 m) i Żar (680 m). Na szczycie Kamienia efektowne wychodnie skalne, sięgające – w najwyższym punkcie – 9 m wysokości. Wyżej szlak przechodzi przez trójwierzchołkową Królewiznę, zwaną też Magurką Ponikiewską (817 m). Po drodze z lewej dołączają szlaki: zielony **2** i niebieski **4**. Potrójne znaki doprowadzają wkrótce do schroniska PTTK „Leskowiec” na Polanie Bargłowej (860 m). Sprzed budynku schroniska szlak żółty wiedzie – wraz ze szlakiem czerwonym **6** – przez polanę, a następnie na bliski wierzchołek Leskowca (922 m). Tu szlaki rozdzielają się. Znaki czerwone **6** biegną dalej grzbietem, a szlak żółty schodzi na południowy wschód, najpierw przez podszczytową hałą, a następnie leśnymi drogami do os. Płonkówka na terenie Targoszowa. Mija kolejne osiedle (Wieczorki) i wraz ze znakami zielonymi **7** prowadzi przez wzniesienie Gronik (552 m) z piękną kapliczką, ufundowaną w 1896 r. przez pracujących w tej okolicy górników (granica Parku Krajobrazowego Beskidu Małego) do Krzeszowa Dolnego (przystanek „Krzeszów Dąb”; ok. 480 m).

- 2 Jaszczurowa Jamnik (0.00/2.00)**
 – Królewizna (2.00/0.40)
 – Groń Jana Pawła II (2.45/0.00)

Z przystanku w sołectwie Jamnik (450 m) na terenie wsi Jaszczurowa szlak prowadzi na południowy zachód odcinkami lasu i pól. W miarę zyskiwania wysokości z tyłu rozpościerają się coraz szersze widoki na dolinę Skawy w rejonie budowy zbiornika Świnna Poręba oraz otaczającą ją wzniesienia Jaroszowickiej Góry, Kurczyny, Upaleniska z rozłożonym pod jego szczytem Mucharzem i dalsze grzbiety Chelmu i Koskowej Góry. Szlak wkracza na teren Parku Krajobrazowego Beskidu Małego i po wejściu w las podchodzi przez wzniesienia Suszyce (619 m) i Jaszczurowska Góra (777 m) na Królewiznę (817 m), gdzie łączy się ze szlakiem żółtym **1**. Wraz z nim, a wkrótce także ze szlakiem niebieskim **4** dochodzi do schroniska PTTK „Leskowiec” na skraju Polany Bargłowej (860 m). Stąd jeszcze 150 w górę za znakami zielonymi i niebieskimi, obok Sanktuarium Górskiego, na szczyt Gronia Jana Pawła II (890 m).

- 3 Mucharz (0.00/1.15)**
 – „Grota Wierchy” (1.45/0.00)

Szlak rozpoczyna się przy kościele pw. św. Wojciecha w Mucharzu (ok. 380 m) i schodzi asfaltową drogą na południowy zachód obok cmentarza, przecina drogę lokalną przez wieś i mały potoczek, a następnie rozpoczyna podejście, przekraczając drogę krajową nr 28. Nieco dalej, na granicy Mucharza i Śleszowic skręca w prawo (z podejścia piękne panoramy na wschód i południe, na Mucharz oraz górskie otoczenie dol. Skawy i jej dopływów) i mijając kamieniołom oraz wierzchołek Jedlicznika (549 m) wyprowadza na grzbiet, którym do 1988 r. wiodł odcinek czerwonego Małego Szlaku Beskidzkiego, z Leskowca do Skawiec, przeznaczony na obecną trasę (przez Żurawnicę do

Zembrzyc) w związku z budową zbiornika w Świnnej Porębie. Szlak wiedzie dalej na południowy zachód i doprowadza do „Groty Wierchy” (ok. 510 m), upamiętniającej beatyfikację Jana Pawła II oraz wędrowki ks. Karola Wornickiego, późniejszego Ojca Świętego, na Leskowiec z lewej dochodzi szlak czarny **5**.

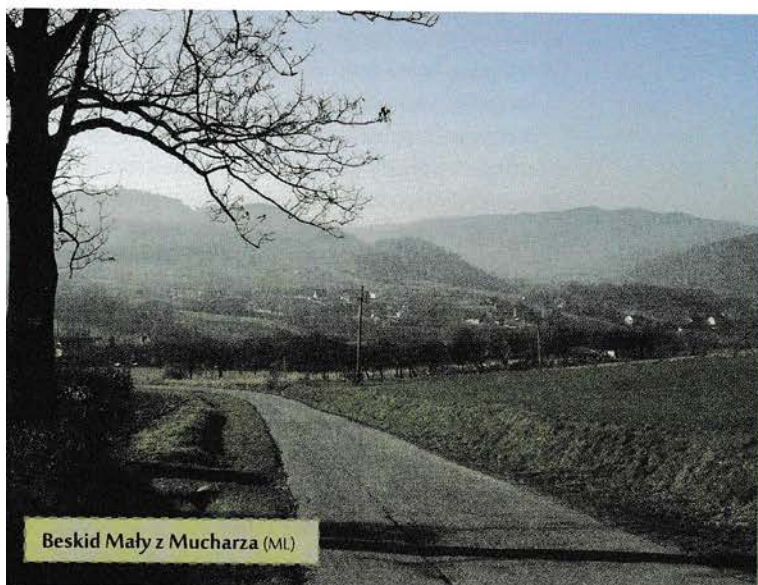
- 4 Tarnawa Górna (0.00/1.15)**
 – Makowe Rozstaje (0.25/1.00)
 – Groń Jana Pawła II (1.45/0.00)

Najszybsze i najłagodniejsze podejście do schroniska PTTK „Leskowiec” (i co za tym idzie – na szczyty Leskowca i Gronia Jana Pawła II) – na szczyty Leskowca i Gronia Jana Pawła II – wśród szlaków prowadzących z miejscowości wchodzących w skład Stowarzyszenia Gmin Beskidów Biogórskich. Szlak rozpoczyna się na przystanku w Tarnawie Górnej (ok. 440 m), kilkaset metrów prowadzi pomiędzy domami wsi, a następnie stromym lecz krótkim podejściem wyprowadza na grzbiet, na którym z prawej dochodzi szlak czarny **5** (tzw. Makowe Rozstaje; 530 m). Po kilkudziesięciu metrach dalej wchodzi na teren Parku Krajobrazowego Beskidu Małego i wznosi się powyżej źródliskami potoku Jaszczurowska na grzbiet Makowej Góry, którym prowadzi w głąb ładną leśną drogą do skrzyżowania szlaków na szczytem Królewizny (817 m). Szlaki: niebieski **4** i żółty **1** i zielony **2** wiodą odtąd wspólnie niemal płasko, do schroniska PTTK „Leskowiec” na skraju Polany Bargłowej (860 m). Stąd jeszcze 150 m w górę za znakami niebieskimi i zielonymi, obok Sanktuarium Górskiego, na szczyt Gronia Jana Pawła II (890 m).

- 5 Śleszowice (0.00/0.45)**
 – Makowe Rozstaje (1.00/0.00)

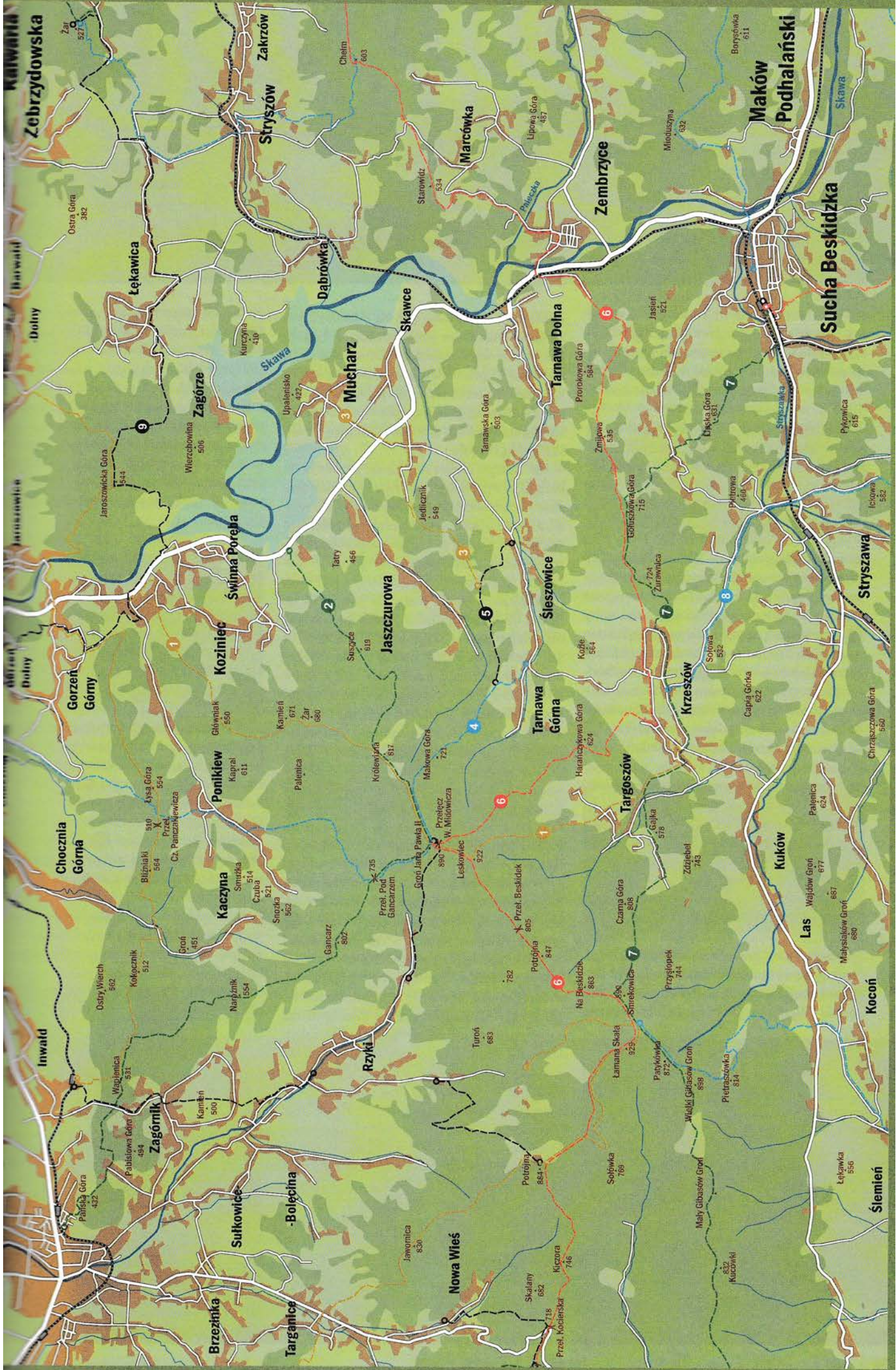
Początek szlaku na przystanku w centrum Śleszowic (ok. 380 m), obok zabytkowej kapliczki, nieopodal rozgałęzienia dróg do

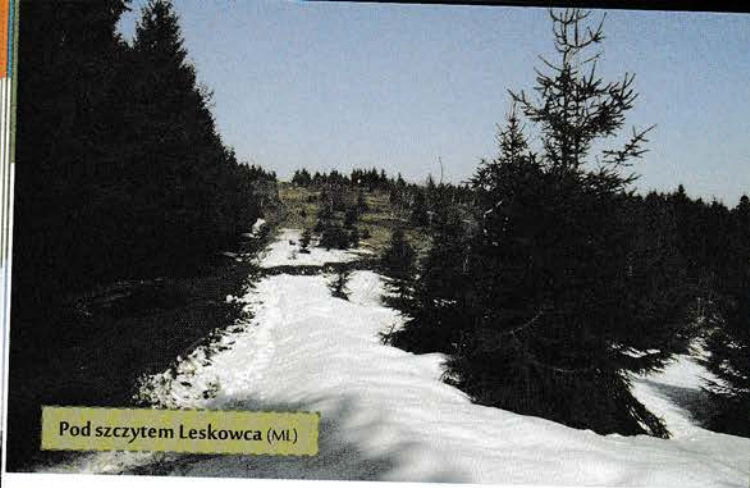

Beskid Mały z Mucharza (ML)

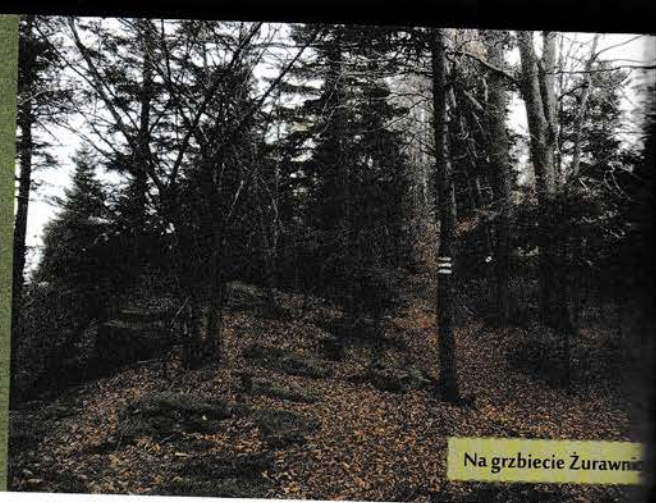

Sanktuarium Górskie na Groniu Jana Pawła II

Pod szczytem Leskowca (M1)

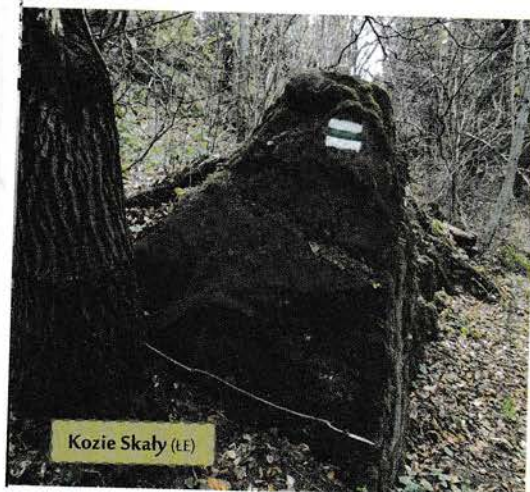
Na grzbiecie Żurawnicy

charza i Tarnawy Dolnej. Trasa szybko opuszcza zabudowę wsi i poprzez łąki, pola i zarośla wyprowadza na grzbiet opadający z Leskowca przez Jedlicznik (549 m) do doliny Skawy w rejonie osiedla Gronie. Grzbietem tym do 1988 r. wiódł odcinek czerwonego Małego Szlaku Beskidzkiego, z Leskowca do Skawiec, przeznaczony na obecną trasę (przez Żurawnicę do Zembrzyce) w związku z budową zbiornika w Świnnej Porębie. Z podejścia do os. Gronie ładne widoki na wzniesienia Beskidu Makowskiego po przeciwnej stronie doliny Skawy oraz pasemko Żurawnicy na południu. Na grzbiecie – „Grota Wierchy”, leżąca na terenie wsi Jaszczurowa, upamiętniająca wędrowki młodego ks. Karola Wojtyły na Leskowiec. Tu z prawej dochodzi szlak żółty 3. Znaki czarne prowadzą odtąd grzbietem na zachód. Ścieżka mija Zamczysko (545 m) i przez Makową Przełęcz (widoki na wschodnie partie grupy Leskowca, pasemko Żurawnicy, rejon Jałowca i Babią Górę) dochodzi do skrzyżowania ze szlakiem niebieskim 4 na tzw. Makowych Rozstajach (530 m).

6 Zembrzyce (0.00/5.45) – Żurawnica (2.30/4.00) – Krzeszów Górny (3.00/3.15) – schronisko PTTK „Leskowiec” (5.00/1.45) – Leskowiec (5.15/1.35) – Łamana Skała (6.45/0.00)

Fragment tzw. Małego Szlaku Beskidzkiego, biegnącego ze Straconki, dzielnicy Bielska-Białej na Luboń Wielki przez Beskidy: Mały, Makowski i Wyspawy. Drugim jego odcinkiem na

Kozie Skały (L1)

obszarze SGB jest trasa 16. Na odcinku Zembrzyce – Żurawnica wyznakowany w 1988 r., zaś na odcinku Żurawnica – schronisko PTTK „Leskowiec” przemalowany wówczas z koloru czarnego. Wcześniej Mały Szlak Beskidzki biegł na Leskowiec ze Skawiec, zmiana przebiegu została podyktowana planowaną budową zapory w Świnnej Porębie.

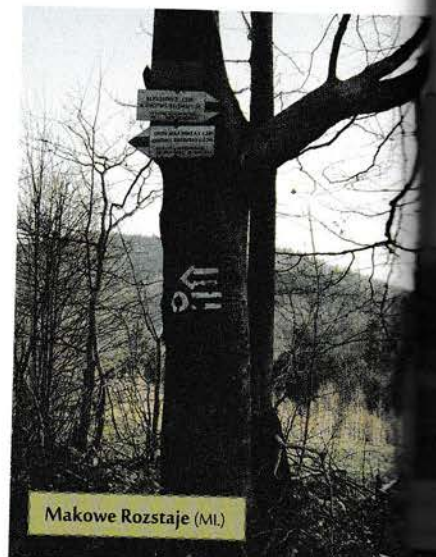
Od starego mostu na Skawie w Zembrzycach (315 m), obok przystanku PKP, szlak wiedzie na południowy zachód wśród domów os. Grygle, a następnie, stromym podejściem odcinkami lasów, pól i łąk wyprowadza do malowniczo położonego na grzbiecie pomiędzy Prorokową Górą (584 m) i Jasieniem (521 m) os. Koźle (z podejścia panoramy na Beskid Makowski). Trasa skręca na zachód, mija zabudowania Koźla i wiedzie dalej dłuższy odcinek wygodną, niemal płaską ścieżką wzdłuż linii grzbietu, trawersując szczyt Prorokowej Góry (584 m), a następnie przechodząc przez kulminację Żmijowej (535 m) i osiedle Żmije. Z trasy piękne panoramy na Beskid Żywiecki na czele z najwyższą Babią Górą, Beskid Makowski i fragmentarycznie Beskid Mały. Nieopodal szczytu Gołuszkowej Góry (715 m) połączenie ze szlakiem zielonym 7. Oba szlaki prowadzą nadal na zachód, przez pięknie położone na przełęczce os. Carchel, do lasu, pokrywającego szczytowe partie Żurawnicy. Po prawej, wzdłuż szlaku ciągną się malownicze Kozie Skały. Przed wierzchołkiem Żurawnicy (724 m) szlaki rozdzielają się – zielony 7 wiedzie dalej na wprost, a czerwony skręca w prawo pomiędzy skałami i stromo sprowadza do Krzeszowa Górnego, a następnie prowadzi drogami asfaltowymi przez centrum wsi. Po kilkunastu minutach skręca w prawo, opuszcza zabudowania i wznosi się polami obok zabytkowej kapliczki (z podejścia ładne widoki na bliską Żurawnicę oraz Beskid Żywiecki), a następnie – po przekroczeniu granicy Parku Krajobrazowego Beskidu Małego – lasem, trawersując wzniesienia Palusowej Góry (613 m), Harańczykowej Góry (624 m) i Jaworzyny (662 m). Przecinając kilka śródleśnych polan szlak wyprowadza w końcu na skraj Polany Bargłowej do węzła szlaków przy schronisku PTTK „Leskowiec” (860 m). Stąd prowadzi w lewo – wraz ze szlakiem żółtym 1 – przez polanę, a następnie na bliski wierzchołek Leskowca (922 m). Tu szlaki rozdzielają się. Znaki żółte 1 zbiegają w lewo, na południowy wschód, przez podszczytową hałą, a szlak czerwony wiedzie dalej na południowy zachód głównym

grzbietem pasma przez przełęcz Beskidzkiej (805 m) i Potrójną Górę (847 m; kilka schodni skalnych). Pod szczytem Smrekowej (901 m) z lewej dochodzi szlak zielony 7. Ok. kilometra dalej – skrzyżowanie szlaków (obok szlaków czerwonego i zielonego, biegnącego dalej do Kocierza Rychwałdzkiego, dochodzą tu: znakowana niebiesko trasa ze Ślemienia oraz żółty szlak z Targanic do Rzyk Praciaków). Stąd jeszcze kilkaset metrów za znakami czarnymi i żółtymi pod szczyt Łamanej Skały (929 m).

7 Sucha Beskidzka (0.00/5.00) – Lipska Góra (1.15/4.15) – Żurawnica (2.45/3.00) – Krzeszów Dolny (3.45/1.45) – Targoszów (4.15/1.15) – skrzyżowanie pod Łamaną Skałą (6.00/0.00)

Początek szlaku przed budynkiem szlaku kolejowej w Suchoj Beskidzkiej (ok. 340 m). Rozpoczynają się tu również trasy znakowane czarno 26 i czerwono 27. Znaki zielone i czarne wiodą ul. Mickiewicza na zachód do Szkoły Podstawowej nr 2 – rozdziela szlaków. Szlak czarny 26 skręca w lewo, zaś trasa znakowana zielono biegnie w prawo, przez przejazd kolejowy i most na Szlaku szawce pomiędzy domy os. Kułasówka. Szlak czerwony prowadzi stromo podejście przez dawne pola i lasy do szczytu Lipskiej Góry (631 m). Ze szczytu schodzi na przełęcz Lipie, przecina drogę

Makowe Rozstaje (M1)

Grzbiecie Żurawnicy

Zima na Leskowcu (ŁE)

Babia Góra z Leskowca (ŁE)

przełęcz Beskid
(847 m; kilka w
zajem Smrekow
szlak zielony
żyżowanie szlak
zielonego, biegn
władzkiego, doch
o trasa ze Ślemie
do Rzyk Praciaków
w za znakami cz
czyt łamanej Ska

ową i wyprowadza na pola na zboczu Go
szkowej Góry (715 m), skąd rozpościera się
panorama na Babią Górę oraz Pasma:
i Jałowieckie w Beskidzie Żywieckim
żyżowanie szlak otoczenie Suchej Beskidzkiej, Beskid
Makowski i odległe Gorce na horyzoncie.
szczytka przecina płyty lasu, systematycznie
wznosząc, a następnie trawersując szczyt
Łąszkowej. Wkrótce z prawej dochodzi
szlak czerwony 6. Oba szlaki prowadzą
na zachód, przez pięknie położone na
przełęczce os. Carchel, do lasu, pokrywają
szczytowe partie Żurawnicy. Po prawej,
wzdłuż szlaku ciągną się malownicze Kozie
Skały. Przed wierzchołkiem Żurawnicy szla
dzielają się – szlak czerwony 6 skre
w prawo, a ścieżka znakowana zielono
prowadzi dalej na wprost na główny szczyt
Żurawnicy (724 m), następnie trawersuje od
południa jej niższą kulminację i wychodzi na
otwarty teren ponad Krzeszowem. Piękny
widok na główny grzbiet Beskidu Małego

00/5.00)
(4.15)
6.00) – Krzeszów
Targoszów
owanie
0.00/0.00)

budynkiem sta
dzkiej (ok. 340 m
niez trasy znakow
27. Znaki zielon
ewicza na zachod
ej nr 2 – rozejści
skręca w lewo
ono biegnie w pr
wy i most na Str
s. Kułasówka. Sta
awne pola i las
n). Ze szczytu szla
przecina drogę z

Leskowcem i Łamaną Skałą, ponownie Be
Żywiecki z widocznymi stąd wybitnymi
szczytami Piłska i Romanki oraz Beskid Śląski
na horyzoncie. Dalej trasa wiedzie drogami
klatkowymi wśród zabudowań Krzeszowa,
mając kościół parafialny (tu początek szlaku
małowskiego 8) i zabytkową kapliczkę. Zej
doprowadza do skrzyżowania z główną
trasa przez wieś przy przystanku „Krzeszów
Dolny” w Krzeszowie Dolnym. Tu także począ
szlaku żółtego 1. Oba szlaki prowadzą
na wzniesienie Gronik (552 m) z pięk
kapliczką, ufundowaną w 1896 r. przez
mających w tej okolicy górników. Tu szlak
wychodzi na teren Parku Krajobrazowego Be
Małego i zmierza do rozdroża w rejo

nie os. Wieczorki, należącego do Targoszowa,
obok kolejnej kapliczki. Szlak zielony prze
cina potok Targoszówkę oraz główną drogę
przez wieś i wznosi się stokami Gajki (578 m)
do wyżej położonych przysiółków wsi. Pow
wyż zabudowań rozpoczyna się strome
podejście. Przed wejściem do lasu – piękne
panoramy na Beskidy: Żywiecki (z Babią
Górą i Piłskiem), Makowski, Wyspawy na ho
ryzoncie i bliskie pasemko Żurawnicy. Odtąd
szlak biegnie lasem, mijają szczyt Czarnej Góry
(808 m), kilka zarastających polan i dopro
wadza do połączenia ze szlakiem czerwonym
6 pod szczytem Smrekowicy (901 m). Za
znakami zielonymi i czerwonymi jeszcze ok.
kilometr marszu na lewo do skrzyżowania
szlaków pod Łamaną Skałą (929 m). Obok
szlaków czerwonego, wiodącego w kierunku
szczytu i zielonego, biegnącego dalej do Ko
cierza Rychwałdzkiego, dochodzi tu znako
wana niebiesko trasa ze Ślemienia oraz żółty
szlak z Targanic do Rzyk Praciaków.

 8 Krzeszów (0.00/1.30)
– Stryszawa Dolna (1.15/0.00)

Początek szlaku przy kościele parafialnym
w Krzeszowie (ok. 530 m), na skrzyżowaniu
z trasą znakowaną zielono 7. Szlak niebieski
prowadzi asfaltową drogą na południowy
wschód, początkowo wznosząc się polami
z ładnymi widokami na bliską Żurawnicę oraz
Beskidy: Żywiecki i Mały. Następnie mijają
kilka zabytkowych kapliczek i wzdłuż potoku
Ustrzyzna obniża się do doliny Stryszawki,
przekracza most na tej rzece, tory kolejowe linii

Sucha Beskidzka – Żywiec i dochodzi do głów
nej drogi Sucha Beskidzka – Żywiec przy ko
ściele parafialnym pw. św. Stanisława biskupa
w Stryszawie Dolnej (ok. 390 m). Kontynuacją
szlaku jest trasa 25 do Zawoi Przysłop.

 9 Czartak (0.00/2.15) – Świnna
Poręba Zapora (0.15/2.00)
– Jaroszwicka Góra (1.15/1.15)
– Łękawica (2.15/0.00)

Początek trasy w przysiółku Czartak
(270 m) na terenie wsi Ponikiew, na skrzyżo
waniu drogi krajowej nr 28 z drogą lokalną,
prowadzącą do centrum Ponikwi. Szlak czarny,
biegnący tu z Wadowic, prowadzi na po
łudniowy-wschód szosą, początkowo wraz ze
szlakiem żółtym 1, który wkrótce odchodzi
w prawo. Kilkaset metrów dalej znaki czarne
opuszczają drogę główną i prowadzą w lewo,
na koronę nowo wybudowanej zapory zbiornika
„Świnna Poręba”. Przekroczywszy zaporę
szlak wiedzie lokalną drogą do osiedla Gołębiówka,
a następnie rozpoczyna strome
lecz niezbyt długie podejście lasem na szczyt
Jaroszwickiej Góry (544 m), gdzie połączenie
ze szlakiem żółtym, biegnącym z Gorzenia
Górnego. Oba szlaki wiodą dalej kilkaset
metrów wspólnie lasem na wschód. Trasa
znakowana zielono wkrótce odbija w lewo,
do Kleczy Górnej, a szlak czarny sprowadza
przez las na łąki ponad Łękawicą, a następnie,
wśród zabudowań wsi, wąską lokalną drogą
do skrzyżowania pod kościołem w Łękawicy
(ok. 340 m). Kontynuacją szlaku jest trasa 10
na Żar nad Kalwarią.

na Beskid Mały
Krzeszowa (ML)

Jaroszwicka Góra i korona zapory w Świnnej Porębie (IK)

10 Łękawica (0.00/2.00)
– Żar (2.30/0.00)

Początek trasy na skrzyżowaniu pod kościołem w Łękawicy (ok. 340 m). Znakowany czarnym kolorem szlak dochodzi tutaj z Jaroszowickiej Góry (trasa 9) i prowadzi dalej asfaltowymi drogami – najpierw na wschód i południowy wschód drogą w kierunku Stryszowa, a następnie na północ i wschód lokalną drogą do os. Bugaj Stryszowski. Od skrzyżowania w rejonie tego osiedla (zetknięcie ze szlakiem niebieskim 12) wiedzie krótko na północ drogą Stryszów – Barwałd Górny, po czym wyprowadza na pola, opuszcza teren gminy Stryszów i schodzi do dolinki małego potoczku z zabudowaniami os. Podżarek. Stąd prowadzi kolejną lokalną drogą asfaltową, biegnącą u podnóża Żaru, przecinając po drodze szlak niebieski 12. Droga podchodzi do os. Bugaj Zakrzowski, gdzie od południowego wschodu dobiega szlak zielony 14. Stąd oba szlaki, czarny i zielony, stromym lecz krótkim podejściem wyprowadzają na zalesiony szczyt Żaru (527 m), z pozostałościami średniowiecznego zamku książąt oświęcimskich, gdzie zaczyna się także niebiesko znakowana trasa 12.

11 Brody (0.00/0.45)
– Lanckorona (1.00/0.00)

Krótką trasą, biegnącą niemal cały czas wąską drogą asfaltową. Rozpoczyna się wśród zabudowań wsi Brody (ok. 310 m), obok kościoła Grobu Matki Bożej (tzw. „Grobku”), wchodzącego w skład „drózek kalwaryjskich” (szlak czarny dochodzi tu ze stacji kolejowej Kalwaria Zebrzydowska Lanckorona, biegnąc obok klasztoru oo. bernardynów) i prowadzi w górę, obok kilku kolejnych kaplic. Droga okrąży od północy szczyt Lanckorońskiej Góry (545 m), przecinając szlak niebieski 15, wchodzi na teren Lanckorony i obok zabytkowej willi „Tadeusz” doprowadza do skrzyżowania dróg obok cmentarza

z neogotycką kaplicą pw. Św. Krzyża. Stąd wraz ze znakami żółtymi 13 wiedzie na rynek w Lanckoronie (ok. 430 m).

12 Żar (0.00/2.45) – Stryszów
(1.15/1.00) – Chełm (2.30/0.00)

Ze szczytu Żaru (527 m; kończy się tu także znakowana czarno trasa 10) szlak niebieski schodzi stromo lasem na zachód, do wąskiej drogi asfaltowej, którą przecina (drogą tą biegnie szlak czarny 10). Wzdłuż małego potoczku wnosi się następnie odcinkami pół i zadrzewień do polnej drogi, w którą skręca w prawo i dochodzi do skrzyżowania w rejonie os. Bugaj Stryszowski (kolejne zetknięcie ze szlakiem czarnym 10). Stąd prowadzi na południe drogą asfaltową do centrum Stryszowa (ok. 360 m). Tam mija po lewej zabytkowy dwór z XVI w., przecina tor kolejowy linii Kraków – Zakopane i prowadzi pod kościół parafialny, skąd podchodzi na południe, obok cmentarza, lokalną drogą. Mija zabudowania os. Rzeczki i wznosi się wyraźnie w kierunku grzbietu Chełmu odcinkami lasu i pół. Osiągnąwszy grzbiet w rejonie wysoko położonych domów os. Chełm, skręca na wschód i po około kilometrze dość stromego podejścia przez las wyprowadza na szczyt Chełmu (603 m) z zabytkową, XVI-wieczną figurą św. Onufrego (biegnie tędy czerwony szlak 16).

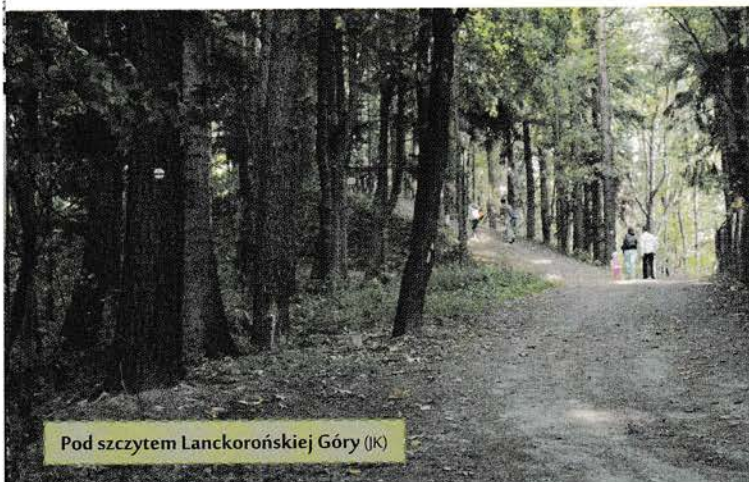
13 Jastrzębia (0.00/3.00)
– Lanckorońska Góra (1.15/2.00)
– Lanckorona (1.25/1.45)
– Skawinki (2.00/1.00)
– Chełm Wschodni (3.10/0.00)

Z centrum Jastrzębia (ok. 320 m) szlak żółty, biegnący z Sułkowic, prowadzi szosą na wschód do Lanckorony. Mijając kaplicę poświęconą pamięci konfederatów barskich (ładne panoramy na Beskidy i Pogórze Wielic-

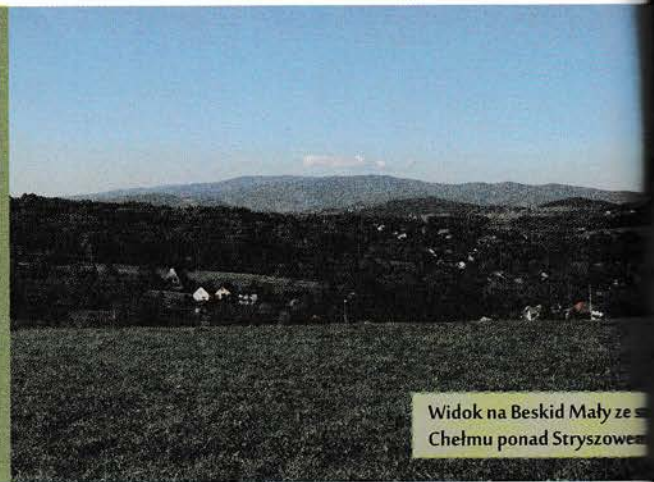
kie) doprowadza do lanckorońskiego cmentarza (skrzyżowanie ze szlakiem czarnym 11), a następnie pnie się wąskimi uliczkami dawnego miasteczka na Lanckorońską Górze (545 m) z ruinami zamku starościńskiego. Ze szczytu Lanckorońskiej Góry szlak żółty wchodzi na południe, przecinając szlak niebieski 15, z niebieskim 15 biegną w dół, obok XIV-wiecznego kościoła parafialnego, na rynek w Lanckoronie (ok. 430 m; tu także koniec czarnego szlaku 11), a następnie asfaltową drogą na południowy wschód, obok kolejnej kameralnej upamiętniającej konfederatów barskich i tuowanej w miejscu śmierci Kajetana Sapei i Antoniego Orzeszki – dowódców konfederacji podległych podległych podczas przegranej bitwy z Moskali 23.05.1771 r. 200 m dalej skrzyżowanie z drogą – szlak niebieski 15 biegnie w dotychczasowym kierunku zaś znaki żółte sprowadzają na prawą odnogą do Skawinek (ok. 350 m), po której kraczają potok Cedron, wiodą ok. kilometr na południe główną drogą przez wieś, a następnie skręcają w prawo, w boczną drogę asfaltową, mijają miejscowy XVIII-wieczny kościół drewniany pw. św. Joachima i wznoszą się w kierunku grzbietu pasemka Chełmu. Droga przecina pas lasu i wyprowadza na grzbiet, który biegnie szlak czerwony 16. Oba szlaki – żółty i czarny – wiodą stąd grzbietem na zachód do skrzyżowania z drogą Budzów – Stronie. Z tego rejonu od strony północnej dochodzi szlak zielony 14. Z tego rejonu piękne widoki na południe na Babią Górę i Pasma Policy oraz główne grzbiety pasma Koskowej Góry. Wszystkie szlaki doprowadzają do węzła szlaków w kulminacją Chełmu Wschodniego (581 m).

14 Żar (0.00/6.00) – Stronie
(1.15/4.30) – Chełm Wschodni
(2.15/3.45) – Budzów (3.30/2.00)
– Makowska Góra (4.45/1.00)
– Maków Podhalański (5.30/0.00)

Znaki zielone, biegnące od strony Kalwarii Zebrzydowskiej i tamtejszego zespołu klasztorowego oo. bernardynów łączą się ze szlakiem czarnym 10 tuż pod szczytem Żaru (527 m). Oba szlaki sprowadzają szybko do do-

Pod szczytem Lanckorońskiej Góry (JK)

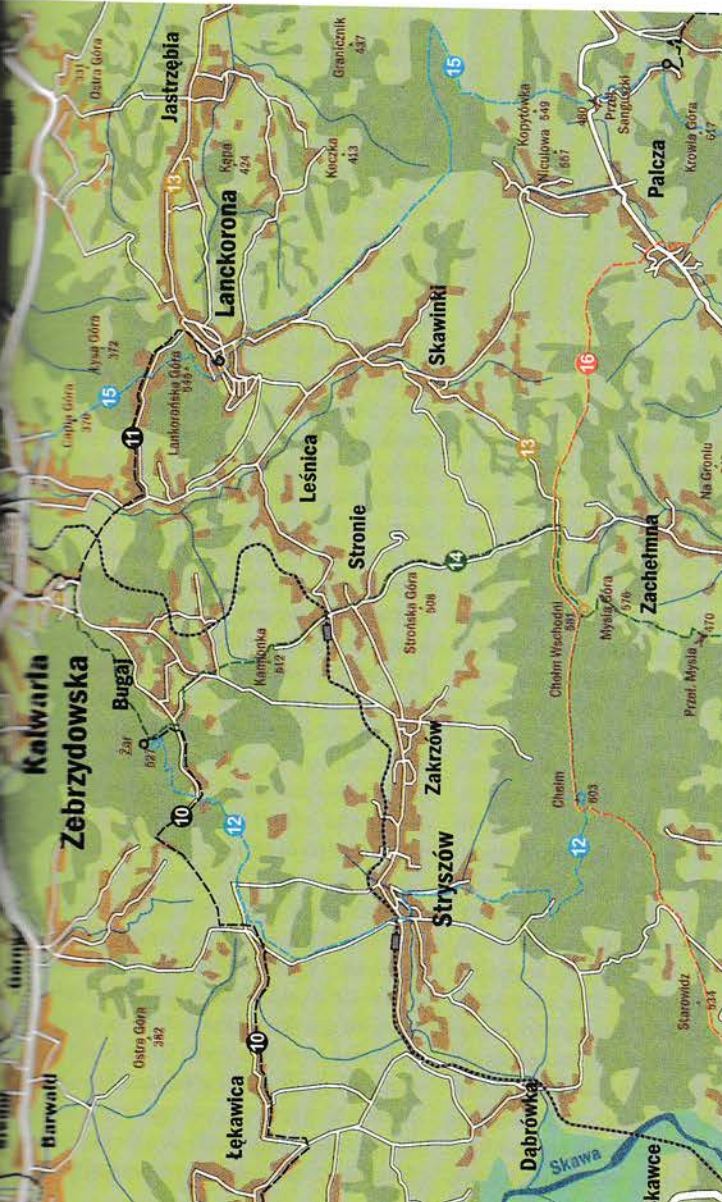
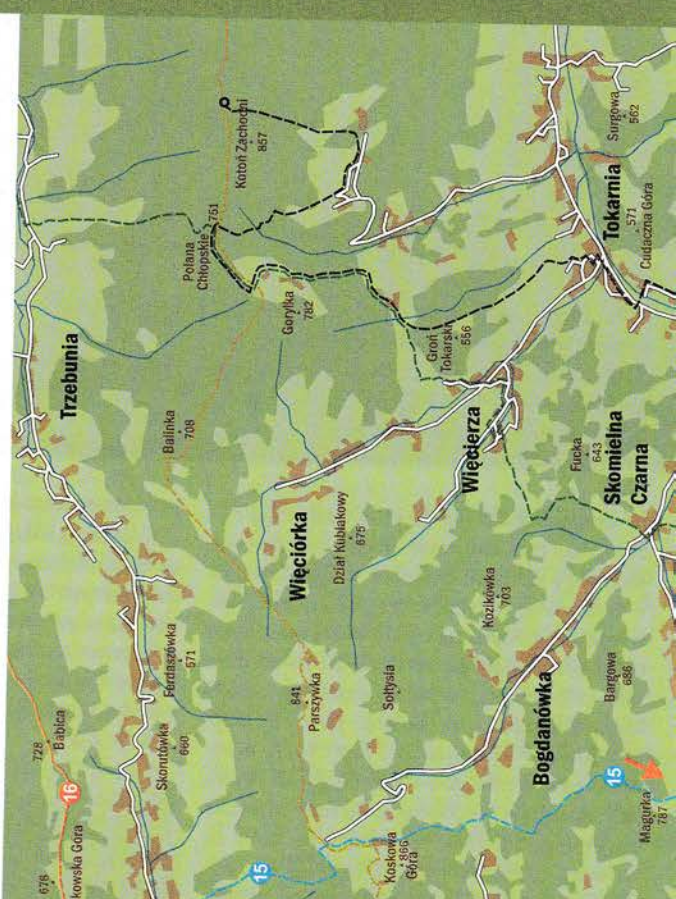
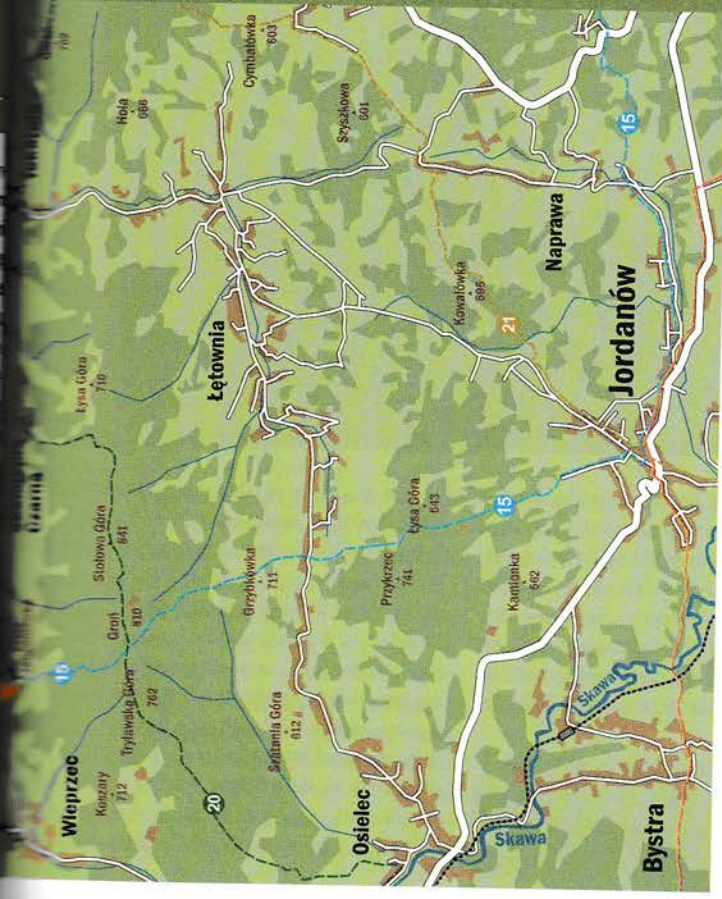

Widok na Beskid Mały ze szczytu Chełmu Wschodniego (JK)

Lanckorońskiego cmentarza, szlakiem czarnym, wąskimi uliczkami, Lanckorońską Górą, staroświeckiego. Złoty szlak żółty wiodący, obok XIV-wiecznego rynku w Lanckoronie, gdzie koniec czarnego asfaltowej drodze, obok kolejnej kaplicy,atów barskich, uszytych Kajetana Sapieży,owódźców konfederacji bitwy z Moskalami, skrzyżowanie drogi, nie w dotychczasowe, żółte sprowadzają, k (ok. 350 m), przędą ok. kilometra, zez wieś, a następnie drogę asfaltową, czny kościół drewniany, wznoszą się w kierunku, Droga przebiega grzbiet, który, Obaj szlaki – żółty, tem na zachód, ołów – Stronie, gdzie szlak zielony, idoki na południe, Policy oraz głównej, Wszystkie trasy, zęła szlaków podniegi (581 m).

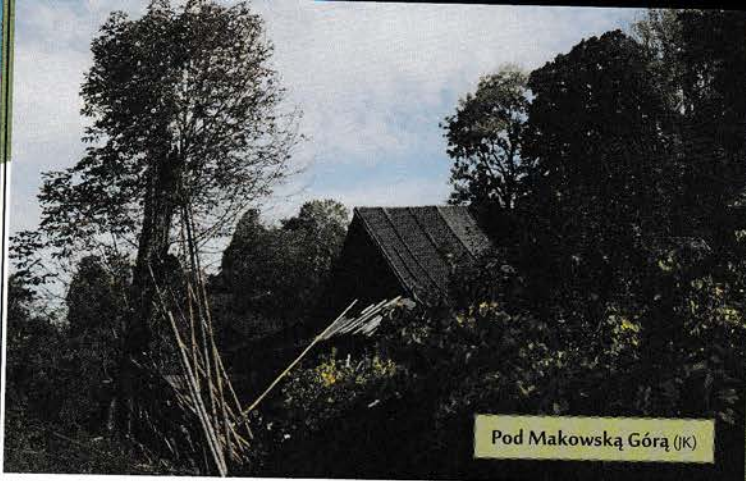
nie
 Wschodni
 (3.30/2.00)
 45/1.00)
 i (5.30/0.00)

d strony Kalwarii
 go zespołu klasztoru
 zają się ze szlakiem
 m Żaru (527 m),
 bko do domów

skid Mały ze sto
 id Stryszowem

Pod Makowską Górą (JK)

Kaplica ponad os. pod Koskową Górą

os. Bugaj Zakrzowski (tu szlak czarny 10 odchodzi na zachód). Trasa biegnie dalej na południowy wschód, przecina drogę Zakrzów – Brody, wznosi się skrajem lasu pod szczyt wzniesienia Kamionka (512 m), a następnie obniża się polami do zabudowań wsi Stronie (ok. 420 m; z zejścia ładne widoki na Beskid Makowski). Szlak przekracza tory kolejowe linii Kraków – Zakopane, przechodzi przez centrum wsi i biegnie dalej drogą asfaltową na południowy wschód aż na grzbiet pasemka Chelmu, gdzie, obok kapliczki, połączenie ze szlakami czerwonym 16 i żółtym 13. Wszystkie trzy trasy wiodą stąd grzbietem na zachód (piękne widoki na południe, m.in. na Babią Górę i Pasma Policy oraz główny grzbiet pasma Koskowej Góry) i doprowadzają do węzła szlaków pod kulminacją Chelmu Wschodniego (581 m). Tu szlak żółty 13 się kończy, czerwony 16 biegnie dalej grzbietem na zachód, a ścieżka znakowana zielono skręca w lewo, na wzniesienie Mysiej Góry (576 m). Stąd prowadzi dalej na południe, by przez obniżenie Przełęczy Mysiej (470 m) i trawers wzniesienia Lasek (500 m) zbiec do centrum Budzowa (ok. 360 m), osiągając biegnącą przez wieś drogę Zembrzyce – Biertowice obok kościoła parafialnego. Drogą tą krótko w prawo, przez most na Paleczce i zaraz za nim – w lewo, drogą asfaltową w kierunku Bieńkówki. 200 metrów dalej szlak opuszcza drogę i prowadzi nadal na południe, wznosząc się w dotychczasowym kierunku powyżej zabudowania wsi. Kontynuując podejście szlak mija na skraju lasu ładną kapliczkę z figurą Chrystusa Upadającego pod Krzyżem. Wyżej, na skrzyżowaniu dróg po drugiej stronie lasu – kolejna zabytkowa kapliczka (szlak wiedzie jedną z dróg, którymi od wieków wędrowali pątnicy do sanktuarium kalwaryjskiego). Nieco dalej, nieopodal kolejnej kapliczki, poświęconej tym razem pamięci Jana Sałapatka, jednego z dowódców podziemia niepodległościowego po II wojnie światowej, szlak wchodzi na drogę asfaltową, prowadzącą tu z Budzowa. Droga ta trawersuje szczyt Makowskiej Góry (615 m), wśród domów osiedla o tej samej nazwie przecina szlak czarny 18 i zbiega w dół, do Makowa Podhalańskiego, od pewnego momentu wraz ze szlakiem niebieskim 17. W dolnej części oba szlaki, zielony i niebieski, ścinają serpentyny drogi skrótami pieszymi i obok cmentarza oraz kościoła parafialnego (Sanktuarium Matki Bożej Opiekunki Rodzin) dochodzą do rynku makowskiego i drogi krajowej nr 28, biegnącej

przez centrum miasta. Tu skręcają w lewo w ul. 3 Maja, a po kilkudziesięciu metrach w prawo w ul. Kolejową, docierając do stacji kolejowej w Makowie Podhalańskim (ok. 350 m) obok dworca autobusów i busów. Szlak zielony w tym miejscu się kończy, zaś znaki niebieskie prowadzą dalej wzdłuż torów kolejowych na zachód (trasa 28). Tu także początek szlaku żółtego 19.

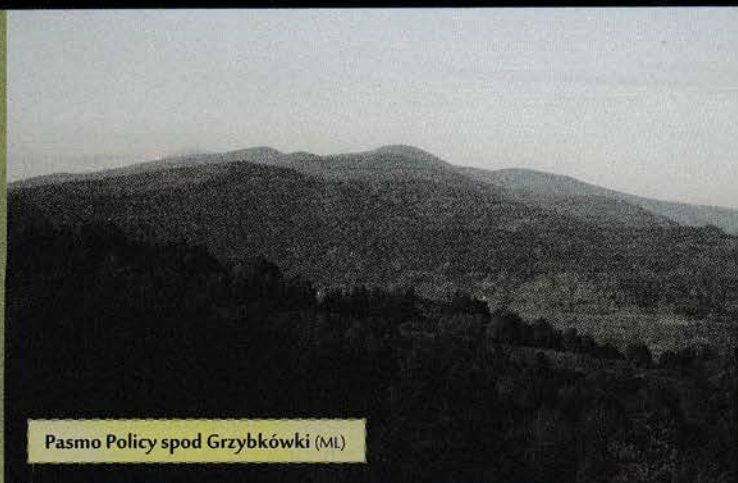
-
- 15 Brody (0.00/11.45) – Lanckorońska Góra (1.05/11.00) – Lanckorona (1.15/10.45) – Groby (2.25/9.45)
  - Przełęcz Sanguszkki (3.00/9.00)
  - Bieńkowska Góra (4.15/8.00)
  - Bieńkówka (4.45/7.15)
  - Koskowa Góra (6.15/6.15)
  - przełęcz Jabconiówka (7.45/4.30)
  - Polana Gronie (8.30/4.00)
  - Lachowa Studzienka (9.30/2.30)
  - Jordanów (10.15/1.30)
  - Naprawa Dolna (11.15/0.30)
  - os. Mały Luboń (12.00/0.00)

Fragment dalekobieżnego szlaku pieszego z Brzeźnicy nad Wisłą do Łopusznej u stóp Gorców. Na obszarze należącym do SGB przecina kilka grzbietów, wchodzących w skład Beskidu Makowskiego, biegnąc z północy na południe przez całą tę grupę górską. Trasa rozpoczyna się w Brodach (ok. 300 m), w miejscu, gdzie od drogi krajowej nr 52 odchodzi boczna droga do Palczy. Szlak niebieski, który dochodzi tu od strony stacji kolejowej Kalwaria Zebrzydowska Lanckorona, biegnie na południowy wschód wśród zabudowań wsi i odcinków pól na odkryte wzgórze Capia Góra (376 m), a następnie wznosi się lasem w kierunku Lanckorońskiej Góry, przecinając drogę asfaltową, którą biegnie szlak czarny 11. Niedaleko szczytu połączenie ze szlakiem żółtym 13. Oba szlaki szybko wyprowadzają na Lanckorońską Górę (545 m) z ruinami zamku starościańskiego, a następnie biegną w dół, obok XIV-wiecznego kościoła parafialnego, na rynek w Lanckoronie (ok. 430 m; tu także koniec czarnego szlaku 11). Stąd asfaltową drogą na południowy wschód, obok kaplicy upamiętniającej konfederatów barskich, usytuowanych w miejscu śmierci Kajetana Sapięhy i Antoniego Orzeszki – dowódców konfederackich podczas przegranej bitwy z Moskałami 23.05.1771 r. 200 m dalej skrzyżowanie dróg – szlak żółty 13 odchodzi w prawo do Skawinek,

a trasa znakowana niebiesko prowadzi w tymczasowym kierunku, mijając domy os. Palecki. Wkrótce nitka asfaltu się kończy, a szlak prowadzi przez pola i pasy zarośli (ładne widoki na Pogórze Wielickie i okolice Krakowa z Ław Wolskim w dali). Po prawej, na wzniesieniu niebiesko szlaku, krzyż, upamiętniający wspomnianą bitwę konfederatów. Trasa wiedzie dalej w górę, dochodzi do granicy lasu Groby i skręcając na wschód wchodzi do niego, doprowadzając po ok. kilometrze marszu do kolejnego miejsca związanego z konfederatami barskimi – jakim jest cmentarz poległych „Rycerzy Małych” na wzgórzu, noszącym podobnie jak poprzednio go las, nazwę Groby (ok. 510 m), pochodzącą właśnie od tutejszego miejsca pochówku konfederatów. Nieco dalej szlak ostro skręca na zachód i prowadzi skrajem lasu (widoki na Pogórze Wielickie i Beskid Makowski z Babicy i Koskową Górą), a następnie polami na południe, obok wzniesienia Kopytówka (549 m), schodząc na Przełęcz Sanguszkki (480 m). Tu, obok pomnika, upamiętniającego otwarcie drogi łączącej Sulkowice z Palczą w 1895 r. („patron” przełęcz Eustachy Sanguszko był wówczas marszałkiem Sejmu Krajowego Galicyjskiego), przecina szlak i wznosi się ku zabudowaniom należącym do Harbutowic os. Ruskówka (wśród domów szlaku dla w lewo odchodzi szlak czarny, przebiegający obok osobliwości przyrodniczej – wiekowych cisów im. M. Raciborskiego). Tu szlak zwraca się na zachód i w stromo lecz krótko podchodzi do Krowią Górę (617 m). Sam jej szczyt pozostaje po prawej stronie, następnie obniża się i przecina drogę z Harbutowic do Bieńkówki. Wraz ze znakami czerwonymi 16, które dołączają z prawej, szlak niebieski wznosi się stromo, kamienistym wądrożem na grzbiet Babicy, gdzie skręca w lewo. Kilkaset metrów dalej węzeł szlaków na grzbiecie, w pobliżu kulminacji, przecina Bieńkowską Górą (676 m). Kończy się tu szlak czarny, który odchodził od niebieskiego w os. Ruskówka, szlak czerwony 16 prowadzi grzbietem na wschód, a ścieżka znakowana niebiesko skręca na południe i obniża się szlakami polami (widoki na pasmo Koskowej Góry z Bieńkówki (ok. 480 m). Przecina główną drogę przez wieś, potok Skorutówkę i opuszczając zabudowania podchodzi odcinkami pól i zamyka wień ku granicy zwartej lasu, pokrywając północne stoki Koskowej Góry (widoki na os. semko Babicy). Szlak wchodzi w las i biegnie początkowo stromo, a następnie wygodną drogą – na południe. Na skrzyżowaniu lasu szlak skręca w lewo i wyprowadza na odcinek

W drodze na Przykrzec (ML)

Pasmo Policy spod Grzybkówki (ML)

zabytkowej kaplicy ponad os. Łazy, połączenie ze szlakiem żółtym, wiodącym z Polania (wspaniałe widoki na wschód, os. Makowski i Wyspawy oraz Gorce, i przy dobrej pogodzie widoczne Tatrzański i żółty wiodą dalej wspólnie widocznego wierzchołka Koskowej (866 m), wchodząc pomiędzy domy os. Tu znaki żółte odchodzą w prawo, a szlak niebieski prowadzi dalej w lewo, schodząc przez las na przełęczkę Syrkówką a Koskową. Dalszy odcinek biegnie znów w przeważającej części, trawersując wzniesienia Syrkówki i Magurki (787 m), a następnie obniżając się do Jabłoniówki (634 m) z domami os. Tu szlak przecina drogę asfaltową z miejscowości Skomielną Czarną i rozpoczyna się na Groń, najpierw polami, a potem lasem. W końcu ścieżka się wyrównuje i prowadzi do grzbietu. Tu, na Polanie Gronie, następuje skrzyżowanie ze szlakiem zielonym, który prowadzi z os. Makowska niebiesko zmienia teraz kierunek na południowo-wschodni i prowadzi do os. Tu szlak przecina drogę asfaltową z miejscowości Osielec a Łętownią, przez przełęczkę Babiej Góry oraz Pasma Jałowieckiego Żywieckiego. Szlak przecina następnie wznosi się polami w kierunku os. Bałdyse. Po wejściu do lasu dociera do rejonu źródła zw. Lachowa Studnia (ok. 150 m; podania głoszą, że niedługo w tym miejscu karczma przy starym trakcie do Łętowni), pozostawiając szczyt os. (741 m) po prawej stronie. Stąd trasa prowadzi kilkakrotnie przecinając źródło os. Strącze i wychodzi na pola nad os. Dociera wreszcie do zabudowań os. gdzie łączy się ze szlakiem żółtym, który prowadzi na rynek w Jordano- (788 m), gdzie skrzyżowanie szlaków: żółtego (21 i 56) oraz czerwonego (niebieski i czerwony wiodą teraz ok. 28. W południowy szlak krajową nr 28. W południowy wycieczkowy „Strumyk” prowadzi się – znaki czerwone biegną na południe, a szlak niebieski odchodzi na północ, prowadząc drogą przez os. Malejowa do os. Malejówka, aż do granicy miasteczka i wsi Naprawa. Wśród domów os. (ok. 480 m) szlak wyprowadza wreszcie asfalt i wznosi się

odcinkami pól i zarośli do drogi krajowej nr 7 z Krakowa do Zakopanego (tzw. „zakopianki”). Biegnie nią ok. 500 m, mijając zajazd „Pod Sosnami” na łuku szosy, a następnie skręca w lewo i drogą lokalną podchodzi w kierunku zabudowań os. Mały Luboń (ok. 690 m). Dalszy odcinek szlaku niebieskiego prowadzi stąd na wschód, na Luboń Wielki w Beskidzie Wyspowym.

- 16 **Zembrzyce (0.00/5.45) – Chełm (2.30/3.45) – Chełm Wschodni (3.15/3.00) – Palcza (4.30/1.30) – Babica (6.15/0.00)**

Fragment tzw. Małego Szlaku Beskidzkiego, biegnącego ze Straconki, dzielnicy Bielska-Białej na Luboń Wielki przez Beskidy: Mały, Makowski i Wyspawy. Drugim jego odcinkiem na obszarze SGB jest trasa 6. Od przystanku PKP szlak wiedzie przez stary most w Zembrzycach (315 m), przerzucony na Skawie w miejscu, gdzie już wkrótce będzie ona uchodzić do zbiornika zaporowego „Świnna Poręba”, a następnie biegnie drogą do centrum wsi z kościołem parafialnym i zabudowaniami Zespołu Szkół. Trasa prowadzi dalej na północ, drogą lokalną przez most na Paleczce i dalej w górę mijając domy kolejnych osiedli. W miarę podejścia z tyłu roztaczają się coraz rozleglejsze widoki na pasmo Koskowej Góry w Beskidzie Makowskim oraz Pasma Policy, Pasma Jałowieckie i Babią Górę w Beskidzie Żywieckim. Szlak osiąga wysoko położone os. Bałdyse i szerokim łukiem wyprowadza na pola pod szczytem Starowidz (534 m). Panorama poszerza się o grupę Leskowca w Beskidzie Małym i dolinę Skawy z nieką przyszłego jeziora. Odtąd trasa biegnie na północny wschód, obok zabytkowej kapliczki dochodzi do drogi z Marcówki do Stryszowa, wiedzie ją krótko do os. Kramarki, a następnie leśną drogą wychodzi na szczyt Chełmu z cenną, XVI-wieczną figurą św. Onufrego (tu kończy się niebieski szlak 12). Odtąd ponad 7 km trasa wiedzie wyrównanym grzbietem Chełmu, niemal płasko. Po ok. 2,5 km, w rejonie niewyraźnej kulminacji Chełmu Wschodniego (581 m) węzeł szlaków. Zaczyna się tu szlak żółty 13, a od południa dochodzi ścieżka znakowana zielono 14. Wszystkie trzy szlaki prowadzą widokowym grzbietem na wschód (panorama na południe, m.in. na Babią Górę i Pasma Policy oraz główny grzbiet pasma Koskowej

Góry) do skrzyżowania z drogą asfaltową z Budzowa do Stronia. Tu szlak zielony 14 skręca na północ, a na kolejnym rozdrożu znaki żółte 13 odbijają asfaltową drogą w lewo, zaś szlak czerwony biegnie wciąż grzbietem na wschód odcinkami lasów i pól, wreszcie zmienia kierunek na południowo-wschodni i szybko zbiega do Palczy (ok. 430 m), gdzie przecina drogę Zembrzyce – Biertowice. Obok zabytkowej kapliczki z pocz. XIX w. opuszcza zabudowania wsi i wznosi się wzdłuż Mytylowego Potoku do najdalej na zachód wysuniętego osiedla Harbutowic o nazwie Końcówka i drogi z Harbutowic do Bieńkówki. Wraz ze znakami niebieskimi 15, które dołączają tu z lewej, szlak czerwony wznosi się stromym, kamienistym wądrożem na grzbiet Babicy, gdzie skręca w lewo. Kilkaset metrów dalej węzeł szlaków na grzbiecie. Zaczyna się tu szlak czarny, który wiedzie do os. Ruskówka, mijając osobliwość przyrodniczą – wiekowe cisy im. M. Raciborskiego, a szlak niebieski 15 schodzi na południe do Bieńkówki. Znaki czerwone prowadzą dalej na wschód grzbietem Babicy pozostawiając po lewej kulminację, zwaną Bieńkowską Górą (676 m). Cała grzbietowa wędrowka obfituje w ładne widoki na południe (pasmo Koskowej Góry, Pasma Policy, Babia Góra, Pasma Jałowieckie). W końcu szlak skręca na północny wschód i krótkim podejściem osiąga szczyt Babicy (728 m). Czerwony Mały Szlak Beskidzki wiedzie stąd do Myślenic.

- 17 **Sucha Beskidzka (0.00/3.30) – Mioduszyna (1.30/2.30) – Maków Podhalański (3.30/0.00)**

Początek szlaku przed siedzibą Oddziału „Ziemi Babiogórskiej” PTTK w Suchoj Beskidzkiej (330 m). Znaki niebieskie prowadzą stąd ul. Mickiewicza do rynku, następnie skręcają na północ w ul. Zamkową i przekraczają most na Stryszawce oraz dwukrotnie tory kolejowe linii Kraków – Zakopane. Zaraz za drugim przejazdem kolejowym opuszczają drogę jezdnią i wiodą w prawo, przez plac targowy, przejście pod obwodnicą Suchoj (droga krajowa 28) i wiszący most na Skawie do zabudowań os. Garce. Zaraz za osiedlem rozpoczyna się podejście, początkowo bardzo strome, później nieco łagodniejsze, wąską, niewygodną ścieżką (z tyłu widoki na otoczenie Suchoj Beskidzkiej). Szlak

Mioduszyna (JK)

Drogowskazy na Polanie Gronie

wyprowadza na wzniesienie, zajęte przez os. Dział Makowski, należące już do Makowa Podhalańskiego. Tu trasa zmienia kierunek na północny i wznosi się na porośnięty lasem szczyt Mioduszyny (632 m). Następuje dość długie, leśne zejście na południowy wschód. Szlak mija gajówkę „Drożdżyna”, położoną na północnym krańcu os. Polana Makowska (widoki na Babią Górę oraz Pasma: Policy i Jawlowieckie) i prowadzi dalej lasem na wschód, trawersując od północy wierzchołek Borysówki (611 m). Nieco dalej os. Zagórze i położony przy szlaku pomnik upamiętniający ofiary pacyfikacji tego osiedla przez hitlerowców 04.04.1944 r. Tu zaczyna się szlak czarny 18. Znaki niebieskie przecinają pas lasu i dochodzą do drogi asfaltowej Budzów – Maków Podhalański, którą biegnie szlak zielony 14. Oba szlaki, niebieski i zielony, zbiegają w dół, do Makowa Podhalańskiego, ścinając niżej serpentyny drogi skrótami pieszymi i obok cmentarza oraz kościoła parafialnego (Sanktuarium Matki Bożej Opiekunki Rodzin) dochodzą do rynku makowskiego i drogi krajowej nr 28, biegnącej przez centrum miasta. Tu skręcają w lewo w ul. 3 Maja, a po kilkudziesięciu metrach w prawo w ul. Kolejową, docierając do stacji kolejowej w Makowie Podhalańskim (ok. 350 m) obok dworca autobusów i busów. Znaki niebieskie prowadzą stąd dalej wzdłuż torów kolejowych na zachód (trasa 28), a szlak zielony 14 się kończy. Tu także początek szlaku żółtego 19.

18 Maków Podhalański os. Zagórze (0.00/1.00) – Stańkowa (1.15/0.00)

Krótki szlak łącznikowy, umożliwiający w połączeniu ze szlakami: niebieskim 17 i żółtym 19 na przejście wzdłuż całego głównego grzbietu pasma Koskowej Góry z Suchej Beskidzkiej na szczyt Koskowej. Rozpoczyna się w os. Zagórze (ok. 540 m) w Makowie Podhalańskim, obok pomnika upamiętniającego ofiary pacyfikacji tego osiedla przez hitlerowców 04.04.1944 r. (niebieski szlak 17 z Suchej Beskidzkiej skręca tu w kierunku centrum Makowa). Ścieżka znakowana czarno biegnie na wschód, przecinając drogę Budzów – Maków Podhalański ze szlakiem zielonym 14 i prowadząc południowymi stokami Makowskiej Góry (615 m) przez osiedla: Makowska Góra i Zagrody. Ładne widoki na południe na dolinę Skawy w rejonie ujścia doń Skawicy i Beskid Żywiecki z Babią

Górą na czele. W os. Zagrody szlak opuszcza drogę asfaltową, skręca w lewo i wyprowadza na grzbiet, którym wznosi się dalej na południowy wschód w kierunku Bryndzówki (698 m). Sam jej szczyt pozostawia po prawej stronie i niemal płasko dochodzi do szlaku żółtego 19 pod wzniesieniem Stańkowa (666 m).

19 Maków Podhalański (0.00/2.45) – Ostrysz (1.45/1.30) – Przysłopski Wierch (2.45/0.30) – Koskowa Góra (3.30/0.00)

Początek szlaku przed stacją kolejową w Makowie Podhalańskim (ok. 350 m) obok dworca autobusów i busów. Tu także zaczyna się szlak zielony 14, a od zachodu dochodzą znaki niebieskie (trasa 28), biegnące dalej przez Mioduszyńkę do Suchej jako trasa 17. Wszystkie trzy szlaki prowadzą krótko do ul. 3 Maja, głównej arterii komunikacyjnej miasta i rozdzielają się. Trasy znakowane zielono i niebiesko wiodą w lewo, a szlak żółty – w prawo. Po chwili kolejny skręt w lewo i ulicami Kasztanową, Moniuszki i Widokową, obok zabudowań szpitala, pozostałości XIX-wiecznej huty „Maurycy” i bloków os. 1000-lecia szlak opuszcza zwartą zabudowę miasta, podchodząc stokami Bryndzówki (698 m). Trasa przecina potok, obok kapliczki, poświęconej partyzantom AK, poległym w tym rejonie podczas akcji w styczniu 1945 r., nieopodal os. Ostrysz, skręca na północny wschód i wyprowadza na główny grzbiet pasma Koskowej Góry, gdzie z lewej strony dochodzą znaki czarnej trasy 18. Szlak żółty biegnie odtąd na wschód przez niewyraźną kulminację Stańkowej (666 m) i wieszce dalej wygodną drogą, to obniżając się nieco, to podchodząc pod kolejne wzniesienia: Ostrysz (707 m) i Przysłopski Wierch (793 m), które trasa trawersuje od południa. Pod Przysłopskim Wierchem, po lewej stronie szlaku, stary, ciekawy, kamienny krzyż. Podczas ostatniego podejścia szlak mija najdalej na zachód wysunięte domy wsi Bogdanówka, wyprowadzając na widokowe pola pod szczytem Koskowej Góry (866 m). Obok masztu telefonii komórkowej skręca w prawo, a zaraz potem w lewo (nieznakowana ścieżka na wprost biegnie na odcległy ok. 250 m wierzchołek Koskowej), schodząc do domów os. U Koska i szlaku niebieskiego 15. Szlak żółty prowadzi dalej wzdłuż grzbietu pasma przez Kotoń (857 m) do Pćimia.

20 Osielec (0.00/2.00) – Polana Gronie (2.15/0.25) – Stołowa Góra (2.45/0.00)

Początek trasy na drodze krajowej nr 1 w Osielcu (ok. 420 m) w pobliżu stacji kolejowej (znaki zielone schodzą tu z Cupla – trasa 36). Szlak biegnie krótko szosą na zachód, następnie skręca w prawo, przekracza Siawę, prowadzi wśród zabudowań wsi kilkadziesiąt metrów na wschód, a następnie wykrcza na północ i wyprowadza na pola ponad Osielcem. Z górnej części podejścia ładny widok na pasmo Policy i Babią Górę. Ścieżka wkrcza do lasu Chojniak, mija ciekawą kapliczkę myśliczką i prowadzi grzbietem Słonej Grapy. Podchodząc jednostajnie, momentami stromo na północny wschód, szlak pokonuje wzniesienie Trylawskiej Góry i dochodzi do Polany Gronie (810 m), gdzie krzyżuje się ze szlakiem niebieskim 15. Stąd przyjemna ścieżka biegnie niemal płasko na wschód, wychodząc na rozległą polanę ponad pozostałościami opuszczonego os. Groń i mijając kaplicę – Sanktuarium Pamięci Czynu Żołnierskiego AK Oddziału Partyzanckiego „Harnaś”, poświęcony partyzantom, którzy w 1944 r. bazowali w okolicy. Z polany – rozległa panorama na Beskid Żywiecki z najwyższą Babią Górą, Gorą a nawet – przy dobrej widoczności – Tatry na południu oraz rejon Koskowej Góry na północy. Po wejściu do lasu krótkie podejście wyprowadza na szczyt Stołowej Góry (841 m). Szlak zielony biegnie dalej do Skomialnej Czarnej.

21 Jordanów (0.00/1.20) – Kowalówka (1.00/0.35) – Naprawa Górna (1.30/0.00)

Z rynku w Jordanowie (ok. 510 m; skrzyżowanie szlaków: niebieskiego 15, czerwonego 16 i żółtego 56) trasa znakowana żółto biegnie na północny zachód (początkowo wraz ze szlakiem niebieskim 15) drogą w kierunku Łętowa. Po ok. 2 kilometrach, przy przystanku w os. Czerwona, szlak schodzi z drogi na prawo, przecina ciekawy potok Malejówkę i pnie się przez las na wzniesienie Kowalówkę (595 m), a następnie wychodzi na polanę ponad Naprawą, z których rozciąga się piękna panorama na Babią Górę, Pasma Policy, Gorę i w oddali Tatry na południu oraz pasmo Koskowej Góry na północy. Szlak biegnie dalej na wschód i dochodzi do zabudowań Naprawy Górnej (ok. 580 m). Znaki żółte wiodą stąd do Krzczowa i na Zembalową.

BESKID ŻYWIECKI. Pasma Jałowieckie i grupa Mędralowej

Hucisko (0.00/0.25)
– Gachów Groń (0.35/0.00)

Krótką trasę, wyprowadzającą na grzbiet Pasma Pewelskiego (Czeretników). Rozpoczyna się przy budynku nieczynnej stacji kolejowej w Hucisku (przełęcz Hucisko; 560 m) – biegnie tędy także szlak zielony (30) i prowadzi na północny zachód, przecinając drogę Lachowice – Jeleśnia, mijając kościół i cmentarz w Hucisku, a następnie pnąc się stromo na szczyt Gachów Gronia, do niedawna zwanej częściej Gachowizną (758 m; widok na szlak grupę Romanki i Pasma Jałowieckie w Beskidzie Żywieckim oraz Pasma Koskowej Góry w Beskidzie Makowskim). Szlak niebieski biegnie dalej do Ślemienia, tu także początek szlaku żółtego, który grzbietem Czeretników wiedzie do Jeleśni.

Lachowice (0.00/4.45) – Stryszawa Wsiórz (1.30/3.30) – Przełęcz Cicha (2.30/2.30) – Jałowiec (3.30/2.00) – Zawoja Wełcza (5.00/0.00)

Z nieczynnego przystanku kolejowego Lachowice Centrum (ok. 450 m) nieopodal cmentarza kościoła drewnianego z XVIII w. szlak niebieski biegnie na południowy wschód przez pola i zadrzewienia, odcinkami – stromo, do wysoko położonego osiedla Stryszawa w nazwie Wsiórz (ok. 750 m), usytuowanego na wschód od wierzchołka Solnisk (841 m). W osiedlu oryginalna dzwonniczka wiejska. Tu szlak łączy się ze znakowaną trasą (30) i biegnie wraz z nią na południowy zachód, trawersując południowe stoki Solnisk. Wkrótce, pod szczytem Opuśnioka (841 m), szlak zielony (30) odchodzi w prawo, natomiast znakowana niebiesko obniża się do potoku Roztoka i dochodzi na Przełęcz Cichą (775 m), która od dawna stanowiła naturalne przejście ze Stryszawy do Koszara-

wy, a podczas okupacji hitlerowskiej przechodziła przez nią granica pomiędzy Rzeszą Niemiecką a Generalnym Gubernatorstwem (zachowały się jeszcze fundamenty hitlerowskiej Straży Granicznej). Z przełęczy uciążliwe, w znacznej części bardzo strome podejście na Jałowiec. Po drodze, na Polanie Krawcowej (ok. 910 m), z lewej dochodzi szlak żółty (24). Na widokowym szczycie Jałowca (1111 m) skrzyżowanie z kolejnym szlakiem żółtym (29). Wraz z nim na wschód, przez piękny las bukowy. Wkrótce szlak niebieski opuszcza grzbiet, którym biegnie dalej trasa (29) i odchodzi w prawo, rozpoczynając długie zejście przez las zw. Przykrzycą. Po wyjściu na pola dalszy odcinek stromego zejścia, wprost do drogi asfaltowej w osiedlu Zawoi – Mleczna. Szlak jeszcze 300 m w prawo do budynku Szkolnego Schroniska Młodzieżowego w Zawoi Wełczy (ok. 630 m). Tu także początek szlaku czarnego (34).

Stryszawa Roztoki (0.00/0.45)
– Polana Krawcowa (1.00/0.00)

Krótki szlak, umożliwiający najszybsze dojście na Jałowiec od drogi jezdnej. Z końcowego przystanku autobusowego w Stryszawie Roztokach (ok. 600 m) trasa biegnie 100 m w dół szosy, po czym skręca w prawo i pomiędzy zabudowaniami dochodzi do mostku przy malowniczym wodospadzie na Upornym Potoku. Po lewej przy szlaku obelisk ku czci kard. Stefana Wyszyńskiego, niegdyś rokrocznie podczas wakacji odpoczywającemu w Stryszawie. Szlak podchodzi przez zarośla i las, przecina szeroką drogę stokową i doprowadza do miejsca, gdzie po lewej stoi niezwykle interesujący pomnik przyrody, potężny 300-letni, niestety usychający świerk „Siłosław”. Kontynuując podejście drogą leśną znaki żółte dochodzą do szlaku niebieskiego (23) na Polanie Krawcowej (ok. 910 m).

Stryszawa Dolna (0.00/1.45)
– Zawoja Przysłop (2.15/0.00)

Trasa rozpoczyna się przy kościele parafialnym pw. św. Stanisława w Stryszawie Dolnej (ok. 390 m) dokąd szlak niebieski (8) dochodzi z Krzeszowa. Biegnie on dalej na południe lokalną drogą do zabudowań os. Szałasiska pod Ićkową (582 m), której kulminację pozostawia po prawej stronie. Następnie prowadzi na odkrytą przełęcz pomiędzy Ićkową i Kwakową (669 m), a dalej wiedzie grzbietem, przechodząc przez zalesiony szczyt tej drugiej i wyprowadzając na pola z domami os. Surzyny (widoki na północ, na grupę Żurawnicy oraz Pasma Leskowca i Łamanej Skały w Beskidzie Małym na dalszym planie). Stąd jeszcze nieco ponad kilometr drogą osiedlową, trawersującą wierzchołek Surzynówki (816 m) do połączenia ze szlakiem czarnym (26) w os. Janiki. Oba szlaki schodzą dalej wspólnie (piękne widoki, zwłaszcza na Babią Górę i Pasma Policy) do skrzyżowania dróg w pobliżu szkoły i remizy w Zawoi Przysłop (ok. 680 m). Tu także skrzyżowanie ze szlakiem czerwonym (27).

Sucha Beskidzka (0.00/2.45)
– Zawoja Przysłop (2.00/1.15)
– Zawoja Marszałki (3.00/0.00)

Początek szlaku przed budynkiem stacji kolejowej w Suchoj Beskidzkiej (330 m). Rozpoczynają się tu również trasy znakowane zielono (7) i czerwono (27). Znaki zielone i czarne wiodą ul. Mickiewicza na zachód. Obok Szkoły Podstawowej nr 2 – rozejście szlaków. Trasa znakowana zielono (7) biegnie w prawo, a szlak czarny – w lewo, drogą, w górę doliny potoku Zasypnica przez duże osiedle o tej samej nazwie. Mija po lewej tzw. Prstrągarnię (ośrodek harcerski, zlokalizowany w miejscu XIX-wiecznych dworskich sta-

Widok na Upornym Potoku (ML)

Beskid Mały ze szlaku niebieskiego Stryszawa Dln. – Zawoja Przysłop (ML)

Maków Podhalański

Sucha Beskidzka

Grzechynia

Biała

Skawica

Skawica Sucha Góra

Stryżawa

Zawoja

Centrum Zawoja

Kuków

Lachowice

Siwówka

Wielcza

Widły

Wieliczka

Widły

Wieliczka

Widły

Wieliczka

Widły

Wieliczka

Kurów

Kocon

Pewelka

Hucisko

Cicia

Bystra

Koszarawa

Przyborów

Siemien

Kurów

Kocon

Pewelka

Hucisko

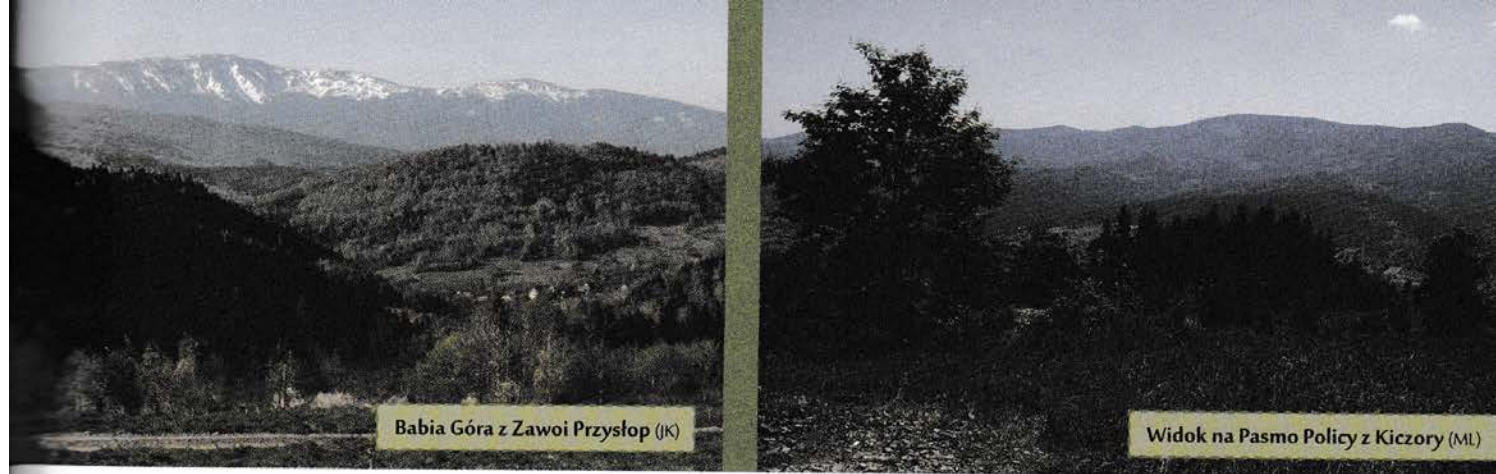
Cicia

Bystra

Koszarawa

Przyborów

...rybnych; w pobliżu ładna XVIII-wieczna kapliczka z rzeźbą Chrystusa Ubiczowanego) dochodzi do końca drogi jezdnej. Po wejściu w las skręt w prawo i dłuższy odcinek podejścia, momentami mocno stromego, powyżej domów os. Kubasiaki, głównie lasem. W końcu ścieżka dochodzi do os. Janiki i połączenia ze szlakiem niebieskim 25 w siodle pomiędzy Surzynówką a Magurką (872 m). Oba szlaki schodzą dalej wspólnie (piękne widoki, zwłaszcza na Babią Górę i Pasma Policy) do wyżywiania dróg w pobliżu szkoły i remizy w Zawoi Przystop (ok. 680 m). Tu także wyżywianie ze szlakiem czerwonym 27. Szlaki czarne prowadzą odtąd na wschód, doprowadzając poza domy osiedla w rejonie młynowego wiatraka prądotwórczego, znajdującego się do pobliskiego klasztoru o.o. karmelitów bosych w Zawoi Zakamieniu. Obok kamiennego cmentarza droga doprowadza do klasztoru. Tu szlak opuszcza drogę jezdną i prowadzi dalej na wschód i południowy wschód, okrążając od północy i wschodu Solszysko (677 m), a następnie schodząc stromo po polnych drogach do zawojskiego osiedla Sucha Beskidzka (z zejścia piękne widoki na Babią Górę, Pasma Policy i dolinę Skawicy z zabudowaniami miejscowości Skawica i Zawoja). Szlak dociera do drogi, biegnącej przez osiedle, mijając budynek szkoły, przekracza Skawicę i dochodzi do przystanku w Zawoi Marszałki (ok. 480 m), przy drodze Białka – Jabłonka.

 Sucha Beskidzka (0.00/3.30)
– przełęcz Przystop (2.30/1.30)
– Zawoja Centrum (3.45/0.00)

...asa o znaczeniu historycznym – najstarszy polski szlak znakowany w Beskidach Zachodnich, wytyczony w 1906 r. przez Henryka Zapałowicza celem umożliwienia szybkiego dotarcia do Zawoi i pod Babią Górę po zimnym, przybywającym koleją do Suchej. Szlak zaczyna się przed budynkiem suskiej stacji kolejowej (330 m; rozpoczynają się tu również trasy znakowane zielono 7 i czarno 8) i biegnie na południe, ul. Spółdzielców, obok „hotelu Monttis”, by po kilku minutach zejść na stromy stok Magurki, zw. „Cholerka” (nazwa pochodzi od położonego przy stoku dawnego cmentarza ofiar epidemii, którą nawiedziła Suchą w poł. XIX w.). Z południa ładny widok na Suchą Beskidzką i jej górskie otoczenie. Szlak przecina pas lasu,

dochodzi do pierwszych domów os. Podkościęże i dalej się wznosi, początkowo wąską, asfaltową drogą osiedlową. Podejście, chwilami bardzo mozolne, doprowadza w końcu do najwyższych położonych domów osiedla. Odtąd szlak jest znacznie łagodniejszy, mija miejsce w którym zaczyna się szlak niebieski 28 i prowadzi dłuższy odcinek leśną drogą, trawersując północno-wschodnie stoki Magurki (872 m). W końcu dochodzi do kolejnej drogi asfaltowej i biegnąc nią na południe wychodzi z lasu na rozległy, odkryty teren, pokryty przez zabudowania dużego osiedla Przystop, leżącego w znacznej części już na terenie Zawoi. Piękne stąd widoki, zwłaszcza na Babią Górę oraz pasma: Policy i Jałowickie. Szlak schodzi drogą, a następnie klucząc nieco między zabudowaniami i dochodzi do skrzyżowania dróg i szlaków w pobliżu szkoły i remizy (kończy się tu szlak niebieski 25, a ze szlakiem czerwonym krzyżuje się czarny 26). Znaki czerwone prowadzą dalej asfaltem na południowy zachód na przełęcz Przystop (661 m), przez którą przebiega popularna droga ze Stryszawy do Zawoi. 300 metrów dalej, w os. Toczki, zaczyna się szlak żółty 29, a szlak czerwony skręca na południe i obniża się, mijając domy niewielkiego os. Kiecka, do os. Smyraki, a następnie, okrążając od zachodu Surmiaków Groń (766 m), schodzi do drogi w os. Surmiaki. Drogą tą sprowadza do mostu na Skawicy i przystanku w Zawoi Centrum (ok. 520 m) w pobliżu kościoła parafialnego pw. św. Klemensa i zabytkowego budynku tzw. „Dworca Babiogórskiego”, w którym w początkach XX w. funkcjonowała stacja turystyczna Towarzystwa Tatrzańskiego. Tu skrzyżowanie ze szlakiem zielonym – trasy 30 i 40.

 28 Maków Podhalański (0.00/1.45)
– Ostra Góra (1.15/0.45)
– wsch. stok Magurki (2.15/0.00)

Początek trasy przed stacją kolejową w Makowie Podhalańskim (ok. 350 m), obok dworca autobusów i busów. Tu także kończy się szlak zielony 14, a zaczyna – żółty 19. Znaki niebieskie jako trasa 17 dochodzą tu od północy ul. Kolejową, skręcając na zachód, biegną ul. Partyzantów wzdłuż torów kolejowych, i dalej ul. Orkana do skrzyżowania z ul. Sportową. Następnie mijają stadion MKS „Halniak”, przekraczają tory kolejowe linii Kra-

ków – Zakopane, most na Skawicy i wchodzą na teren Grzechyni. Wiodą krótko drogą przez wieś, po czym skręcając w prawo, wyprowadzają na pola i dochodzą do wyżej położonych zabudowań os. Zagórze oraz drogi osiedlowej, którą zmierzają ku kaplicy pw. Matki Bożej Częstochowskiej z poł. XX w., pełniącej funkcję miejscowego kościoła. Dalej szlak kontynuuje podejście na zachód, początkowo wąską drogą asfaltową (ładne widoki na dolinę Skawy i pasmo Koskowej Góry). Mija od północy szczyt Ostrej Góry (565 m), dalej wiodzie grzbietem, łagodnie obniża się do domów ładnie położonego os. Drwale z kamienną, XIX-wieczną kapliczką (z lewej dochodzi droga jezdna z Grzechyni) i wreszcie podchodzi na południowy zachód ku grzbietowi opadającemu z Magurki, gdzie na wysokości ok. 690 m łączy się ze szlakiem czerwonym 27.

 29 Zawoja os. Toczki (0.00/5.45)
– Kiczora (0.45/5.25) – przełęcz Kołędówki (1.30/4.30) – Jałowiec (2.30/3.45) – Czerniawa Sucha (3.00/3.00) – Lachów Groń (4.00/2.15) – Koszarawa (4.45/0.45) – Lasek (5.45/0.00)

Początek szlaku w os. Toczki (ok. 700 m) nieco powyżej przełęcz Przystop. Znaki żółte odchodzą tu od szlaku czerwonego 27, podchodząc stromą, wciętą ścieżką na szczyt Kiczory (905 m), z którego roztacza się piękny widok na Babią Górę i Pasma Policy w Beskidzkie Żywieckim, Beskid Makowski oraz odległe Gorce i Beskid Wyspowy. Na dalszym odcinku trasy znaki żółte wiodą grzbietem Pasma Jałowickiego wygodną drogą przez Solszysko (883 m), przełęcz Kołędówki (809 m) (skrzyżowanie ze szlakiem zielonym 30), Kołędówkę (884 m) i przełęcz Opaczne (879 m). Po lewej, nieco poniżej szlaku, znajduje się prywatne schronisko górskie. Za Opacznem szlak wchodzi w gęstszy las i dopiero teraz ponownie podchodzi stromo, jednak wkrótce ścieżka znów się wyrównuje i wiodzie łagodnie, wśród pięknej buczyny, na widokowy szczyt Jałowca (1111 m), na ostatnim odcinku wraz ze znakami niebieskimi szlaku 23. Z wierzchołka znaki niebieskie kierują się w prawo, zaś szlak żółty skręca na południe i schodzi dość stromo przez małowniczą Halę Trzebuńską na Przełęcz Suchą (982 m), a następnie wznosi się łagodnie na północny wierzchołek Czerniawy Suchej

Na przełęczy Kołędówki (ML)

Klasztor ss. zmartwychwstanek w Stryszawie Siwcowce (JK)

(1060 m), przez który biegnie zielono znakowana trasa 30. Stąd oba szlaki schodzą lasem na północny zachód. Na kolejnej przełęczce rozdroże – szlak zielony 30 biegnie odnogą prawą, natomiast znaki żółte podchodzą łagodnie lasem na odsłonięty szczyt Lachów Gronia (1045 m), z którego ładny widok na Beskid Żywiecki z Babią Górą, Pasmem Policy, bliskim Jałowcem i Piłskiem. Ze szczytu odcinek dłuższego zejścia, w środkowej części stromszego, a w końcowym odcinku biegnącego przez widokowe pola. Szlak w końcu dochodzi do drogi w centrum Koszarawy (ok. 570 m), przekracza rzekę o tej samej nazwie i podchodzi stromo, łąkami, a następnie lasem, na grzbiet Koszarawskiego Gronia. Następuje teraz mylny, kręty odcinek szlaku w rejonie kulminacji o nazwie Zapadliska (790 m). Nieco dalej – grzbietawa przełęczka, a za nią, usytuowane w ponad stuletniej góralskiej chałupie Studenckie Schronisko Turystyczne „Lasek”. Dalej krótkie lecz strome podejście w kierunku południowym na szczyt Łoska (868 m; na mapach i w wydawnictwach turystycznych występuje także jako Lasek). Szlak żółty biegnie dalej do Przyborowa.

30 Zawoja Centrum (0.00/10.15) – przełęcz Kołędówki (1.30/9.00) – Stryszawa Siwcowka (2.00/8.15) – Stryszawa Wsiórz (3.00/7.30) – Hucisko (5.45/4.50) – Koszarawa Cicha (6.45/4.00) – Czerniawa Sucha (8.30/2.30) – przełęcz Klekociny (9.00/1.45) – Hala Kamińskiego (9.45/1.15) – Przełęcz Jałowiecka Południowa (10.45/0.00)

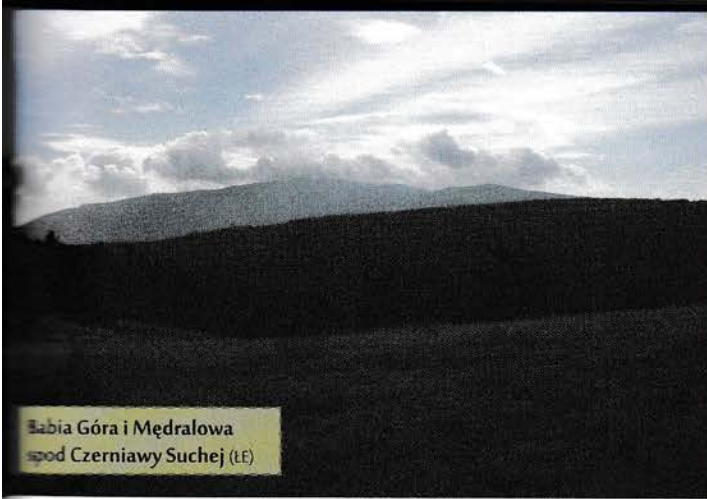
Bardzo długi szlak, składający się w zasadzie z dwóch odrębnych części. Odcinki: Zawoja – Stryszawa Wsiórz, a zwłaszcza: Wsiórz – Hucisko zostały wyznakowane stosunkowo niedawno, natomiast szlak Hucisko – Przełęcz Jałowiecka Południowa istniał już w okresie międzywojennym (wytyczony w 1924 r. i zwany wówczas Ścieżką Żywczaków), będąc wtedy najdogodniejszym wariantem dojścia do schroniska na Markowych Szczawinach i na Babią Górę od linii kolejowej.

Trasa rozpoczyna się w Zawoi Centrum (ok. 520 m), w pobliżu przystanku, kościoła

parafialnego pw. św. Klemensa i zabytkowego budynku tzw. „Dworca Babiogórskiego”, w którym w początkach XX w. funkcjonowała stacja turystyczna Towarzystwa Tatrzańskiego. Tu także zakończenie szlaku czerwonego 27. Szlak zielony, który schodzi tutaj z Przełęczu Kucalowej i Hali Krupowej (trasa 40), przekracza Skawicę i kieruje się w lewo przez os. Żywczaiki (w prawo odchodzą znaki czerwone 27), szybko wznosząc się ponad zabudowania wsi. Stroma droga polna wyprowadza pod Miśkowców Groń z przekąźnikiem, następnie szlak podchodzi pod Jaworówkę (789 m) i wiedzie łagodnym traktem przez fragmenty pól, lasu oraz wysoko położone osiedle o zaskakującej nieco nazwie Dolina, wyprowadzając na przełęcz Kołędówki (809 m) w głównym grzbiecie Pasma Jałowieckiego, gdzie przecina szlak żółty 29. Znaki zielone przewijają się na północną stronę grzbietu, niżej przecinają szeroką drogę stokową i schodzą stromo lasem, wychodząc wkrótce na pola ponad malowniczo położonym os. Siwcowka (ok. 600 m) na terenie Stryszawy. W dole po prawej tzw. Wzgórze Miłosierdzia – ośrodek rekolekcyjny księży zmartwychwstańców, następnie przy samym szlaku tzw. Pomnik Szczerej Wdzięczności, wystawiony w 2000 r. i poświęcony kard. Stefanowi Wyszyńskiemu, corocznie przebywającym tu na letnim wypoczynku w gościnie u ss. zmartwychwstanek w latach 1960-1967, oraz wówczasnemu biskupowi krakowskiemu, Karolowi Wojtyłce, który często odwiedzał tu Prymasa Tysiąclecia. Nieco niżej szlak wkracza na asfaltową drogę przez osiedle i mija Izbę Pamięci, usytuowaną w domu, w którym kard. S. Wyszyński mieszkał podczas urlopów, a następnie ciekawą kaplicę i klasztor ss. zmartwychwstanek, w którym wiele lat przebywała inicjatorka jego budowy, obecnie kandydatka na ołtarze, Służebnica Boża Kunegunda Siwiec. Znaki zielone biegną szosą przez osiedle, przecinają pas lasu i sprowadzają do doliny potoku Stryszawka i drogi przez Stryszawę w os. Matusy, a następnie wspinają się na przeciwległy stok i pną się stromo przez las do kolejnego pięknie położonego stryszawskiego osiedla o nazwie Wsiórz (ok. 750 m), położonego na wschód od wierzchołka Solnisk (849 m). W osiedlu oryginalna dzwonniczka loretańska. Tu szlak zielony łączy się ze znakowaną niebiesko trasą 23 i biegnie wraz z nią na południowy zachód, trawersując południo-

we stoki Solnisk. Wkrótce, pod szczytem Opuśnioka (819 m), szlak zielony odchodzi w prawo (ścieżka znakowana niebiesko 23 biegnie nadal w dotychczasowym kierunku) i krótkim, stromym zejściem sprowadza do polany z nielicznymi domami os. Adam i budynkiem studenckiego schroniska „Pod Solniskiem”, prowadzonego przez Studenckie Koło Przewodników Górskich „Harnasie” z Gliwic. Dalej kolejne strome zejście, tym razem do os. Mizioły, a następnie szlak odchodzi się już łagodnie do domów większego os. Wojtaszki. Tam skręca na północ i doprowadza do drogi Lachowice – Jeleśnia w pobliżu przystanku w os. Karczówka. Drogą tą biegnie kilkadziesiąt metrów w prawo, po czym opuszcza ją i tym razem podchodzi stromo do kolejnego osiedla o nazwie Zagrody, gdzie natrafia na drogę lokalną, którą przez osiedla Krale i Wielkie Pole dochodzi do torów linii kolejowej Sucha Beskidzka – Żywiec. Przekracza je i po chwili dochodzi do nieczynnej stacji kolejowej w Hucisku (przełęcz Hucisko; 560 m – rozpoczyna się tu szlak niebieski 22).

Ze stacji szlak kieruje się na południe, przekracza tory i biegnie szeroką drogą najpierw przez las, a później mijając domy os. Wytryszczon i pozostawiając po prawej wzniesienie o tej samej nazwie. Wkrótce szlak skręca na wschód i dochodzi do drogi Lachowice – Koszarawa i zabudowań Koszarawy Cichej (ok. 640 m). Znaki zielone prowadzą odtąd ok. 2 km szosą na wschód wzdłuż potoku Koszarawa, po czym skręcają na południowy wschód i podchodzą lasem na przełęczkę pomiędzy Lachów Groniem i Czerniawą Suchą, gdzie łączą się ze szlakiem żółtym 29. Oba szlaki wyprowadzają na północny wierzchołek Czerniawy Suchej. Tu trasa 29 odchodzi na północny zachód, a szlak zielony biegnie dalej na południe przez środkową, najwyższą kulminację Czerniawy Suchej (1062 m) oraz południową zwaną Beskidkiem (1044 m), po czym odchodzi się stromo na przełęcz Klekociny (864 m) z budynkiem prywatnego schroniska „Złoty muntówka” poniżej linii grzbietu na prawo od szlaku. Z Klekocin kolejne strome podejście lasem na rozległą, widokową Halę Kamińskiego, której najwyższy punkt – szczyt Magurka (1114 m), nazywana na mapach także Kolistym Groniem, pozostaje po lewej. W południowej części hali skrzyżowanie z szlakiem czarnym 33. Stąd łagodne podejście do grzbietu, którym biegnie granica

Babia Góra i Mędralowa
spod Czarniawy Suchej (LE)

Na Hali Barankowej (IK)

polsko-słowacka oraz szlak czerwony **32**, nieco na wschód od szczytu Mędralowej (1169 m). Oba szlaki – zielony i czerwony – wiodą dalej na południowy wschód przecinką graniczną przez Przełęcz Jałowiecką Północną (998 m), zwaną także Tabakowym Siodłem, ze względu na to, że stanowiła ona odwieczny szlak przemycniczy z Zawoi na Węgry (w lewo odchodzi szlak czarny **33**, a w prawo – słowacki szlak żółty pod przełęcz Głuchaczki i do Orawskiej Polhory). Dalej trasa prowadzi przez nieznaczne wzniesienie Jałowcowy Garb (1017 m) i dociera do Przełęczy Jałowieckiej Południowej (993 m). Szlak czerwony wiedzie dalej do schroniska PTTK na Markowych Szczawinach **45**, a kontynuacją szlaku zielonego jest trasa **46** na Babią Górę.

 31 Przyborów Moczarki (0.00/2.00) – Kalików Groń (1.15/1.00) – Mędralowa Zachodnia (2.30/0.00)

Początek szlaku na drodze Koszarawa – Jeleśnia w Przyborowie (ok. 510 m), przy przystanku Przyborów Moczarki Skrzyżowanie. Trasa biegnie krótko szosą w stronę Koszarawy, po czym skręca w prawo, a następnie w lewo i stromą, połączoną drogą, a później ścieżką wijącą się wśród zarośli wyprowadza na Czatożo (821 m). Tu skręca na północny wschód i prowadzi łagodnie grzbietem przez Miziowy Groń (874 m) i Kalików Groń (916 m) na Jaworzynę (997 m). To bardzo widokowy odcinek szlaku. Z licznych odsłoniętych punktów na grzbiecie roztaczają się panoramy na Beskid Żywiecki z Babią Górą, Pilskiem, Romaniką i bliskimi: Lachów Groniem, Czarniawą Suchą i Jałowcem, pasemka Czeretników i Łoska, wyrównane grzbiety Beskidu Małego oraz Beskid Śląski na zachodzie. Z Jaworzyny szlak schodzi łagodnie na płytką przełęcz (952 m) pomiędzy nią a Małą Mędralową (skrzyżowanie ze szlakiem czarnym, wiodącym z Korbielewa na trawers północnych stoków Mędralowej **33**), po czym pnie się stromo, pozostawia wierzchołek Małej Mędralowej (1042 m) po prawej i dochodzi do granicy polsko-słowackiej i skrzyżowania szlaków pod Mędralową Zachodnią (ok. 1050 m). Granicą biegnie tu szlak czerwony z przełęczy Glinne na Mędralową **32** i dalej Babią Górę.

 32 Mędralowa Zachodnia (0.00/1.35) – Mędralowa (0.30/1.15) – Przełęcz Jałowiecka Południowa (1.30/0.00)

Odcinek Głównego Szlaku Beskidzkiego, biegnącego przez całe polskie Beskidy z Ustronia w Beskidzie Śląskim do Wołosatego w Bieszczadach. Na teren Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich GSB wkracza w rejonie Mędralowej Zachodniej (ok. 1050 m), dochodząc tu granicą polsko-słowacką od strony przełęczy Glinne i Pilska. Tu także koniec szlaku zielonego **31**. Szlak czerwony biegnie dalej na wschód grzbietem granicznym (równoległe ze słowackim szlakiem niebieskim) i wyprowadza na Halę Mędralową i widokowy szczyt Mędralowej (1169 m). Niedaleko za szczytem rozpoczyna się krótkie, lecz strome zejście na południowy wschód. Z lewej dochodzą zielone znaki trasy **30**. Oba szlaki – zielony i czerwony – wiodą dalej przecinką graniczną przez Przełęcz Jałowiecką Północną (998 m), zwaną także Tabakowym Siodłem, ze względu na to, że stanowiła ona odwieczny szlak przemycniczy z Zawoi na Węgry (w lewo odchodzi szlak czarny **33**, a w prawo – słowacki szlak żółty pod przełęcz Głuchaczki i do Orawskiej Polhory). Dalej trasa prowadzi przez nieznaczne wzniesienie Jałowcowy Garb (1017 m) i dociera do Przełęczy Jałowieckiej Południowej (993 m). Kolejnymi odcinkami Głównego Szlaku Beskidzkiego na terenie SGB są trasy **45**, **35** i **53**.

 33 Przełęcz pod Małą Mędralową (0.00/3.15) – Hala Kamińskiego (1.15/2.15) – Zawoja Czatoża (2.15/0.45) – Przełęcz Jałowiecka Północna (3.15/0.00)

Początek trasy na przełęczy pod Małą Mędralową, gdzie szlak czarny, biegnący tu z Korbielewa, krzyżuje się z zielono znakowaną trasą **31**. Znaki czarne prowadzą leśną ścieżką w kierunku ogólnym wschodnim, wiodącą trawersem porośniętych gęstym lasem północnych stoków Mędralowej na Halę Kamińskiego, gdzie skrzyżowanie ze szlakiem zielonym **30**. Trasa znakowana czarno podchodzi do najwyższego punktu hali, na widokowy szczyt Magurki (1114 m), nazy-

wanej na mapach także Kolistym Groniem. Grzbietem na północny wschód prowadzi stąd nowo wyznakowany kolorem żółtym, szlak łącznikowy do os. Mylne Młaki (trasa **34**). Ze szczytu dłuższy odcinek monotonnego zejścia lasem, w dolnym odcinku momentami stromego, do doliny potoku Jałowiec i biegnącej wzdłuż niego drogi, powyżej ostatnich zabudowań os. Czatoża w Zawoi (ok. 730 m). Drogą tą w górę potoku, wraz ze szlakiem żółtym **47**, który wkrótce odbija w lewo. Szlak niebieski wiedzie nadal wzdłuż potoku, stanowiącego tu granicę Babiogórskiego Parku Narodowego. W końcu ostry skręt w prawo i podejście lasem na Przełęcz Jałowiecką Północną (998 m) w grzbiecie granicznym (wiodą nim szlaki: czerwony **32** i zielony **30**, a na stronę słowacką schodzi trasa znakowana żółto, biegnąca pod przełęcz Głuchaczki i do Orawskiej Polhory). Przełęcz zwana jest także Tabakowym Siodłem, a ostatni odcinek szlaku czarnego – z Zawoi Czatoży – Tabakowym Chodnikiem, ze względu na to, że biegł tędy odwieczny szlak przemycniczy z Zawoi na Węgry.

 34 Zawoja Welcza (0.00/1.30) – Kolisty Groń (1.05/0.45) – Zawoja Składy (1.30/0.00)

Początek szlaku przy budynku Szkolnego Schroniska Młodzieżowego w Zawoi Welczy (ok. 630 m). Tu także koniec szlaku niebieskiego **23**. Trasa biegnie ok. 1,5 km drogą w górę, po czym na terenie os. Można skręca w lewo, w las i podchodzi pod wierzchołek Kolistego Gronia (810 m) i domów os. Mylne Młaki. Grzbietem na południowy zachód prowadzi stąd nowo wyznakowany kolorem żółtym, szlak łącznikowy na Halę Kamińskiego (trasa **33**). Ścieżka pozostawia szczyt po lewej, przechodząc przez Halę Barankową – miejsce kulturowego wypasu owiec. Stąd dość stromo w dół, przez las, a następnie wśród zabudowań Zawoi. Szlak dochodzi do drogi z Zawoi Widel (z lewej dochodzą trasy znakowane żółto **47** i zielono **48**), skręca w prawo i wkrótce kończy się na terenie os. Składy w rejonie rozgałęzienia dróg do osiedli: Czatoża i Markowa. Szlak żółty **47** biegnie dalej szosą w kierunku pierwszego, a zielony **48** – drugiego z nich.

BESKID ŻYWIECKI. Pasma Policy

35 Bystra (0.00/6.45) – Cupel (1.45/5.30) – Przełęcz Kucalowa (4.15/3.30) – Polica (5.15/2.45) – Kiczorka (6.00/1.45) – przełęcz Krowiarki (7.15/0.00)

Odcinek Głównego Szlaku Beskidzkiego (na obszarze SGB jego częścią są także trasy: **32**, **45** i **53**). Początek trasy w Bystrej (ok. 450 m), obok Urzędu Gminy Bystra-Sidzina, w miejscu, w którym szlak czerwony, wiodący z Jordanowa **53**, przekracza główną drogę przez wieś i kieruje się drogą gruntową na zachód, w górę potoku Jaśkówka, wkraczając wkrótce w las. Leśna droga wiedzie najpierw niemal płasko, dalej – odcinek stromego podejścia, za którym łagodny trawers w ładnym lesie bukowym, omijający od południa szczyt Cupla (887 m) i wyprowadzający na główny grzbiet Pasma Policy w miejscu, gdzie kończy się szlak zielony **36**. Odtąd aż na przełęcz Krowiarki znaki czerwone prowadzą grzbietem, bądź nieznacznie poniżej jego linii, na południowy zachód i zachód, na końcowym odcinku – na południe. Blisko za Cuplem z prawej dochodzą znaki niebieskie trasy **37**, które kilkaset metrów dalej odbijają w lewo na przełęcz Malinowe (ok. 830 m) z obeliskiem, poświęconym pamięci partyzantów II wojny światowej. Dalej na dłuższym odcinku szlak wiedzie monotonną drogą leśną, podchodząc pod kolejne kulminacje pasma – Soskę (1062 m), Naroże (1076 m), Urwanicę (1106 m) i Okraglicę (1247 m). Pod szczytem tej ostatniej, na prawo od szlaku – kaplica Matki Bożej Opiekunki Turystów, wzniesiona w 1987 r., a ponad nią – maszt telefonii komórkowej, charakterystyczny element w panoramach Pasma Policy. Spod Okraglicy szlak szybko schodzi na malowniczą Przełęcz Kucalową (1170 m), gdzie znajduje się jeden z ważniejszych beskidzkich węzłów szlaków turystycznych. Oprócz szlaku czerwonego przebiega tędy szlak zielony **40**, a kończą się szlaki: żółty **38**, niebieski **39** i czarny **43** (przy pobliskim, widocznym nieco po lewej w dole, schronisku PTTK na Hali Krupowej). Szlak czerwony i zielony wiodą dalej na zachód, trawersując odkryty, widokowy wier-

chołek Jasnej Góry (1239 m; warto wyjść na niego jedną ze ścieżek, by obejrzeć wspaniałą panoramę na Pasma Policy, Pasma Jałowickie, Beskid Makowski, zachodnią część Beskidu Wyspowego, Pasma Podhalańskie oraz Tatry), po czym wchodzi w las, mijając od południa szczyt Złotej Grapy (1247 m), za którym – rozdroże. Szlak zielony **40** biegnie stąd w prawo, a znaki czerwone podchodzą świerkowym lasem (dwa rezerwaty przyrody, chroniące naturalną świerczynę górnoreglową), a następnie przez zarastający wyrąb na Policę (1369 m). Na szczycie, nieopodal pomnika pamięci ofiar katastrofy lotniczej w 1969 r., w lewo odchodzi szlak niebieski **44**. Znaki czerwone prowadzą dalej na zachód, zgodnie z przebiegiem Europejskiego Działu Wód i dawnej granicy Polski i Węgier, a w latach II wojny światowej – Niemiec (dokładniej: Generalnego Gubernatorstwa) i Słowacji. Pod stopami można tu jeszcze odnaleźć słupki graniczne z literami „D” (Deutschland) i „S” (Slowakei), wykorzystywane jako stopnie na ścieżce. Szlak schodzi na małą przełęczkę i szybko wyprowadza na Kiczorkę (1298 m). Tu koniec szlaku żółtego **42**. Z niewielkiej wychodni skalnej – tzw. Bocianiego Gniazda – widok na bliska masyw Babiej Góry. Na Kiczorce szlak zmienia kierunek na południowy, i rozpoczyna długie zejście lasem, na krótkim odcinku – strome, a następnie łagodne, wygodną, leśną drogą, przez kolejne kulminacje o nazwach: Brożki (ok. 1240 m; kilkaset metrów na prawa od szlaku malownicza polana o tej samej nazwie), Wyżni Syhleć (1121 m), Główniak (1093 m) i Syhleć (1146 m). Z tego ostatniego ostatni odcinek dojść stromego zejścia na przełęcz Krowiarki, zwaną także Lipnicą (1012 m). Na przełęczu – obelisk upamiętniający fakt, że w 1938 r. przy budowie szosy, biegnącej przez Krowiarki pracował młody Karol Wojtyła, ozdobna drewniana tablica, przypominająca jego ostatnią górską wycieczkę, którą odbył 9 września 1978 r. jako arcybiskup metropolita krakowski tuż przez wyjazd na konklawe do Rzymu na trasie Skawica – Polica – przełęcz Krowiarki oraz symboliczna płyta pamięci prof. Zenona Klemensiewicza, wybitnego językoznawcy, który zginął w katastrofie

lotniczej pod Policą w 1969 r. Kontynuacją szlaku czerwonego jest trasa **45**, przez przełęcz biegnie także szlak niebieski **50**, a kończy trasy zielony **52**.

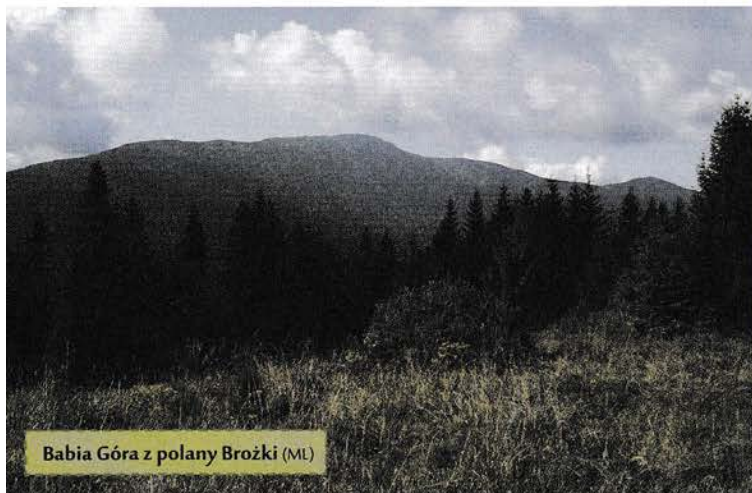
36 Osielec (0.00/1.15) – Cupel (1.45/0.00)

Początek trasy na drodze krajowej nr 2 w Osielcu (ok. 420 m) w pobliżu stacji kolejowej (znaki zielone dochodzą tu szosą od południowego zachodu schodząc z Polany Groni – trasa **20**). Szlak przekracza tory kolejowe linii Kraków – Zakopane i szybko opuszcza zwartą zabudowę wsi, a następnie wiedzie głęboko wciętą drogą polną wzdłuż Baranów Potoku. Nieco dalej rozpoczyna się strome podejście z kilkoma stokami Łysej Góry (630 m) na przełęcz pomiędzy nią a Gawronem (738 m), a następnie szlak pnie się mozolnie na szczyt tego ostatniego. Trasa jest niewygodna, wiedzie leśną drogami, często błotnistymi i rozjeżdżonymi przez pojazdy służb leśnych. Za kulminacją Gawrona podejście nieco łagodnieje. Szlak prowadzi dalej przez las i w końcu wyprowadza na grzbiet Pasma Policy, przez który przebiega trasa znakowana czerwono **35**, nieco na zachód od szczytu Cupla (887 m).

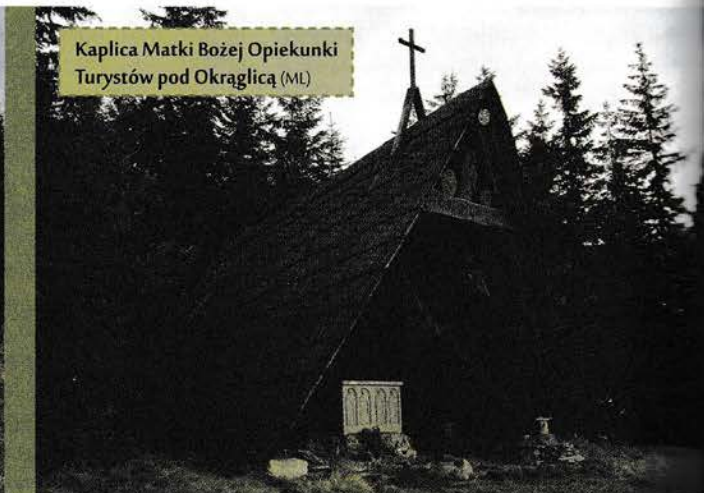

37 Kojszówka (0.00/3.15) – przełęcz Malinowe (1.45/2.00) – Sidzina (3.15/0.00)

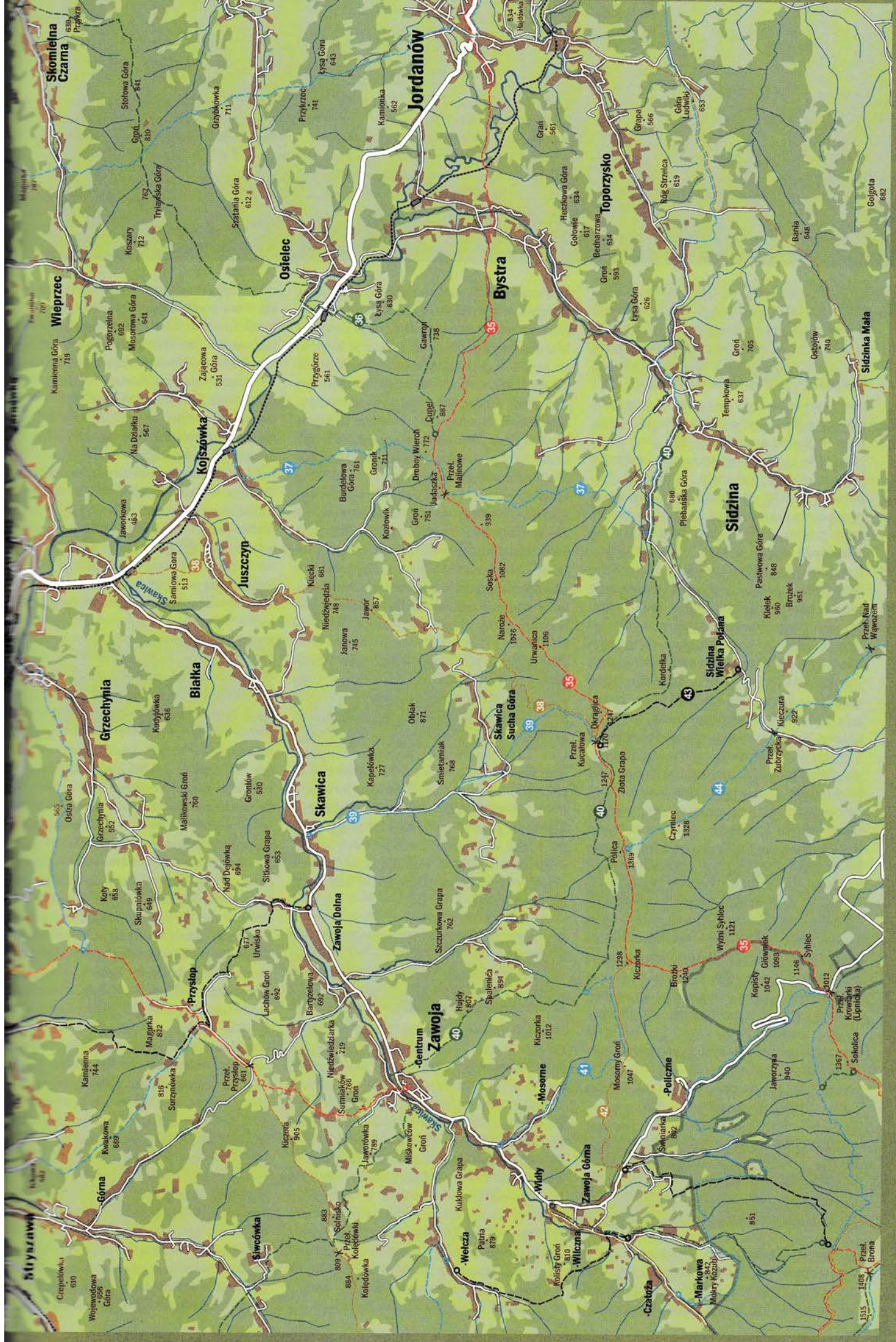
Z przystanku kolejowego w Kojszówce (ok. 400 m) szlak niebieski prowadzi na zachód, wzdłuż Cadyńskiego Potoku. Za domami os. Judaszówka wiedzie krótko ciemną wąwozem i wyprowadza na drogę asfaltową w os. Górki już na terenie Juszczyzna. Wkrótce szlak opuszcza drogę, skręcając z niej w lewo, a nieco dalej w prawo i wyprowadzając na pola, którymi wiedzie w górę kierunku granicy lasu. Ten odcinek trasy jest dość trudny orientacyjnie i mylny. Po wejściu do lasu –

Babia Góra z polany Brożki (ML)

Kaplica Matki Bożej Opiekunki Turystów pod Okraglicą (ML)

Jordanów

Bystra

Toporzysko

Sidzina

Sidzina Wielka Polana

Skawica Sucha Góra

Skawica

Zawoja Dolna

Centrum Zawoja

Mosorne

Policzne

Widły

Zawoja Górna

Welcza

Wilczna

Czatoła

Markowa

Grzechynia

Biała

Juszczyn

Kojszówka

Wieprzec

Skomielna Czarna

Sidzina Mała

Markowa Mokra

Przeł. Brona

Przeł. Nad Wawozem

Golgota

Baniś

Osołków

Tempkowa

Groni

Pastwowa Góra

Kulek

Brzek

Przeł. Zubrzycka

Upczura

Przeł. Kucalowa

Przeł. Długiel

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

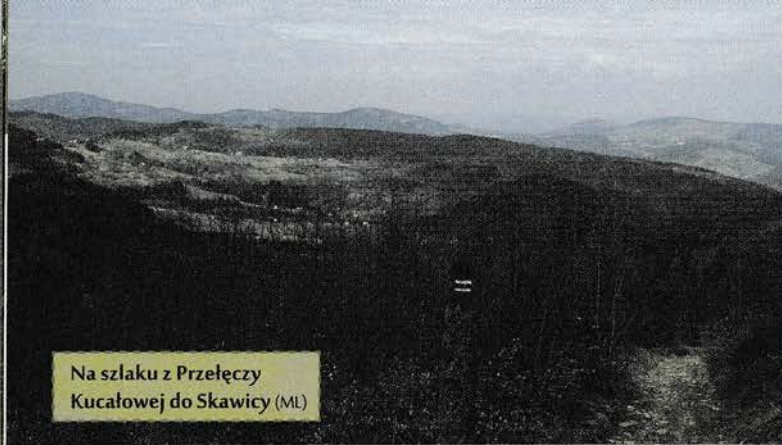
Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

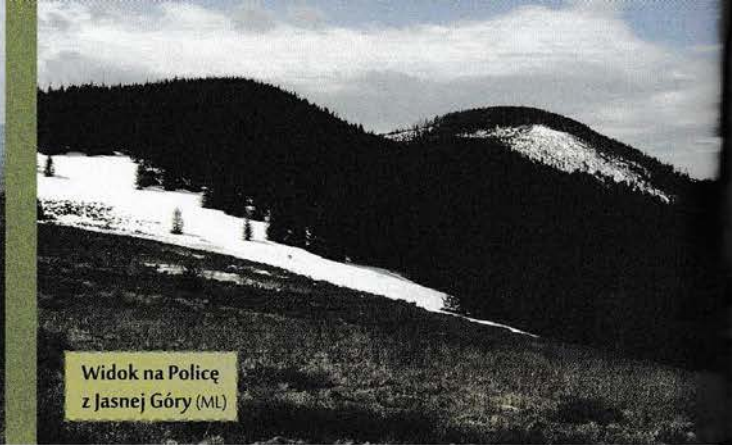
Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Przeł. Kucalowa

Na szlaku z Przelęczny Kucalowej do Skawicy (ML)

Widok na Policę z Jasnej Góry (ML)

ciąg dalszy stromego podejścia na Burdelową Górę (761 m), której wierzchołek szlak obchodzi od wschodu, w pobliżu domów małego osiedla Na Groniu. Nieco dalej – przełęczka z ładnym widokiem na Pasma Policy oraz zachodnią część Beskidu Wyspowego. Szlak ponownie wkracza w las i pnie się stromo na główny grzbiet Pasma Policy, którym biegnie trasa znakowana czerwono 35. Oba znaki, niebieskie i czerwone, prowadzą w prawo kilkaset metrów grzbietem na przełęcz Malinowe (ok. 830 m) z obeliskiem, poświęconym pamięci partyzantów II wojny światowej. Szlak czerwony 35 biegnie dalej na wprost, a niebieski skręca w lewo, opuszcza grzbiet i szybko sprowadza do kapliczki Matki Bożej AK-owskiej, ufundowanej przez byłych partyzantów na początku lat 80. XX w., oraz symbolicznego partyzanckiego mauzoleum. Obszar Pasma Policy był w latach okupacji terenem aktywnych działań partyzantki (oddziały AK „Chelm” i „Huta Podgórze”, a także partyzanci radzieccy – oddział „Borba”). 13 i 14 października 1944 r. Niemcy zorganizowali tu wielką oblęgę, jednak partyzanci zdołali się wydostać z okrążenia. W odwecie hitlerowcy dokonali pacyfikacji os. Malinowe, podczas której spalili niemal wszystkie jego zabudowania. Szlak niebieski mija polanę, na której stały niegdyś domy osiedla (ostała się pojedyncza zagroda) i kontynuuje zejście lasem, przekraczając Pański Potok. Opuściwszy wreszcie las szlak kieruje się na południowy zachód i płasko doprowadza do budynków Skansenu w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej w os. Bińkówka i drogi asfaltowej Sidzina – Zubrzyca Górna obok Domu Wczasów Dziecięcych (drogą tą biegnie szlak zielony 40). Oba szlaki – niebieski i zielony – kierują się tą drogą na wschód i po ok. 2,5 km dochodzą do skrzyżowania dróg w centrum Sidziny (ok. 540 m) obok wspaniałego dębu (pomnik przyrody), obelisku, wzniesionego z okazji 400-lecia lokacji wsi w 1963 r. i pomnika Jana Pawła II. Szlak niebieski biegnie dalej jako trasa 55.

38 Juszczyn (0.00/3.30)
– Jawor(2.00/2.00) – Przełęcz Kucalowa(4.15/0.00)

Początek szlaku na przystanku PKP w Juszczyźnie (ok. 390 m). Stąd na południe, połą drogą trawersującą od wschodu Sarnową Górę (513 m). Spod kapliczki ładny widok

na otoczenie doliny Skawy, Beskid Makowski, odległe Gorce i północną część Pasma Policy. Obok cmentarza szlak dochodzi do drogi asfaltowej przy kościele parafialnym w Juszczyźnie i wiedzie nią ok. 2 kilometrów w górę wsi, mijając kolejne osiedla. Na terenie os. Kurdasy szlak ścina łuk szosy i rozpoczyna strome podejście polami, a następnie młodym lasem na Niedźwiedzią (748 m) i dalej na Jawor (857 m). Znaki żółte prowadzą dalej grzbietem na łąki z widokiem na główny grzbiet Pasma Policy oraz Luboń Wielki i Szczebel w Beskidzie Wyspowym. Wkrótce strome, ale krótkie zejście do domów wysoko położonego os. Kaczmarczyki i drogi Juszczyzn – Skawica. Droga tą kilkaset metrów na wprost (w stronę Skawicy), a następnie skręt w lewo. Szlak wkrótce skręca w las i biegnie niemal płasko trawersem północno-zachodnich stoków Naroża (1076 m) i Urwanicy (1106 m), klucząc pomiędzy drzewami i przekraczając liczne potoczki. Wreszcie rozpoczyna się strome podejście, które jednak wkrótce ponownie łagodnieje, a szlak żółty dociera do miejsca, w którym z prawej dochodzi trasa znakowana niebiesko 39. Oba szlaki kontynuują podejście i wyprowadzają na malowniczą Przełęcz Kucalową (1170 m). Tu ważny węzeł szlaków turystycznych – oprócz szlaków: żółtego i niebieskiego 39, kończy się tu też szlak czarny 43 (przy pobliskim, widocznym nieco po lewej w dole, schronisku PTTK na Hali Krupowej); przez przełęcz przebiegają także szlaki: czerwony 35 i zielony 40.

39 Skawica (0.00/2.00)
– Przełęcz Kucalowa (2.30/0.00)

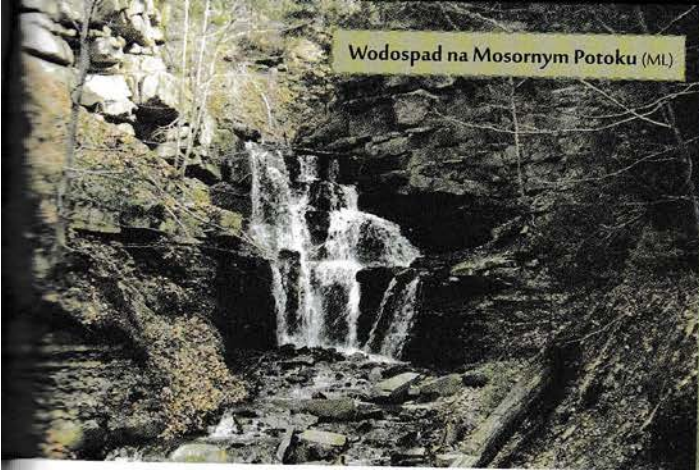
Najpopularniejsze i najkrótsze podejście do schroniska PTTK na Hali Krupowej od strony północnej. Szlakiem tym (a następnie, od Przełęczny Kucalowej, odcinkiem czerwono znakowanej trasy 35) na przełęcz Krowiarki) wędrował 9 września 1978 r. arcybiskup metropolita krakowski Karol Wojtyła i była to jego ostatnia wycieczka górską, jaką odbył, zanim został wybrany papieżem. Fakt ten upamiętnia pamiątkowa tablica, stojąca na początku szlaku, w centrum Skawicy (ok. 460 m), nieopodal kościoła parafialnego. Znaki niebieskie prowadzą stąd ok. 3 km drogą asfaltową wzdłuż potoku Skawica Sołtysia na południe, następnie wznoszą się polami oraz wśród domostw os. Sucha Góra i po-

nownie wychodzą na opuszczonej niższej drodze, która biegnie dalej do Juszczyzna. W tym miejscu szlak ostatecznie opuszcza asfalt i wkracza w las. Wkrótce po prawej imponujące leśne urwisko, opadające ku jednemu z źródłowych cieków Skawicy Sołtysiej. Droga wznosi się systematycznie, w dalszej części odcinkami bardzo stromo i doprowadza do miejsca, w którym z lewej dochodzi trasa znakowana żółto 38. Oba szlaki kontynuują podejście i wyprowadzają na widokową Przełęcz Kucalową (1170 m). To ważny węzeł szlaków turystycznych – oprócz szlaków niebieskiego i żółtego 38, kończy się tu także szlak czarny 43 (przy pobliskim, widocznym nieco po lewej w dole, schronisku PTTK na Hali Krupowej); przez przełęcz przebiegają także szlaki: czerwony 35 i zielony 40.

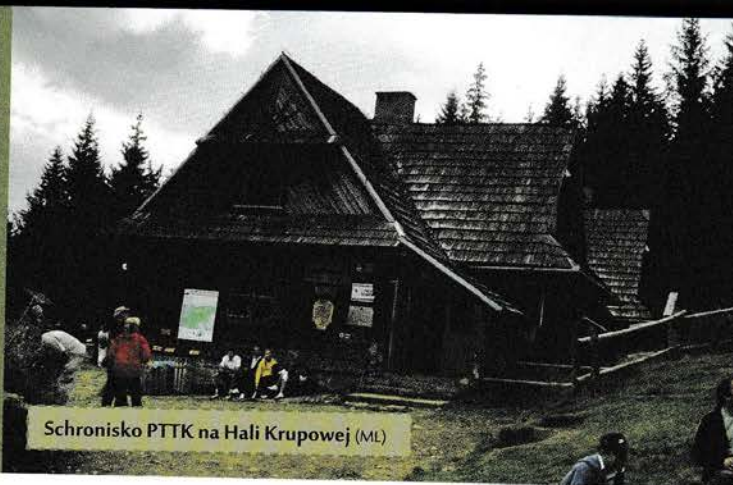
40 Zawoja Centrum (0.00/5.30)
– Przełęcz Kucalowa (3.30/2.45)
– Sidzina (5.30/0.00)

Początek trasy w Zawoi Centrum (ok. 520 m), w pobliżu przystanku, kościoła parafialnego pw. św. Klemensa i zabytkowego budynku tzw. „Dworca Babiogórskiego” w którym w początkach XX w. funkcjonowała stacja turystyczna Towarzystwa Tatrzańskie. Tu także zakończenie szlaku czerwonego 35. Szlak zielony, który schodzi tutaj z przełęczny Kucalowej (trasa 30), biegnie krótko stromo na wschód, po czym obok „Dworca Babiogórskiego” skręca w prawo, mija budynek kościoła i podchodzi na pola, mijając po drodze stary cmentarz. Znaki zielone wznoszą się dalej odcinkami lasu i pól, mijając po drodze kulminację Hujdów (ok. 820 m) i Szpalecy (854 m) oraz niewielkie osiedla: Kuznia i Hujdowa. Powyżej tego drugiego rozpadu na się podejście przez las na stokach Kuznia (1012 m), początkowo strome. W lesie odgałęzienie dróg – stromo w prawo wchodzi szlak niebieski 41, znaki zielone biegnie w odnogą, początkowo nieco w górę, a dalej w dół, niemal poziomym trawersem stromym, gęsto zalesionych północnych stoków Policy (1369 m). To właśnie w tym rejonie w 1950 miała miejsce katastrofa lotnicza. Szlak prowadzi wśród górnoreglowej świerczyny wzdłuż dolnej granicy rezerwatu przyrody „Na Polim. Z. Klemensiewicza” i wreszcie wychodzi na grzbiet pasma Policy, którym biegnie trasa znakowana czerwono 35. Oba szlaki wiedzą

Wodospad na Mosornym Potoku (ML)

Schronisko PTTK na Hali Krupowej (ML)

na wschód i północny wschód, mijając od południa szczyt Złotej Grapy (1247 m) i wkrótce przeszczając las, trawersując odkryty, widokowy wierzchołek Jasnej Góry (1239 m; warto wyjść z niego jedną ze ścieżek, by obejrzeć wspaniałą panoramę na Pasma Policy, Pasma Jałowiec Beskid Makowski, zachodnią część Beskidu Wyspowego, Pasma Podhalańskie oraz (i) i dochodząc na malowniczą Przełęcz Kucalową (1170 m), gdzie znajduje się jeden z ważniejszych beskidzkich węzłów szlaków turystycznych. Oprócz szlaku zielonego i czerwonego **35**, które przechodzą przez przełęcz, kończą się tu także szlaki: żółty **38**, niebieski **39** i czarny **43** (przy pobliskim, widocznym schronisku PTTK na Hali Krupowej). Szlak zielony kieruje się na południowy wschód i biegnie początkowo wraz ze szlakiem czarnym **43**, który wkrótce odbija w prawo, zaś trasa znakowana zielono przecina Hali Krupową, z której roztacza się widok na malownicze grzbiety Działów Orawskich i zamykające horyzont Tatry (nazwa hali została pierwotnie przeniesiona na niedaleką rozległą grzbiętową, na której leży m.in. Przełęcz Kucalowa i schronisko PTTK i jako taka jest obecnie używana powszechnie). Szlak wkracza ponownie w las i biegnie jednostajnie w dół, przekraczając niewyraźną kulminację o nazwie Kiczorka (ok. 1020 m). Strome, długie zejście prowadzi się wreszcie w dolinie Potoku Kamyczynskiego, gdzie szlak wchodzi na drogę gruntową, która doprowadza do drogi asfaltowej Sidziny – Zubrzyca Górna obok Domu Wczasów Turystycznych i budynków Skansenu w Sidzinie, w którym dochodzi szlak niebieski **37**. Szlaki – zielony i niebieski – kierują się dalej na wschód i po ok. 2,5 km dochodzą do skrzyżowania dróg w centrum Sidziny (ok. 540 m) obok wspaniałego dębu (pomnik przyrody), obelisku, wzniesionego z okazji powstania lokacji wsi w 1963 r. i pomnika Jana Pawła II. Szlak zielony tu się kończy, a niebieski biegnie dalej jako trasa **55**.

ją się w prawo, przekraczają Mosorny Potok i wiodą w górę jego biegu, doprowadzając do pięknego wodospadu (8-metrowy próg, jeden z najwyższych wodospadów w Beskidach). Dalej strome podejście zawiłymi leśnymi drogami na Mosorny Groń (1047 m), którego grzbiet szlak osiąga ok. 30 m na wschód od górnej stacji kolei linowej. Tu skrzyżowanie ze szlakiem żółtym **42**. Znaki niebieskie i żółte prowadzą dalej na wschód grzbietem, początkowo łagodnie, później bardzo stromo, wąską, zarośniętą ścieżką. Nie dochodząc do szczytu Kiczorki (1298 m), szlak niebieski w pewnym momencie skręca ostro w lewo (szlak żółty **42** prowadzi dalej na wprost na szczyt) i bardzo ostro obniża się przez las do miejsca skrzyżowania ze szlakiem zielonym **40**.

 42 Zawoja Podryzowana (0.00/1.45)
– Mosorny Groń (1.35/0.30)
– Kiczorka (2.30/0.00)

Początek szlaku przy przystanku Zawoja Podryzowana (ok. 660 m; zaczyna się tu także szlak czarny **49**). Znaki żółte przekraczają potok Jaworzyna i wznoszą się stromo do drogi stokowej, którą przecinają, wyprowadzając na odkryty teren z domami os. Błędna. Stąd dalsze ostre podejście grzbietem przez las na wschód. Szlak dochodzi do polany Zimna Dziura (widoki na Beskid Żywiecki – Babia Góra, Mędralowa, Piłsko i Pasma Jałowickie – oraz, na dalszym planie, Beskid Mały), a dalej, po kolejnym odcinku mozolnego podejścia, do górnej stacji kolei linowej na szczycie Mosornego Gronia (1047 m). Ok. 300 m dalej z lewej dochodzi szlak niebieski **41**. Znaki żółte i niebieskie prowadzą dalej na wschód grzbietem, początkowo łagodnie, później bardzo stromo, wąską, zarośniętą ścieżką. W trakcie podejścia w pewnym momencie znaki niebieskie **41** odbijają ostro w lewo, zaś szlak żółty wyprowadza przez młodnik, pokrywający tereny dawnej Hali Śmietanowej, na Kiczorkę (1298 m) w głównym grzbiecie Pasma Policy, którym biegnie szlak czerwony **35**. Z niewielkiej wychodni skalnej na szczycie – tzw. Bocianiego Gniazda (na prawo od szlaku żółtego) widok na bliższe masyw Babiej Góry.

 43 Zawoja Mosorne (0.00/2.15)
– Mosorny Groń (1.45/1.00)
– zbocze Kiczorki (2.45/0.00)

Przystanku Zawoja Mosorne (ok. 570 m) szlak niebieski prowadzi na południowy wschód, drogą przez os. Mosorne. Po ok. 1,5 km znaki niebieskie opuszczają asfalt i kieru-

 43 Sidzina Wielka Polana (0.00/1.15)
– Przełęcz Kucalowa (1.25/0.05)
– Schronisko PTTK na Hali Krupowej (1.30/0.00)

Najkrótsze podejście od drogi jezdnej do schroniska PTTK na Hali Krupowej. Szlak rozpoczyna się na przystanku Sidzina Wielka Polana (ok. 750 m) przy drodze asfaltowej Sidzina – Zubrzyca Górna w os. Ciśniawa i prowadzi najpierw szeroką kamienistą drogą wzdłuż potoku Zakulawka, z której wkrótce schodzi w prawo i biegnie ścieżką przez las ponad doliną tegoż potoku (tzw. Psia Dolina), systematycznie się wznosząc. W końcu z prawej dołącza szlak zielony **40** i oba szlaki wyprowadzają na malowniczą Przełęcz Kucalową (1170 m), gdzie znajduje się jeden z ważniejszych beskidzkich węzłów szlaków turystycznych. Oprócz szlaku czarnego, zielonego **40** i czerwonego **35**, które przechodzą przez przełęcz, kończą się tu także szlaki: żółty **38** i niebieski **39**. Z przełęczki jeszcze ok. 200 m do bliskiego schroniska PTTK na Hali Krupowej (1152 m; schronisko w rzeczywistości leży na polanie Sidzińskie Pasionki, na którą została błędnie przeniesiona nazwa pobliskiej Hali Krupowej, przez którą przebiega szlak zielony **40** i jest obecnie powszechnie używana).

 44 Przełęcz Zubrzycka (0.00/1.15)
– Czyrniec (1.30/0.25) – Polica (2.00/0.00)

Trasa rozpoczyna się na Przełęczu Zubrzyckiej (876 m), przez którą przebiega droga z Sidziny do Zubrzycy Górnej. Znaki niebieskie **57** dochodzą tu od południowego wschodu od strony Beskidów (ok. 790 m) i przełęczą Bory. Szlak na Policę szybko wchodzi w las i biegnie nim cały czas na północny zachód grzbietem, który przez setki lat stanowił granicę pomiędzy Polską a Węgrami, a w latach II wojny światowej między Słowacją a Niemcami (dokładniej – Generalnym Gubernatorstwem). Tędy także przebiega Europejski Dział Wodny, oddzielający zlewiska Mórza Bałtyckiego (po prawej) i Czarnego (po lewej stronie szlaku). Po długim, mozolnym i monotonnym podejściu szlak wyprowadza na Czyrniec (1328 m). Następuje krótkie zejście na przełęczkę i ostatni fragment podejścia wśród wyrębów na Policę (1369 m), przez szczyt której przebiega szlak czerwony **35**. Nieopodal pomnik pamięci ofiar katastrofy lotniczej w 1969 r.

BESKID ŻYWIECKI. Masyw Babiej Góry

45 Przełęcz Jałowiecka Południowa (0.00/5.00) – Markowe Szczawiny (1.30/3.45) – Babia Góra (3.15/2.30) – przełęcz Krowiarki (5.00/0.00)

Trasa wiedzie w całości przez teren Babiogórskiego Parku Narodowego. Stanowi fragment Głównego Szlaku Beskidzkiego, biegnącego przez całe polskie Beskidy z Ustronia w Beskidzie Śląskim do Wołosatego w Bieszczadach (na obszarze SGB jego częścią są także trasy: 32, 35 i 53). Odcinek Markowe Szczawiny – Babia Góra – przełęcz Krowiarki to jedna z najczęściej uczęszczanych tras na terenie gmin wchodzących w skład SGB i najpopularniejsze podejście na „Królową Beskidów”. Z Przełęczu Jałowieckiej Południowej szlak czerwony, który biegnie granicą od strony Mędralowej 32, wiedzie krótko na południowy wschód wraz ze znakami zielonymi 46. Na tzw. Żywieckich Rozstajach szlak czerwony opuszcza granicę, którą prowadzi dalej trasa znakowana zielono oraz słowacki szlak niebieski, i kieruje się na wschód przez mocno zarastającą Halę Czarne. Za Halą – Fickowe Rozstaje (z lewej dochodzi szlak żółty 47). Nazwa upamiętnia leśniczego Jana Ficka (1865–1939), zasłużonego działacza PTT, jednego z inicjatorów budowy schroniska na Markowych Szczawinach. Oba szlaki trawersują północne stoki Małej Babiej Góry, biegnąc odtąd tzw. Górnym Płajem, dawną myśliwską drogą konną, wytyczoną w 1883 r. przez zarząd dóbr Habsburgów, do których wówczas należały tutejsze lasy. Mijają po prawej niewielki ale głęboki (ok. 15 m) Marków Stawek (dość trudny do zlokalizowania ze szlaku, ukryty za małym garbem leśnym) oraz przecinają teren wielkiego osuwiska, tzw. „Zerwy Cylowej”, do niedawna na tyle niebezpiecznego, że odcinek opisywanej trasy pomiędzy Fickowymi Rozstajami a Markowymi Szczawinami był przez kilka lat zamknięty. Nieco dalej – polana Markowe Szczawiny (ok. 1180 m) z nowym budynkiem schroniska

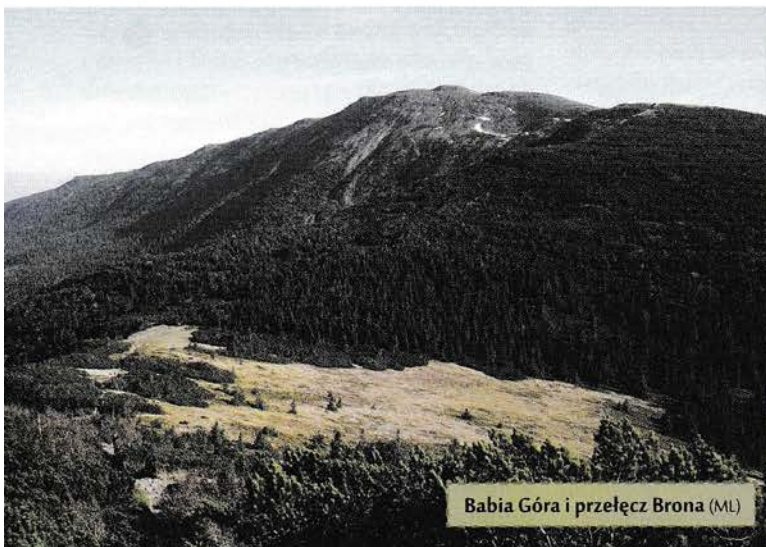
PTTK oraz posterunkiem GOPR i Muzeum Turystyki Górskiej. Tu – ważny węzeł szlaków. Obok szlaków: czerwonego i żółtego 47, które przecinają polanę, kończą się tu trasy znakowane: zielono 48, czarno 49 i niebiesko 50. Szlak czerwony opuszcza Górny Płaj, którym biegną dalej znaki żółte 47 i niebieskie 50 i kieruje się na południe, w górę. Odcinkiem bardzo stromego podejścia powraca na grzbiet graniczny na przełęczy Brona (1408 m), gdzie od prawej dochodzi szlak zielony 46. Oba szlaki, czerwony i zielony, a także słowacki niebieski, wiodą stąd grzbietem na południowy wschód i przekraczają górną granicę lasu pokonując strome podejście tzw. Żłotnicą (po lewej widać wspaniałe, strome północne stoki Babiej Góry wraz z nitką „Perci Akademików” 47). Wśród łąnow kosodrzewiny ścieżka wyprowadza na tzw. Kościółki (wg legendy niegdyś istniała tu wieś, która za grzechy mieszkańców zapadła się pod ziemię, i jedynie czasami spod powierzchni dobiegają głuche dźwięki kościelnego dzwonu). Widoki wokół zapierają dech w piersiach. Szlak prowadzi teraz łagodnie tzw. Pośrednim Grzbieciem, a następnie wyprowadza po wielkim rumowisku skalnym (tzw. Tablice Zejsznera) na Diablak, wierzchołek Babiej Góry (1725 m). Tu szlak zielony 46 odchodzi na Orawę, a kończą się słowackie szlaki: niebieski, biegnący dotąd granicą oraz żółty z Orawskiej Polhory Słanej Wody. Szlak czerwony opuszcza granicę i prowadzi grzbietem na północny wschód, mijając kolejne kulminacje masywu Babiej Góry: Gówniak (1617 m), Kępę (1521 m) oraz Sokolicę (1367 m). Na tej ostatniej z lewej dochodzi szlak zielony 51. Z platformy szczytowej Sokolicy, podciętej skalnym urwiskiem, piękny widok na północne stoki Babiej Góry oraz Pasma Jałowieckie i rozłożoną w dole Zawoję, a także dalsze grzbiety Beskidów: Makowskiego, Małego, a nawet, przy dobrej widoczności, Śląskiego. Grzbiet, którym prowadzi szlak z Diablaka, jest częścią Europejskiego Działu Wód, oddzielającego zlewiska Morza Bałtyckiego i Czarnego. Biegła nim także setki lat granica Polski i Węgier, a w la-

tach II wojny światowej – Niemiec (dokładniej: Generalnego Gubernatorstwa) i Słowacji. Pod stopami można tu jeszcze odnaleźć słupki graniczne z literami „D” (Deutschland) i „S” (Słowakei), wykorzystywane jako stopnie na ścieżce. Stromie zejście górnoreglowym lasem świerkowym sprowadza na przełęcz Krowiarki (1012 m). Kontynuacją szlaku czerwonego jest trasa 35, przez przełęcz biegnie także szlak niebieski 50 i kończy się zielony 51. Więcej informacji na temat przełęczu – patrz trasa 35.

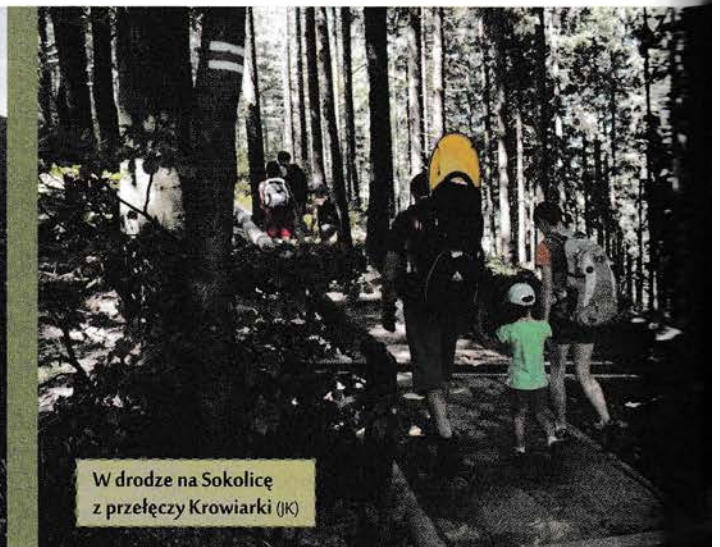

46 Przełęcz Jałowiecka Południowa (0.00/5.00) – Mała Babia Góra (1.45/3.45) – Babia Góra (3.15/2.30) – Polana Stańcowa (5.00/0.00)

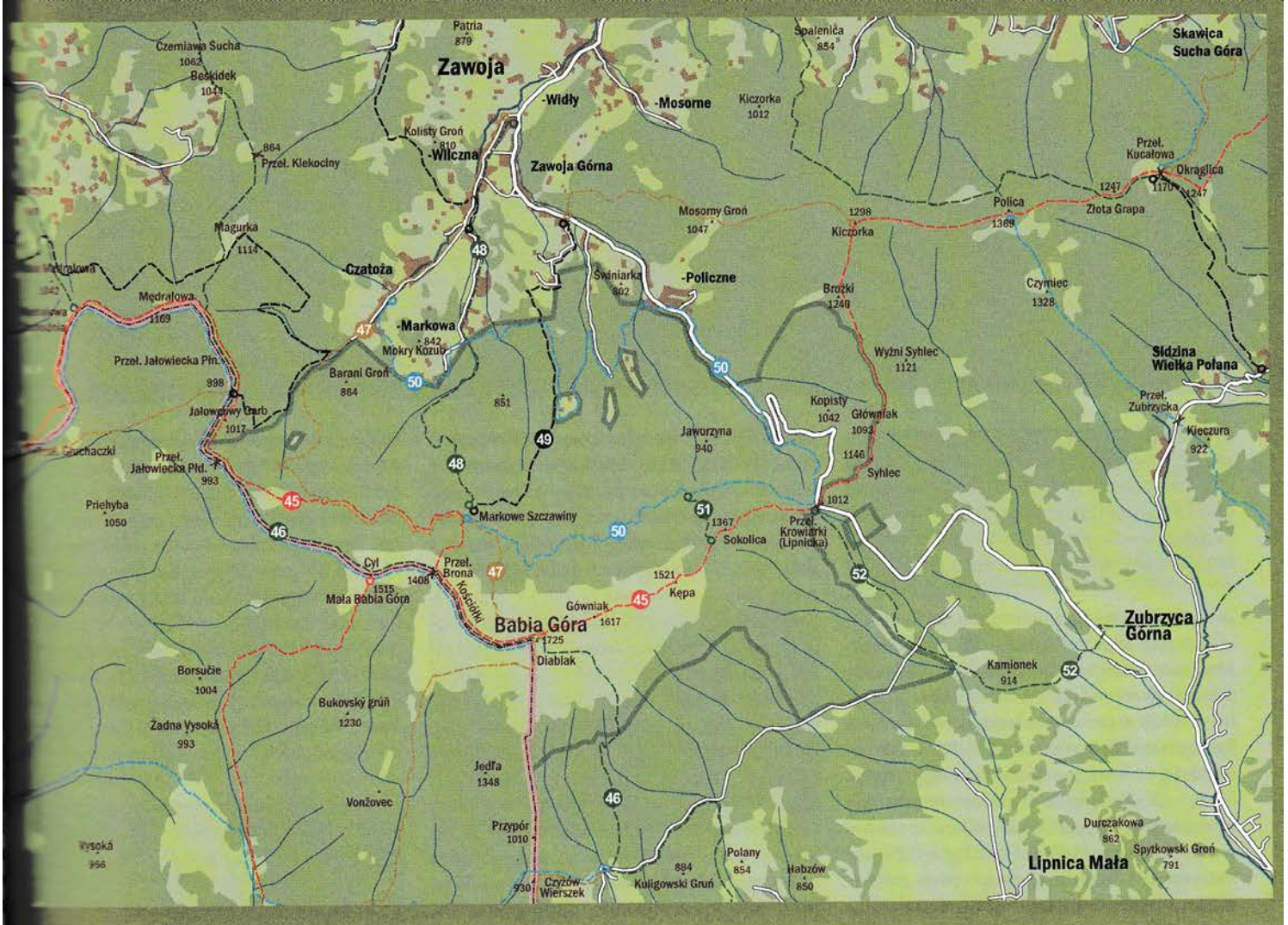
Trasa przebiega niemal w całości (poza końcowym odcinkiem zejścia na Polanę Stańcową) przez teren Babiogórskiego Parku Narodowego. Z Przełęczu Jałowieckiej Południowej szlak zielony, który biegnie od strony Mędralowej 30, wiedzie krótko na południowy wschód wraz ze znakami zielonymi 45. Na tzw. Żywieckich Rozstajach szlak czerwony opuszcza granicę polsko-słowacką i kieruje się na wschód, natomiast szlak zielony wraz ze słowackim szlakiem niebieskim, rozpoczynają długie, mozolne podejście przecinając graniczną na Małą Babią Górę. Trasa przekracza niższy, zachodni wierzchołek – po prawej, niedaleko od szlaku, tzw. Świsłowe Skalki, wśród których kryje się wejście do Złotej Studni, niewielkiej jaskini, odwiedzonej niegdyś przez poszukiwaczy skarbów. Kolejne strome, lecz już znacznie krótsze podejście wyprowadza na główną kulminację Masywu Babiej Góry (1515 m), zwanej także Cylowym Szczyt położony jest już powyżej górnej granicy lasu i roztaczają się z niego wspaniałe widoki na pasma polskich Beskidów z bliską, potężną sylwetką Babiej Góry oraz na południe: Tatr, słowacka Orawa, Góry Choczańskie.

Babia Góra i przełęcz Brona (ML)

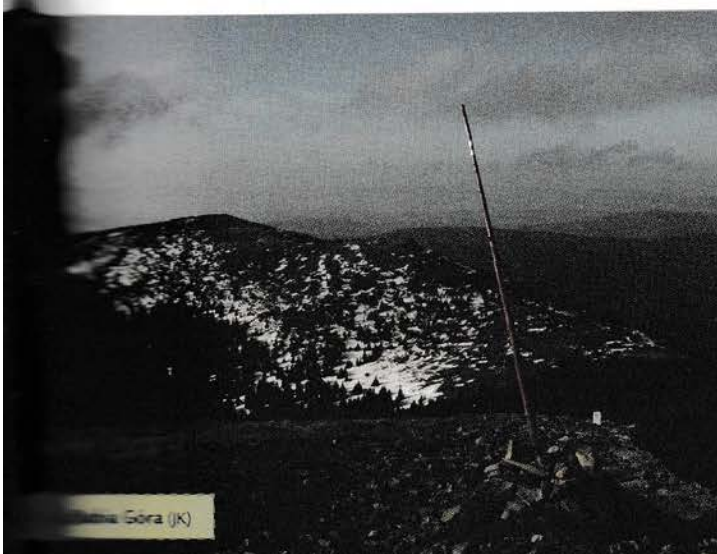
W drodze na Sokolicę z przełęczu Krowiarki (JK)

...Tatry, Mała Fatra). Następnie grzbietowa
...schodzi na przełęcz Brona (1408 m),
...od lewej dochodzi szlak czerwony 45.
...szlaki, zielony i czerwony, a także sło-
...niebieski, wiodą wciąż grzbietem na
...wschód i przekraczają górną
...lasu pokonując strome podejście tzw.
... (po lewej widać wspaniałe, strome
... Babiej Góry wraz z nitką „Percy
...”). Wśród łąnów kosodrzewiny
...ścieżka wyprowadza na tzw. Kościółki
...legendy niegdyś istniała tu wieś, która za
...mieszkańców zapadła się pod ziemię,
...czasami spod powierzchni dobiega-
...dźwięki kościelnego dzwonu). Ze

szlaku wspaniałe widoki wokół. Szlak prowa-
dzi teraz łagodnie tzw. Pośrednim Grzbietem,
a następnie wyprowadza po wielkim rumo-
wisku skalnym (tzw. Tablice Zejsznera) na
Diablak, wierzchołek Babiej Góry (1725 m).
Kończą się tu słowackie szlaki: niebieski, bie-
gnący dotąd granicą oraz żółty z Orawskiej
Polhory Slanej Vody. Szlak czerwony 45 pro-
wadzi dalej grzbietem na wschód, natomiast
znaki zielone skręcają na południe, zbiegają
krótko wzdłuż granicy, by po chwili skierować
się na wschód, mijając pozostałości funda-
mentów dawnego schroniska turystycznego
Beskidenverein w pobliżu źródła Głodna
Woda (najwyżej położone źródło w polskich

Beskidach, na wys. 1625 m). Nieco dalej, na
lewo od szlaku ukryty w kosodrzewinie krzyż,
upamiętniający ofiary tragedii, jaka rozegrała
się na Babiej Górze w lutym 1935 r. Podczas
śnieżnej zamieci zamarzło wówczas czterech
uczestników rajdu narciarskiego z Andrycho-
wa i Wadowic. Trasa ponownie wykręca na
południe i obniża się stromo, początkowo
przez łąny kosodrzewiny, a następnie lasem.
Długie, strome zejście doprowadza w koń-
cu do drogi asfaltowej 100 m na wschód od
Polany Stańcowej (ok. 880 m). Szlak zielony
wiedzie dalej tą drogą jako trasa 60, na pola-
nie także początek szlaków: żółtego 61 i nie-
bieskiego 61a.

Na Perci Akademików (MI)

Kopuła szczytowa Diablaka (MI)

47 Zawoja Widły (0.00/4.30) – Zawoja Czatoża (1.15/3.15) – Markowe Szczawiny (3.30/1.30) – Babia Góra (5.30/0.00)

Bardzo interesujący, emocjonujący, ale i najtrudniejszy szlak na Babią Górę. Na odcinku Markowe Szczawiny – Diablak wiedzie tzw. „Perć Akademików” (nazwa wprowadzona w 1928 r. przez Władysława Midowicza), jedynym szlakiem na terenie SGB, na którym znajdują się sztuczne ułatwienia – łańcuchy, klamry. Ze względu na charakter trasy bardzo zalecane jest, by „Perć Akademików” pokonywać wyłącznie w kierunku „pod górę”. Zejście jest znacznie bardziej niebezpieczne, zwłaszcza przy mijaniu się z turystami, zmierzającymi w przeciwną stronę.

Początek szlaku w Zawoi Widły (ok. 600 m), przy rozwidleniu dróg do osiedli: Policzne oraz Markowa i Czatoża, w pobliżu drewnianej karczmy góralskiej „Koliba”. Tu także zaczyna się szlak zielony **48**. Oba szlaki prowadzą drogą na zachód (po prawej pomnik Władysława Szafera i Hugona Zapałowicza), a następnie południowy zachód, wśród zabudowy Zawoi (liczne ośrodki wczasowo-wypoczynkowe). Na terenie os. Składy z prawej dochodzi szlak czarny **34**, który wkrótce kończy swój bieg na rozwidleniu dróg. Szlak zielony **48** skręca tu w lewo, natomiast znaki żółte prowadzą dalej na wprost, mijają po lewej zespół wyciągów narciarskich i dochodzą do os. Czatoża (ok. 700 m). Tu początek szlaku niebieskiego **50**. Przy drodze interesujący zespół trzech zabytkowych kamiennych piwniczek oraz kapliczka loretańska. Szlak niebieski **50** wkrótce odchodzi w lewo, a znaki żółte wiodą wciąż w górę potoku Jałowiec, mijając ostatnie zabudowania osiedla. Z prawej dochodzi szlak czarny **33**. Nieco dalej rozwidlenie. Znaki czarne biegną dalej na wprost wzdłuż potoku, zaś szlak żółty odchodzi w lewo, przekracza potok i wchodzi na teren Babiogórskiego Parku Narodowego. Rozpoczyna się podejście przez tzw. Knieję Czatożańską, fragment pierwotnej puszczy karpackiej. W trakcie podejścia w prawo odchodzi boczna ścieżka, którą w kilka minut można dojść do miejsca, gdzie kiedyś rosła słynna Gruba Jodła, wspaniałe drzewo o wys. 60 m i 8 m obwodu w pierśnicy (obecnie znajduje się tu kamiennie-betonowa rekonstrukcja pnia). Wyżej ścieżka dochodzi do połączenia ze szlakiem czerwonym **45** na Fickowych

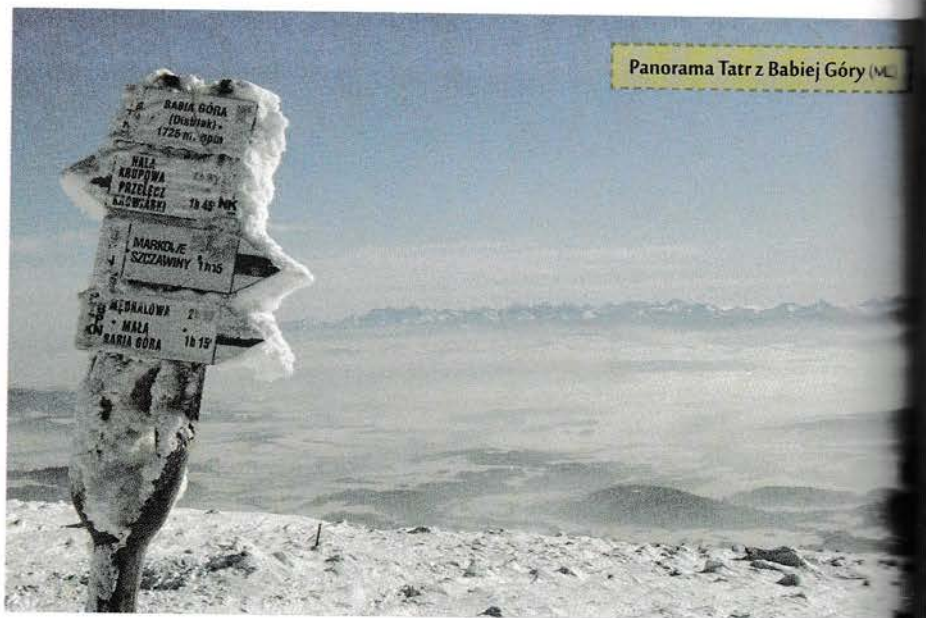
Rozstajach. Nazwa upamiętnia leśniczego Jana Ficka (1865-1939), zasłużonego działacza PTT, jednego z inicjatorów budowy schroniska na Markowych Szczawinach. Oba szlaki trawersują północne stoki Małej Babiej Góry, biegnąc dalej tzw. Górnym Płajem, dawną myśliwską drogą konną, wytyczoną w 1883 r. przez zarząd dóbr Habsburgów, do których wówczas należały tutejsze lasy. Mijają po prawej niewielki ale głęboki (ok. 15 m) Marków Stawek (dość trudny do zlokalizowania ze szlaku, ukryty za małym garbem leśnym) oraz przecinają teren wielkiego osuwiska, tzw. „Zerwy Cyłowej”, do niedawna na tyle niebezpiecznego, że odcinek opisywanej trasy pomiędzy Fickowymi Rozstajami a Markowymi Szczawinami był przez kilka lat zamknięty. Nieco dalej – polana Markowe Szczawiny (ok. 1180 m) z nowym budynkiem schroniska PTTK oraz posterunkiem GOPR i Muzeum Turystyki Górskiej. Tu – ważny węzeł szlaków. Obok szlaków: żółtego i czerwonego **45**, które przecinają polanę, kończą się tu trasy znakowane: zielono **48**, czarno **49** i niebiesko **50**. Z Markowych Szczawin szlak żółty biegnie dalej na wschód wraz ze znakami niebieskimi **50**. Wkrótce – rozwidlenie. Szlak niebieski trzyma się Górnego Płaju, natomiast znaki żółte odbijają w prawo, wznosząc się stromo ponad dolinkę potoku Szumiąca Woda do malowniczej kotlinki u stóp grzbietu łączącego Diablak z przełęczą Brona. Tu zaczyna się najbardziej emocjonujący odcinek trasy – tzw. „Perć Akademików”. Szlak pnie się bardzo ostro, pokonując tzw. „Czarny Dziób”, najbardziej stromy

fragment północnych stoków masywu. W trudniejszych miejscach ścieżka opatrzona łańcuchami i klamrami. Końcowy odcinek zbawiony jest już trudności technicznych, jednak wciąż bardzo stromy. Tuż pod kopułą Diablaka szlak mija po prawej niszę z połową ołtarzem i figurką Matki Bożej i wyprowadza na szczyt Babiej Góry (1725 m), przez które przebiegają trasy znakowane czerwono i zielono **46** oraz na którym kończą się sławne szlaki: niebieski, biegnący granicą od strony Małej Babiej Góry, oraz żółty z Oravskiej Hory Slanej Vody.

48 Zawoja Widły (0.00/2.15) – Zawoja Markowa (1.00/1.15) – Markowe Szczawiny (2.30/0.00)

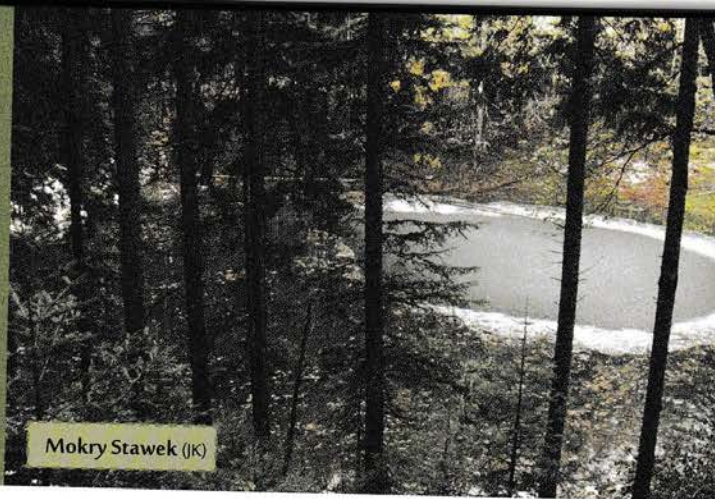
Początek szlaku w Zawoi Widły (ok. 600 m) przy rozwidleniu dróg do osiedli: Policzne oraz Markowa i Czatoża, w pobliżu drewnianej karczmy góralskiej „Koliba”. Tu także zaczyna się szlak żółty **47**. Oba szlaki prowadzą drogą na zachód (po prawej pomnik Władysława Szafera i Hugona Zapałowicza), a następnie południowy zachód, wśród zabudowy Zawoi (liczne ośrodki wczasowo-wypoczynkowe). Na terenie os. Składy z prawej dochodzi szlak czarny **34**, który wkrótce kończy swój bieg na rozwidleniu dróg. Szlak żółty **47** prowadzi stąd dalej na wprost, natomiast szlak zielony skręca w lewo. Niedaleko za skrzyżowaniem, po lewej, za Marków Potokiem

Panorama Tatr z Babiej Góry (MI)

Schronisko PTTK na Markowych Szczawinach (ML)

Mokry Stawek (JK)

...sująca odkrywka fliszu karpackiego. Szlak
...gnie dalej drogą przez os. Barańcowa – po
...siedziba Babiogórskiego Parku Narodo-
...ego wraz z Wystawą Stałą i Ogrodem Roślin
...ogórskich – i doprowadza do pętli au-
...busowej w Zawoi Markowej (ok. 700 m).
...skrzyżowanie ze szlakiem niebieskim 50.
...szlak zielony przekracza granicę Babiogór-
...skiego Parku Narodowego i prowadzi naj-
...w niemal płasko, szeroką drogą przez tzw.
...Średni Bór, a następnie pnie się, miejscami
...mo, jednym z grzbiecików opadających
...północ w masywie Babiej Góry, zwanym
...czym Groniem. Na końcowym odcinku
...Kolistą Polaną (za nią z lewej dochodzi
...szlak czarny 49) i wyprowadza na polanę
...Markowe Szczawiny (ok. 1180 m) z nowym
...budynkiem schroniska PTTK oraz posterun-
...GOPR i Muzeum Turystyki Górskiej. Tu
...winy węzeł szlaków. Szlaki: zielony, czar-
...i niebieski 50 kończą się, a ponadto
...lanę przecinają szlaki znakowane żółto 47
...czerwono 45.

z nowym budynkiem schroniska PTTK oraz
posterunkiem GOPR i Muzeum Turystyki
Górskiej. Tu – ważny węzeł szlaków. Szlaki:
czarny, zielony 48 i niebieski 50 kończą się,
a ponadto polanę przecinają szlaki znakowa-
ne żółto 47 i czerwono 45.

50 Zawoja Czatoża (0.00/5.45) – Zawoja
Markowa (1.00/4.45) – Zawoja
Policzne (2.45/3.00) – przełęcz
Krowiarki (4.15/2.00) – Szkolnikowe
Rozstaje (4.45/1.30) – Markowe
Szczawiny (6.15/0.00)

Szlak przecinający grzbiety opadające na
północ z masywu Babiej Góry, a na ostatnim
odcinku biegnący tzw. Górnym Płajem, sta-
nowiącym popularny wśród turystów zmo-
toryzowanych wariant dojścia do schroniska
na Markowych Szczawinach z parkingu pod
przełęczą Krowiarki.

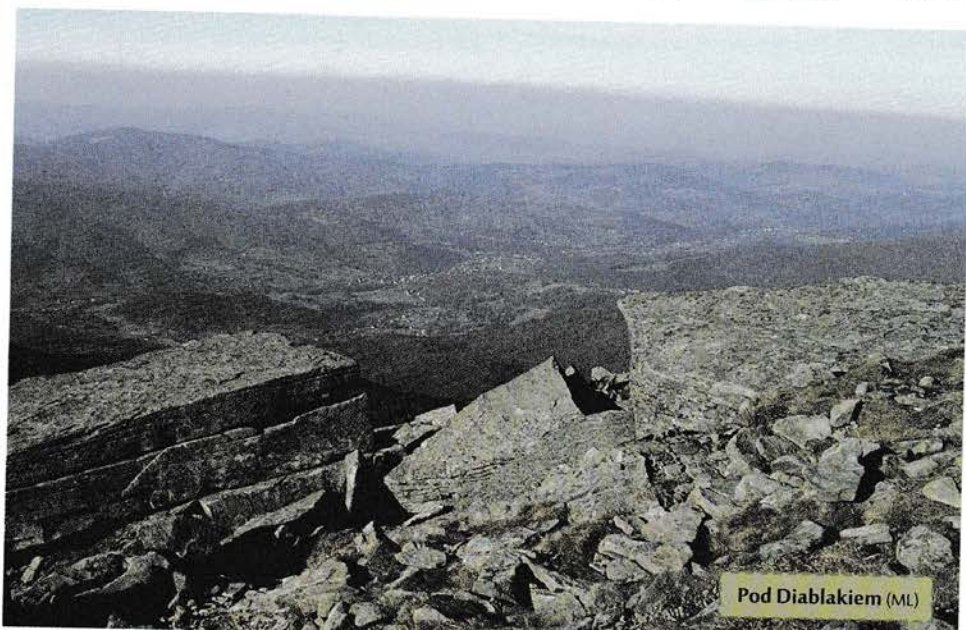
Początek szlaku w os. Czatoża (ok. 700 m)
na terenie Zawoi. Drogą przez osiedle, obok
zespołu trzech zabytkowych kamiennych
piwniczek i kapliczki loretańskiej, biegnie
także szlak żółty 47. Trasa znakowana nie-
biesko szybko opuszcza drogę, kierując się
na południowy wschód i obchodząc od po-
łudnia wzniesienie Mokry Kozub (842 m),
biegnąc od pewnego momentu wzdłuż gra-
nicy Babiogórskiego Parku Narodowego.
Dalej – zejście do os. Markowa. Po prawej
stronie szlaku ładnie położony skansen bu-

downictwa babiogórskiego im. Józefa Żaka,
prowadzony przez Oddział „Ziemi Babiogór-
skiej” PTTK w Suchej Beskidzkiej. Nieco ni-
żej – pętla autobusowa w Zawoi Markowej
(ok. 700 m) i skrzyżowanie ze szlakiem zie-
lonym 48. Znaki niebieskie prowadzą dalej
na wschód, wznosząc się coraz stromiej na
grzbiet Starego Gronia, którym biegnie szlak
czarny 49. Oba szlaki wchodzą w głąb Babiogór-
skiego Parku Narodowego wiodąc stąd
dalej na południe wyrównanym grzbiem
na malowniczą polanę Sulowa Cyrhel. Na
jej południowym krańcu rozwidlenie – szlak
czarny 49 wiodzie dalej grzbiem, a ścieżka
znakowana niebiesko skręca w lewo i spro-
wadza lasem do drogi, biegnącej dnem do-
liny Rybnego Potoku. Drogą tą ok. 0,5 km
w górę doliny, a następnie ostrym zakosem
w lewo na północny skraj ukrytej w lesie
polany Norczak z pojedynczymi zabudowa-
niami osiedla o tej samej nazwie. Stąd w dół
do drogi Zawoja – Zubrzyca Górna w Zawoi
Policzne (ok. 720 m). Przy drodze cenna,
prawdopodobnie XVIII-wieczna kapliczka,
wedle miejscowej tradycji ufundowana przez
zbójników (tzw. „kapliczka zbójnicka”), koń-
cowy przystanek autobusów i busów, karcz-
ma regionalna oraz dolna stacja kolei linowej
na Mosorny Groń. Szlak prowadzi teraz ok.
3 km szosą na południowy zachód, po czym,
na łuku serpentyny, opuszcza ją i leśnym po-
dejściem wyprowadza na przełęcz Krowiar-
ki (1012 m). Tu węzeł szlaków – poza trasą
znakowaną niebiesko przez przełęcz biegnie
szlak czerwony (trasy 35 i 45), kończy się tu

Zawoja Podryzowana (0.00/2.00) –
Markowe Szczawiny (2.30/0.00)

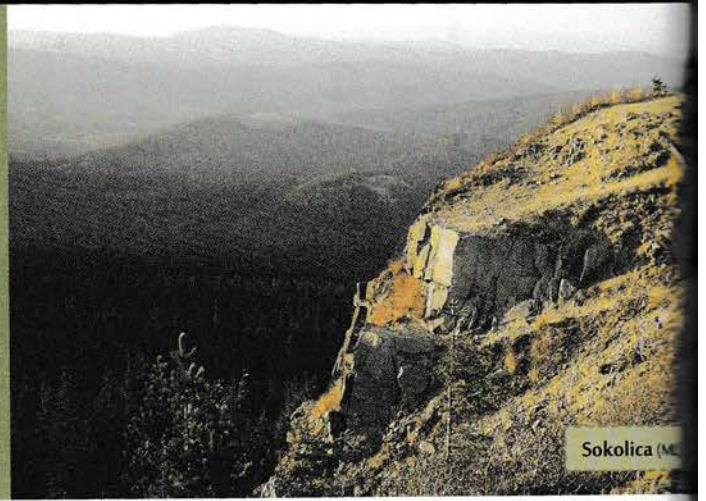
Początek szlaku przy przystanku Zawoja
Podryzowana (ok. 660 m; zaczyna się tu tak-
że szlak żółty 42). Znaki czarne prowadzą
na osiedlową na południowy wschód,
między domami os. Stolarka, a następnie
na południowy zachód przez pas pól i kępę
traw do zabudowań wyżej położonego os.
Markowe. Stąd krótkie podejście łąkami na
grzbiet Suchego Gronia (piękny
szlak na otoczenie Zawoi – pasma: Jał-
osie i Policy), po osiągnięciu którego skręt
na północ. Grzbietowa ścieżka wkrótce wchodzi
na północ i przekracza granicę Babiogórskiego
Parku Narodowego. Z prawej dochodzi tu
szlak niebieski 50. Oba szlaki wiodą dalej
na północnie wyrównanym grzbiem na ma-
lowniczą polanę Sulowa Cyrhel (na jej połu-
dniowym krańcu znaki niebieskie 50 odcho-
dzą w lewo). Nieco dalej – spiętrzenie stoku,
na którym szlak pokonuje odcinkiem ostrego po-
kroju. Ścieżka dochodzi do niewielkiej śród-
górskiej polany Dejakowe Szczawiny, na której
spływa Dejakowy Potok, i podchodzi
na północny zachód. W końcu z prawej dochodzi
do znakowanej trasy 48. Zaraz potem
szlaki – czarny i zielony – wyprowadzają
na polanę Markowe Szczawiny (ok. 1180 m)

Pod Diablakiem (ML)

Widok na Diablak z Sokolicy (ML)

Sokolica (ML)

też szlak zielony **52**. Więcej informacji na temat przełęczy – patrz trasa **35**.

Na przełęczy Krowiarki znaki niebieskie kierują się na zachód i biegną odtąd tzw. Górnym Płajem, dawną myśliwską drogą konną, trawersującą północne stoki Babiej Góry, wytyczoną w 1883 r. przez zarząd dóbr Habsburgów, do których wówczas należały tutejsze lasy. Wkrótce po prawej stronie szlaku Mokry Stawek, największe babiogórskie jezioro, pochodzenia osuwiskowego. Dalej, na tzw. Szkolnikowych Rozstajach (ok. 1080 m), w lewo odchodzi szlak zielony **51**. Nazwa upamiętnia Wawrzyńca Szkolnika (1842–1908), gawędziarza, pioniera babiogórskiego przewodnictwa i znarzacza szlaków, zwanego „babiogórskim Sabałą”. Szlak niebieski prowadzi dalej Górnym Płajem, cały czas nieznacznie się wznosząc i przecinając kilka potoków, spływających z Babiej Góry. Po przekroczeniu największego z nich, Szumiącej Wody, kolejne rozdroże. Z lewej strony dochodzi tu szlak żółty **47** i oba szlaki już szybko doprowadzają do polany Markowe Szczawiny (ok. 1180 m) z nowym budynkiem schroniska PTTK oraz posterunkiem GOPR i Muzeum Turystyki Górskiej. Na polanie – ważny węzeł tras znakowanych. Obok szlaku niebieskiego kończą się tu także szlaki: zielony **48** i czarny **49**, a ponadto polanę przecinają szlaki znakowane żółto **47** i czerwono **45**.

51 Szkolnikowe Rozstaje (0.00/0.35) – Sokolica (0.45/0.00)

Krótki szlak, stanowiący – wraz z odcinkiem niebiesko znakowanej trasy **50** – interesujący wariant dojścia z przełęczy Krowiarki na Sokolicę, inny niż popularne przejście szlakiem czerwonym **45**. Biegnie tzw. „Percią Przyrodników” (nazwa powstała w związku z faktem, że trasa przebiega przez niezwykle cenny przyrodniczo obszar ochrony ścisłej Babiogórskiego Parku Narodowego, często odwiedzany przez botaników).

Początek szlaku na tzw. Szkolnikowych Rozstajach (ok. 1080 m) na Górnym Płaju, którym biegnie szlak niebieski **50**. Nazwa upamiętnia Wawrzyńca Szkolnika (1842–1908), gawędziarza, pioniera babiogórskiego przewodnictwa i znarzacza szlaków, zwanego „babiogórskim Sabałą”. Ścieżka znakowana zielono wznosi się na południowy wschód przez leśne ostępy, następnie zatacza łuk w prawo, wchodząc do malowniczej kotlinki śródleśnej i w końcu pnie się bardzo stromo, po kamiennych stopniach na Sokolicę, której skalne zerwy prześwitują pomiędzy drzewami w górze. Ścieżka osiąga szczyt Sokolicy (1369 m) i szlak czerwony **45** tuż powyżej punktu widokowego, z którego roztacza się piękna panorama na północne stoki Babiej Góry oraz Pasma Jałowieckie i rozłożoną dole Zawoję, a także dalsze grzbiety Beskidów: Makowskiego, Małego, a nawet, przy dobrej widoczności, Śląskiego.

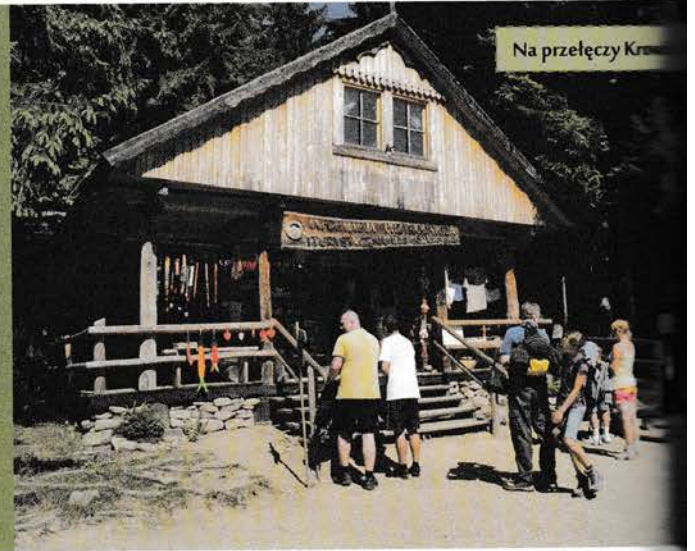

52 Zubrzyca Górna (0.00/1.15) – Hala Śmietanowa (1.00/0.30) – przełęcz Krowiarki (1.45/0.00)

Początek trasy przy ogrodzeniu skansenu Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej (ok. 760 m). Szlak zielony **58** dochodzi tu od wschodu z Przełęczy Nad Wąwozem i wiedzie dalej na południowy zachód, okazując od południa wzniesienie Kamionki (914 m). Ścieżka wiedzie odcinkami lasu i pól, z których roztaczają się ładne widoki na Działy Orawskie, Pasma Podhalańskie oraz odleglejsze Gorce i Tatry, a także – na dalszym odcinku – Babią Górę. Trasa obniża się do doliny potoku Syhleć, przekracza tzw. „Rajsztag” – drogę leśną Babiogórskiego Parku Narodowego, zamkniętą dla ruchu kołowego i wkracza na Halę Śmietanową (ok. 800-900 m), którą wiedzie dalej w górę. Z górnego krańca hali rozległa panorama na Działy Orawskie i Pasma Podhalańskie oraz dalsze grzbiety Beskidu Wyspowego i Górców, a także Tatry. Wyżej szlak biegnie lasem wzdłuż potoku Syhleć, łagodnie się wznosząc i przecinając kilka jego źródłowych potoków, a następnie wyprowadza na przełęcz Krowiarki (1012 m). Tu węzeł szlaków – trasa znakowana zielono się kończy, a oprócz niej przez przełęcz biegną szlaki: czerwony **35** i **45** oraz niebieski **50**. Więcej informacji na temat Krowiarek – patrz trasa **35**.

W Orawskim Parku Etnograficznym w Zubrzycy Górnej (JK)

Na przełęczy Krowiarki

BESKID ŻYWIECKI. Pasma Podhalańskie i okolice Góry Ludwiki oraz Działy Orawskie

53 Bystra (0.00/2.00) – Jordanów (1.00/1.10) – Skawa (2.10/0.00)

Odcinek Głównego Szlaku Beskidzkiego na obszarze SGB jego częścią są także trasy: **32**, **35** i **45**), zdecydowanie najmniej interesujący, w znacznej części prowadzi drogami asfaltowymi. Stanowi łącznik pomiędzy typowo górskimi odcinkami GSB na obszarze Beskidu Żywieckiego i Gorców. Początek tego odcinka w Bystrej (ok. 450 m), obok Urzędu Gminy Bystra-Sidzina, w miejscu, w którym szlak czerwony **35**, wiodący z Cupla, kieruje się boczną drogą asfaltową na wschód, mijając po lewej kościół parafialny pw. św. Marcina, a po prawej – zabytkowy park podworski w Bystrej. Szlak przekracza Bystrzanę (za kładką ciekawa kapliczka z figurą św. Jana Nepomucena z 1815 r.) i wyprowadza na niski grzbiecik ponad wsią Jordanów na Babią Górę, Pasma Policy oraz zachodnią część Beskidu Wyspowego i Gorce, a następnie szybko obniża się do doliny Skawy, przechodząc pod wiaduktem linii kolejowej Kraków – Zakopane. Przez kładkę nad Skawą trasa prowadzi na jej północny brzeg, po czym biegnie ścieżką w górę jej biegu i rozpoczyna podejście ku zabudowaniom położonego na wzgórzu Jordanowa. Na terenie miasta wiedzie ul. Mickiewicza na rynek, mijając na jego narożniku po prawej tzw. „budynek z basztą” (obecnie siedziba Urzędu Gminy Jordanów), a na samym rynku – ratusz miejski. Obie budowle reprezentują typowe neogotyckiej zabudowy miejskiej, zaprojektowanej na pocz. XX w. przez znanego architekta Jana Sas-Zubrzyckiego. Na rynku w Jordanowie (ok. 510 m) – węzeł szlaków: **33** i **56** oraz niebieski **15**. Szlaki: czerwony i niebieski **15** wiodą teraz ok. 1,5 km na wschód drogą krajową nr 28. W pobliżu wsi Sidzinka wypoczynkowego „Strumyk” szlaki dzielą się – znaki niebieskie odchodzą w lewo, prowadząc drogą przez os. Małejówka wzdłuż potoku Małejówka, a szlak czerwony biegnie nadal drogą krajową jeszcze ponad 2 km, po czym skręcają w prawo na asfaltową drogę, którą obniżają się ok. 1,5 km do stacji kolejowej w Skawie (ok. 470 m). Znaki czerwone prowadzą stąd

dalej do Rabki Zdrój i w Gorce. Tu także koniec szlaku niebieskiego **55**.

54 Jordanów (0.00/0.45) – Wysoka (1.00/0.00)

Szlak rozpoczyna się na stacji kolejowej w Jordanowie (ok. 460 m; w pobliżu, na zachód od stacji biegnie żółto znakowana trasa **56**). Znaki zielone prowadzą krótko na północny wschód drogą Jordanów – Wysoka – Spytkowice, po czym na ostrym zakręcie szosy opuszczają asfalt i prowadzą w górę potoku Brzezina klucząc przez las nieco na zachód od wspomnianej drogi, osiągając ją ponownie przy cmentarzu wojskowym w Wysokiej (ok. 590 m), miejscu wiecznego spoczynku bohaterskich obrońców wsi podczas bitwy, jak rozegrała się tu 1-2.09.1939 r. z hitlerowskim najeźdźcą. Skrzyżowanie ze szlakiem niebieskim **55**.

55 Sidzina (0.00/3.45) – Góra Ludwiki (2.00/2.00) – Wysoka (2.45/1.10) – Skawa (3.45/0.00)

Początek trasy na skrzyżowaniu dróg w centrum Sidziny (ok. 540 m) obok wspaniałego dębu (pomnik przyrody), obelisku, wzniesionego z okazji 400-lecia lokacji wsi w 1963 r. i pomnika Jana Pawła II. Szlak niebieski **37** dochodzi tu od zachodu, z Hali Krupowej, tu także koniec szlaku zielonego **40**. Znaki niebieskie wiodą nieco ponad kilometr drogą asfaltową na wschód do os. Sołtystwo, gdzie skrzyżowanie dróg przy ładnej kapliczce. Tu szlak skręca w prawo i prowadzi nadal szosą ponad 2 km, przekraczając most na potoku Sidzina (po lewej stromo obrywające się ponad potokiem zbocza Łysej Góry (626 m)) i wiodąc pomiędzy domami os. Przybysie, a następnie podchodząc do kolejnych osiedli: Dudy i Rysiówka, już na terenie Toporzyska. Tutaj szlak opuszcza główną drogę i prowadzi początkowo wśród zabudowań, a następnie skręca na południe i wyprowadza polami pod Dział (645 m), do osiedla o tej samej nazwie. Odtąd trasa ponownie prowadzi na wschód,

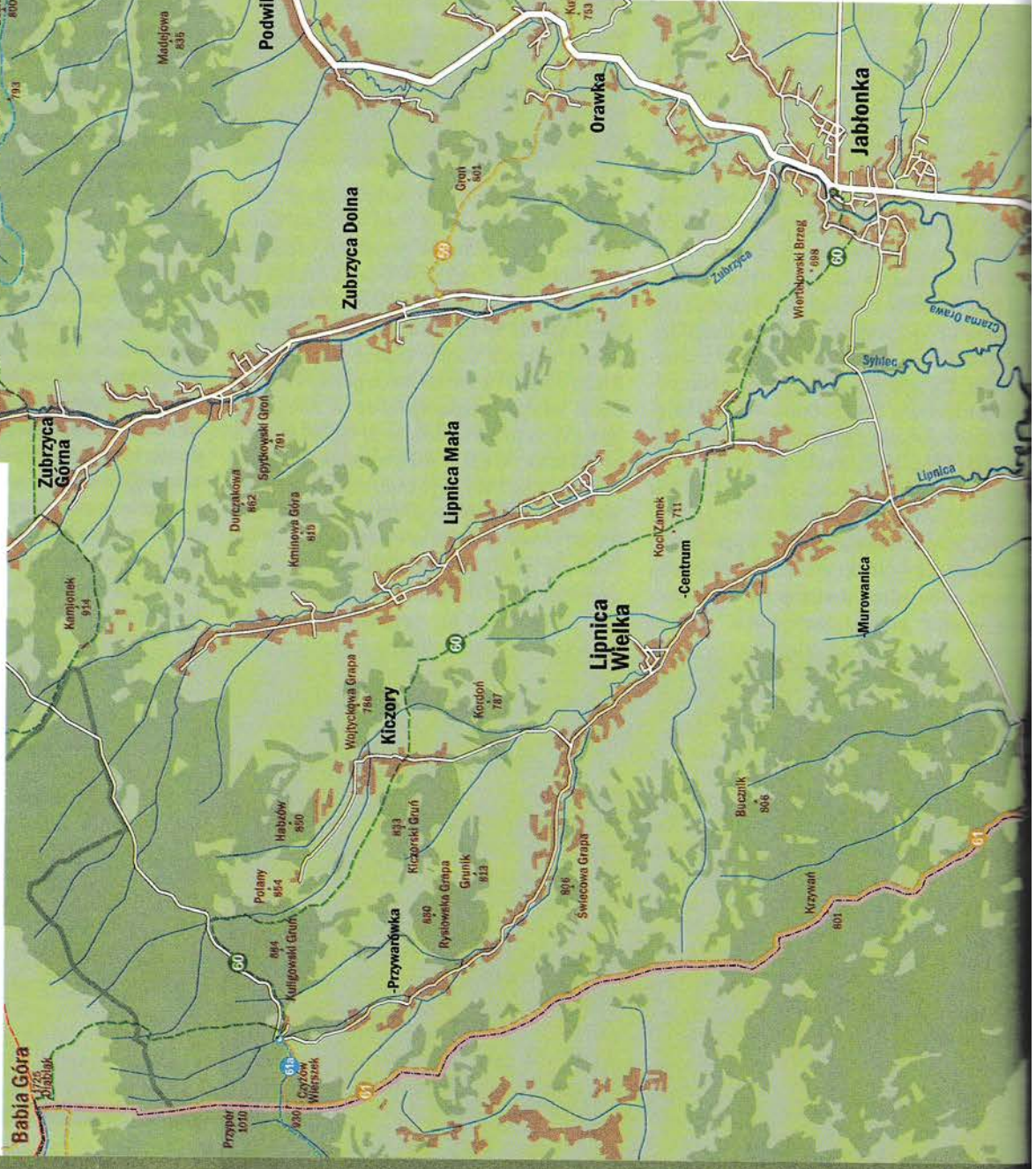
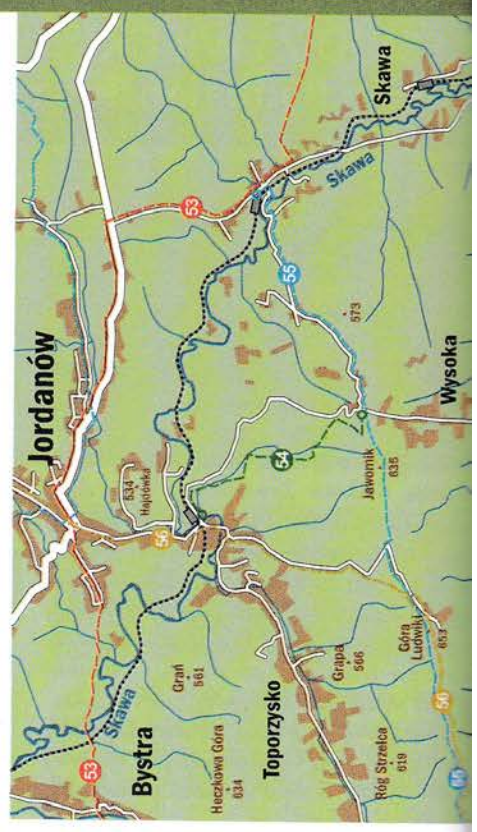
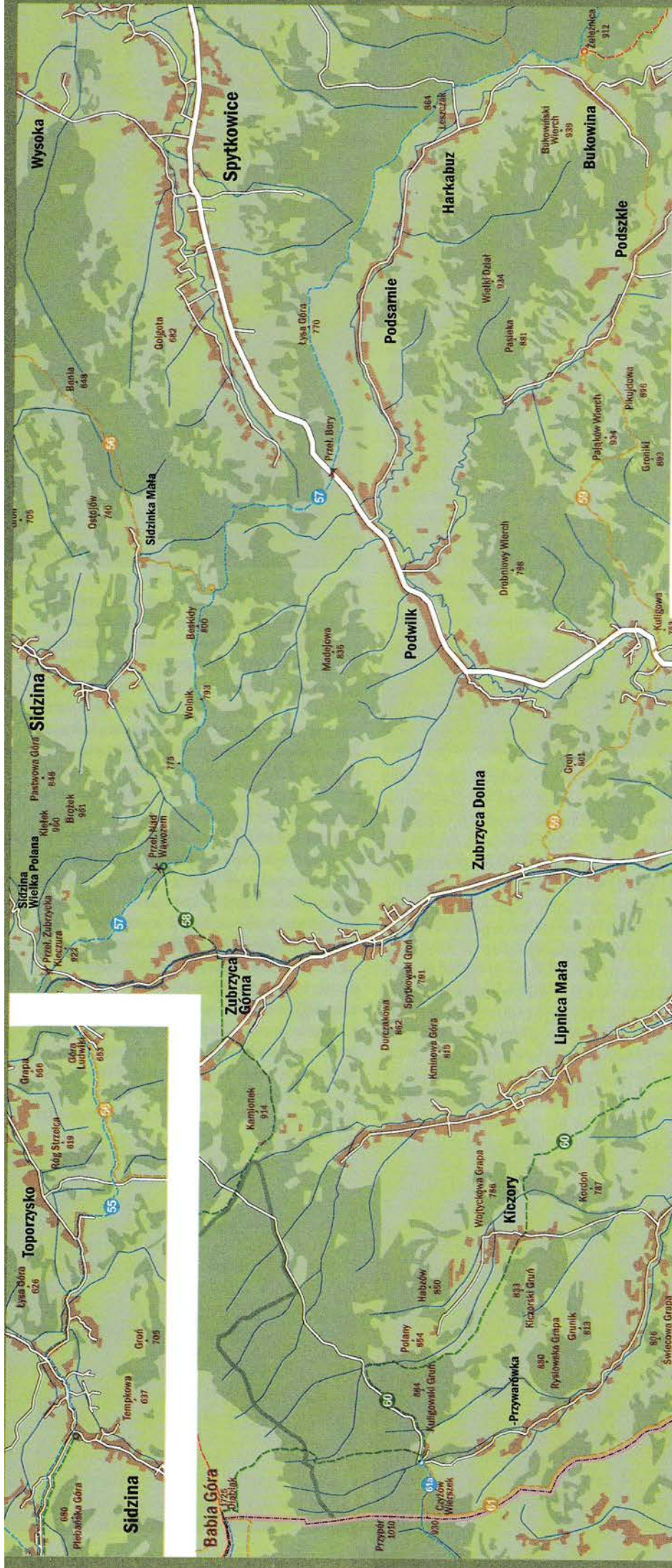
Drogowskazy na jordanowskim rynku (JK)

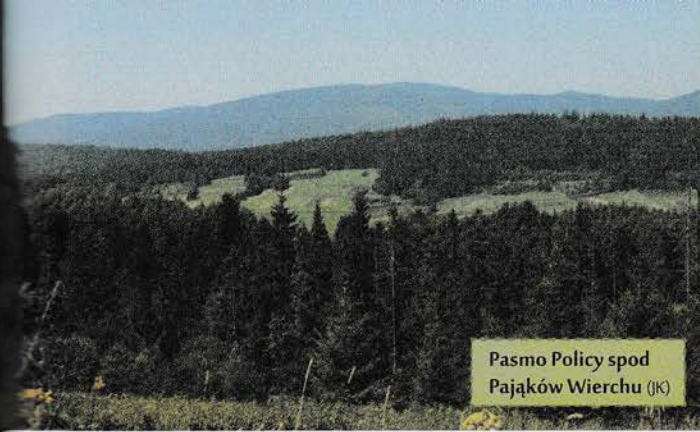
na dłuższym odcinku biegnąc razem ze szlakiem żółtym **56**, który niedaleko za Działem dochodzi od prawej strony. Oba szlaki wiodą niemal płasko, odkrytym, widokowym grzbieciem. Wspaniałe panoramy na Babią Górę, Pasma Policy, Beskidy: Makowski i Wyspowy, Gorce oraz postrzępiony łańcuch Tatr. Trasa mija niewyraźną kulminację Góry Ludwiki (653 m). Nieco dalej os. Nad Lasem i rozejście szlaków. Znaki żółte **56** kierują się w lewo w stronę Jordanowa, a szlak niebieski biegnie dalej na wprost, odcinkami pół i przez las, doprowadzając przez Jawornik (635 m) do cmentarza wojskowego w Wysokiej (ok. 590 m), na którym spoczywają żołnierze, polegli tu podczas bitwy z wojskami niemieckimi w dniach 1-2.09.1939 r. Tu kończy się szlak zielony **54**. Szlak niebieski przecina drogą Jordanów – Spytkowice (w pobliżu zabytkowy dwór obronny z końca XVI w.) i biegnie wąską drogą asfaltową pomiędzy zabudowaniami wsi, rozpoczynając zejście. Niżej trasa przechodzi przez os. Dziwiszówka, osiąga dno dol. Skawy, przekracza bardzo jeszcze wąską w tym miejscu rzekę i dochodzi do głównej drogi asfaltowej, biegnącej przez wieś Skawę, którą 200 m w lewo, wraz z czerwonym Głównym Szlakiem Beskidzkim, prowadzącym tu od wschodu z Rabki, do stacji kolejowej Skawa (ok. 470 m). Tu koniec szlaku niebieskiego, natomiast trasa znakowana czerwono **53** biegnie dalej do Jordanowa.

56 Jordanów (0.00/3.45) – Góra Ludwiki (1.30/2.30) – Sidzina Sidzinka Mała (3.30/0.25) – Przełęcz pod Beskidami (4.15/0.00)

Początek trasy na rynku w Jordanowie (ok. 510 m; skrzyżowanie szlaków: niebieskiego **15**, żółtego **21** i czerwonego **53**). Znaki żółte, dochodzące tu z Naprawy Górnej **21**, wiodą drogą

Widok na Babią Górę znad Toporzyska (JK)

Pasma Policy spod Pająków Wierchu (JK)

Budynek dawnej farbiarni płótna w Orawce (JK)

asfaltową w dół na południe, mijając po prawej neogotycki kościół parafialny pw. Trójcy Przenajświętszej projektu Jana Sas-Zubrzyckiego, wzniesiony w l. 1909–1913, cmentarz oraz zabytkowy XVIII-wieczny budynek dawnego zajazdu „Poczekaj”. Niżej droga przekracza tory kolejowe linii Kraków – Zakopane (blisko po lewej stacja kolejowa i początek szlaku zielonego 54), a następnie most na Skawie, wchodząc na teren Toporzyska. Wkrótce, przy kapliczce, szlak opuszcza główną drogę przez wieś, skręca w lewo, na południe i rozpoczyna podejście na grzbiet Góry Ludwika, najpierw nitką drogi asfaltowej, a znacznie już wyżej – leśnym duktem. Na grzbiecie os. Nad Lasem i połączenie ze szlakiem niebieskim 55. Odtąd oba szlaki – żółty i niebieski – biegną na dłuższym odcinku razem na zachód, przez niewyraźną kulminację Góry Ludwika (653 m) i dalej niemal płasko odkrytym, widokowym grzbiem. Wspaniałe panoramy na Babią Górę, Pasma Policy, Beskidy: Makowski i Wyspowy, Gorce oraz Tatry. Niespełna 3 km dalej grzbiętową ścieżkę przecina wąska droga asfaltowa. Szlak żółty skręca nią w lewo (znaki niebieskie 55 biegną nadal na wprost), doprowadzając do stadniny koni i zabudowań Klubu Łazdy Konnej „Bór” w Toporzysku Folwark. Tu szlak skręca na południowy zachód i wiedzie przez łąki, zagajniki i las trawersem Bani (648 m) w górę potoku Głazówka. W końcu dociera do domów os. Sidzinka Mała w Sidzinie (ok. 670 m) i prowadzi kilkaset metrów drogą asfaltową, a następnie skręca w lewo, szybko opuszcza zabudowania i podchodzi, najpierw dość stromo polami, później już łagodnie, przecinając kilka pasów lasu, na Przełęcz pod Beskidami (ok. 760 m) w grzbiecie Pasma Podhalańskiego, którym biegnie szlak niebieski 57.

 57 Przełęcz Zubrzycka (0.00/3.30)
– Przełęcz Nad Wąwozem (0.45/2.45) – Beskidy (2.00/1.45)
– przełęcz Bory (3.30/0.00)

Szlak biegnie grzbiem Pasma Podhalańskiego, który przez setki lat stanowił granicę pomiędzy Polską a Węgrami, a w latach II wojny światowej między Słowacją a Niemcami (dokładniej – Generalnym Gubernatorstwem). Tędy także przebiega Europejski Dział wodny, oddzielający zlewiska Mórza Bałtyckiego (po lewej) i Czarnego (po prawej stronie szlaku).

Trasa rozpoczyna się na Przełęczy Zubrzyckiej (876 m), przez którą przebiega droga z Si-

dziny do Zubrzyicy Górnej. Znaki niebieskie 44 dochodzą tu od północnego zachodu od strony Policy i Czryńca, przekraczając drogę i podchodzą krótko na Kieczurę (ok. 925 m). Nieco dalej szlak wychodzi na łąki, z których rozpościera się piękna panorama na Tatry, na których tle widać bliższe, niskie grzbiety Działów Orawskich, oraz Czryniec, Beskidy: Makowski i Wyspowy, a także Gorce. Ścieżka wiedzie dalej łagodnie w dół, odcinkami lasu i pól na Przełęcz Nad Wąwozem (ok. 760 m), gdzie z prawej dochodzi szlak zielony 58. Nieco dalej, na prawo od ścieżki oznakowanej niebiesko, cmentarz choleryczny z 2. poł. XIX w. Szlak biegnie dalej grzbiem lub wzdłuż jego linii w kierunku ogólnym wschodnim. W lesie po prawej, orawskiej stronie szlaku, znajduje się rezerwat przyrody „Bembeńskie”, chroniący stanowiska jedliny ziołoroślowej oraz naturalne koryto Bembeńskiego Potoku. Dalej szlak mija malowniczą Kozinową Polanę (w prawo odchodzi ścieżka, prowadząca do studenckiej bazy namiotowej „Madejowe Łoże”, położonej w dolnej części doliny Bembeńskiego Potoku), pokonuje wzniesienie Wolnik (793 m), a następnie przechodzi przez Beskidy (ok. 790 m). Stąd trasa obniża się szybko na Przełęcz pod Beskidami (tu kończy się szlak żółty 56) i równie szybko pokonuje Targoszówkę (790 m). Ok. kilometra dalej grzbiet, a wraz z nim szlak, wykręca na południe i schodzi krętymi ścieżkami przez las i łąki na szerokie obniżenie przełęczy Bory zw. także Spytkowiacką (709 m), przez którą przebiega droga krajowa nr 7 z Rabki do dawnego przejścia granicznego w Chyźnem. Znaki niebieskie wiodą stąd dalej grzbiem Pasma Podhalańskiego na wschód, na Żeleźnicę (912 m) i Przełęcz Sieniawską, oddzielającą Beskid Żywiecki od Gorców.

 58 Zubrzyca Górna (0.00/0.45) –
Przełęcz Nad Wąwozem (1.00/0.00)

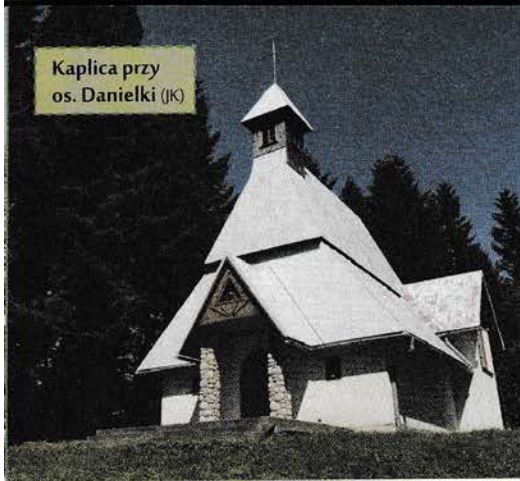
Początek trasy przy ogrodzeniu skansenu Orawski Park Etnograficzny w Zubrzyicy Górnej (ok. 760 m). Szlak zielony 52, biegnący z przełęczy Krowiarki, wiedzie kilkadziesiąt metrów na północny zachód drogą Zawoja – Jabłonka, a następnie opuszcza ją, skręcając w prawo i prowadzi na wschód ścieżką, przecinając mały las, a następnie trawersując od południa odkryte wzniesienie Moniakówki (780 m). Ścieżka ponownie obniża się do zabudowań Zubrzyicy Górnej i wychodzi na drogę Zubrzyca – Sidzina. Prowadzi nią krótko na

północ, po czym skręca w prawo, przekracza potok Zubrzyca i wyprowadza pomiędzy domami na widokowe pola. Podchodzi nimi łagodnie jeszcze około kilometra, w końcu wkracza w las i osiąga grzbiet Pasma Podhalańskiego na Przełęczy Nad Wąwozem (ok. 760 m), przez którą przebiega ścieżka znakowana niebiesko 57. Szlak zielony do niedawna przecinał grzbiet i schodził na północny wschód do Sidziny, jednak od wielu lat nieodnawiany został w praktyce zlikwidowany.

 59 Zubrzyca Dolna (0.00/3.00)
– Orawka (1.30/1.30) – Danielki (2.45/0.30) – Pająków Wierch (3.15/0.00)

Szlak rozpoczyna się w centrum Zubrzyicy Dolnej (ok. 670 m), przy drodze Zawoja – Jabłonka, obok przystanku nieopodal budynku Zespołu Szkół. Trasa prowadzi początkowo na północny wschód lokalną drogą, a następnie na wschód i południowy wschód, podchodząc polami, a następnie przez tzw. Las Orawczański, dość stromo, na Groń (801 m). Stąd wiedzie na południe, łagodnie się obniżając, a następnie ponownie obiera kierunek wschodni i obniża się ostro do pierwszych domów wsi Orawka. Szlak przekracza most na Czarnej Orawie i podchodzi asfaltową drogą wjeżdżając do drogi krajowej nr 7 z Rabki do dawnego przejścia granicznego w Chyźnem, na którą wychodzi obok niezwykle cennego, drewnianego kościoła pw. św. Jana Chrzyciela z poł. XVII w. ze wspaniałą polichromią wewnątrz. Znaki żółte kierują się szosą krótko na północny wschód, mijają kościół i zaraz za nim, naprzeciwko zabytkowego, XVIII-wiecznego budynku dawnej farbiarni płótna, skręcają w prawo, a po kolejnych 20 metrach – w lewo, opuszczając wkrótce asfalt. Ścieżka wznosi się stromo lecz krótko pod wierzchołek Kuligowej (753 m), gdzie skręca na północny wschód i wiedzie odtąd drogą grzbiętową (wspaniała panorama Tatr). Szlak przecina pas lasu, wznosząc się wyraźnie i dochodzi do muruwanej kaplicy, obok której stoi piękna Pietą z 1749 r., wykonana w słynnym warsztacie kamieniarskim w Orawskim Białym Potoku na terenie obecnej Słowacji. Droga wkracza na widokowe łąki, na których rozłożyło się przepięknie położone os. Danielki. W centrum osiedla rozwidlenie dróg obok kapliczki i XIX-wiecznej drewnianej dzwonnicy loretańskiej. Szlak wiedzie stąd w prawo, na wschód, mijając od północy niewielki garb terenowy i

Kaplica przy os. Danielki (JK)

podchodząc pod Pająków Wierch (934 m), którego szczyt pozostawia po lewej. Na dalszym odcinku znaki żółte schodzą do wsi Podszkle, już na terenie gminy Czarny Dunajec.

60 Jabłonka (0.00/4.30) – Kiczory (3.15/1.15) – Polana Stańcowa (4.45/0.00)

Trasa rozpoczyna się na przystanku dworcowym w Jabłonce (ok. 610 m), w pobliżu skrzyżowania drogi krajowej nr 7 z Rabki Zdrój do dawnego przejścia granicznego w Chyźnem z drogą wojewódzką nr 957 do Czarnego Dunajca i dalej Nowego Targu lub Zakopanego. Szlak kieruje się wąską asfaltową drogą na południowy zachód i zachód, przekracza kładkę na Czarnej Orawie, mija os. Galasowa, a następnie kamienistą drogą polną podchodzi na odkryty Wiertelowski Brzeg (698 m; zw. także Wiertelowskim Działem; jest on południową kulminacją Orawskiego Działu Zubrzyckiego, położonego pomiędzy Zubrzycami: Dolną i Górną a Lipnicą Małą) z wieżyczką lotniczego namiernika radiowego na szczycie. Rozciąga się stąd wspaniała panorama na wszystkie strony świata, w której można podziwiać Orawę i Podhale wraz z otaczającymi je pasmami górskimi: Tatrami, Górami Choczańskimi z charakterystyczną sylwetką Wielkiego Chocza, Magurą Orawską ponad taflą Jeziora Orawskiego, daleką Małą Fatrą oraz Beskidem Żywieckim z Pilskiem, potężną Babią Górą i Pasmem Policy, a także bliskim Pająków Wierchem. Z Wiertelowskiego Brzegu szlak schodzi łagodnie na północny zachód do zabudowań Lipnicy Małej. Przekracza potok Syhleć i dochodzi do głównej drogi przez wieś, którą kilkadziesiąt metrów

w prawo. Wkrótce szlak opuszcza drogę, skręca w lewo i szybko wznosi się na Koci Zamek (711 m). Odtąd na dłuższym odcinku trasa biegnie na północny zachód grzbietem Orawskiego Działu Lipnickiego (oddzielającego Lipnicę Małą od Lipnicy Wielkiej) tzw. Wierchową Drogą, ku potężniejszej sylwetce Babiej Góry. Szlak przecina wąską drogę łączącą Lipnicę Małą i Wielką, przekracza tzw. Dalmowski Las i w pewnej chwili, opuszcza grzbiet, skręcając w lewo i obniżając się przez Las Morawowski do doliny potoku Kiczorka (fragment trasy dość trudny orientacyjnie). Przekracza potok i dochodzi do drogi asfaltowej w centrum wsi Kiczory (ok. 750 m). Tu skręt w prawo, krótko główną drogą przez wieś na północ, a następnie pomiędzy domami – w lewo. W pobliżu stara drewniana kuźnia i dzwonniczka loretańska. Szlak biegnie ok. 2,5 km utwardzoną drogą na północny zachód, następnie wykręca na północ i wiodąc wciąż w górę potoku Kiczorka lasem, pomiędzy wyraźnymi kulminacjami Kuligowskiego Gronia (884 m; po lewej) i Polan (854 m, po prawej), wyprowadza na Zosiakową Polanę z budynkiem gajówki Królowa. Tu połączenie z tzw. „Rajsztagiem” (drogą leśną Babiogórskiego Parku Narodowego, zamkniętą dla ruchu kołowego), którym – w lewo. Znaki zielone biegną ok. 2 km lasem, po czym mijają polanę Meszków Bór. Znajduje się tu duży budynek, w którym w I. 30-tych XX w. funkcjonowało szkolne „Schronisko Babiogórskie” poznańskiego Gimnazjum (obecnie Liceum) im. św. Jana Kantego, a w okresie powojennym – strażnica Wojsk Ochrony Pogranicza, ponownie szkolny ośrodek wczasowo-kolonijny i wreszcie, do niedawna, Ośrodek Rehabilitacyjno-Wypoczynkowy „Górska Przystań”, prowadzony przez fundację „Children in Crisis” księżnej Sarah Ferguson). Tuż za polaną szlak zielony skręca w prawo i biegnie dalej na Babią Górę jako trasa **46**. 100 m dalej na zachód – Polana Stańcowa (ok. 880 m), gdzie początek szlaków: żółtego **61** i niebieskiego **61a**.

61 Lipnica Górna Winiarczykówka (0.00/4.15) – Krzywań (1.30/3.00) – Czyżów Wierszek (4.15/0.15) – Polana Stańcowa (4.30/0.00)

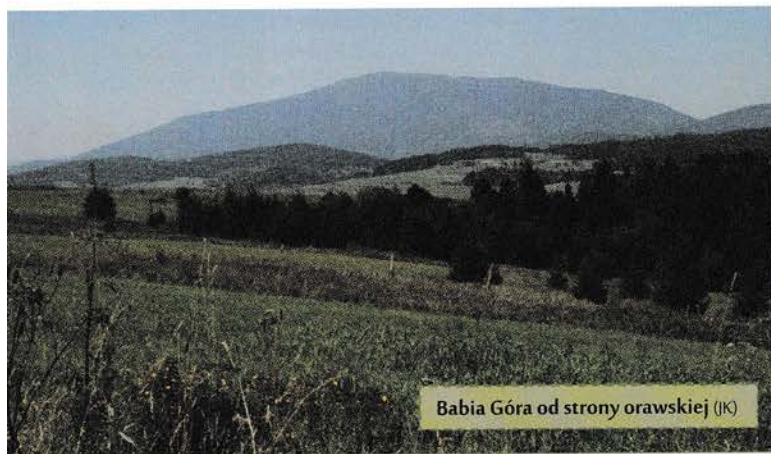
Szlak, wytyczony z inicjatywy gminy Lipnica Wielka w 2009 r. Rozpoczyna się w Lipnicy

Wielkiej Winiarczykówce (ok. 620 m), przy dawnym polsko-słowackim przejściu granicznym Lipnica Wielka – Bobrov i niemal na całej swojej długości biegnie granicą państwa na północny zachód i północ. Początkowo prowadzi łąkami i odcinkami lasów, mijając Polanę Piaskową i Ziębową (poniżej szlaku – czynny sezonowo szałas pasterski), a następnie podchodzi lasem na Krzywań (801 m; widoki na Babią Górę, Pilsko i Magurę Orawską na Słowacji). Stąd nadal przez łąki i lasy, a następnie krótkie, strome podejście na Gojkę (ok. 850 m), po czym ostro w dół na przełęczkę i znów stromo w górę na Wajdów Groń (928 m). Dalej – zejście na przełęcz Stachurówkę, odcinek płaskiego przejścia pomiędzy najwyższymi położonymi domami słowackich Rabčíc (po lewej, a stokami opadającymi w prawo do Lipnicy Wielkiej Przywarówki i ostatnie podejście na trasie, tym razem na Czyżów Wierszek (ok. 930 m). Nieco dalej – kolejna przełęczka, na której skrzyżowanie ze szlakiem niebieskim biegnącym w lewo, na stronę słowacką, do tzw. Gajówki Hviezdoslava (muzeum biograficznego wybitnego słowackiego poety) i górnej części Oravskiej Polhory. Szlak żółty skręca w prawo, opuszczając granicę i wraz ze znakami niebieskimi **61a** wyprowadza wkrótce na Polanę Stańcową (ok. 880 m) z budynkiem leśniczówki oraz punktem informacyjny Babiogórskiego Parku Narodowego. 100 m na wschód przebiega szlak zielony (trasy: **46** i **60**).

61a Polana Stańcowa (0.00/0.15) – Czyżów Wierszek (0.15/0.00)

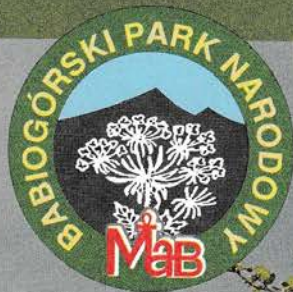
Szlak niebieski rozpoczyna się na Polanie Stańcowej (ok. 880 m; stoi tu leśniczówka oraz punkt informacyjny Babiogórskiego Parku Narodowego, a 100 m na wschód przebiega szlak zielony – trasy: **46** i **60**). Wraz ze znakami żółtymi **61** kieruje się na zachód i po około kilometrze dochodzi do granicy polsko-słowackiej na przełęczce pod Czyżów Wierskiem (ok. 930 m). Szlak żółty **61** biegnie stąd granicą na południe, a znaki niebieskie przekraczają granicę i wiodą do tzw. Gajówki Hviezdoslava (muzeum biograficznego wybitnego słowackiego poety) oraz górnej części Oravskiej Polhory.

Babia Góra od strony orawskiej (JK)

Dawne „Schronisko Babiogórskie” na polanie Meszków Bór (JK)

BABIOGÓRSKI PARK NARODOWY

Babogórski Park Narodowy chroni przyrodę najwyższego szczytu Beskidów Zachodnich (1725 m n.p.m.), który tworzy jednolity i odosobniony masyw o przebiegu równoleżnikowym. Babia Góra, pod względem wybitności, zajmuje drugie miejsce w Polsce, ustępując pierwszeństwa jedynie Śnieżce. Natomiast uwzględniając wysokość nad poziomem morza jest najwyższą górą po Tatrach. W polskich Beskidach nie ma konkurentów – sąsiednie szczyty są niższe o 300–500 m, i stąd określana jest Królową Beskidów. Wpływa to na zróżnicowanie warunków klimatycznych, co przekłada się z kolei na uwarunkowania siedliskowe. Zmieniają się one wyraźnie w miarę wzrostu wysokości n.p.m. powodując pionowe zróżnicowanie szaty roślinnej. Wytworzył się przez to bardzo czytelny, wręcz modelowy układ pięter roślinnych, które w stosunku do Tatr są obniżone o 100–200 m. Występuje tu jedyne w Beskidach piętro halne. Niezaprzeczalnym walorem przyrodniczym w reglu dolnym i górnym są lasy o charakterze pierwotnym. Jest to również miejsce występowania wielu rzadkich i interesujących gatunków roślin i zwierząt. Spotkać można tutaj rośliny, których trudno jest szukać w innych miejscach Polski (rogownica alpejska), rzadkie i zagrożone wyginięciem (tojad morawski, tocja karpacka), jak również wiele gatunków objętych ochroną prawną. Na Babiej Górze doliczono się blisko 650 gatunków roślin naczyniowych, 280 gatunków mszaków, ponad 1300 różnych grzybów i porostów. Świat zwierząt jest równie bogaty i zróżnicowany – stwierdzono 4500 gatunków i podgatunków zwierząt. Jest to ostoja między innymi dla

niedźwiedzia, wilka, rysia, które z powodu silnej presji człowieka z trudem znajdują sobie miejsce poza obszarami chronionymi.

BgPN jest jednym z 23 parków narodowych w Polsce, jego powierzchnia to 3393 ha, w tym ochroną czynną objęte jest 2082,37 ha, ochroną ścisłą – 1125,82 ha i krajobrazową – 185,15 ha. W logo Babogórskiego Parku Narodowego obok stylizowanej sylwetki Babiej Góry jest umieszczona roślina – okrzyk jeleni, oraz litery MaB podkreślające fakt, że w 1977 roku Park uznany został przez UNESCO za Rezerwat Biosfery. Babia Góra to również obszary Natura 2000: PLH 120001 – 3350,433 ha i PLB 120011 – 4915,649 ha.

W Zawoi, w siedzibie Babogórskiego Parku Narodowego, mieści się Wystawa Stała składająca się z ekspozycji przyrodniczej i kulturowej. Pracownicy Parku prowadzą stacjonarne i terenowe zajęcia edukacyjne skierowane do szerokiego spektrum odbiorców. Wokół budynku zlokalizowane są Ogród Roślin Babogórskich i Ogród Zmysłów, a w sąsiedztwie przebiega ścieżka edukacyjna „Mokry Kozub”. W ORB znajdują się rośliny najbardziej popularne i charakterystyczne dla Babiej Góry. Natomiast w Ogrodzie Zmysłów zgromadzono gatunki o szczególnych własnościach sensorycznych m.in.: dotykowych, zapachowych, wzrokowych i smakowych.

Ogród Zmysłów i Wystawa Stała są dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych poruszających się na wózkach (winda i ścieżki) oraz wyposażone w plastyczne mapy dotykowe dedykowane dla osób słabowidzących i niewidomych (m.in. opisy w brajlu).

*Tekst: Maciej Mażul
Fot: Tomasz Urbaniec*

BABIOGÓRSKI PARK NARODOWY

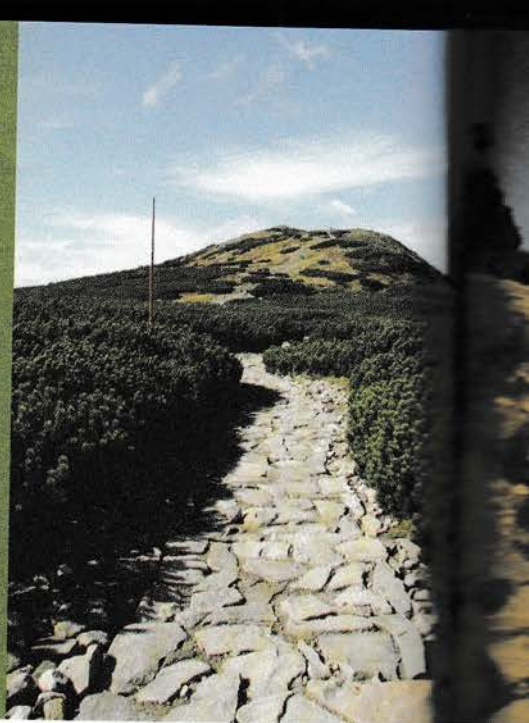
34-222 Zawoja 1403

tel.: +48 338775110, +48 338776702, fax: +48 338775554

www.bgpn.pl e-mail: park@bgpn.pl

ŚCIEŻKI EDUKACYJNE BgPN

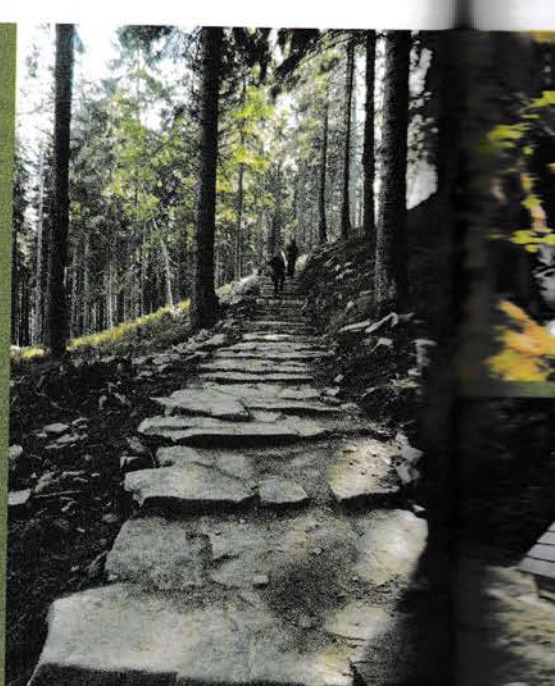
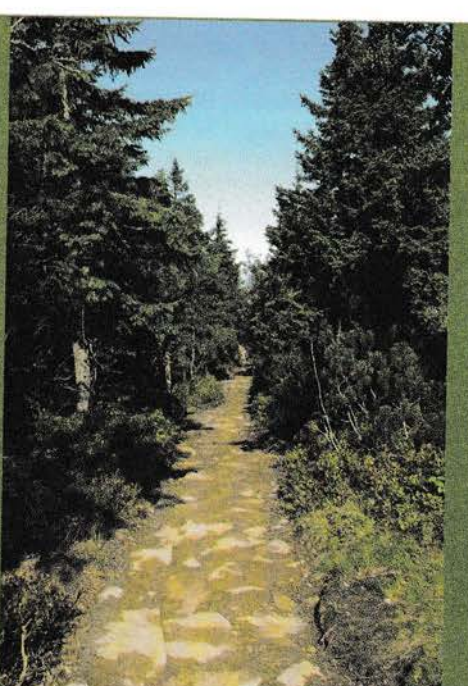
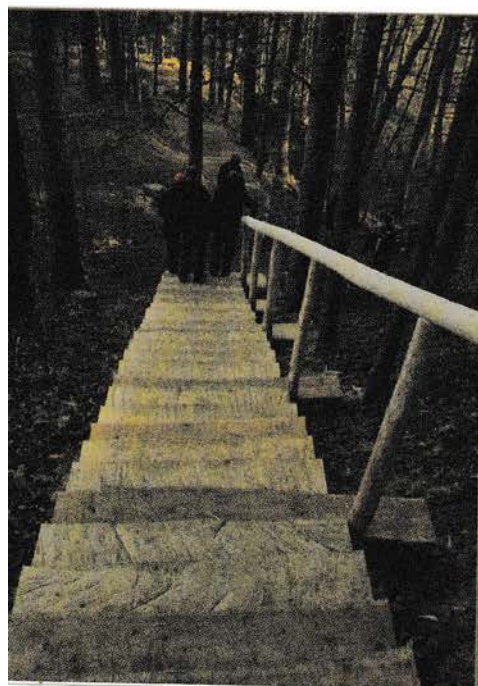

Edukacja przyrodnicza jest jednym z zadań, jakie przed parkami narodowymi stawia Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U.2004 Nr 92 poz. 880). Prowadzić ją można na wiele sposobów, różniących się między sobą nie tylko stosowanymi metodami, wykorzystywanymi środkami dydaktycznymi, ale także miejscem prowadzenia zajęć. Wśród najlepszych pomysłów na edukację przyrodniczą należy zdecydowanie wymienić zajęcia w terenie. Prawdziwej natury oddziałującej na wszystkie zmysły człowieka nie sposób jest zastąpić jakimkolwiek zdjęciem, przeźroczem, filmem czy diagramem. Jeżeli do tego dodać jeszcze możliwość samodzielnego poznawania wspaniałości otaczającego świata powstaje przepis na niemalże doskonałą lekcję przyrody, biologii czy geografii.

Wswojej praktyce edukacyjnej Babiogórski Park Narodowy koncentruje się na unikatowych w skali całego kraju walorach przyrodniczych masywu Babiej Góry. Dysponując tak wspaniałym obszarem, stanowiącym miejsce występowania wielu rzadkich gatunków roślin, zwierząt i grzybów, Park opracował bogatą ofertę edukacyjną. Stanowi ona wartościowe uzupełnienie procesu dydaktycznego na wszystkich poziomach nauczania. Oferta obejmuje zarówno zajęcia kameralne na Wystawie Stałej lub w szkołach, jak również zajęcia terenowe prowadzone na ścieżkach edukacyjnych Babiogórskiego Parku Narodowego. Specyficzny cel, jakim jest praktyczna nauka przyrody, sprawia, że ścieżki muszą być wyposażone w odpowiednie pomoce w postaci tablic bądź punktów edukacyjnych. Ważne

jest także, by w parze z atrakcyjnością terenu szło również bezpieczeństwo wszystkich osób korzystających z oferty edukacyjnej Babiogórskiego Parku Narodowego. Połączenie tych dwóch aspektów wymaga szczególnej dbałości o infrastrukturę edukacyjną i turystyczną Parku, zwłaszcza na chętnie odwiedzanych ścieżkach edukacyjnych BgPN.

Na obszarze Babiogórskiego Parku Narodowego wytyczono 9 ścieżek edukacyjnych. Większość z nich zlokalizowana jest w pobliżu granicy Parku. Lokalizacja ta jest nieprzypadkowa – spora część uczestników zajęć edukacyjnych to uczniowie młodszych klas szkół podstawowych, dla których zdobycie Diablaka jest niezwykle trudne. Istnieją wszelako dwie ścieżki, które przechodzą przez najwyższy szczyt masywu: „Z Zawoi przez Diablak do Lipnicy” oraz polsko-słowacka „Babia Góra bez granic”. Wędrówka po nich pozwala na zapoznanie się z przyrodą wszystkich pięter klimatyczno-roślinnych Babiej Góry. Każda z pozostałych ścieżek ma swoją tematykę: „Dolina Rybnego Potoku” zapoznaje z florą i fauną związaną z ciekami wodnymi, „Echa pierwotnej puszczy” prezentuje najcenniejsze fragmenty pierwotnej Puszczy Karpackiej, „Śladami Wawrzyńca Szkolnika” odnosi się do dziedzictwa kulturowego Górali Babiogórskich, „Jak chronimy babiogórską przyrodę” pozwala na poznanie metod ochrony stosowanych w górskich parkach narodowych, „U źródeł Morza Czarnego” ukazuje przyrodę południowych stoków Babiej Góry, zaś „W reglu dolnym” umożliwia zapoznanie się z przyrodą dolnoregłowych zbiorowisk roślinnych polskich Beskidów.

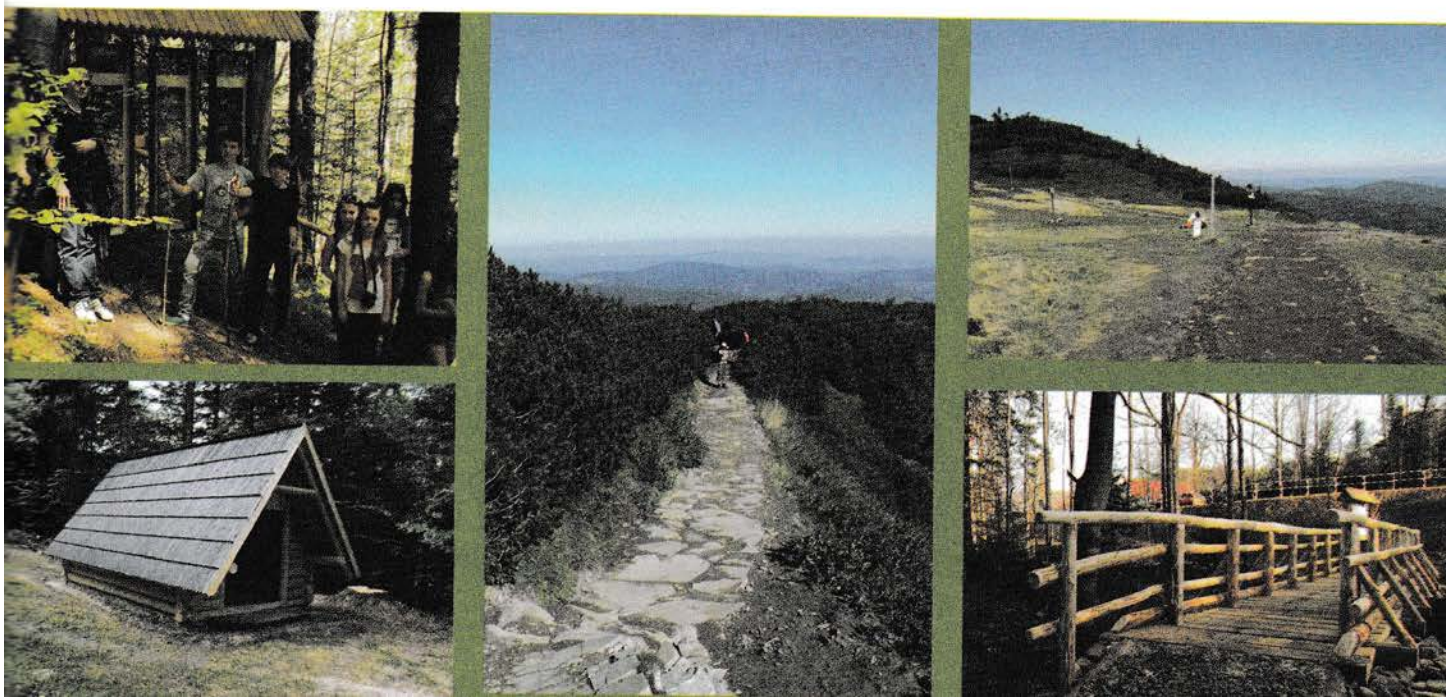

Najnowszym elementem sieci ścieżek edukacyjnych Babiogórskiego Parku Narodowego jest wybudowana w 2011 roku ścieżka „Mokry Kozub”. Usytuowana jest ona na stokach Mokrego Kozuba w bezpośrednim sąsiedztwie Wystawy Stałej BgPN. Ścieżka ta została zaprojektowana jako poszerzenie oferty edukacyjnej Parku. Jest to miejsce prowadzenia praktycznej edukacji przyrodniczej prezentujące walory okolic Babiej Góry. Odwiedzający mogą tutaj odkryć piękno i złożoność beskidzkiej przyrody samodzielnie, a także podczas zajęć organizowanych przez Babiogórski Park Narodowy. Prowadzący zajęcia staje się na Kozubie jedynie pomocnikiem – jego zadaniem jest stworzenie możliwości poznawania otaczającego świata. Uczestnicy „lekcji przyrody w terenie” badają wodę, glebę, poznają piętra klimatyczno-roślinne, rolę martwego drewna czy cykl życiowy żaby. Mogą zerknąć do wnętrza budki legowej czy też spojrzeć na świat okiem borsuka, jelenia i myszołowa. Odpoczywać będą pod szczytem Kozuba w klasie, której ściany są z buków, a sufit z listowia. W nagrodę za trudy wędrowki najmłodsi mogą skorzystać z edukacyjnego placu zabaw z huśtawką, zjeżdżalnią, piaskownicami i równoważnikami. Dla bezpieczeństwa i wygody odwiedzających przy Dyrekcji Parku powstała zatoka postojowa dla autokarów oraz wygodny parking dla samochodów osobowych. Ścieżka „Mokry Kozub” wraz z pełną infrastrukturą turystyczno-edukacyjną mogła zostać zrealizowana dzięki dofinansowaniu uzyskanemu z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko, jako część projektu „Ochrona leśnych siedlisk naturalnych przez modernizację sieci ścieżek w Babiogórskim Parku Narodowym”.

Wspomniany wyżej projekt przyczynił się też do modernizacji całej sieci ścieżek edukacyjnych. Poprawiona została nawierzchnia, w znacznej mierze wymieniona na bruk kamienny. Doprowadziło to przede wszystkim do zmniejszenia presji turystycznej na przyrodę Parku, a także przyczyniło się do podniesienia poziomu bezpieczeństwa odwiedzających i znacząco poprawiło komfort poruszania się po ścieżkach. Ponieważ część z nich pokrywa się z przebiegiem szlaków turystycznych efekty modernizacji mogą zauważyć niemal wszyscy turyści zmierzający w kierunku szczytu Babiej Góry.

Nie można poważnie myśleć o edukacji przyrodniczej, jeżeli nie bierze się pod uwagę prowadzenia zajęć w terenie. Zdobywanie wiedzy połączone z przeżywaniem piękna natury jest gwarancją, że uzyskane wiadomości nie zostaną zapomniane zaraz po zakończeniu lekcji. Taki jest właśnie cel istnienia ścieżek edukacyjnych. Wzbogacają one znacząco zestaw środków dydaktycznych możliwych do wykorzystania w procesie nauczania. Co więcej, zajęcia terenowe przygotowane w oparciu o ścieżki edukacyjne Babiogórskiego Parku Narodowego mogą być skierowane do uczniów na różnych poziomach edukacji, począwszy od przedszkola, przez edukację wczesnoszkolną, starsze lata szkoły podstawowej, gimnazjum, liceum, na studentach skończywszy. Są one także dobrym miejscem do prowadzenia warsztatów doszkalających dla nauczycieli czy też innych osób zainteresowanych edukacją przyrodniczą.

*Tekst: Tomasz Pasierbek
Fot: Anna Arcikiewicz, Tomasz Urbaniec*

Z DZIEJÓW TURYSTYKI POD BABIĄ GÓRĄ

Potężny, trudno dostępny, a przez to tajemniczy masyw Babiej Góry budził od wieków zainteresowanie podróżników, ludzi nauki i poszukiwaczy przygód. Już w 2. poł. XV w. kanonik krakowski Jan Długosz, który był nie tylko wybitnym dziejopisarzem, ale położył także – o czym mało kto wie – niemałe zasługi na polu geografii Polski, pisał w swoim dziele „Chorographia Regni Poloniae” („Opis obszaru Królestwa Polskiego”): „Baba, góra najwyższa nad rzeką Sołą rodząca obficie zioła, i wznosząca się nad miastem Żywiec”. Wprawdzie położenie geograficzne szczytu Długosz określił – jak widzimy – mocno orientacyjnie, jednak nie ulega wątpliwości, że wzmianka ta dotyczy „Królowej Beskidów”. Faktycznie musiała ona służyć ze swoich naturalnych zasobów leczniczych, ponieważ niespełna trzy lata później ks. Benedykt Chmielowski pisał w swojej „encyklopedii” o nazwie „Nowe Ateny”: „Babia Góra ma w sobie proszki i zioła do apteki idące”. Objąśniał także skąd miała wziąć się jej nazwa: „(...) tak rzeczona, iż z daleka patrzącym zdaje się niewiasta na skały wierzchu reprezentowana, owcami otoczona”. Możliwe, że objaśnienie to podał w ślad za innym duchownym, ks. Gabrielem Rzączyńskim, który w 1721 r. pisał: „Babia Góra obfituje w niespotykane gdzie indziej drzewa, młode latorośla i korzenie (...). Według opowiadań nazwa jej stąd się wzięła, że jeśli ogląda się ją z pewnego określonego miejsca, to jej skały z kształtu przypominają gaźdżinę otoczoną stadem owiec”.

Babią Górę penetrowali więc zbieracze ziół, ale także poszukiwacze skarbów. W XVII w. niejaki Michał Hrosieński w dziełku „Opisanie ciekawe gór Tatrów” poświęcił jej nieco uwagi, objaśniając dokładnie, co należy uczynić, by skarby odnaleźć: „Naprzód gdy do tej Babiej Góry przyjdiesz, możesz na nią jak najdalej iść, znajdziesz na niej jedną piwnicę, z której wielkie bogactwa jako groch albo laskowe orzechy złote, z wierzchu czarna łupina (...)”.

Być może jego radami kierował się śmiałek, będący autorem naskalnego napisu „Anas Lachowic Zywca 1643” w Słowikowej Studni, obecnie już zasypanej jaskińce w wąwozie Izdebczynska, nieopodal przełęczy Brona.

Przełom XVIII i XIX w. to okres, w którym Babią Górę zaczęli odwiedzać przedstawiciele świata ówczesnej nauki. Na szczycie był ponoć w 1782 r. nadworny astronom króla Stanisława Augusta Poniatowskiego Jowin Fryderyk Bystrzycki-Bończa, który miał obserwować stąd przez lunetę Kraków, a nawet klasztor benedyktynów na Świętym Krzyżu w Górach Świętokrzyskich, co sam opisał w artykule opublikowanym w „Gazecie Warszawskiej” ponad 30 lat później, w 1813 r. Wiarygodność Bystrzyńskiego-Bończy była jednak dość mocno kwestionowana przez późniejszych badaczy. Nie ulega natomiast wątpliwości, że pod koniec XVIII w. był na Babiej Górze austriacki lekarz i przyrodnik Belsazar Haquet, wybitny badacz gór Europy, a w dn. 24-25 lipca 1804 r. – Stanisław Staszic, który przeprowadził tam szereg badań dotyczących m.in. klimatu i środowiska przyrodniczego i w tym celu spędził nawet na Diablaku noc. Jego relacja z tej wyprawy stanowi niezwykle cenny, prawdopodobnie pierwszy w pełni wiarygodny i oparty na własnym, naukowym doświadczeniu, a nie zasłyszanych opowieściach i wyobrażeniach, opis szczytu. Wielkie zasługi dla badań nad „Królową Beskidów”, a zwłaszcza jej geologią, położył również Ludwik Zejszner, krakowski geolog, geograf i etnograf, który przebywał na Babiej Górze w 1830 r.

XIX wiek to okres, w którym w ślad za naukowcami przybywają w Beskidy ludzie, których nie wiodą doń ani zainteresowania badawcze, ani chęć zysku, ale ciekawość świata i żyłka podróżnicza; ludzie, których możemy już z całą pewnością nazwać turystami w zbliżonym do dzisiejszego znaczeniu tego słowa. Już w 1806 r. był na Diablaku gość szczególnie – trzydziestoletni wówczas arcyksiążę Józef Habsburg, brat cesarza austriackiego Franciszka I. Co ciekawe, przygotowując wizytę tak dostojnej osoby zbudowano na szczycie drewniany schron, który w pewnym sensie można uznać za najstarszy obiekt typowo turystyczny w Beskidach. Oczywiście dziś nie ma już po nim żadnego śladu, podobnie jak po tzw. „losertówce”, schronie turystycznym, wzniesionym na szczycie w 1852 r. przez hr. Filipa Saint Genois, ówczesnego właściciela terenów po północnej stronie Babiej Góry, na cześć Józefa Losertha, naczelnika obwodu wadowickiego (stąd nazwa). Choć był to już budynek murowany, w dobrym stanie przetrwał zaledwie kilka lat, a w ciągu kolejnych kilkudziesięciu rozpadł się zupełnie. Istniejącą do dziś pamiątką po babiogórskiej wyprawie arcyksięcia jest natomiast kamien-

ny obelisk, stojący na Diablaku, który został wzniesiony w 1876 r., w siedemdziesiątą rocznicę tamtego wydarzenia.

Wiadomo, że w 1846 r. Leskowiec w Beskide Małym zdobył hr. Adam Potocki z Zato wraz z małżonką, i na pamiątkę tego wycieczki polecił wykuć w miejscowym kamieniu ślad swoich obutych stóp. Za jego przykładem poszła Marysia (Mery) Wielopolska i towarzyszy jej wyprawy – Roman Taube, którzy byli z Leskowcu w 1898 r., a „Hrabskie Buty” możemy na dziś oglądać obok rogacza z drogowkami przy pobliskim schronisku PTTK.

Wśród podróżników, którzy w połowie XIX w. zdobyli Babią Górę, warto wymienić Józefa Łepkowskiego i Marię Steczkowską, którzy pozostawili po sobie bardzo ciekawe relacje ze swoich wypraw. J. Łepkowski zawarł ją w „Notatkach z podróży archiologicznej po Galicji. Obwód wadowicki” (1853), a M. Steczkowska w opublikowanym w 1869 r. w „Tygodniku Ilustrowanym” repertarzu „Wycieczka na Babią Górę”. Warto podkreślić, że autorzy ci nie skupiali się już wyłącznie na opisie Babiej, ale przekazali szereg niezwykle cennych wiadomości o otaczającym ją regionie i zamieszkujących go ludziach.

Mimo wszystko jednak obszar ten wciąż pozostawał nieco na uboczu zainteresowania ówczesnych globtroterów. Wspomnianą M. Steczkowską zauważała, że „prócz kilku uczonych badaczy przyrody nie prawie w ogóle nie było dla przyjemności nie zwiedzać Babiej Góry”. O początkach zorganizowanej turystyki w regionie babiogórskim możemy mówić dopiero w odniesieniu do ostatnich lat XIX w. Niewątpliwie duże znaczenie miało otwarcie w 1884 r. linii tzw. kolei transwersalnej, przebiegającej m.in. przez Żywiec, Suchą, Maków i Jordanów, co bardzo ułatwiło szerszym rzeszom turystów dojazd w górę. Aktywną działalność rozwinęła wówczas niemiecka organizacja turystyczna „Beskidenerverein” („Towarzystwo Beskidzkie”), założona w 1893 r. Już rok później rozpoczęła ona wytyczanie szlaków (pierwszą znakowaną trasę na Diablak poprowadzono z Orawskiego Polhory), a niedługo później wszczęła starania o budowę na Babiej Górze schroniska turystycznego. Murowany, piętrowy, dość nowoczesny jak na ówczesne czasy obiekt usytuowany po południowej, orawskiej (a więc leżącej w granicach Węgier) stronie masywu, niedaleko szczytu Diablaka na wysokości 1616 m, został otwarty w 1905 r. „Beskidenerverein” wydawał mapy i przewodniki, stawał także mocno na turystykę masową, organizując grupowe wyjazdy, w których brały udział setki niemieckich turystów, głównie ze Śląska.

Polską odpowiedzią na działania „Beskidenerverein” było założenie w 1905 r. Oddziału

XIX-wieczny obelisk upamiętniający wizytę na Diablaku arcyksięcia Józefa Habsburga (ML)

Babiogórskiego Towarzystwa Tatrzańskiego z siedzibą – kolejno – w Makowie, Zawoi i wreszcie – Żywcu. Wcześniej działalność TT skupiała się bowiem niemal wyłącznie na Tatrach i Pieninach oraz Beskidach Wschodnich. Głównym inicjatorem powstania Oddziału był dr Hugo Zapałowicz (1852–1917), prawnik, botanik i geolog, zwany „ojcem babiogórskiej turystyki”. H. Zapałowicz po raz pierwszy był na Babiej Górze jeszcze jako uczeń gimnazjum. Wywarła ona na nim takie wrażenie, że odtąd wracał tutaj niejednokrotnie, prowadząc zakrojone na szeroką skalę badania naukowe, zwłaszcza z zakresu botaniki, a w 1905 r., będąc już na emeryturze, przez kilka lat mieszkał w Zawoi na stałe. Wiernym towarzyszem H. Zapałowicza w jego babiogórskich (i nie tylko) wyprawach był zawojanin Wawrzyniec Szkolnik, znakomity gawędziarz i nauczyciel ludowy, nestor babiogórskich przewodników i znawca szlaków. Mawiano o nim „babiogórski Sabala”, bo też wzajemne relacje W. Szkolnika i H. Zapałowicza pod wieloma względami przypominały słynny tatrzański duet w osobach: „odkrywcę Tatr”, inteligenta dra Tytusa Chałubińskiego i rodowitego górala, Jana Krzeptowskiego „Sabala”. Wkrótce po założeniu Oddziału Babiogórskiego uruchomiono w Zawoi stację turystyczną TT w zachowanym do dzisiaj budynku tzw. „Dworca Babiogórskiego”, a w 1906 r. H. Zapałowicz wytyczył pierwszy polski szlak w Beskidach Zachodnich, wiodący z Suchej do Zawoi (znakowany kolorem czerwonym służy turystom już ponad wiek). W tym samym roku TT otwarło na polanie Markowe Szczawiny pierwsze polskie schronisko na tym terenie, stanowiące przeciwwagę dla niemieckiego obiektu pod Diablakiem. Co ciekawe, ważną rolę w pozyskaniu terenu pod jego budowę odegrał W. Szkolnik, który, za namową H. Zapałowicza, przekonał swoich znajomych górali, właścicieli gruntu, zarówno przy pomocy swego daru wymowy, jak i pieniędzy mentora, by nie sprzedawali ich, jak pierwotnie planowano, Niemcom z „Beskidenverein”, „bo jakże sprzedawać heretykom, na których diabeł widły brusi”. Dziś w tym miejscu stoi już zupełnie inny, nowy budynek, jednak patronem schroniska pozostaje inicjator jego budowy – dr Hugo Zapałowicz.

Stosunki pomiędzy TT a „Beskidenverein” stawały się w kolejnych latach coraz bardziej napięte, czego najwyraźniejszym efektem stała się tzw. „wojna na pędzle”, w trakcie której obie strony zamalowywały swoje znaki (szlaki turystyczne niemieckie i polskie przebiegały w znacznej części tymi samymi trasami), usuwały drogowskazy (informacje na nich zawarte, w tym nawet nazwy miejscowe, były podawane bądź w języku polskim, bądź niemieckim, w zależności od tego, kto je wykonywał) itp. Główne jej nasilenie miało miejsce już po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w I. 20. XX w. Szczególne zasługi na polu znakowania szlaków w rejonie Babiej Góry położył wówczas Władysław Midowicz, zasłużony działacz turystyczny,

Hugo Zapałowicz (fot. ze zbiorów Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK)

autor przewodników, a w I. 1932–37 gospodarz schroniska na Markowych Szczawinach. M.in. wytyczył on słynną „Perć Akademików”, najefektowniejszy szlak na Diablak.

„Beskidenverein” działało w rejonie Babiej Góry jeszcze do lat 30. XX w. Ostatecznie w 1936 r., po wygaśnięciu dzierżawy gruntu, Niemcy musieli opuścić schronisko pod Diablakiem, które przejęła wówczas Spółdzielnia Lasów Państwowych „Leśnik”. Funkcjonowało ono jeszcze kilka następnych lat, jednak w 1945 r., po przejściu frontu, zostało spustoszone, a zimą 1949 r. – spłonęło (do dziś zachowały się tylko fundamenty).

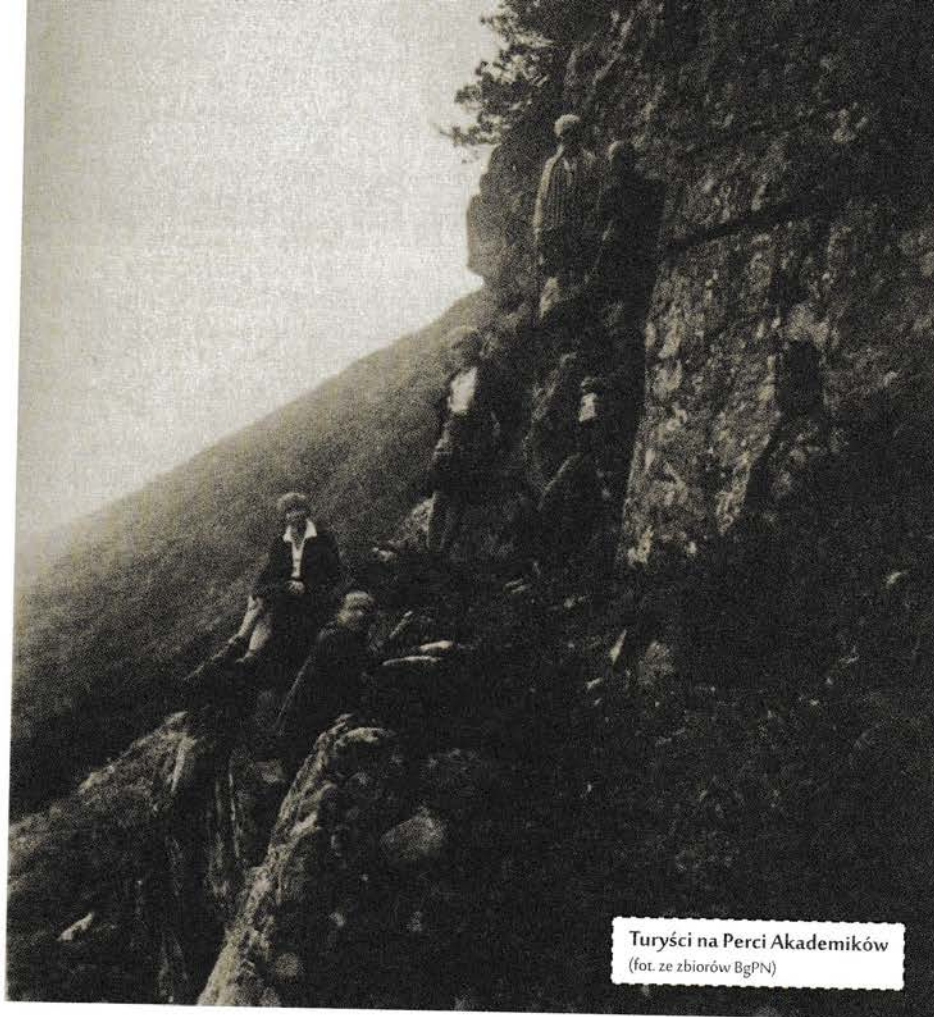
Lata dwudziestolecia międzywojennego to okres żywiołowego rozwoju turystyki, już nie tylko w rejonie samej Babiej Góry, ale i okolicznych pasm górskich. Kazimierz Sosnowski napisał pionierski przewodnik po Beskidach Zachodnich i Pieninach, w którym sporo miejsca poświęcił Babiej Górze i jej otoczeniu (pierwsze wydanie już w 1914 r.). Powstawały kolejne oddziały Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego (taką nazwę przyjęło dawne Towarzystwo Tatrzańskie po odzyskaniu przez Polskę niepodległości), m.in. w Rabce (1927 r.) i Jordanowie (1932 r.) oraz Koło PTT w Wadowicach (1927 r.; początkowo pozostawało w strukturach Oddziału Babiogórskiego z siedzibą w Żywcu, status samodzielnego oddziału uzyskało w 1947 r.). Sieć szlaków turystycznych zaczęła pokrywać tereny Pasm Policy, Jałowieckiego, Podhalańskiego, Orawy oraz Beskidu Małego. Wśród osób szczególnie zasłużonych w popularyzacji tego ostatniego szczególnie rolę odegrał – obok aktywnych także na tym terenie K. Sosnowskiego i W. Midowicza – wadowiczanie Czesław Panczakiewicz. W 1931 r. kierowane przez niego Koło PTT w Wadowicach wykupiło parcelę pod szczytem Jaworzyny (obecnie noszącej nazwę Groń Jana Pawła II) koło Leskowca, na której w ciągu kilku miesięcy wzniesiono drewniane schronisko, oddane do użytku w grudniu 1932 r. Z kolei trzy lata później, jesienią 1935 r., zakończono budowę schroniska na polanie Sidzińskie Pasionki, wzniesionego z inicjatywy Oddziału PTT w Jordanowie, przy wydatnej pomocy finansowej Oddziału PTT w... Łodzi. Ten niewielki, drewniany obiekt, zwany wówczas „Schroniskiem Pod Policą”, został spalony podczas niemieckiej oblawy na partyzantów w 1944 r. Schronisko odbudowano w tym samym miejscu w 1955 r. i nadano mu imię K. Sosnowskiego. W późniejszym okresie jeszcze trzykrotnie rozbudowane i modernizowane służy do dzisiaj turystom przemierzającym szlaki Pasma Policy. Jest powszechnie znane jako „schronisko na Hali Krupowej”, choć w rzeczywistości Hala Krupowa leży kilkaset metrów dalej. Co roku w pierwszy weekend października odbywa się tu zakończenie sezonu turystycznego, impreza organizowana przez Oddział Krakowski PTTK, za sprawą którego obiekt został odbudowany.

Zawieruchę II wojny światowej przetrwało natomiast schronisko pod Leskowcem. Pozostawało ono wówczas w zarządzie „Beskidenverein”, które jednak zostawiło je w rękach dotychczasowego dzierżawcy, Jana Targosza. Obiekt ocalał głównie dzięki jego przytomności umysłu. Gdy w 1945 r. operujący w rejonie Leskowca i stacjonujący w schronisku oddział niemieckich żołnierzy otrzymał rozkaz spalania budynku, sprawę załatwiło kilka butelek bimbru, przekazanych

górskiego z siedzibą w Żywcu, status samodzielnego oddziału uzyskało w 1947 r.). Sieć szlaków turystycznych zaczęła pokrywać tereny Pasm Policy, Jałowieckiego, Podhalańskiego, Orawy oraz Beskidu Małego. Wśród osób szczególnie zasłużonych w popularyzacji tego ostatniego szczególnie rolę odegrał – obok aktywnych także na tym terenie K. Sosnowskiego i W. Midowicza – wadowiczanie Czesław Panczakiewicz. W 1931 r. kierowane przez niego Koło PTT w Wadowicach wykupiło parcelę pod szczytem Jaworzyny (obecnie noszącej nazwę Groń Jana Pawła II) koło Leskowca, na której w ciągu kilku miesięcy wzniesiono drewniane schronisko, oddane do użytku w grudniu 1932 r. Z kolei trzy lata później, jesienią 1935 r., zakończono budowę schroniska na polanie Sidzińskie Pasionki, wzniesionego z inicjatywy Oddziału PTT w Jordanowie, przy wydatnej pomocy finansowej Oddziału PTT w... Łodzi. Ten niewielki, drewniany obiekt, zwany wówczas „Schroniskiem Pod Policą”, został spalony podczas niemieckiej oblawy na partyzantów w 1944 r. Schronisko odbudowano w tym samym miejscu w 1955 r. i nadano mu imię K. Sosnowskiego. W późniejszym okresie jeszcze trzykrotnie rozbudowane i modernizowane służy do dzisiaj turystom przemierzającym szlaki Pasma Policy. Jest powszechnie znane jako „schronisko na Hali Krupowej”, choć w rzeczywistości Hala Krupowa leży kilkaset metrów dalej. Co roku w pierwszy weekend października odbywa się tu zakończenie sezonu turystycznego, impreza organizowana przez Oddział Krakowski PTTK, za sprawą którego obiekt został odbudowany.

Schronisko na Markowych Szczawinach ok. 1930 r. (fot. ze zbiorów BgPN)

Turyści na Perci Akademików
(fot. ze zbiorów BgPN)

nych turystyce górskiej w Polsce i usytuowa-
nych w różnych częściach Beskidów.

Obecnie Polskie Towarzystwo Turystycz-
no-Krajoznawcze pozostaje wciąż główną
organizacją, zajmującą się zagospodarowaniem
turystycznym terenów górskich w Polsce. Na
obszarze SGB działają nadal trzy wspomniane
wcześniej schroniska górskie PTTK: na Mar-
kowych Szczawinach, na Hali Krupowej i pod
Groniem Jana Pawła II, w pobliżu Leskowca.
Ponadto funkcjonują tu: Studencki Schron
Turystyczny „Pod Solniskiem”, w osiedlu Aca-
my w Lachowicach (własność Politechniki
Śląskiej, prowadzony przez Oddział Uczy-
niaczy PTTK w Gliwicach) oraz Studencki
Schronisko Turystyczne „Lasek”. Górską bazę
noclegową uzupełniają prywatne schroniska
„Opaczne” pod przełęczą o tej samej nazwie
w Paśmie Jałowieckim i „Zygmuntówka” pod
przełęczą Klekociny oraz letnia Studencka
Baza Noclegowa „Madejowe Łoże” w dolinie
Potoku Bembeńskiego na terenie wsi Podwale
na Orawie (prowadzona przez Studencki Klub
Górski w Warszawie).

Większość górskich szlaków turystycznych
pieszych na terenie SGB jest obecnie utrzy-
mawanych i odnawianych przez Oddział „Ziemie
Babiogórskiej” PTTK w Suchej Beskidzkiej
w którego gestii znajdują się znakowane ścieżki
w samym masywie Babiej Góry (przy wsparciu
pracy z Babiogórskim Parkiem Narodowym
a także Paśmie Jałowieckim, północnej części
Pasma Policy i pojedyncze trasy w Beskidach
Małym i Makowskim w okolicy Suchej (łącznie
blisko 350 km szlaków). Pozostałe szlaki PTTK
-owskie w opisywanym regionie obsługują
oddziały: w Wadowicach, Myślenicach, Rabce
Nowym Targu i Żywcu. Amatorzy turystyki
konnej także znajdują tu coś dla siebie – przez
obszar SGB przebiega odcinek Transbeskidzkiego
Szlaku Konnego. W niższych partiach
masywu Babiej Góry wytyczono trzy zimowe
szlaki narciarskie. Na Babiej oraz w paśmie Po-
licy oznakowano także kilka tras dla turystów
poruszających się na raketach śnieżnych.

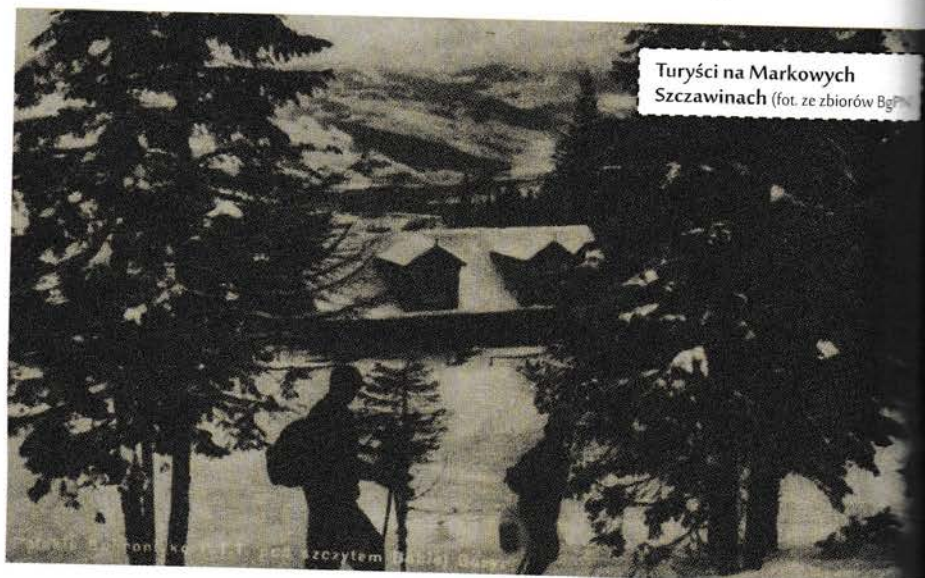
Ponadto na przestrzeni ostatnich lat powsta-
wstało sporo górskich szlaków rowerowych
a także ścieżek dydaktycznych i przyrodniczo-
czych, wytyczanych głównie przez samorządy
gminne, a także Babiogórski Park Narodowy.

przez gospodarza... Podobnie jak schronisko
na Hali Krupowej, także to pod Leskowcem
było w następnych latach rozbudowywa-
ne oraz unowocześniane i z powodzeniem
działa do dzisiaj. Proces ten nie ominął także
historycznego obiektu na Markowych Szczaw-
winach, przy czym w tym przypadku kilka-
krotne rozbudowy miały miejsce już przed
1939 r. i w tym, przedwojennym jeszcze
kształcie, schronisko przetrwało w zasadzie
aż do 2007 r., gdy zostało rozebrane. Obecnie
na Markowych Szczawinach stoi już zupełnie
nowy, duży, murowany obiekt, udostępni-
ony turystom w listopadzie 2009 r., a oficjalnie
otwarty 25 kwietnia 2010 r.

Dalszy rozwój turystyki na obszarze obec-
nych gmin, wchodzących w skład SGB, nastą-
pił po II wojnie światowej. Wyznakowano
wówczas pierwsze szlaki na terenie pasma
Koskowej Góry w Beskidzie Makowskim,
wcześniej właściwie zupełnie nie zagospoda-
rowanego turystycznie. Proces ten zapoczą-
tkował Aleksy Siemionow, działacz wadowic-
kiego oddziału PTT, który w 1948 r. wytyczył
szlaki: z Brzeźnicy przez Lanckoronę i Kosko-
wą Górę do Jordanowa oraz z Kalwarii Ze-
brzydowskiej przez Żar i Chełm do Makowa
Podhalańskiego.

W 1950 r. w wyniku połączenia Polskiego To-
warzystwa Tatrzańskiego i Polskiego Towar-
zystwa Krajoznawczego powstało Polskie To-
warzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. W 1955 r.
utworzony został Oddział „Ziemie Babiogór-
skiej” PTTK z siedzibą w Suchej Beskidzkiej, któ-
ry objął zasięgiem swojego działania wschodnią
część obszaru pozostającego wcześniej w gestii

Oddziału Babiogórskiego PTT (PTTK) w Żywcu,
wraz z samą „Królową Beskidów”. Pierwszym
prezesem suskiego oddziału został Józef Żak,
człowiek bardzo zasłużony dla rozwoju turystyki
w regionie, który pełnił swoją funkcję przez
36 kolejnych lat. M.in. z jego inicjatywy założony
został w Zawoi Markowej niewielki skansen
budownictwa babiogórskiego, do dziś pro-
wadzony przez PTTK. W jednym z budynków
skansenu, chałupie Franciszka Kudzi z przełomu
XIX i XX w., mieści się Ośrodek Kultury Tur-
ystyki Górskiej PTTK, z niewielką ekspozycją,
dotyczącą turystyki babiogórskiej. Drugi taki
ośrodek, znajduje się przy schronisku na Mar-
kowych Szczawinach. Został założony w 1966
r. jako pierwszy spośród tego typu obiektów,
mających charakter mini-muzeów, poświęco-

Turyści na Markowych
Szczawinach (fot. ze zbiorów BgPN)

BABIOGÓRSKIE GMINY

2013

Kościół pw. Matki Bożej
Pocieszenia w Budzowie (JK)

Widok na Jachówkę

Gmina BUDZÓW

Położenie

Gmina Budzów leży w Beskidzie Makowskim, nad rzeką Paleczką (prawy dopływ Skawy) i wpływającymi do niej potokami: Jachówka i Zachełmka, pomiędzy Pasmem Chełmu na północy a Pasmem Koskowej Góry na południu. Środkową część gminy zajmują wypiętrzenia Pasma Babicy, które oddzielają Bieńkówkę i Jachówkę od Budzowa, Baczyna i Palczy.

W skład gminy, która zajmuje powierzchnię 7356 ha, wchodzi 6 miejscowości: Baczyn, Bieńkówka, Budzów, Jachówka, Palcza i Zachełmna. Miejscowości te zamieszkuje łącznie ok. 8520 osób. Gmina graniczy: od wschodu z gminami Sułkowice i Pcim (powiat myślenicki), od południa z gminami Tokarnia (powiat myślenicki) i Maków Podhalański (powiat suski), od zachodu z gminą Zembrzyce (powiat suski), od północy z gminami Stryszów i Lanckorona (powiat wadowicki). Przez gminę prowadzi droga wojewódzka 956 z Zembrzyc (połączenie z drogą krajową 28) do Biertowic (połączenie z drogą krajową 52). Najbliższy przystanek PKP znajduje się w Zembrzycach (10 km, linia kolejowa Kraków – Zakopane).

Na terenie gminy znajdują się 4 parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. Trójcy Świętej w Bieńkówce, Parafia pw. Matki Bożej Pocieszenia w Budzowie, Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Jachówce, Parafia pw. Marii Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Palczy.

Historia

Poszczególne miejscowości wchodzące w skład gminy zostały założone w XIV i na początku XV w. Najstarszy jest Budzów (1369 r.). W 1373 r. prawdopodobnie istniała już Palcza. Kolejno powstawały: Bieńkówka, Jachówka i Zachełmna (1410 r.) oraz Baczyn (1446 r.). Wszystkie te wsie do końca istnienia I Rzeczypospolitej były własnością królewską i wchodziły w skład starostwa lanckorońskiego. W czasach konfederacji barskiej okoliczne wsie były miejscem kilku potyczek polskich oddziałów z wojskami rosyjskimi. Największą

bitwę stoczono 23 maja 1771 r. na polach Palczy. Po I rozbiórce Polski obszar ten znalazł się w obrębie Cesarstwa Austriackiego i do zakończenia I wojny światowej należał do Królestwa Galicji i Lodomerii. W 1777 roku rząd austriacki wystawił dawną królewską licytację, w wyniku której nową właścicielką omawianych terenów została księżna Franciszka z Krasińskich, a później jej wnuk – Maurycy Montléart. W 1874 r. Bieńkówkę zakupiła ks. Cecylia Lubomirska, zaś w 1889 r. pozostałe cztery wsie pozyskali Habsburgowie, w rękach których pozostawały one do odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. W okresie dwudziestolecia międzywojennego obszar dzisiejszej gminy wchodził w skład powiatu wadowickiego i województwa krakowskiego, a podczas II wojny światowej został włączony przez Niemców do Generalnego Gubernatorstwa. Okoliczne tereny były wówczas rejonem zgrupowań kilku oddziałów partyzanckich. Po 1945 roku w rejonie Jachówki i Bieńkówki działał Jan Sałapatek ps. „Orzeł”, dowódca jednego z najdłuższych walczących oddziałów antykomunistycznego podziemia. Został on śmiertelnie ranny w starciu z funkcjonariuszami służby bezpieczeństwa w 1955 r. Po II wojnie światowej miejscowości obecnej gminy wchodziły w skład powiatu wadowickiego (do 1956 r.) i suskiego (1956–1975). Po reformie administracyjnej z 1999 r. gmina ponownie wchodzi w skład powiatu suskiego w województwie małopolskim.

Walory

Docierając w te tereny od północy trafia się na granicy gminy na Przełęcz Sanguszkii. Widok, który rozpościera się stąd na okoliczne pasma górskie cięte dolinami rzek i potoków jest jak niewypowiedziane zaproszenie do złożenia wizyty i zapowiedź, że to dobre miejsce na ucieczkę od cywilizacyjnego zgiełku. Położenie gminy stwarza możliwości do wędrowek po okolicznych pasmach górskich kilkoma wytyczonymi szlakami turystycznymi oraz wieloma nieoznakowanymi ścieżkami polnymi i leśnymi. Podczas niedługich i niezbyt forsownych pieszych wycieczek

można odwiedzić sąsiednią Lanckoronę, dojść do drózek kalwaryjskich lub wyjść na szczyt Koskowej Góry, skąd rozciągają się wspaniałe panoramy na różne części Beskidów, z Babią Górą na czele.

W nieodległej przyszłości turyści przyjeżdżający w te strony będą mogli również wypożyczyć, bardziej lub mniej aktywnie, nad brzegami powstającego na terenach gminy, z którymi graniczy Budzów, jeziora – zbiornika wodnego „Świnna Poręba”.

Kultura, folklor

Wszystkie miejscowości wchodzące w skład gminy leżą na północnych krańcach obszaru zamieszkiwanego przez góralską a konkretnie, wyodrębnioną przez etnografów grupę Kliszczaków. Kultura Kliszczaków była tu przez kilka wcześniejszych dekad w głębokim regresie. Jednak w ostatnich latach podjęte zostały działania zmierzające do ożywienia dawnych tradycji. W 2009 roku powstał Zespół Regionalny „Budzowski Kliszczaki”. Pojawiły się, od lat nie widziane, kliszczackie stroje. W każdej z miejscowości należących do gminy działa koło gospodarskich wiejskich. Najstarsze z nich, KGW w Bieńkówce, założone zostało w 1932 roku. Koła te podejmują wiele działań służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego, m.in. biorą udział w różnych przeglądach i konkursach mających za zadanie popularyzację kultury ludowej regionu. Wśród nich szczególnie ważne są imprezy mające na celu podtrzymanie tradycji kulinarnych i obrzędowych. Na uwagę zasługują też dbałość o zachowanie oryginalnych strojów. W Budzowie i Bieńkówce nadal działają orkiestry dęte. Do największych imprez organizowanych corocznie na terenie gminy należą: „Powiatowy Konkurs Potraw i Palm Wielkanocnych” oraz „Dni Gminy Budzów”.

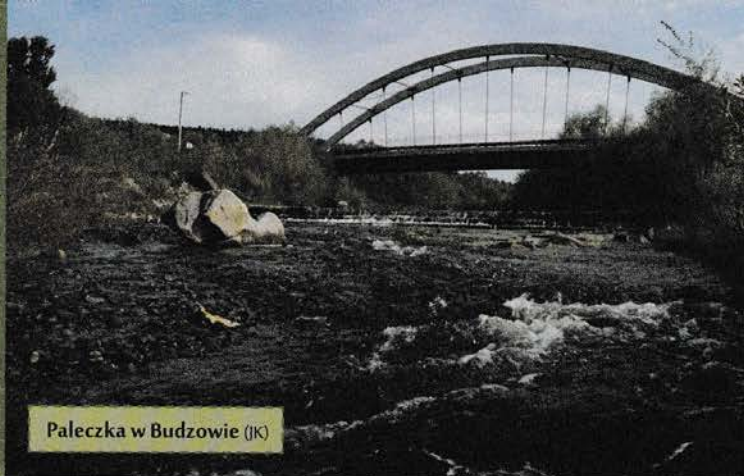
Zabytki

Kościół w Bieńkówce

Budowa kościoła pod wezwaniem Trójcy Świętej w Bieńkówce rozpoczęta zosta-

Kościół pw. Trójcy Świętej w Bieńkówce (JK)

Paleczka w Budzowie (JK)

ła przez mieszkańców wsi w roku 1793. W cztery lata później powstała tutaj samodzielna parafia, a sam kościół został konsekrowany w roku 1808. Świątynia jest kamienną budowlą barokową z masywną czworościenną wieżą na przedłużeniu nawy. Dach, pierwotnie kryty gontem, obecnie pokrywa blacha. W ołtarzu głównym zwraca uwagę łaskami słynący wizerunek Matki Bożej Bieńkowskiej, nieznanego pochodzenia. Funkcję jego zastępcy pełni powstały w końcu XIX w. obraz Trójcy Świętej. Na wyposażeniu świątyni są rokokowe ołtarze boczne, zakupione w 1796 roku z kościoła Sióstr Norbertanek na Zwierzyniec w Krakowie, późnobarokowa ambona oraz dwie kamienne kropielnice. W latach 80. ubiegłego stulecia kościół został odnowiony, przywrócono wtedy pierwotny wygląd hełmu wieży oraz założono nowe okna z witrażami.

Kościół w Budzowie

Pierwszy, drewniany kościół został wzniesiony w Budzowie w latach 1862–1864 dzięki fundacji ówczesnego właściciela wsi Maurycyego Montléart. Gdy świątynia ta spłonęła w 1912 roku, na jej miejscu zaczęto w roku 1913 stawiać nowy, murowany kościół, który konsekrowany został ostatecznie w 1924 roku. Kościół pw. Matki Bożej Pocieszenia zbudowany jest w stylu neoromańskim, z wysoką wieżą zwieńczoną hełmem. W neogotyckim ołtarzu głównym umieszczono łaskami słynący obraz Matki Bożej Pocieszenia z 1846 r., który ocalał z pożaru drewnianej świątyni.

Inne

Na terenie gminy zachowało się do dzisiaj kilkanaście obiektów o zabytkowym charakterze. Są to m.in.: ponadstuletnia kuźnia na roli Gielatówka, pozostałości zespołu zabudowań folwarcznych z 1 poł. XIX w. w Budzowie, młyn i tartak z napędem wodnym w Baczynie, kilka starych, drewnianych chałup oraz wolnostojące, kamienne piwniczki. Na osobną uwagę zasługują przydrożne kapliczki. Najstarsze z nich to: kapliczka słupowa z latarnią z 1770 roku i kapliczka słupowa z figurą Matki Bożej z 1800 r. (Budzów) oraz kamienna figura Chrystusa Nazareńskiego z 1818 r. i kapliczka z figurą Matki Bożej Bolesnej z 1820 r. (Bieńkówka).

Ciekawostki

Pod koniec XIX w. mieszkańcy Budzowa wyspecjalizowali się w produkcji koszy. Były one wytwarzane z wikliny korowanej lub nieokorowanej tzw. „zielonej”. Nierzadko wikliniarskie wyroby powstawały z wikliny o różnej barwie, co pozwalało uzyskać rozmaite kompozycje kolorystyczne gotowego produktu. Wyrobem koszy z wikliny zajmowały się całe rodziny, a tradycja wyplatania przekazywana była z pokolenia na pokolenie. Sprzedaż koszy odbywała się głównie na jarmarkach, a trudnili się nią najczęściej handlarze, którzy skupywali je wcześniej bezpośrednio u wytwórców. Gotowe wyroby roznoszone były także po domach przez samych koszykarzy. Wiklinowe kosze używane były w gospodarstwach zwłaszcza przy pracach polowych oraz do przechowywania i transportu płodów rolnych. Kształt i wielkość koszy zależna była od ich przeznaczenia. W 2. poł. XX w. wytwórcy koszy w okolicach Budzowa zaczęli zamiast wikliny używać łuby – cienkich, struganych pasków drewna. Współcześnie tradycje tego rękodzielniczego rzemiosła, jakim jest plecionkarstwo, są na terenie gminy Budzów wciąż żywe. Wyrobem najróżniejszego kształtu i wymiarów koszy i pudełek z łuby oraz wikliny zajmuje się obecnie kilku wytwórców.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez teren gminy przebiegają cztery znakowane piesze szlaki turystyczne:

- szlak czerwony – Mały Szlak Beskidzki z Bielska Białej na Luboń Wielki (1022 m n.p.m.), odcinek tego szlaku prowadzi z Zembrzyc przez Starowidz (534 m n.p.m.) i Chełm (603 m n.p.m.) do Palczy i dalej na Babicę (728 m n.p.m.),
- szlak zielony: z Kalwarii Zebrzydowskiej przez Żar (527 m n.p.m.), Mysią Górę (576 m n.p.m.), Zachełmną, Budzów do Makowa Podhalańskiego,
- szlak niebieski: z Brzeźnicy przez Kalwarię, Lanckoronę, Przełęcz Sanguszki, Bieńkówkę na Koskową Górę (866 m n.p.m.) i dalej przez Jordanów na Turbacz (1310 m n.p.m.) i do Łopusznej,
- szlak żółty: z Chełmu Wschodniego (581 m n.p.m.), na północnej granicy gminy,

przez Skawinki, Lanckoronę, do Myślenic.

Inne

Na przebiegającym przez gminę „Szlaku atrakcji i produktów lokalnych Podbabiogórze”, nazwanym „Podbabiogórskim Ekomuzeum”, znajduje się 9 przystanków. Są wśród nich: warsztat koszykarski z wzorcownią produktów, pasieka z setką uli, Izba Pamięci w Baczynie, mogiły konfederatów barskich poległych w bitwie z wojskami rosyjskimi w 1771 roku (las Groby w Palczy), stara, drewniana kuźnia, dwie pracownie miejscowych hafciarek, pracownia rzeźbiarska oraz gospodarstwo agroturystyczne. Prowadzi tędy również Babiogórski Szlak Konny.

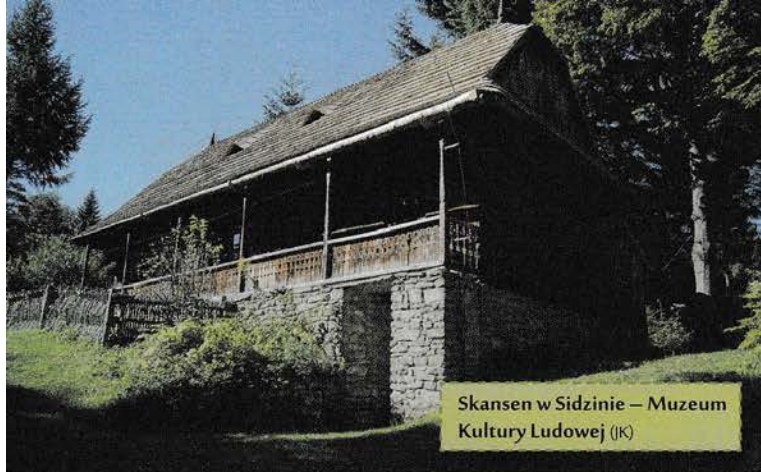
Gmina ma obecnie skromną bazę noclegową. Miejsca dla przyjezdnych gości oferuje kilka gospodarstw agroturystycznych. W Palczy i Baczynie znajdują się kompleksy sportowe „Orlik”, a w Budzowie i Bieńkówce boiska piłkarskie.

W najbliższej okolicy

- Harbutowice – Cisy Raciborskiego, pomniki przyrody (ok. 9 km)
- Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”), karczma „Rzym” (ok. 10 km)
- Lanckorona – drewniana zabudowa, ruiny zamku na Górze Lanckorońskiej (ok. 13 km)
- Stryszów – dwór z XVI w., Muzeum – Oddział Zamku Królewskiego na Wawelu (ok. 13 km)
- Kalwaria Zebrzydowska – Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Klasztor oo. Bernardynów – Światowe Dziedzictwo Kultury UNESCO (ok. 18 km)
- Stryszawa – Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej (ok. 18 km)
- Lachowice – drewniany kościół z XVIII w. (ok. 20 km)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 25 km)
- Zawoja – Babia Góra, Babiogórski Park Narodowy (ok. 28 km)

Urząd Gminy Budzów

tel. 33 874 00 22
gmina@budzow.pl
www.budzow.pl

Skansen w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej (IK)

Kościół pw. św. Mikołaja w Sidzinie (IK)

Gmina BYSTRA-SIDZINA

Położenie

Gmina Bystra-Sidzina leży w Beskidzie Żywieckim, u południowych podnóży Pasma Polic, w dolinie potoku Bystrzanka, lewego dopływu Skawy. Potok ten w górnym swym biegu nosi nazwę Sidzina i zbiera wodę kilku mniejszych cieków. Granicą między Sidziną a sąsiednią Zubrzycą Górną na Orawie biegnie główny europejski dział wód, oddzielający zlewiska Bałtyku i Morza Czarnego.

W skład gminy wchodzi dwie miejscowości: Bystra i Sidzina. Zajmują one obszar o powierzchni 8052 ha. Mieszka tu ok. 6590 osób. Gmina graniczy: od południa i południowego wschodu z gminami Jabłonka i Spytkowice (powiat nowotarski), od wschodu z gminą wiejską Jordanów i gminą miejską Jordanów, od północy z gminą wiejską Jordanów i z gminą Maków Podhalański, od zachodu z gminą Zawoja (powiat suski). Głównym szlakiem komunikacyjnym gminy jest droga z Osielca (połączenie z drogą krajową 28) do Zubrzycy Górnej (połączenie z drogą wojewódzką 957). W Bystrej jest przystanek PKP na linii kolejowej Kraków – Zakopane.

Na terenie gminy znajdują się 2 parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. św. Marcina w Bystrej i Parafia pw. św. Mikołaja w Sidzinie.

Historia

Osadnictwo zaczęło obejmować tereny tego ówczesnego polsko-węgierskiego pogranicza dopiero w XVI wieku. Z tego okresu pochodzą pierwsze historyczne wzmianki zarówno o Bystrej, jak i Sidzinie. Znana jest dokładna data lokacji Sidziny, bo jest to zapisane w przywileju wystawionym 23.04.1563 r. przez króla Zygmunta Augusta dla niejakiego Macieja Goryla. Powstanie Bystrej nie jest dokładnie udokumentowane. W tym czasie, aż do 1772 r., ziemie te należały do starostwa lanckorońskiego. Miejscowa ludność zajmowała się głównie uprawą roli oraz pozyskiwaniem i obróbką drewna. Po I rozbiórce Polski obszar ten znalazł się w obrębie Cesarstwa Austriackiego i do zakończenia

I wojny światowej należał do Królestwa Galicji i Lodomerii. W 1839 r. Sidzinę wykupił hr. Filip St. Genois d'Aneancourt. Natomiast na przełomie XVIII i XIX wieku dziedzicem Bystrej został hrabia Bolesław Syriusz Wilkoszewski. W latach 40. i 50. XIX w. głośno było o Sidzinie w całej okolicy, a to za sprawą ks. Wojciecha Blaszyńskiego. Z jego inspiracji powstał tu ruch religijny zwany „sidziniarstwem”, który opierał się na nowatorskich wówczas metodach ewangelizacji poprzez osoby świeckie, w tym również kobiety. Pod koniec XIX wieku Sidzina i Bystra przeszły w ręce żywieckich Habsburgów, którzy po odzyskaniu przez Polskę niepodległości przekazali je Polskiej Akademii Umiejętności. W okresie dwudziestolecia międzywojennego obszar obecnej gminy wchodził w skład odrodzonego województwa krakowskiego, będąc częścią powiatu z siedzibą w Myślenicach. Podczas okupacji hitlerowskiej (1939–1945) tereny te zostały włączone do Generalnego Gubernatorstwa, a Sidzina była w tym czasie wsią graniczną (ze Słowacją). Powstały tu wtedy dwie placówki niemieckiej straży granicznej. Czasy II wojny światowej to tragiczna i zarazem bohaterska karta w historii gminy. Mieszkańcy aktywnie uczestniczyli w działaniach ruchu oporu, a w wysoko położonych osiedlach, zwłaszcza na terenie Pasma Polic, stacjonowały oddziały partyzanckie wspierane przez miejscową ludność. 13 i 14.10.1944 r. hitlerowcy zorganizowali nieudaną oblężenie na partyzantów, dokonując w odwecie pacyfikacji kilku osiedli, m.in. os. Malinowe. Po II wojnie światowej Bystra i Sidzina ponownie weszły w skład powiatu myślenickiego. W okresie 1956–1975 i ponownie od 1999 r. omawiany teren wchodzi w skład powiatu suskiego. W 1992 r. utworzona została samorządowa gmina wiejska Bystra-Sidzina.

Walory

W przeszłości były tu kresy Rzeczypospolitej, a i dziś do granicy niedaleko. Położenie gminy umożliwia realizację ciekawych wycieczek zarówno na Słowację, jak i na sąsied-

nią Orawę lub do Zawoi oraz, nieco dalej, do Podhale. Dominujące nad gminą od strony północno-zachodniej malownicze Pasma Polic, które pokryte jest siecią znakowanych szlaków turystycznych, zachęca do górskich wędrówek. W paśmie tym, na Hali Krupowej, stoi znane i lubiane przez turystów górskie schronisko PTTK. Warty podkreślenia jest bogactwo przyrodnicze gminy, około 55% jej powierzchni zajmują lasy, a na Policy utworzony został rezerwat przyrody.

Kultura, folklor

Zdaniem etnografów gmina dzieli się na część mocniej związaną kulturowo z Generalnymi Babiogórkami – to Sidzina Górna i bardziej ciężająca ku Kliszczakom – powstała część gminy. Troška mieszkańców o własne dziedzictwo zaowocowała utworzeniem Skansenu w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej i powołaniem do życia w 2001 roku prężnie działającego Stowarzyszenia „Tradycja i Natura”. Folklor i dawne zwyczaje pielęgnowane są przez dziecięcy zespół regionalny „Holniczka gospodyń w Bystrej i w Sidzinie” oraz dwa oddziały Związku Podhalan, z których starszy powstał w Sidzinie w roku 1997, a młodszy w Bystrej w 2012. W gminie działają również dwie orkiestry dęte OSP.

Zabytki

Kościół w Sidzinie

Pierwszy, drewniany kościół postawiony został w Sidzinie w latach 80. XVI w. Obecny, murowany, powstał w latach 1815–1825. Sidzińska świątynia pod wezwaniem św. Mikołaja została wzniesiona w tzw. stylu józefińskim. Jest to budowla jednonawowa z pokłiście zamkniętym prezbiterium i szerszą trójprzęsłową nawą. Do prezbiterium dobudowano zakrystię i skarbczyk, zaś do nawy kruchtę i wieżę frontową. Pierwotne pokrycie kościoła stanowił gont, jednak po pożarze w 1911 roku przykryto go miedzianą blachą. Najciekawszym zabytkiem sidzińskiego kościoła jest umieszczony w lewym boczny

altarzu łaskami słynący obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem. Malowany w typie ikony, na desce z drzewa cedrowego (farba olejna, tempera), obraz powstał w XV wieku i pochodzi, według opinii amerykańskich ekspertów, z warsztatu w klasztorze w Dubrowniku. Początek kultu wizerunku sidzińskiej Matki Bożej sięga XVI stulecia. W XVII w. pielgrzymowali tu katolicy wierni z Górnej Orawy, którym ówczesni jej właściciele narzucali protestantyzm.

Skansen w Sidzinie

– Muzeum Kultury Ludowej

Skansen w Sidzinie Binkówka otwarty został w 1963 r., oddano wtedy do zwiedzania zabytkową chałupę Banasików z 1807 r., przeniesioną tu z Sidzinki Małej. Wewnątrz budynku składającego się tradycyjnie z izby czarnej (zwanej też *piekarnią*) i izby białej (*świątynicy*), komory oraz tzw. *wyski*, pomieszczenia usytuowanego na strychu, pełniącego funkcję spichlerza, można dzisiaj obejrzeć wyposażenie i sprzęt gospodarski – m.in. garnki, miski, odcedzarki, żarna, narzędzia do obróbki lnu i wełny, meble, drobne przedmioty codziennego użytku, a także zbiór obrazów malowanych na szkle. W późniejszym okresie skansen powiększał się i obecnie na jego terenie znajdują się także: chałupa Anny Koziół ze Spytkowic z 1901 r., chałupa wójta Maja z Sidziny z 2. poł. XVIII w., kuźnia, dzwonnica łobotańska z Sidziny Wielkiej Polany, a także tzw. *górką*, czyli spichlerz z 1897 r. oraz 150-letni młyn. W budynku spichlerza można zapoznać się z ekspozycją, na której zgromadzono pamiątki dokumentujące okres II wojny światowej i walk z okupantem prowadzonych przez bardzo aktywne w tym regionie oddziały partyzanckie. Z początkiem lat 80. XX w. skansen został Oddziałem Muzeum Drawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzyca Górnej, a od roku 2009 jako Skansen w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej jest placówką prowadzoną przez gminę.

Inne

Na terenie gminy jest obecnie około sześćdziesiąt kapliczek i figur przydrożnych. Do najcenniejszych w Bystrej należy kapliczka z XVIII wieku z drewnianą, późnobarokową rzeźbą św. Jana Nepomucena, a w Sidzinie kapliczka z figurą Chrystusa Upadającego pod Krzyżem z 1779 roku. Ze względów architektonicznych szczególną uwagę zwracają stojące w Sidzinie: tzw. Okrągła (Gruba) kapliczka na Kotówce, z 1790 roku, i trójkątno-dygnacyjna kapliczka z 1. poł. XIX w. przy skrzyżowaniu dróg z Bystrej i Toporzyska. Na terenie gminy można spotkać jeszcze stare, drewniane chałupy będące przykładami tradycyjnego budownictwa mieszkalnego z początków XX w. W Bystrej zachował się przydworki park krajobrazowy z dawnym układem kompozycyjnym.

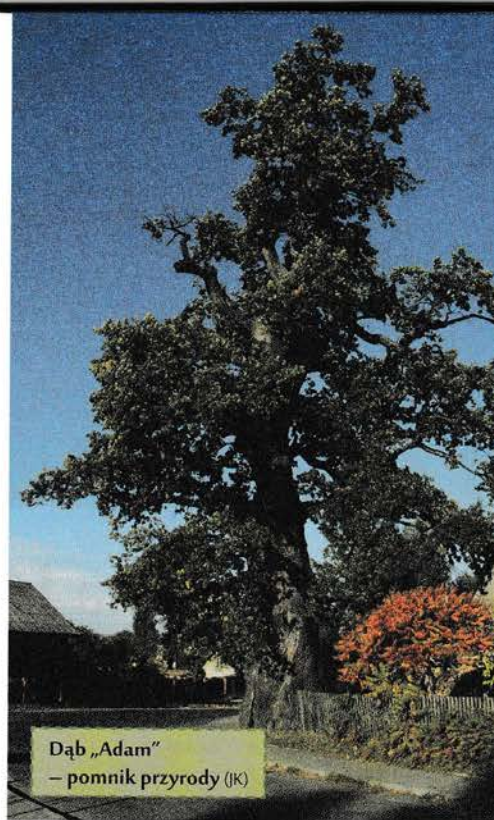
Ciekawostki

W dobie „potopu” szwedzkiego, w roku 1655, na terenie Sidziny miała miejsce potyczka miejscowych chłopów z najeźdźcami, w której miało zginąć trzech sidzinian i dwunastu Szwedów. Jak głoszą miejscowe podania wyrazem uznania dla walecznych górali był list z podziękowaniami, który przesłał do wsi sam król Jan Kazimierz. Do listu dołączone były cztery sadzonki dębów. Drzewa, które z nich wyrosły można zobaczyć tu jeszcze dziś. Najpotężniejszy z dębów – „Adam” stoi przy skrzyżowaniu dróg w centrum miejscowości i ma ok. 730 cm obwodu. Wszystkie cztery dęby są pomnikami przyrody. O tym jak bardzo cenione są przez mieszkańców świadczy fakt, że dąb jest symbolem gminy widniejącym w jej herbie.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez teren gminy prowadzi 7 pieszych znakowanych szlaków turystycznych:

- szlak czerwony – Główny Szlak Beskidzki, na tym odcinku prowadzi on z Babiej Góry przez Przełęcz Krowiarki (Lipnicką) na Policę (1369 m n.p.m.), Hałę Krupową, Okrąglicę (1247 m n.p.m.), Naroże (1076 m n.p.m.) do Bystrej,
- szlak zielony (1) – z Osielca przez Gawron (738 m n.p.m.) na Cupel (887 m n.p.m.),
- szlak zielony (2) – z Sidziny Chorążowa przez Przełęcz Kucałową, Złotą Grape (1247 m n.p.m.) do Zawoi Centrum,
- szlak czarny – z Sidziny Wielkiej Polany przez Przełęcz Kucałową do schroniska PTTK na Hali Krupowej,
- szlak niebieski (1) – z Sidziny przez Przełęcz Malinowe, Burdelową Górę (761 m n.p.m.) do Kojszówki,
- szlak niebieski (2) – z Sidziny przez Górę Ludwika (653 m n.p.m.) do Wysokiej,
- szlak niebieski (3): południową granicą gminy biegnie odcinek szlaku z Policy (1369 m n.p.m.), przez Czyrnic (1328 m n.p.m.) i Kieczurę (922 m n.p.m.) na Żeleź-

nicę (912 m n.p.m.) do schroniska PTTK na Starych Wierchach.

Inne

Na terenie gminy wyznaczone są 2 trasy rowerowe (czerwona i zielona). Znajdują się tu też 4 przystanki na „Szlaku atrakcji i produktów lokalnych Podbabiogórza” nazwanym „Podbabiogórskim Ekomuzeum”. Przez gminę przebiegają ponadto: **Babiogórski Szlak Konny** i **Szlak Architektury Drewnianej**, na trasie którego jest Skansen w Sidzinie – Muzeum Kultury Ludowej. W zimie na chcących wędrować na raketach śnieżnych czekają 3 odcinki tras.

Miejsca noclegowe proponuje tu kilka gospodarstw agroturystycznych oraz Dom Wczasów Dziecięcych w Sidzinie, Dom Oazowy w Bystrej i schronisko górskie PTTK na Hali Krupowej. Na terenie gminy znajdują się m.in. boiska sportowe oraz dwa place festynowe ze scenami.

W najbliższej okolicy

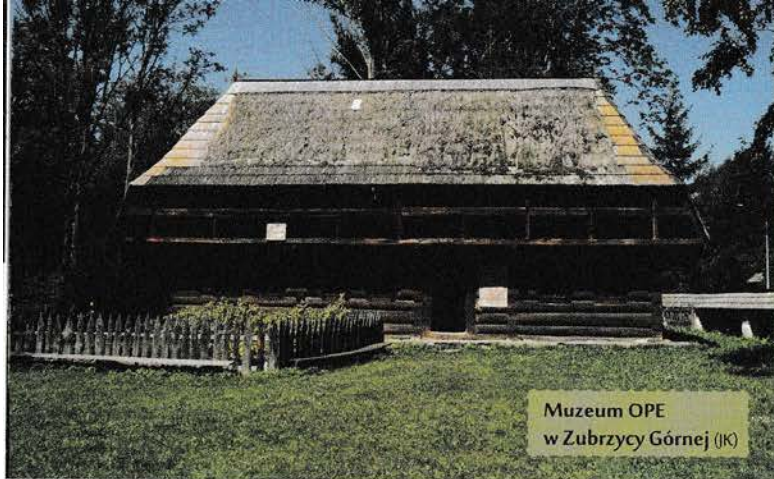
- Wysoka – dwór z XVI/XVII w. (ok. 11 km)
- Zubrzyca Górna – Muzeum Orawski Park Etnograficzny (ok. 15 km)
- Łętownia – drewniany kościół z XVIII w. (ok. 16 km)
- Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”), karczma „Rzym” (ok. 24 km)
- Zawoja - Babiogórski Park Narodowy (siedziba), wyciągi narciarskie (ok. 26 km)
- Słowacja – granica w Chyżnem (ok. 32 km)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 45 km)

Urząd Gminy Bystra-Sidzina

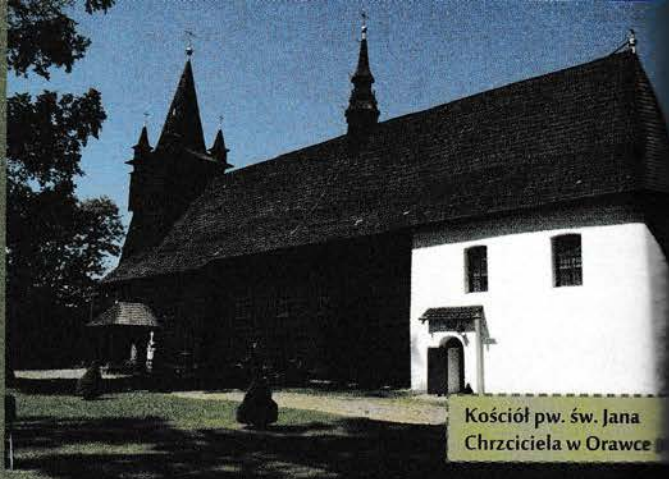
tel. 18 2681220
gmina@bystra-sidzina.pl
www.bystra-sidzina.pl

Muzeum OPE
w Zubrzycy Górnej (IK)

Kościół pw. św. Jana
Chrzciela w Orawie

Gmina JABŁONKA

Położenie

Gmina Jabłonka wchodzi w skład powiatu nowotarskiego. Obejmuje centralną część Górnej Orawy. Leży u południowo-wschodnich podnóży Babiej Góry (1725 m n.p.m.) i południowych Pasma Polic, na południe od Pasma Podhalańskiego, wśród łagodnych, biegnących południkowo, wzniesień Działów Orawskich. Południowe tereny gminy są częścią Kotliny Orawskiej. Przepływająca przez Jabłonkę Czarna Orawa, wraz ze swoimi dopływami, należy do zlewiska Morza Czarnego.

W skład gminy, która ma powierzchnię 21273 ha, wchodzi 7 miejscowości: Chyżne, Jabłonka, Lipnica Mała, Orawka, Podwilk, Zubrzyca Dolna, Zubrzyca Górna. Miejscowości te zamieszkuje łącznie ok. 18120 osób. Jabłonka pełni rolę centrum administracyjnego Polskiej Orawy. Graniczy od północy z gminami Zawoja i Bystra–Sidzina (powiat suski), od wschodu z gminami Spytkowice, Raba Wyżna, Czarna Dunajec (powiat nowotarski), od południa i południowego zachodu ze Słowacją. Główną arterią komunikacyjną jest droga krajowa nr 7 (E77).

W każdej z miejscowości należących do gminy znajduje się parafia rzymskokatolicka (7).

Historia

W roku 1368 Kazimierz Wielki ustanowił w Jabłonce komorę celną, co jest pierwszym, namacalnym śladem polskiej zwierzchności nad północną częścią Górnej Orawy. Pomimo tego, aż do 2. poł. XVI w. ziemie te nie były praktycznie zasiedlone. Napływ osadników na teren obecnej gminy nastąpił dwieście lat później, gdy był on już częścią komitatu orawskiego (Comitat Árva) wchodzącego w skład Królestwa Węgier. Zasadniczy wpływ na rozwój tych terenów miało przygraniczne położenie, przy ważnym trakcie handlowym. Miejscowości tworzące dzisiejszą gminę powstały w XVI–XVII w., w trakcie akcji kolonizacyjnej Górnej Orawy. Jabłonka została założona przez sołtysa Sebastiana Jabłonowskiego w roku 1558. Następnie, w kolejności, powstają osa-

dy: Podwilk i Orawka (1585), Zubrzyca Górna (1604), Lipnica Mała (1608), Chyżne (1614) i Zubrzyca Dolna (1619). Wszystkie te miejscowości zasiedlone zostały w zdecydowanej większości przez ludność polską, napływającą tu z terenów południowej Małopolski, głównie z Żywiecczyzny. W tym okresie na Orawie szerzył się protestantyzm, wyznania protestanckiego byli wóldarze tych ziem, Thurzonowie, jednak mieszkańcy „polskich” wsi podjęli skuteczną walkę w obronie wiary katolickiej, co spotkało się z uznaniem ze strony cesarskiego dworu Habsburgów, a najbardziej zasłużone rody sołtysów: Moniakowie z Zubrzycy oraz Wilczkowie z Podwilka i Bukowiny otrzymały w nagrodę w 1673 r. szlachectwo węgierskie. W XIX w. szczególnie mocno dały znać o sobie procesy wynaradawiania się polskiej ludności zamieszkującej Górną Orawę. Podlegli przez długie lata obcej administracji państwowej, kościelnej i szkolnej mieszkańcy tych ziem zaczęli tracić poczucie własnej tożsamości. Kroki podjęte przez działaczy narodowych na przełomie XIX i XX w. zatrzymały ten niebezpieczny proces i pozwoliły po I wojnie światowej głośno upominać się na arenie międzynarodowej o polskość tych ziem. Decyzją Rady Ambasadorów z 20 lipca 1920 r. Jabłonka, wraz z 12 innymi orawskimi wioskami, włączona została do Polski i krótko potem weszła w skład utworzonego w 1920 r. powiatu spisko-orawskiego w granicach województwa krakowskiego. W okresie II wojny światowej teren obecnej gminy Jabłonka znalazł się w granicach uzależnionej od III Rzeszy Republiki Słowackiej. W 1945 r. ziemie te powróciły do Polski.

Walory

Bogactwo przyrodnicze – obrzeża Babogórskiego Parku Narodowego, rezerwat przyrody „Bembeńskie” w Podwilku, ostoja przyrodnicza „Bór Bagienny w Chyżnem”; interesujące i żywe dziedzictwo kulturowe Górali Orawskich - zabytki, w tym zubrzycki park etnograficzny pozwalający przenieść się w czasie i posmakować życia dawnej orawskiej wsi, barwny folklor oraz atrakcyjne położenie na polsko-słowackim pograniczu to

atuty gminy, które zachęcają do przyjazdu tutaj o każdej porze roku.

Kultura, folklor

Dziedzictwo kulturowe Górali Orawskich jest w gminie pielęgnowane na wiele sposobów. Jednym z ważniejszych jest działalność zespołów folklorystycznych, takich jak: Miejski Zespół Pieśni i Tańca „Małe Podhale” z Jabłonki, zespoły regionalne: „Skalniak” z Zubrzycy Górnej i „Romań” z Chyżnej oraz kapela: „Iskierecki” i „Hajduki” z Zubrzycy Dolnej, a także kapela Orawskiego Centrum Kultury. W Jabłonce, Zubrzycy Górnej, Lipnicy Małej i Podwilku działają orkiestry dęte nawigujące do długoletnich miejscowych tradycji tego rodzaju muzykowania.

Do najważniejszych wydarzeń kulturalnych organizowanych na terenie gminy należą: „Orawskie Lato”, „Orawa Dzieciom Afryki” i Festiwal Piosenki Religijnej na Orawie „Stabat Mater”. W 2012 r. zorganizowany został w Jabłonce „I Światowy Zjazd Orawian”. Dużym wsparciem dla wszystkich tych działań jest powstanie Centrum Kultury Górnej Orawy w Jabłonce. Jego uroczyste otwarcie odbyło się 31 maja 2011 r.

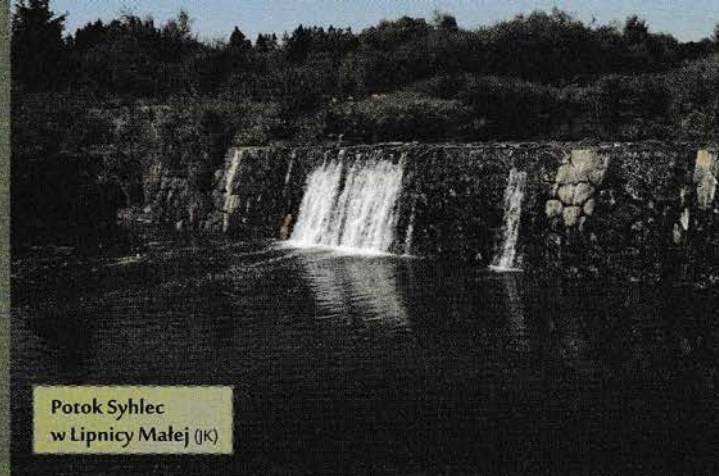
Zabytki

Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej

Muzeum powstało za sprawą ostatnich spadkobierców sołtysiej rodziny Moniaków, którzy w 1937 r. przekazali zabytkowy dwór z 1784 r. wraz z pomieszczeniami gospodarskimi i otaczającym je parkiem na rzecz Skarbu Państwa. Skansen otwarty został w 1955 roku i od tego czasu jest systematycznie rozbudowywany, a jego inwentarz powiększany o kolejne obiekty. Na obszarze ok. 10 ha stworzona została zabytkowych obiektów, zwiezionych z bliższej i dalszej okolicy, niezwykła, historyczna orawska wieś, z dworem, kościołem z plebanią i dzwonnica, dwoma karczmami, szkołą, chałupami chłopskimi, zabudowaniami gospodarskimi i wiejskimi zakładami przemysłowymi: olejarnią, kuźnią, tartakiem i foluszem.

Centrum Kultury Górnej
Orawy w Jabłonce (JK)

Potok Syhleć
w Lipnicy Małej (JK)

Są baczki i stara pasieka z ulami kładowymi. W większości budynków mieszkalnych urządzone są wystawy tematyczne. Łącznie jest 25 ekspozycji obrazujących życie mieszkańców Orawy na przestrzeni od XVIII do XX wieku. W Muzeum OPE prowadzone są zajęcia edukacyjne oraz lekcje muzealne i regionalizmu.

Kościół w Orawce

Drewniany kościół pw. św. Jana Chrzciciela w Orawce jest jednym z najcenniejszych zabytków drewnianej architektury sakralnej w południowej Polsce. Jego trwającą kilka lat budowę rozpoczęto w 1651 r. Jest to jednonawowa budowla o konstrukcji zrębowej nakryta kalenicowym dachem gontowym zwieńczonym wieżą z izbicą kończącą się neogotyckim hełmem z czterema narożnymi wieżyczkami. W 1728 r. dobudowano na osi prezbiterium murowaną kaplicę Matki Bożej Bolesnej. Zachowało się pierwotne, barokowe wyposażenie kościoła. Szczególnie wartościowa jest zdobiąca świątynię polichromia, której głównym motywem są sceny z życia św. Jana Chrzciciela, patrona kościoła, zawarte w 12 przedstawieniach i cykl hagiograficzny w postaci wizerunków świętych i błogosławionych, czczonych na pograniczu polsko-węgierskim (ponad 50 przedstawień). Na balustradzie chóru umieszczone zostały, ujmujące swą prostotą i lokalnym kolorytem, malarskie opisanie dekalogu. Wszystkie te zdobienia są dziełem anonimowych twórców ludowych.

Inne

Z innych, znajdujących się na terenie gminy, obiektów sakralnych o wartości historycznej wymienić trzeba: kościół pw. św. Marcina w Podwilku (1767 r.), kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Jabłonce, zbudowany w stylu józefińskim w latach 1802–1807 i kościół pw. św. Michała Archanioła w Zubrzycy Dolnej (1839–1841). Obok nowego kościoła pw. św. Anny w Chyżnem (1900–1903) stoi budynek plebanii z 1800 r., w którym ma swoją siedzibę muzeum regionalne z ekspozycją sztuki sakralnej i zbiorami etnograficznymi.

Do najciekawszych zabytków **małej architektury sakralnej** zaliczyć możemy kapliczkę zwieńczoną kamiennymi figurami. Najstarszą na tym terenie jest figura św. Anny z 1724 r. z Orawki. W Jabłonce najcenniejsze są: figura Matki Bożej z Dzieciątkiem – Królowej Nieba i Ziemi (1753 r.) i figura Przemienienia Pańskiego z 1762 r. W osiedlu Danielki (Podwilk) stoi

figura Matki Bożej Siedmiobolesnej (1749 r.), zwana Matką Bożą Bolesną Patronką Orawy. Do tej grupy zabytkowych obiektów zaliczane są też drewniane dzwonniczki loretańskie, które do dziś zachowały się w Jabłonce, Orawce, Zubrzycy Dolnej i Danielkach.

Zabytkiem godnym zobaczenia jest również budynek farbiarni płócien (XVIII w.) stojący w Orawce.

Ciekawostki

Znaczną część Kotliny Orawskiej rozciągającej się w południowej części gminy Jabłonka zajmują unikatowe w skali europejskiej torfowiska i bory bagienne. Znajduje się tu wiele siedlisk rzadkich gatunków roślin i zwierząt, w tym ważna ostoja cietrzewia. Orawskie torfowiska, nazywane przez górali pustaciami lub puściznami, są najniższym położonym miejscem występowania kosodrzewiny bagiennej. Szczególną rolę w powstawaniu torfowisk odgrywają mchy torfowce, ale obok nich rośnie tu m.in. żurawina drobnowocowa, która po pierwszych przymrozkach zbierana jest przez miejscową ludność i wykorzystywana jako domowy lek na obniżenie ciśnienia tętniczego.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez teren gminy prowadzi **pięć szlaków turystycznych**:

- szlak zielony: z Jabłonki przez Wiertelowski Dział, Koci Zamek (711 m n.p.m.), Kiczory, Polanę Stańcową na Babią Górę (1725 m n.p.m.) i dalej przez Mędralową (1168 m n.p.m.), do Huciska,
- szlak czerwony: północno-zachodnią granicą gminy przebiega Główny Szlak Beskidzki, który na tym odcinku prowadzi z Babiej Góry przez przełęcz Krowiarki (Lipnicką) na Policę (1369 m n.p.m.),
- szlak żółty: z Zubrzycy Dolnej przez Orawkę, Podwilk Danielki na Przełęcz Pod Żeleźnicą,
- szlak niebieski: północną granicą gminy z Policy przez Przełęcz Zubrzycką, Kieczurę (922 m n.p.m.), Beskidy (800 m n.p.m.) i dalej Żeleźnicę (912 m n.p.m.) do schroniska PTTK na Starych Wierchach,
- szlak zielony: z Przełęczą Nad Wąwozem przez Zubrzycę G. na przełęcz Krowiarki (Lipnicką).

Inne

Z Przełęczą Lipnickiej do Orawskiego Parku Etnograficznego w Zubrzycy Górnej prowadzi **ścieżka edukacyjna BgPN „U źródeł Morza Czarnego”**.

Na terenie gminy wyznaczonych jest kilkanaście tras rowerowych o różnych stopniach trudności, od łatwych (zielone) przez średnio trudne (niebieskie) do trudnych, górskich (czerwone). Tędy przebiega również międzynarodowy **rowerowy Szlak Bursztynowy** Budapeszt – Kraków.

Dla miłośników narciarstwa biegowego oznaczona została trasa narciarska na pętli: Zubrzyca Górna - Lipnica Mała - Zubrzyca Górna.

Na **Transbeskidzkim Szlaku Konnym** i **Babiogórskim Szlaku Konnym** ważnym punktem jest Ośrodek Górskiej Turystyki Jeździeckiej „Alan-O” w Zubrzycy Górnej.

Ponadto przez gminę przebiegają: **Szlak Architektury Drewnianej** oraz **Szlak Solny** wiodący dawnym traktem kupieckim przez: Podwilk, Orawkę, Jabłonkę i Chyżne.

Gmina ma do zaproponowania bardzo różnicowaną ofertę miejsc noclegowych. Poczynając od miejsc w hotelu, motelu i domach wczasowych po miejsca w pensjonatach i gospodarstwach agroturystycznych, a także, dla entuzjastów tej formy zakwaterowania, na camping i polach namiotowych.

Na terenie gminy znajdują się m.in.: wyciąg narciarski w Orawce, cztery kompleksy sportowe „Orlik” (Jabłonka, Lipnica Mała, Zubrzyca Górna, Podwilk), boiska i hala sportowa w Jabłonce.

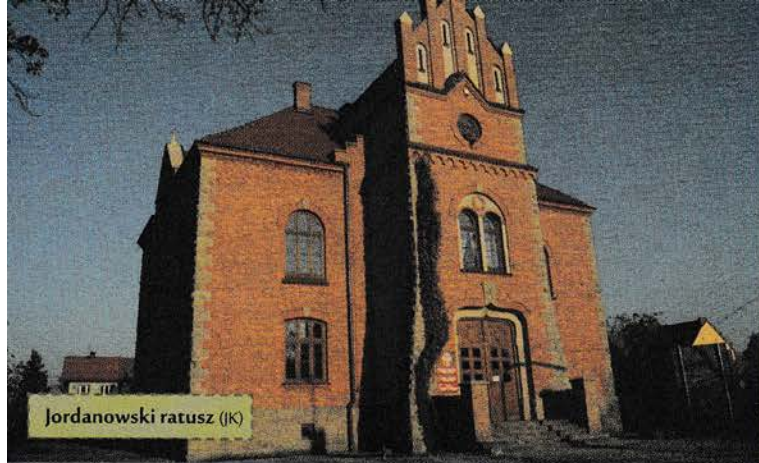
W najbliższej okolicy:

- Ludźmierz – Sanktuarium Maryjne (ok. 24 km)
- Zawoja – Babiogórski Park Narodowy (siedziba), wyciągi narciarskie (ok. 26 km)
- Zakopane – (ok. 40 km)

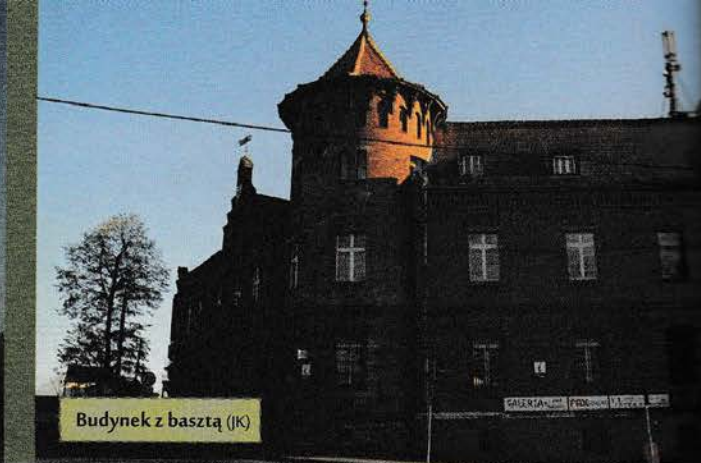
Gmina ma, w miejscowości Chyżne, bezpośrednią granicę ze Słowacją. Łatwo więc wyruszyć stąd do sąsiadów: Namestova (Jezioro Orawskie ok. 20 km), Orawskiego Podzamku (Zamek Orawski ok. 44 km) lub Oravic (kąpielisko termalne, ok. 28 km).

Urząd Gminy Jabłonka

tel. 18 261 11 00
sekretariat@jablonka.pl
www.jablonka.pl

Jordanowski ratusz (JK)

Budynek z basztą (JK)

Miasto JORDANÓW

Położenie

Miasto Jordanów leży na styku: Beskidu Wyspowego, Beskidu Makowskiego i Beskidu Żywieckiego. Centrum miasta, które stanowi obszerny rynek, znajduje się na wysokości 498 m n.p.m. Południowymi obrzeżami Jordanowa płynie Skawa, jej prawobrzeżnymi dopływami są potoki Malejówka i Strącze.

Jordanów zajmuje obszar o powierzchni 2103 ha. Zamieszkuje w nim ok. 5240 osób. Gmina miejska Jordanów graniczy: od wschodu i północy z gminą wiejską Jordanów, od zachodu z gminą Bystra-Sidzina, od południa z gminą wiejską Jordanów (powiat suski) i gminą Raba Wyżna (powiat nowotarski). Przez miasto przebiega droga krajowa 28 i linia kolejowa Kraków – Zakopane ze stacją w Jordanowie. Miasto obejmuje rzymskokatolicka Parafia pw. Przenajświętszej Trójcy.

Historia

Miasto zostało założone w 1564 roku, na części gruntów istniejącej już od pocz. XV w. wsi Malejowa, przez jej właściciela, starostę krakowskiego, Wawrzyńca Spytka Jordana z Zakliczyna, na mocy przywileju lokacyjnego wystawionego przez króla Zygmunta Augusta. Od czasu powstania Jordanów rozwijał się jako ośrodek handlowo-rzemieślniczy. Sprzyjało temu położenie miasta u granic Rzeczypospolitej, na ważnym szlaku handlowym z Krakowa i Wieliczki na Węgry. W 1576 roku król Stefan Batory wydaje przywilej zezwalający miastu na organizowanie dwóch jarmarków rocznie. Od tego czasu jordanowskie targi należały przez długie lata do największych w Małopolsce. Handlowano tu głównie końmi, bydłem oraz płótnem i wyrobami garncarskimi. Założonych zostało kilka składów soli i węgrzyna (win węgierskich). W mieście funkcjonowały cechy skupiające miejscowych rzemieślników z różnych branż. Po I rozbiórce Polski Jordanów znalazł się w obrębie Cesarstwa Austriackiego. Miasto podupadło gospodarczo, a podstawowym zajęciem jego mieszkańców stało się rolnictwo. Pewne ożywienie wiązało się z urucho-

mieniem w 1884 roku Galicyjskiej Kolei Transwersalnej, ze stacją w Jordanowie. W mieście otwarto siedziby urzędu podatkowego i sądu powiatowego. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w okresie dwudziestolecia międzywojennego, miasto wchodziło w skład województwa krakowskiego, będąc częścią powiatu myślenickiego i makowskiego (1924–1932). W roku 1929 przyłączono do Jordanowa gminę Malejowa i przysiółki Chrobacze, Przykiec oraz Mąkacz. W pierwszych dniach września 1939 r., miasto zostało zniszczone przez Niemców. Toczyły się tu wówczas ciężkie walki, w których brała udział 10 Brygada Pancerno-Motorowa pod dowództwem mjr. Stanisława Maczka, wspierana przez miejscową ludność. W uznaniu bohaterskiej postawy w czasie II wojny światowej Jordanów został w 1984 r. odznaczony Orderem Krzyża Grunwaldu. Podczas okupacji miasto było włączone do Generalnego Gubernatorstwa. Od 1945 roku Jordanów wchodzi w skład województwa krakowskiego (małopolskiego) i, kolejno: powiatów myślenickiego i suskiego.

Walory

„Jordanów – Zielone Miasto”, pod takim hasłem zaczęto promować te okolice już na przełomie XIX/XX w. Ruch turystyczny rozwinął się tu zwłaszcza w okresie międzywojennym. Powstała wtedy nawet Komisja Letniskowo-Turystyczna, która promowała walory uzdrowiskowe miasta. Tak, jak wtedy, miasto i dzisiaj jest dobrym miejscem do urlopowego lub weekendowego wypoczynku. Jego atutem jest niewątpliwie dobra lokalizacja przy skrzyżowaniu głównych arterii komunikacyjnych w tej części Małopolski. Umożliwia to nie tylko łatwe dotarcie do miasta, ale daje też gościom możliwość organizowania stąd wycieczek m.in. do Krakowa, Wieliczki, w Pieniny, na Podhale, pobliską Słowację lub do Wadowic i Kalwarii Zebrzydowskiej. Z samego Jordanowa można też wybrać się na piesze wędrówki w okoliczne góry, w tym m.in. na Babią Górę, Policę lub Turbacz.

Kultura, folklor

Jordanów, jako ośrodek miejski, stosunkowo wcześniej zaczął tracić związki z tradycją kulturą ludową, w jej regionalnym, góralskim wydaniu, a określenie przynależności etnograficznej miasta utrudniają ścierające się wpływy babiogórskie, podhalańskie i kiczackie. Zdaniem regionalistów te ostatnie były jednak w przeszłości dominujące. Wznosi to jednak, że nie dba się tu o dziedzictwo kulturowe. Folklor i tradycje poginane są m.in. przez koło kultury ludowej przy MOK i kapelę rodzinną Hanusiaków. Prężnie działają: Jordanowskie Stowarzyszenie Twórców „Pasja” i Towarzystwo Miłośników Ziemi Jordanowskiej. Założony w 2000 roku, przy ZS im. H. Kołłątaja, Chór Bel Cant zdobywał już najcenniejsze nagrody w ogólnopolskich konkursach. Największą sukcesem jest kliczna impreza organizowana w mieście „Dni Ziemi Jordanowskiej”. Miejscowy MOK prowadzi galerię „Pod Basztą”. Jordanów ma również swoją orkiestrę dętą OSP.

Zabytki

Sanktuarium Matki Bożej Trudnego Zawierzenia – Pani Jordanowskiej

Pierwszy jordanowski kościół wystawiony został w latach 1576–1578, obecny, pw. Trójcy Przenajświętszej, powstał w latach 1908–1913 i został zaprojektowany przez znanego architekta Jana Sas-Zubrzyckiego. Budowlę wzniesiono z cegły, w charakterystycznym dla tego architekta stylu – neogotyku „nadwiślańskim”. W roku 1967 miało miejsce groźny pożar, w wyniku którego spłonął dach kościoła. Dzięki sprawnej akcji gaśniczej udało się uratować od ognia wnętrza i znajdujące się w nim wyposażenie, którego część pochodzi jeszcze ze starej świątyni, m.in. obrazy z 1580 r. – Trójca Święta i Nawiedzenie św. Elżbiety oraz najcenniejszy w świątyni, powstały na pocz. XVII w. cieszący się kultem i słynący łaskami, obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem zwanej Matką Bożą Trudnego Zawierzenia – Panią Jordanowską.

nowską. W 1999 roku kościół podniesiono do rangi sanktuarium maryjnego.

Dwór na Chrobaczem

Dwór znajduje się na Chrobaczem, dawnej wsi, a obecnie dzielnicy Jordanowa. Został postawiony w połowie XVIII w. Jest to budowla parterowa, o konstrukcji zrębowej, w części podpiwniczona i otynkowana, z poddaszem. Frontowy ganek i schody dobudowano w 1870 roku. Dwór nakryty jest czterospadowym, łamanym, pierwotnie gontowym dachem. W skład zespołu dworskiego wchodziły też: budynki dla służby, zabudowania gospodarcze, staw, ogród i park. Przez szereg ostatnich lat dwór był użytkowany przez szkołę na Chrobaczem. Obecnie jest własnością osób prywatnych.

Dawny zajazd „Poczekaj”

Trójkondygnacyjny budynek murowany z kamienia i cegły, usytuowany w pobliżu rynku (ul. Kolejowa 10), wzniesiony został ok. poł. XVIII w., przy dawnym trakcie handlowym z Krakowa na Węgry. W dawnym zajęzdzie na szczególną uwagę zasługują zachowane w pierwotnym kształcie wysokie piwnice, o układzie dwuosioowym, dwustronnym, z bramą wjazdową, częściowo z półpiętrzem, które w przeszłości wykorzystywane były na potrzeby gospody z wyszynkiem. Obecnie budynek znajduje się w rękach prywatnych i jest przygotowywana jego modernizacja.

Rynek w Jordanowie

W Jordanowie, mimo pożarów i zniszczeń wojennych, zachował się czytelny do dziś układ dawnego XVI-wiecznego założenia, z centralnie położonym, obszernym rynkiem, którego część od wieków wykorzystywana jest jako plac handlowy. Nie zachowała się natomiast, niestety, dawna zabudowa, wśród której było wiele obiektów będących unikatowymi przykładami małomiasteczkowej architektury drewnianej. Pierwsze murowane bu-

dynki, w obrębie rynku, powstały w ostatnich dwudziestu latach XIX w. Szczególnie interesujące są tu dwie budowle wzniesione według projektu znanego architekta Jana Sas-Zubrzyckiego. Wszystkie murowane z czerwonej cegły, eklektyczne, z neogotyckim i neoromańskim detalem architektonicznym. Jako pierwszy wybudowany został w 1896 roku narożny budynek, z charakterystyczną, przypominającą basztę wieżą, który był siedzibą sądu i urzędu podatkowego. W 1911 roku postawiono na środku rynku nowy, jednopiętrowy ratusz miejski. Pierwotnie otoczony był drewnianymi podcieniami, w których znajdowały się kramy. W ostatnich latach budynek magistratu, w którym również dziś zasiadają władze miasta, został gruntownie odrestaurowany.

Inne

Wśród najcenniejszych zachowanych zabudowań **małej architektury sakralnej** na szczególną uwagę zasługują: kamienna figura św. Jana Nepomucena z XVIII w., znajdująca się przy skrzyżowaniu głównych dróg w centrum Rynku, figura Wniebowzięcia NMP stojąca przed kościołem (1783 r.), figura Matki Bożej z Chrystusem zdjętym z krzyża (ok. 1730 r.) oraz figura „Żalobnica” (1911 r.) z jordanowskiego cmentarza.

Ciekawostki

9 października 2010 roku miała miejsce w Jordanowie podniosła uroczystość religijna. Ks. kardynał Antonio Cañizares Llovera wraz z ks. kardynałem Stanisławem Dziwiszem dokonali koronacji papieskimi koronami łaskami słynącego obrazu Matki Bożej Trudnego Zawierzenia Pani Jordanowskiej. W koronie Matki Bożej umieszczono pierścień Sługi Bożego Jana Pawła II. Była to już druga koronacja tego obrazu. Pierwszej, koronami biskupimi, dokonał w 1994 roku ks. kardynał Franciszek Macharski. Pierwsza wzmianka o obrazie Matki Bożej z Dzieciątkiem pochodzi z roku 1618. Już wówczas obraz cieszył się kultem wśród mieszkańców. W ciągu wieków obraz był kilkakrotnie przemalowywany. W roku 1967, dzięki pracom restauratorskim, przywrócono pierwotny wygląd obrazu. Czciicielami Matki Bożej Jordanowskiej byli m.in. dwaj wyrosli w tutejszej parafii błogosławieni, męczennicy II wojny światowej: bł. ks. Piotr Dańkowski i bł. ks. Stanisław Pyrtek.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez miasto przebiegają **cztery znakowane piesze szlaki turystyczne**:

- szlak czerwony - Główny Szlak Beskidzki, na tym odcinku prowadzi on z Babiej Góry (1725 m n.p.m.) przez Policę (1369 m n.p.m.), Bystrą do Jordanowa, i dalej na Turbacz (1310 m n.p.m.),
- szlak niebieski – z Brzeźnicy przez Lancoronę, Koskową Górę (866 m n.p.m.) do Jordanowa i dalej przez Luboń Wielki (1022 m n.p.m.) i Turbacz (1310 m n.p.m.) do Łopusznej,

Figura św. Jana Nepomucena (JK)

- szlak żółty: prowadzi z Wieliczki przez Lubień, Zembalową (859 m n.p.m.) do Jordanowa i dalej przez Górę Ludwika (653 m n.p.m.) do Sidzinki Małej pod Beskidu (800 m n.p.m.),
- szlak zielony – z Jordanowa (PKP) do Wysokiej.

Inne

Przez miasto przebiega „Szlak atrakcji i produktów lokalnych Podbabiogórze”, nazwany „Podbabiogórskim Ekomuzeum”, znajdują się tu 3 jego przystanki: „Stara Chałupa” galeria autorska Renaty i Stanisława Starców, pracownia malarstwa na szkle Haliny Opalińskiej i figura św. Jana Nepomucena (XVIII w.). Zachodnim skrajem miasta prowadzi **Babiogórski Szlak Konny**. Sanktuarium Matki Bożej Trudnego Zawierzenia Pani Jordanowskiej jest jednym z 19 znajdujących się na polskim odcinku **Szlaku Maryjnego** – Międzynarodowej Trasy Pielgrzymkowej Częstochowa – Marizell.

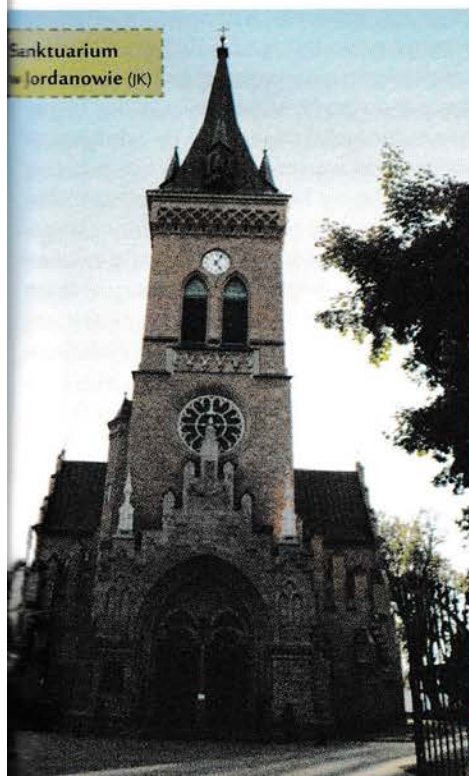
W mieście noclegi oferują kwatery prywatne oraz Kompleks Wypoczynkowy „Strumyk”, gdzie znajdują się również camping i pole namiotowe. W Jordanowie jest boisko sportowe oraz basen i kort tenisowy (na terenie ośrodka „Strumyk”).

W najbliższej okolicy

- Wysoka - dwór z XVI/XVII w. (ok. 5 km)
- Łętownia - drewniany kościół z XVIII w. (ok. 7 km)
- Sidzina – Skansen – Muzeum Kultury Ludowej (ok. 14 km)
- Sucha Beskidzka - zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”), karczma „Rzym” (ok. 22 km)
- Orawka - drewniany kościół z XVII w. (ok. 23 km)
Zawoja - Babia Góra, Babiogórski Park Narodowy (ok. 27 km)

Urząd Miasta Jordanowa

tel. 18 269 17 00
miasto@jordanow.pl
www.jordanow.pl

Sanktuarium w Jordanowie (JK)

Drewniana chałupa w Koszarawie (JK)

Boisko sportowe (JK)

Gmina KOSZARAWA

Położenie

Gmina Koszarawa leży w Beskidzie Żywieckim, zamieszkuje ją około 2500 mieszkańców, zajmuje powierzchnię 3136 ha. Administracyjnie należy do województwa śląskiego i powiatu żywieckiego, którego jest najbardziej na wschód wysuniętą gminą. Graniczy od zachodu i południa z gminą Jeleśnia (powiat żywiecki), a od północnego wschodu i wschodu z gminami Stryśzawa i Zawoja (powiat suski, województwo małopolskie). Tworzy ją obecnie (do roku 2001 w skład gminy wchodził też sąsiedni Przyborów) jedna wieś położona wzdłuż górnego biegu rzeki Koszarawy i jej lewego dopływu – potoku Bystra. Rzeka Koszarawa, będąca prawym dopływem Soły, ma swoje źródła na zachodnim stoku Jałowca, na wysokości ok. 1000 m n.p.m. Natomiast potok Bystra bierze swój początek na północnych stokach Mędralowej, na wysokości ok. 1100 m n.p.m. Koszarawa ma zabudowę typową dla podbabiogórskich wsi. Jej centralna część ma charakter ulicówki i położona jest przy głównej drodze prowadzącej z Jeleśni do Lachowic, na pozostałą część składa się kilkadziesiąt przysiółków porozrzucanych po górskich stokach oraz w dolinach: Koszarawa Cicha i Koszarawa Bystra. Najbliższe stacje PKP znajdują się w Hucisku i Jeleśni (ok. 10 km). Na terenie gminy znajdują się dwie parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. św. Karola Boromeusza i Parafia pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu. Gmina jest najmniejszą ze stowarzyszonych w SGB.

Historia

Koszarawa założona została w XVI w. podczas akcji kolonizacyjnej prowadzonej przez władzą wódczas Żywiecczyzną ród Komorowskich. Swoją nazwę zawdzięcza pierwszym mieszkańcom, którymi byli wołoscy pasterze. W ich języku słowo *coşar* – koszar oznaczało ruchomą zagrodę, w której zamykano na noc owce podczas corocznych wypasów. Inną teorię na temat nazwy Koszarawa, rzeki i od niej wsi, zapisał w swoim dziele „Chronografia albo Dziejopis Żywiecki”

wójt żywiecki – Andrzej Komoniecki (1658–1729). Stwierdził on mianowicie, że „ta rzeka stąd nazwana jest Koszarawą, iż ona początek swój bierze i źródłem wpada skosem od Orawy, jakoby z kosza orawskiego”.

Dla osadnictwa wołoskiego charakterystyczną formą zasiedlania nowych obszarów były tzw. zarebki – pojedyncze, odosobnione osiedla zakładane w miejscu wykarczowanych fragmentów lasów, zwłaszcza na stokach górskich.

Koszarawa należała początkowo do możnego rodu Komorowskich, którzy na początku XVII wieku zaczęli zakładać na Żywiecczyźnie rozległe folwarki. Jeden z nich tworzył tzw. klucz jeleśniański. Obok Koszarawy w jego skład wchodziły: Jeleśnia, Pewel Wielka, Krzyżowa, Sopotnia Wielka, Sopotnia Mała i Korbielów oraz Mutne i Hucisko. Nie dość, że chłopci byli rugowani z najurodzajniejszych ziem, to jeszcze na ich barkach spoczywał ciężar utrzymania folwarku.

W 1624 r. m.in. klucz jeleśniański został przekazany jako zastaw przez Mikołaja Komorowskiego żonie króla Zygmunta III Wazy, królowej Konstancji. Wspomniany Mikołaj Komorowski dał się wcześniej poznać mieszkańcom okolicznych wsi jako wyjątkowy okrutnik i hulaka. W 1678 r. dobra żywieckie, a wraz z nimi Koszarawa, zostały wykupione z rąk królewskich przez Wielopolskich, którzy wcześniej, jako wiano, przejęli dobra suskie i ślemieńskie. W rękach Wielopolskich Koszarawa pozostawała do 1839 r., kiedy to zakupili ją Habsburgowie. Odtąd wieś wchodziła w skład ich rozległych dóbr z ośrodkiem w Żywcu. Nowi właściciele rozwinęli gospodarkę leśną i przerób drewna. Skutkowało to m.in. ograniczeniem prawa do swobodnego wypasania stad owiec i bydła po lasach i polanach oraz zalesianiem tradycyjnych terenów wypasowych. Doprowadziło to do znacznego ograniczenia hodowli. Mało urodzajna ziemia nie była w stanie wyżywić mieszkańców górskich wsi. Ratunkiem dla miejscowej ludności stała się możliwość zatrudnienia przy pozyskiwaniu i obróbce drewna. W wielu domostwach zaczęto wyrabiać różne narzędzia i sprzęty gospodarstwa

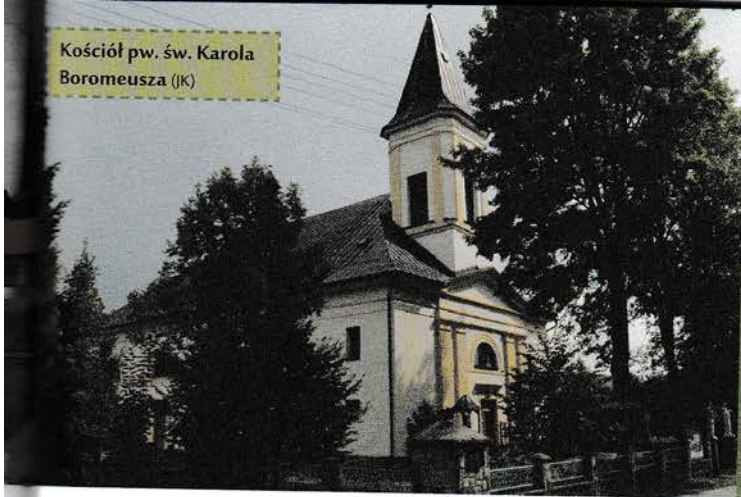
domowego (m.in. łopaty, grabie, warzechy, rogalki, łyżki, solniczki, maselnice), a w końcu także drewniane zabawki. Habsburgowie posiadali te ziemie aż do II wojny światowej. Podczas okupacji Koszarawa, tak jak cały powiat żywiecki, została włączona w skład Rzeszy Niemieckiej, a jej południowo-zachodnie krańce graniczyły z Generalną Gubernią.

Do roku 1843 wieś należała do parafii w Jeleśni. Po wybudowaniu kościoła została samodzielną parafią. W 1989 roku erygowana została parafia w Koszarawie Bystrej. Wcześniej, w roku 1985, metropolita krakowski kard. Franciszek Macharski utworzył tam ośrodek duszpasterski. 10 lat później erygowany został klasztor Zakonu Braci Mniejszych, a w 2006 roku poświęcony został kościół pw. Stygmatów św. Franciszka z Asyżu. Jego budowę rozpoczęto w 1998 roku.

Walory

Gmina położona jest pomiędzy dwoma najwyższymi górami Beskidu Żywieckiego: Babią Górą (1725 m n.p.m.) i Pilskiem (1557 m n.p.m.) i jednocześnie pomiędzy obszarami objętymi ochroną: Babiogórskim Parkiem Narodowym i Żywieckim Parkiem Krajobrazowym, na terenie najlepiej zachowanej pierwotnej przyrody karpackiej. Urzeka bogactwem górskich krajobrazów. Ta konfiguracja terenu oraz warunki klimatyczne sprawiają, że Koszarawa o każdej porze roku jest znany i miłym miejscem na spokojny i zdrowy wypoczynek. Zdrowy wypoczynek, bo powietrze jest tu czyste, a krystaliczna woda z leśnych źródeł ma ponoć właściwości lecznicze. Gmina położona jest na terenie źródłowym dostarczającym dużą część wody pitnej dla województwa śląskiego. Z tego powodu znajduje się w strefie ochrony pośredniej ujęć wody na rzece Koszarawa w Świnnej. Dla czystości i jakości miejscowych wód zasadnicze znaczenie mają podejmowane przez lokalny samorząd inwestycje związane z budową sieci kanalizacji sanitarnej i oczyszczalni ścieków. Dzięki tym pracom ok. 90% koszarawskich gospodarstw jest już objętych systemem kanalizacji sanitarnej.

Kościół pw. św. Karola
Boromeusza (JK)

Stożek wodny
na Koszarawie (JK)

Spokojny wypoczynek możliwy jest dzięki temu, że nie ma tu uciążliwych zakładów przemysłowych ani natężonego ruchu drogowego, a ponad 50% powierzchni gminy zajmują lasy, pośród których jest wiele malowniczych łąk i hal.

Turystyczne walory Koszarawy zostały zauważone już w okresie międzywojennym. Miejscowość uzyskała wówczas status letniska i zimowiska, a rocznie przyjeżdżało tu na wypoczynek około 2000 osób. Ówczesni turyści najczęściej docierali koleją do stacji w Hucisku, skąd furmanką, za niewielką opłatą, dojeżdżali do wsi. Dla gości przygotowywano pokoje w góralskich, drewnianych chałupach i okazalszych willach, a wypoczynek organizował Zarząd Gminy. Jako jedne z największych atrakcji polecano już wtedy piesze wycieczki na Babią Górę i na Pilsko.

Realizacja planów związanych z budową infrastruktury narciarskiej oraz drogi do Zawoi będzie miała niewątpliwie wpływ na rozwój turystyki w gminie i przyczyni się do wzrostu jej atrakcyjności.

Kultura, folklor

Koszarawa leży na wschodnich rubieżach obszaru zamieszkiwanego przez Górali Żywieckich, którzy „wraz z Babiogórcami należą do najstarszych rodów góralskich” (W. Pol). Tradycje i folklor kultywują obecnie m.in. zespół regionalny „Jaferki” i miejscowe Koło Gospodyń Wiejskich. Przykładami działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego są prowadzone przez Gminny Ośrodek Kultury „Letnie warsztaty zabawki ludowej” i nauka gry na tradycyjnym instrumencie jakim jest heligonka, a także projekt „Mowa i godka pod Lachowym Groniem” realizowany w 2012 roku przez Gminną Bibliotekę Publiczną. Największą cykliczną imprezą organizowaną w gminie są „Dni Koszarawy”. W siedzibie Gminnego Ośrodka Kultury urządzona została izba regionalna.

Zabytki

Na terenie gminy nie ma zbyt wielu zabytków. Najcenniejszym obiektem jest **kościół pw. św. Karola Boromeusza** wybudowany w latach 1839–1843. Ta murowana z kamienia świątynia utrzymana jest w stylu późnoklasycystycznym. W wyposażeniu wnętrza wyróżniają się cztery drewniane

ołtarze klasycystyczne – główny i trzy boczne. Interesujące są obiekty małej architektury sakralnej – **przydrożne kapliczki i kamienne figury**. Najstarsze pochodzą z XVII i XVIII wieku. Warte uwagi są też **drewniane, góralskie chaty**, których zachowało się tutaj bodaj najwięcej w tej części Beskidów. Są one zachowane w różnym stanie, często, jak się wydaje, dożywają swoich dni, ale sporo jest też takich odrestaurowanych w ostatnich latach.

Ciekawostki

Koszarawa jest jedną z kilku wsi, które tworzą najstarszy w Polsce ośrodek zabawkarstwa ludowego nazwany przez etnografów ośrodkiem żywiecko-suskim. Tradycje wytwarzania drewnianych zabawek sięgają tu XIX wieku. Wśród wielu wzorów zabawek wykonywanych na przestrzeni minionych dziesięcioleci lat jednymi z ciekawszych są tzw. **klepoki** – malowane, drewniane ptaki z ruchomymi skrzydłami, umieszczane na dwukołowym wózku, które wprawione w ruch „klepocą” skrzydłami. Zaczęto je wytwarzać w latach 30. XX wieku właśnie w Koszarawie, a ich twórcą był zasłużony zabawkarz Władysław Sternal. Tradycje wytwarzania zabawek, w tym również **klepoków**, żywe są w tej miejscowości do dzisiaj. Najbardziej znanym koszarawskim zabawkarzem jest obecnie Józef Walczak.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez teren gminy biegną **trzy znakowane szlaki turystyczne**:

- szlak żółty prowadzi z Koszarawy w kierunku wschodnim na Lachów Groń (1045 m n.p.m.), Jałowiec (1111 m n.p.m.) i Kiczorę (905 m n.p.m.), a w kierunku zachodnim na Łoszek (868 m n.p.m.) i dalej przez Przyborów do Korbielowa, do stóp masywu Pilska (1557 m n.p.m.),
- szlak zielony prowadzi z Huciska przez Koszarawę Cichą na Mędralową (1168 m n.p.m.), Babią Górę (1725 m n.p.m.) i dalej aż do Jabłonki,
- szlak czarny przebiega przy południowej granicy gminy i prowadzi z Przełęczu Jałowickiej przez Magurkę (1114 m n.p.m.), przysiółek Głuchaczki do Korbielowa na Przełęcz Glinne (809 m n.p.m.).

Blisko południowej granicy gminy przebiega Główny Szlak Beskidzki (szlak czerwony).

Oferta noclegowa Koszarawy jest dosyć bogata. Miejsca dla turystów i gości oferują gospodarstwa agroturystyczne i kwatery prywatne. Ponadto Gminny Ośrodek Kultury dysponuje bazą noclegową na 70 miejsc, Niepubliczna Szkoła Podstawowa Fundacji Królowej Świętej Jadwigi w Koszarawie Bystrej posiada 50 miejsc noclegowych, a Dom Rekolekcyjny w Koszarawie Bystrej 52 miejsca. Wędrując szlakami na nocleg można zawitać do Studenckiego Schroniska Turystycznego „Lasek” lub Stacji Turystycznej „Zygmuntówka”.

W ramach realizowanego w ostatnich latach projektu „Budowa infrastruktury okoturystycznej w Koszarawie” powstały m.in. wielofunkcyjne boisko oraz amfiteatr wraz z parkingami.

W najbliższej okolicy

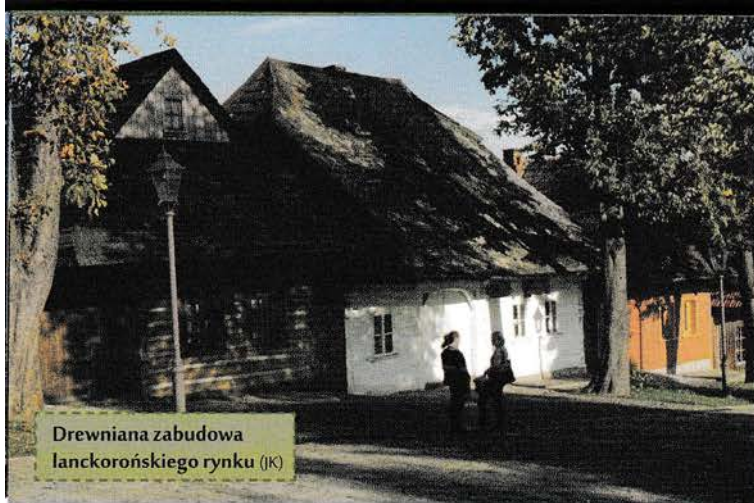
- Lachowice – drewniany kościół z XVIII w. (ok. 11 km)
  - Korbielów – Pilsko, wyciągi narciarskie (ok. 16 km)
  - Stryszawa – Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej (ok. 18 km)
  - Jeleśnia – drewniana karczma z XVIII w. (ok. 18 km)
  - Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”), drewniana karczma „Rzym” z XVIII w. (ok. 20 km)
  - Żywiec – Muzeum Miejskie w Żywcu – Stary Zamek, Muzeum Browaru Żywiec (ok. 23 km)
  - Zawoja – Babia Góra, Babiogórski Park Narodowy, wyciągi narciarskie (ok. 30 km).
- Atutem Koszarawy jest też bliskość Słowacji, łatwo osiągalnej zarówno dla turystów pieszych jak i zmotoryzowanych. Ci pierwsi mogą wędrować po południowych stokach Pilska i Pasma Babiej Góry, ci drudzy dojechać np. nad Jezioro Orawskie do Namestova (ok. 40 km) lub do Orawskiego Podzamku (Zamek Orawski, ok. 60 km).

Urząd Gminy Koszarawa

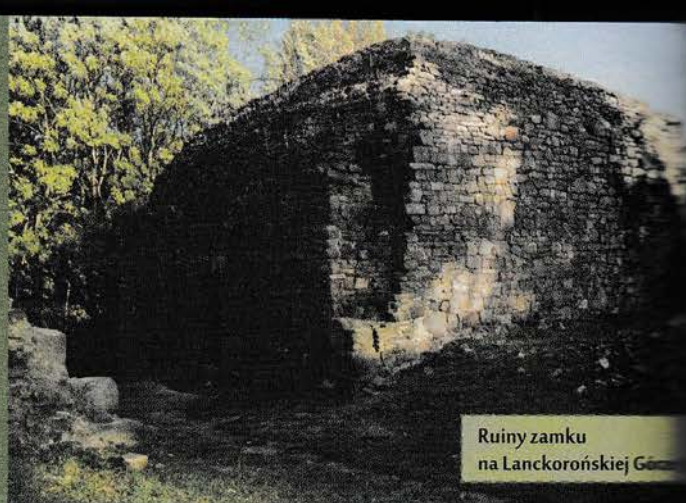
tel. 33 863 94 07

ugkoszarawa@gminakoszarawa.com

www.gminakoszarawa.com

Drewniana zabudowa
lanckorońskiego rynku (JK)

Ruiny zamku
na Lanckorońskiej Górze

Gmina LANCKORONA

Położenie

Gmina Lanckorona leży na pograniczu Beskidu Makowskiego i Pogórza Wielickiego. Dominującym punktem jej krajobrazu jest Lanckorońska Góra (545 m n.p.m.). Gmina zajmuje powierzchnię 4043 ha, zamieszkuje ją ok. 6000 osób. Administracyjnie należy do województwa małopolskiego i powiatu wadowickiego. Graniczy od zachodu z gminami: Kalwaria Zebrzydowska i Stryszów (powiat wadowicki), od południa z gminą Budzów (powiat suski), od wschodu z gminą Sułkowice (powiat myślenicki), a od północy z gminą Skawina (powiat krakowski). Największymi rzekami, potokami przepływającymi przez gminę są: Skawinka (Cedron) i Jastrzębka.

W skład gminy wchodzi 5 miejscowości: Lanckorona, Izdebnik, Skawinki, Jastrzębia i Podchybie. Gminę przecina droga krajowa numer 52 Cieszyn–Kraków. Najbliższa stacja PKP znajduje się w Kalwarii Zebrzydowskiej (ok. 5 km).

Na terenie gminy znajdują się 3 parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w Lanckoronie, Parafia pw. św. Małgorzaty w Izdebniku i Parafia pw. św. Joachima w Skawinkach.

Historia

Pierwsza osada powstała pod Lanckorońską Górą na przełomie XII i XIII wieku, przy istniejącym tu wówczas drewnianym gródkiem strażniczym. Król Kazimierz Wielki w 1359 roku, w murowanym już wtedy zamku, wystawia dokument lokacyjny dla sąsiedniej wsi Skawinki. Przed tą datą, z fundacji króla, zostaje wystawiony kościół. W 1361 roku miejscowy wójt uzyskuje królewską zgodę na założenie miasta, co dodatkowo zatwierdzone zostaje przywilejem lokacyjnym z 1366 roku. Pierwsze zapiski źródłowe o Izdebniku pochodzą z 1346 roku, a o Jastrzębi z roku 1402. Miasteczko Lanckorona rozwijało się wokół zamku, który był ważnym punktem strategicznym, położonym w bezpośrednim sąsiedztwie ówczesnej granicy między Polską, a księstwem oświęcimskim. W roku

1410 Lanckorona była już głównym ośrodkiem rozległego klucza dóbr królewskich (16 wsi), znanym w historii pod nazwą starostwa lanckorońskiego, które przetrwało aż do upadku I Rzeczypospolitej, będąc dzierżawionym przez przedstawicieli znanych polskich rodów, m.in. Lanckorońskich (którzy właśnie od niego przybrali swoje nazwisko), Zebrzydowskich, Czartoryskich i Wielopolskich. W latach 1768–1772 zamek w Lanckoronie był jedną z głównych twierdz konfederatów barskich, walczących z Moskalami m.in. pod wodzą Kazimierza Pułaskiego. Po I rozbiore Polski ziemie starostwa przeszły na własność skarbu austriackiego i zostały wystawione na licytację. Większość z nich, wykupiona najpierw przez ks. Kasińską, pozostawała później we władaniu rodziny Montléart, a wreszcie w 1889 r. trafiła w ręce arcyksięcia Rainera Habsburga. Majątek ten pozostawał w rękach Habsburgów do odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. W 1869 r. pożar strawił ok. 80 domów wokół rynku. W roku 1933 Lanckorona utraciła prawa miejskie. Podczas okupacji hitlerowskiej (1939–1945) Lanckorona i okolice zostały włączone do Generalnego Gubernatorstwa.

Walory

Już w okresie międzywojennym Lanckorona była szeroko znana jako ośrodek letniskowy. Od dziesiątków lat jest też dla wielu osobistości z kręgów artystyczno-naukowych, nie tylko pobliskiego Krakowa, ulubionym miejscem krótszych i dłuższych pobytów. Jest małopolską perełką, której wyjątkowemu urokowi podda się każdy kto tu trafi. Czy można znaleźć w Lanckoronie, jak śpiewał Marek Grechuta, „osłonę od tupotu szybkich spraw”? Zapewne tak. W wielu relacjach z wizyt w tej miejscowości przewija się temat szczególnego lokalnego klimatu i sennej atmosfery, ale senność owa ma w tym przypadku wymiar naturalnej spokojności, sielskości, bo przecież miasteczko tętni różnymi inicjatywami lokalnymi podejmowanymi przez prężnie działające towarzystwa, stowarzyszenia, fundacje. Jak chodzi o aktywność

obywatelską, to w tym zakresie lanckorońskiej gminy jest czego zazdrościć.

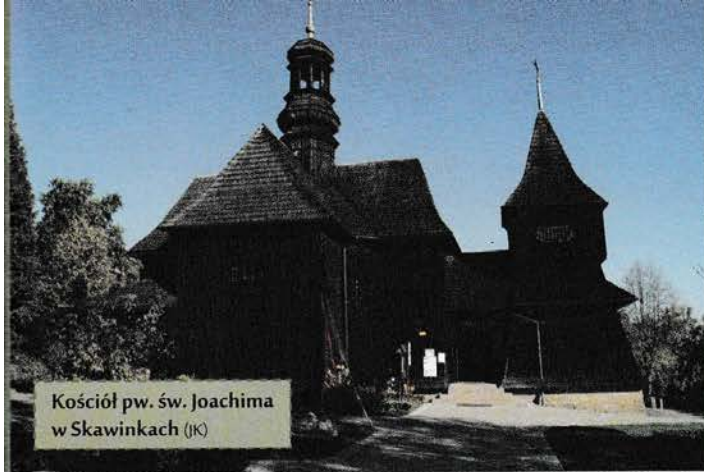
Kultura, folklor

Wydarzenia i imprezy kulturalne organizowane w Lanckoronie kreują jej współczesne oblicze i współtworzą niepowtarzalny klimat tego niezwykłego miejsca. Do najważniejszych z nich należą: Jarmark Świętojański, Festiwal „Romantyczna Lanckorona”, podczas którego m.in. odznaczane są Orderem Łotczyka osoby zasłużone dla ochrony i promocji lokalnego dziedzictwa, Międzynarodowe Warsztaty Gitarowe oraz grudniowy, świąteczny jarmark artystyczny Festiwal „Anioł w Miasteczku”, w trakcie którego ma miejsce uroczyste nadawanie honorowego tytułu „Anioła Lanckorony”. W Lanckoronie działa Izba Muzealna.

Zabytki

Ruiny zamku na Lanckorońskiej Górze

Zamek lanckoroński powstał przed 1359 r. na miejscu dawnego, drewnianego gródka strażniczego z XIII w. Od chwili powstania, głównie ze względu na strategiczne położenie, spełniał ważną funkcję obronną. Budowla została wzniesiona na rzucie prostokąta z trzema czworobocznymi basztami. Do bramy głównej prowadził dwuczęściowy most zwodzony. Całość otaczała fosa. Na przetrzeni wieków zamek był rozbudowywany. W 1655 r. zdobyły go wojska szwedzkie. W latach 1768–72 był jednym z głównych punktów oporu konfederatów barskich. W 1772 roku zamek zajęli Austriacy, którzy zamienili go na więzienie i koszary. Na przełomie XVIII i XIX w. głównie za sprawą dzikiej rozbiórki, zamek popadł w ruinę. Do czasów współczesnych zachował się jedynie zarys murów zamku oraz fragmenty dwóch baszt. W ostatnich latach przeprowadzone zostały prace zabezpieczające i pielęgnacyjne otoczenia. W 1999 r. ruiny zamku lanckorońskiego zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kultury i Natury UNESCO w ramach manierystycznego parku krajobrazowego w Kalwarii Zebrzydowskiej.

Kościół pw. św. Joachima
w Skawinkach (JK)

Willa „Tadeusz”
w Lanckoronie (JK)

Rynek lanckoroński

Rynek jest jednym z ciekawszych założeń urbanistycznych na południu Polski.

Układ rynku, oparty o plan kwadratu z wychodzącymi z jego ramion uliczkami, pochodzi z czasów lokacji miejscowości. O jego atrakcyjności stanowi zwarta, regularna zabudowa drewniana, na którą składają się drewniane domy z lat 1868–72, z charakterystycznymi przejazdowymi sieniami, bramami mieczowanymi, miedzuchami, naczółkowo-przyczółkowymi dachami krytymi gontem oraz głębokimi podcieniami, które służyły kupcom do wystawiania towarów w czasie targów i jarmarków. Rynek jest nachylony w kierunku południowym (spadek 9,5%). Najlepiej zachowała się jego wschodnia pierzeja oraz pojedyncze domy przy ulicach: Świętokrzyskiej, Zamkowej, Krakowskiej i Piłsudskiego. W jednym z najokazalszych zachowanych budynków, ocalałym z pożaru w 1868 r., usytuowanym na południowej pierzei rynku, mieści się **Izba Muzealna**, która powstała w 1967 r. z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Lanckorony. Prezentowane są tu eksponaty związane z dawnym, codziennym życiem mieszkańców, głównie z początku XX w., wykopaliska z ruin zamku oraz makietta rynku lanckorońskiego sprzed tragicznego pożaru. W ostatnich latach rynek poddany został gruntownym pracom rewaloryzacyjnym.

Innymi cennymi zabytkami znajdującymi się na terenie gminy są: XVIII-wieczny **kościół pw. św. Joachima w Skawinkach**, który został przeniesiony tu z Przytkowic w latach 50. ubiegłego stulecia, jest przykładem barokowego sakralnego budownictwa drewnianego; **kościół pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela** w Lanckoronie, ufundowany przez króla Kazimierza Wielkiego przed 1359 r., wielokrotnie przebudowywany, pierwotny styl gotycki zachował się w bryle budowli i jej rzucie; **kościół pw. św. Małgorzaty** w Izdebniku, wzniesiony w latach 1838–1841 w klasycystycznym stylu kościołów józefińskich. Przy drodze z Lanckorony do Jastrzębi stoi murowana z kamiennych ciosów, wzniesiona w 1910 roku, **Kaplica Konfederatów Barskich**. Ciekawym obiektem jest **Zajazd „Stara Poczta” w Izdebniku** – budynek austriackiej poczty konnej z 1780 r. Na terenie gminy zachowały się **trzy zespoły dworskie**: w **Jastrzębi** (z pocz. XIX w.), w **Izdebniku** (poł. XIX w.) i w **Podchybiu** (z przełomu XVIII i XIX w.).

Osobną kategorię interesujących, historycznych obiektów stanowią wzniesione w latach 20. i 30. XX w., głównie w stylu zakopiańskim, **wille lanckorońskie**. Najbardziej znane z nich to: „Willa Róż”, „Tadeusz” (pensjonat działa nieprzerwanie od 1924 roku), „Modrzewiówka” i „Zamek”.

Ciekawostki

W 1904 roku nagrodę Grand Prix i złoty medal na Powszechnej Wystawie Spirytusowej w Wiedniu zdobył produkowany w Izdebniku Cognac aux Sorbes, czyli swojski jarzębiak. Słynne na całą Monarchię Austro-Węgierską jarzębiaki i likiery, m.in. koniferynka (likier ziołowy z dodatkiem jarzębiny, ziół i młodych pędów sosny) powstawały w Fabryce Wódek Zdrowotnych, którą pod koniec XIX w. założył w Izdebniku arcyksiążę Rainer Habsburg. W 2010 roku jarzębiak izdebnicki został wpisany na małopolską Listę Produktów Tradycyjnych.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez teren gminy przebiegają **cztery znakowane piesze szlaki turystyczne**:

- szlak żółty – z Myślenic przez Lanckoronę, Skawinki na Chełm Wschodni (581 m n.p.m.),
- szlak niebieski – z Brzeźnicy przez Kalwarię, Lanckoronę na Koskową Górę (866 m n.p.m.) do Jordanowa i dalej przez Turbacz (1310 m n.p.m.) do Łopusznej,
- szlak czerwony – Mały Szlak Beskidzki z Bielska Białej na Luboń Wielki (1022 m n.p.m.), niewielki odcinek tego szlaku prowadzącego m.in. z Zembrzyc przez Starowidz (534 m n.p.m.) i Chełm (603 m n.p.m.) do Palczy przebiega południową granicą gminy Lanckorona,
- szlak czarny – z Kalwarii Zebrzydowskiej do Lanckorony.

Inne

Trasy spacerowe wokół Góry Lanckorońskiej liczą łącznie ok. 10 km, jest ich pięć, każda oznaczona innym kolorem i z własną, niepowtarzalną nazwą. Trasa zielona to Aleja Zakochanych, niebieska - Droga do Moczary, żółta – Aleja Cichych Szeptów, brązowa – Droga do Dawnego Kamieniołomu, czerwona – Dawny Trakt Królewski.

Szlak Konfederatów – trasa wytyczona do usytuowanych wokół Lanckorony 10 państwowych miejsc związanych z dziejami Konfederacji Barskiej.

Ścieżka kulturowo-przyrodnicza Ekomuzeum „Lanckorona”, prowadzi do najciekawszych miejsc w gminie i realizuje idee „muzeum bez murów” (16 przystanków).

Lanckorona jest jednym z ważniejszych punktów na **rowerowym Szlaku Bursztynowym** Budapeszt – Kraków. W gminie powstała sieć bursztynowych tras rowerowych, która składa się z głównego, czerwonego szlaku poprowadzonego przez wszystkie miejscowości należące do gminy, trzech niebieskich szlaków łącznikowych i pięciu zielonych szlaków dojazdowych.

Na terenie gminy wytyczone są trzy **trasy narciarstwa biegowego** (w Lanckoronie, Izdebniku i Skawinkach) o łącznej długości 16,5 km.

Przez Lanckoronę prowadzi również małopolski **Szlak Architektury Drewnianej**, a przez wszystkie pięć miejscowości gminy **trasa bryczek konnych**.

Gmina ma do zaproponowania szeroką ofertę noclegową i gastronomiczną. Znajdują się tu hotele, pensjonaty, domy wczasowe, gospodarstwa agroturystyczne i kwatery prywatne. Zdecydowana większość obiektów zlokalizowana jest w samej Lanckoronie.

Na terenie gminy znajdują się też m.in.: boiska sportowe, korty tenisowe w Jastrzębi oraz hotspot na rynku w Lanckoronie.

W najbliższej okolicy

- Kalwaria Zebrzydowska – Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Klasztor oo. Bernardynów – Światowe Dziedzictwo Kultury UNESCO (ok. 5 km)
- Stryszów – dwór z końca XVI w. muzeum, oddział Zamku Królewskiego na Wawelu (ok. 10 km)
- Wadowice - Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 20 km)

Urząd Gminy Lanckorona

tel. 33 876 35 95
sekretariat@lanckorona.pl
www.lanckorona.pl

Mokradła przy
Jeziorze Orawskim (JK)

„Kuznia orawska”
w Lipnicy Wielkiej
– Murowanicy

Gmina LIPNICA WIELKA

Położenie

Gmina Lipnica Wielka położona jest w Działach Orawskich wchodzących w skład Beskidu Żywieckiego, na historycznej Górnjej Orawie, u południowych podnóży masywu Babiej Góry, przy granicy ze Słowacją. Gmina rozciąga się wzdłuż potoku Lipnica i dwóch jego głównych dopływów: Kiczorki i Lipniczanki. Różnica wysokości pomiędzy najwyższym położonym punktem gminy – szczyt Babiej Góry, 1725 m n.p.m., a leżącym najniżej, w miejscu gdzie Lipnica sięga Jeziora Orawskiego – 600 m n.p.m., wynosi ponad 1100 metrów.

Gmina, w skład której wchodzi 2 miejscowości: Kiczory i Lipnica Wielka, zajmuje obszar 6736 ha, a zamieszkuje ją ok. 5810 osób. Graniczy ona od północy z gminą Zawoja (powiat suski), od wschodu z gminą Lipnica Wielka (powiat nowotarski) oraz od zachodu i południa ze Słowacją. Przez gminę przebiega droga wojewódzka 962 („orawska droga”) z Jabłonki do granicy państwa w Winiarczykowie. Od drogi tej, w Murowanicy, odchodzi droga powiatowa prowadząca na północ, do podnóży Babiej Góry.

Na terenie gminy znajdują się 2 parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. św. Łukasza w Lipnicy Wielkiej i Parafia pw. św. Królowej Jadwigi w Lipnicy Wielkiej - Murowanicy.

Historia

Orawa, a wraz z nią Lipnica Wielka, ma swoją prehistoryczną przeszłość. Badania archeologiczne odkryły najstarsze ślady osadnictwa pochodzące sprzed 12 tysięcy lat. Jednak sama wieś została założona przez sołtysa Michała Śmietanę-Lipnickiego dopiero w 1606 roku, w trakcie akcji kolonizacyjnej górnej Orawy, która opierała się głównie na włoskich osadnikach i chłopach, zbiegłych na te tereny z Żywiecczyzny. Przez następne ponad trzysta lat Lipnica wchodziła w skład Królestwa Węgier, będąc częścią komitatu Orawa (Árva) w tzw. Górnych Węgrzech, jak nazywano w przeszłości obszary obecnej Słowacji. Na początku XVII wieku ziemiami tymi władał ród Thurzonów.

W 1626 roku było w Lipnicy już 76 gospodarstw, a w 1659 r. zamieszkiwało ją ponad 880 osób. Podstawowym zajęciem ludności było wówczas pasterstwo. Na podbabiogórskich polanach wypasano duże stada owiec i wołów. W późniejszym okresie na znaczeniu zaczęło zyskiwać rolnictwo.

Po zakończeniu I wojny światowej rozpoczęły się zabiegi o przyłączenie Górnej Orawy do Polski. W delegacji na paryski kongres pokojowy znaleźli się związani z tą miejscowością, zasłużeni działacze niepodległościowi – ks. Ferdynand Machay i Piotr Borowy. Decyzją Rady Ambasadorów z 20 lipca 1920 r. Lipnica Wielka została podzielona na dwie części. Dolna część wsi została włączona do Polski i krótko potem weszła w skład utworzonego w grudniu 1920 r. powiatu spisko-orawskiego w granicach województwa krakowskiego, a górna, większa część, została przyznana Czechosłowacji. W 1924 r. dokonano wymiany, należące dotąd do Polski wsie Głodówka i Sucha Góra włączono do Czechosłowacji, a górna część Lipnicy została połączona z dolną i od tej pory cała wieś znajdowała się już w granicach Polski. W 1925 r. powiat spisko-orawski został zlikwidowany, a miejscowości wchodzące w jego skład, w tym Lipnicę Wielką, przyłączono do powiatu nowotarskiego. W okresie II wojny światowej wieś znalazła się w granicach uzależnionej od III Rzeszy Republiki Słowackiej. W 1945 r. powróciła do Polski. Przez długie lata miejscowi działacze starali się o usamodzielnienie i wydzielenie administracyjne Lipnicy z obrębu gminy Jabłonka. Udało się to osiągnąć najpierw, na krótko, w latach 1973–1975, i potem, ostatecznie, od roku 1991.

Walory

Największym turystycznym atutem gminy jest jej położenie na polsko - słowackim pograniczu, które w tej jego części rozciąga się od Diablaka - szczytu Babiej Góry, na północ, po brzegi Jeziora Orawskiego, na południu. Przyrodnicze bogactwo tego obszaru zdecydowało o utworzeniu Babiogórskiego Parku Narodowego, który obejmuje północ-

ne obrzeża gminy, a po słowackiej stronie Obszaru Chronionego Krajobrazu „Górna Orawa” (Chránená Krajinná Oblast „Horná Orava”). W tej uroczej okolicy można na pewno spokojnie wypocząć i wybrać się, jak w znanej piosence, na ryby albo na grzyby.

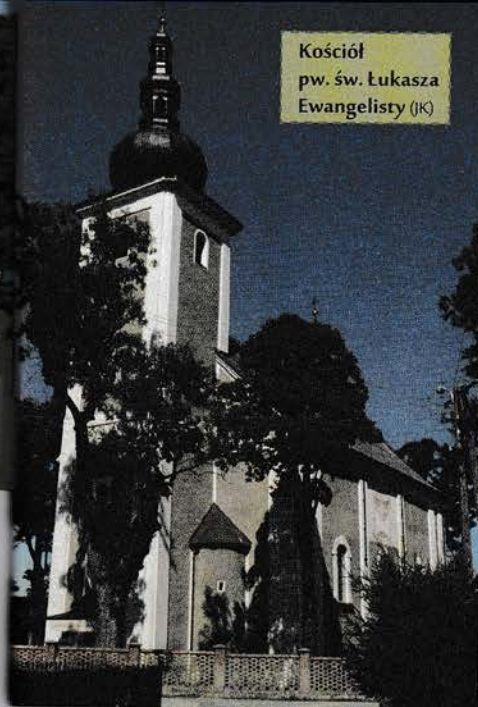
Poza walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi na uwagę zasługuje też kulturowa odmienność tej ziemi. Przez wieki oddziaływały tu na siebie różne kultury: włoska, polska, słowacka i węgierska. Będąc w miejscu można poznać powstały w wyniku ich wzajemnego przenikania się barwny folklor i wciąż żywe tradycje.

Kultura, folklor

Lipnica Wielka to gmina, w której niezwykle żywo rozwija się orawska kultura. Ma ona tu solidny fundament tworzony latami przez poprzednie pokolenia. Tutaj żyli i działali m.in.: Piotr Borowy (1858–1932), nazywany Apostołem Orawy, społecznicy i działacze kultury Emil (1896–1941) i Józefina Milk (1897–1942) oraz niezwykle zasłużony dla orawskiej kultury dr Emil Kowalczyk (1941–2005). Dziedzictwo kulturowe zamieszkujących te ziemie Górali Orawskich, ich dawne obrzędy, zwyczaje, muzykę i taniec kulturywują obecnie działające w gminie zespoły: Młodzieżowy Zespół Folklorystyczny „Orawiacy”, Zespół Regionalny „Orawianie im. Heródka, Dziecięcy Zespół Regionalny „Orawskie Dzieci” oraz Orawska Grupa Teatralna im. dr. Emila Kowalczyka. Działa tu też Strażacka Orkiestra Dęta, której członkowie kontynuują już ponadstuletnie tradycje lipnickiego, orkiestrowego muzykowania.

Największą i najważniejszą imprezą folklorystyczną odbywającą się w gminie jest „Święto Pasterskie na Orawie” – cykliczna impreza, której głównym celem jest kultywowanie i promocja tradycji pasterskich. W trakcie imprezy, obok występów zespołów folklorystycznych, przeprowadzane są różne konkursy, jak np.: „Strzelanie z bicia pasterskiego”, „Dojenie krów i kóz”, „Koszenie łąki”, „Wspinanie na moja”. Podczas „Święta” organizowane są też wystawy rękodzieła ludowego i degusta-

Kościół
pw. św. Łukasza
Ewangelisty (IK)

cje regionalnego jadła. Inną ciekawą imprezą, która corocznie odbywa się w gminie, jest konkurs na „Nojpyknijysy Gminny Moj”. Konkurs ten służy podtrzymywaniu tradycji stawiania przez kawalerów, w ostatnią noc kwietnia, dla wybranych przez nich panien, „moji” - okorowanych, wysokich drzew, na końcu których pozostawia się nietknięty wierzchołek, przystrajany kolorowymi bibułkami. Na polskiej Orawie zwyczaj ten najdłużej utrzymał się właśnie w Lipnicy Wielkiej.

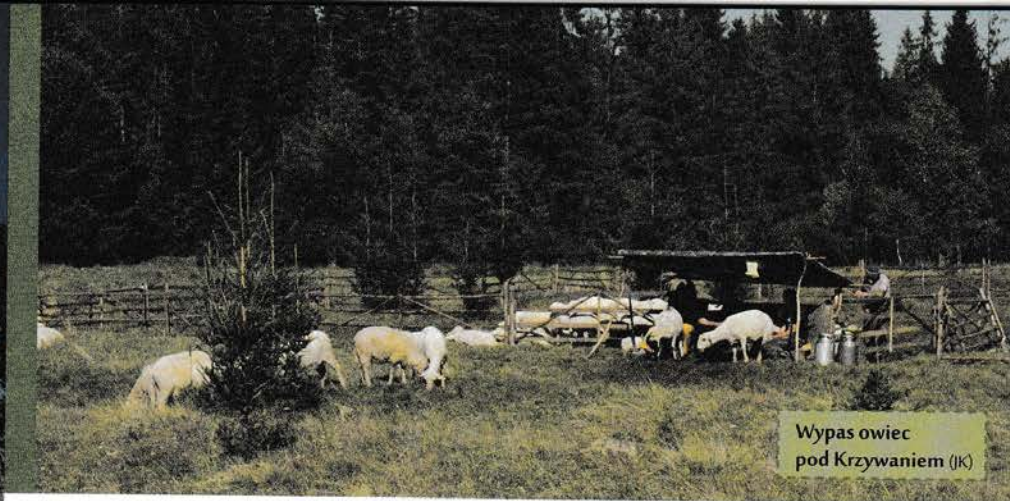
Zabytki

Kościół pw. św. Łukasza Ewangelisty

Murowana świątynia pw. św. Łukasza Ewangelisty została wzniesiona w latach 1762–1769. Jak głoszą miejscowe podania budowano ją za zbójnickie dutki. Wcześniej stał tu drewniany kościół, który na początku XVII w. pełnił funkcję luterańskiego zboru. W 1777 r., już po wybudowaniu nowego, stary kościół został przeniesiony do Chyżnego. Kościół jest budowlą z prostokątną nawą, z dobudowaną od strony północnej kaplicą Grobu Chrystusa (wewnątrz ołtarz Matki Bożej Bolesnej), węższym prezbiterium zamkniętym półkoliście, dwuspadowym dachem i wieżą zwieńczoną baniastym hełmem. Całość utrzymana w stylu górno-węgierskiego późnego baroku. W kościele znajdują się cenne XVIII-wieczne elementy wyposażenia: kamienna chrzcielnica i rzeźba św. Wojciecha oraz pochodząca z 1705 r. wotywna chorągiew Moniaków, na której znajdują się wizerunki fundatora – Mateusza Moniaka i jego żony Anny oraz herby nobilitowanych sołtysów orawskich – Moniaków, Bukowińskich i Wilczków. Wokół kościoła zachowały się resztki dawnego cmentarza wraz z nagrobkami. Jest wśród nich nagrobek Piotra Borowego, wybitnego polskiego działacza narodowego, niezwykle zasłużonego dla polskiej Orawy.

Inne

Do najcenniejszych, zachowanych na terenie gminy obiektów **małej architektury sa-**

Wypas owiec
pod Krzywaniem (IK)

kralnej należą kapliczki z kamiennymi figurami. W Lipnicy Wielkiej, naprzeciw kościoła parafialnego, w miejscu stracenia orawskiego zbójnika Białonia, znajdziemy figurę Matki Bożej Niepokalanego Poczęcia z 1739 r. oraz, stojącą również w Centrum, figurę św. Jana Nepomucena z 1761 r. Na trwałe wpisały się też w miejscowy krajobraz drewniane dzwonnice loretańskie. Do dziś stoją cztery: w Kiczorach, Przywarówce, Skoczycach i Murowanicy. Warto jeszcze wspomnieć o starej kuźni i młynie w Kiczorach, a także, odnowionej ostatnio i zaadaptowanej na inne cele, kuźni w Murowanicy.

Ciekawostki

Na terenie gminy Lipnica Wielka występują liczne źródła siarczkowe, nazywane przez mieszkańców „jojkowom wodom” za sprawą charakterystycznego zapachu, za który odpowiada zawarty w wodzie siarkowodor. Obecnie udokumentowanych jest pięć źródeł (4 w Lipnicy, 1 w Kiczorach). Najbardziej znane z nich i dobrze oznakowane są źródła: Pod Sosenką, Jacka i Heródka. Kąpiele w wodzie siarczkowej mają potwierdzone właściwości lecznicze. Głównym wskazaniem do ich stosowania są schorzenia układu ruchu, reumatoidalne zapalenie stawów i niektóre choroby skóry. W Lipnicy bije też źródło zwykłej wody o niecodziennych, cudownych właściwościach. O leczniczej mocy wody z tego źródła przekonywał w przeszłości Piotr Borowy. Miejscowi do dziś nazywają to źródło „Wodą Piotra Borowego”.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez gminę bieżą **cztery znakowane szlaki turystyczne:**

- szlak zielony: z Jabłonki przez Wiertelowski Dział, Koci Zamek (711 m n.p.m.), Kiczory, Zosiakową Polanę, Polanę Stańcową na Babią Górę (1725 m n.p.m.) i dalej przez Mędralową (1168 m n.p.m.), Koszarawę Cichą do Huciska,
- szlak żółty prowadzi granicą państwa z Lipnicy Wielkiej Winiarczykówki w kierunku północnym przez Krzywań (801 m n.p.m.) i Wajdów Groń (928 m n.p.m.) do granicznej przełęczy w pobliżu Polany Stańcowej,
- szlak niebieski prowadzi od Polany Stań-

cowej i po przecięciu granicy państwa do Hviezdoslavovej hajovni,

- szlak czerwony – północną granicą gminy przebiega Główny Szlak Beskidzki, który na tym odcinku prowadzi z Babiej Góry (Diablak, 1725 m n.p.m.) przez Gówniak (1617 m n.p.m.), Kępę (1521 m n.p.m.) i Sokolicę (1367 m n.p.m.) do przełęczy Krowiarki (Lipnickiej).

Wędrować można również **ścieżką edukacyjną BgPN** z Zawoi Centrum przez przełęcz Brona, Diablak, Stańcową Polanę do Lipnicy Wielkiej Centrum.

Przez gminę przebiega międzynarodowy **rowerowy Szlak Bursztynowy** Budapeszt – Kraków. Trasy rowerowe, w kilku kierunkach, prowadzą też ze Stańcowej Polany. Ponadto oznakowane zostały ścieżki rowerowe, piesze i narciarskie: Kiczory – Zosiakowa Polana – Rajsztag oraz Lipnica Wielka (Centrum) – Droga Rabczycka – Granica Państwa.

Miejsca noclegowe w gminie oferuje jeden dom wycieczkowy i kilkanaście gospodarstw agroturystycznych. W Lipnicy Wielkiej znajdują się: hala, boisko i kompleks sportowy „Orlik”. Na Przywarówce działa Punkt Informacji Turystycznej i Przyrodniczej prowadzony przez Babiogórski Park Narodowy.

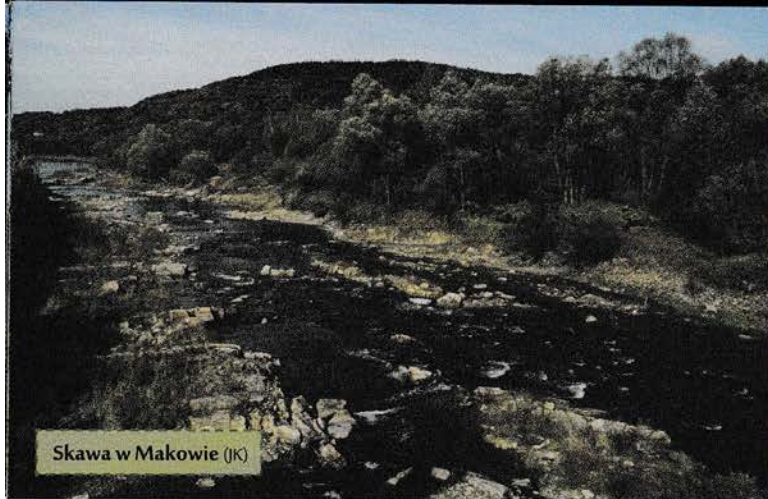
W najbliższej okolicy

- Orawka – drewniany kościół z XVII w. (ok. 9 km)
- Zubrzyca Górna – Muzeum – Orawski Park Etnograficzny (ok. 18 km)
- Ludźmierz – Sanktuarium Maryjne (ok. 28 km)
- Zawoja – Babiogórski Park Narodowy (siedziba), wyciągi narciarskie (ok. 30 km)
- Zakopane – (ok. 44 km)

Bezpośrednie położenie przy granicy umożliwia organizację wycieczek pieszych, rowerowych i samochodowych na słowacką stronę. Blisko stąd zwłaszcza do Namestova (ok. 16 km). Można też wybrać się do Orawskiego Podzamku (Zamek Orawski ok. 40 km) lub Oravic (kąpielisko termalne, ok. 32 km).

Urząd Gminy Lipnica Wielka

tel. 18 263 45 95
lipnicaw@gminyrp.pl
www.lipnicawielka.pl

Skawa w Makowie (JK)

Sanktuarium Matki Bożej
Opiekunki i Królowej Rodzin (JK)

Gmina MAKÓW PODHALAŃSKI

Położenie

Gmina Maków Podhalański położona jest na pograniczu Beskidu Makowskiego (Pasma Koskowej Góry) i Beskidu Żywieckiego (Pasma Jałowieckie i Pasma Policy). Naturalną linię podziału stanowi tu rzeka Skawa. W dolinie jej środkowego biegu i wzdłuż dopływów tej rzeki, z których największym jest Skawica, rozbudowały się miejscowości tworzące gminę. Całkowita powierzchnia gminy wynosi 10871 ha. Zamieszkuje ją około 16000 osób. W skład gminy wchodzi 7 miejscowości: Maków Podhalański, Białka, Grzechynia, Juszczyń, Kojaszówka, Wieprzec, Żarnówka. Gmina graniczy: od północy z gminami Budzów i Zembrzyce, od zachodu z gminami Sucha Beskidzka i Stryżawa, od południa z gminami Zawoja i Bystra-Sidzina, od wschodu z gminą wiejską Jordanów (powiat suski) i z gminą Tokarnia (powiat myślenicki). Główną arterią komunikacyjną gminy stanowi droga krajowa 28. Wzdłuż Skawy poprowadzona jest linia kolejowa Kraków – Zakopane ze stacją PKP w Makowie Podhalańskim i przystankami w Juszczyń i Kojaszówce.

Na terenie gminy znajduje się 5 parafii rzymskokatolickich: Parafia pw. Przemienienia Pańskiego w Makowie Podhalańskim, Parafia pw. Najświętszej Marii Panny Opiekunki Rodzin w Białce, Parafia pw. Matki Bożej Pocieszenia w Juszczyń, Parafia Kojaszówka – Wieprzec: (kościół pw. Matki Bożej Królowej Pokoju w Wieprzcu i pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Kojaszówce) i Parafia pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Żarnówce.

Historia

Pierwsi osadnicy pojawili się w tych okolicach na przełomie XIII/XIV w. Najstarsza, zachowana wzmianka o Makowie pochodzi z roku 1378. Pozostałe miejscowości obecnej gminy powstały w XV-XVII w. (najpóźniej Żarnówka i Wieprzec). Należały one w tym czasie do starostwa lanckorońskiego, przy czym Grzechynia była pierwotnie własnością rodu Porębskich i weszła w skład dóbr królewskich

dopiero w 1530 r. Taki stan utrzymywał się do czasów I rozbioru Polski, w wyniku którego obszar ten znalazł się w obrębie Cesarstwa Austriackiego i do zakończenia I wojny światowej należał do Królestwa Galicji i Lodomerii. W roku 1839 tzw. „klucz makowski” wykupił od skarbu austriackiego hr. Feliks Saïnt Genois d'Annecourt. Rok później Maków uzyskał prawa miejskie. Zamieszkiwało go wówczas ok. 3000 osób. W tym okresie zaczął rozwijać się tu przemysł hutniczy, który obok dotychczasowych, tradycyjnych zajęć ludności związanych z pozyskiwaniem i obróbką drewna oraz rolnictwem, dawał nowe możliwości zatrudnienia.

Od 1878 r. do czasu odzyskania przez Polskę niepodległości dobra makowskie były własnością księżęcej rodziny Habsburgów. W 1916 r. miał miejsce wielki pożar Makowa, w którym spłonęła większa część jego ówczesnego centrum. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości obszar obecnej gminy wchodził administracyjnie w skład województwa krakowskiego. W roku 1930 miasto przyjęło urzędową nazwę – Maków Podhalański, i było w tym czasie siedzibą powiatu makowskiego funkcjonującego w latach 1924–32. W okresie II wojny światowej ziemie te zostały włączone do Generalnego Gubernatorstwa. Wytyczona przez Niemców nowa granica przebiegała pomiędzy Makowem a Suchą. Na przełomie 1939/1940 została utworzona w willi „Marysin” w Makowie, placówka gestapo podlegająca komisariatowi w Zakopanem. Placówka ta znana była z organizacji krwawych pacyfikacji, licznych egzekucji i okrucieństwa w zwalczaniu ruchu oporu. Po wojnie część gmin należała do powiatu wadowickiego, a część do myślenickiego (Kojaszówka, Wieprzec). Po utworzeniu powiatu suskiego w 1956 r. cały ten obszar znalazł się w jego granicach. Tak jest również dzisiaj, po ostatniej reformie administracyjnej z 1999 roku.

Walory

Na uzdrowiskowe właściwości mikroklimatu okolic Makowa zwrócił uwagę, już w pierwszych latach XX w., Stanisław Pareń-

ski, prezes Polskiego Towarzystwa Balneologicznego w Krakowie.

Przed II wojną miasteczko zyskało status popularnego letniska. Od tego czasu nie rozwinął się tu uciążliwy dla środowiska przemysł, więc korzystne warunki klimatyczno-przyrodnicze udało się zachować do dzisiaj. Po okolicznych pasmach górskich można wędrować korzystając z dobrze rozwiniętej sieci szlaków turystycznych. Gmina zachęca do odwiedzenia jej swoim bogatym folklorem i tradycjami. Warto również podkreślić łatwą dostępność komunikacyjną miasta.

Kultura, folklor

Gmina znajduje się na obszarze przynależnym etnograficznie do Górali Babiogórskich. Ich dawne tradycje i zwyczaje pielęgnowane są przez miejscowe zespoły regionalne: „Babiogórzanie - Polana Makowska”, „Zbyrcok” i „Zbyrcocek” oraz „Kojaszowiacy”, a także koła gospodyń, które działają w każdej miejscowości należącej do gminy. Dziedzictwo kulturowe to także rękodzieło ludowe i rzemiosło artystyczne. Są one tu wciąż żywe, dzięki wytwórcom tak charakterystycznych dla tego regionu produktów, jak haft makowski i szachy z Białki. Długoletnie tradycje muzyczne kontuuje orkiestra dęta z Makowa Podhalańskiego. Do największych imprez organizowanych w gminie należą: „Tydzień Kultury Beskidzkiej” i „Dni Makowa Podhalańskiego”.

Zabytki

Sanktuarium Matki Bożej Opiekunki i Królowej Rodzin

Usytuowany na zboczu Makowskiej Góry, dominujący nad miastem, kościół parafialny pw. Przemienienia Pańskiego swój obecny wygląd zawdzięcza przebudowie dokonanej w latach 1828–1833. Wcześniej w tym miejscu stały kolejno trzy starsze świątynie, pierwsza z nich postawiona została w XIV w. Świątynia utrzymana jest w stylu późnoklasycyistycznym, jedynie opięte z zewnątrz szkarpami prezbiterium oraz kaplica, będące pozostałościami po starszym kościele.

są barokowe. Nawy boczne oddzielają od nawy głównej arkady, sklepienie kościoła ma konstrukcję żagielkową. W wieży zegarowej, nakrytej hełmem z 1891 r., znajdują się dwa dzwony z 1547 i 1663 r. Frontowa fasada kościoła jest ozdobiona szerokim ryzalitem, zakończonym trójkątnym frontonem. Makowska świątynia jest miejscem otoczonego szczególną czcią zarówno przez miejscową ludność, jak i liczne rzesze pielgrzymów. W jej ołtarzu głównym znajduje się XVI-wieczny, łaskami słynący obraz Matki Bożej Opiekunki Rodzin, ozdobiony w 1979 r. papieskimi koronami przez Ojca Św. Jana Pawła II podczas Mszy św. odprawianej na krakowskich Błoniach.

Inne

Najciekawszymi zabytkowymi obiektami **małej architektury sakralnej**, obok licznie spotykanych w całej okolicy kapliczek, krzyży i figur przydrożnych (m.in. figura Matki Bożej Niepokalanego Poczęcia z XVIII w., na makowskim rynku), są kaplice typu domkowego stojące w: Makowie Podhalańskim (kaplica Filasowa z 1845 r.), Żarnówce (z końca XVIII w.) i Kojaszówce (z 1. poł. XIX w.). Przykładem budowli o charakterze dworowym jest tzw. „Paczosówka” (1896), obecnie siedziba Biblioteki i Izby Regionalnej. Z początku XX w. pochodzą makowskie, drewniane wille – pensjonaty (wille „Pod Łysą Górą”). W mieście, w rejonie rynku, zachowało się kilka murowanych budynków pochodzących z końca XIX w. Do najokazalszych należą: dawny Magistrat (stary budynek poczty), gmach Krajowej Szkoły Hafciarskiej (Zespół Szkół) i budynek banku (ul. 3-go Maja). Interesującą architekturę ma także kilka murowanych budynków w typie reprezentacyjnych willi (ul. Sienkiewicza, willa „Marysin”). Nie wiele natomiast zostało po dawnej zabudowie przemysłowej. Resztki murów wielkiego pieca huty „Maurycy” (tzw. Hamernia) przypominają o dobrze rozwiniętym w całej okolicy, w XIX w., hutnictwie.

Ciekawostki

W XIX w. w Makowie powstało kilka pracowni hafciarskich. Wiele kobiet również

w swoich domach zajmowało się ozdobnym wyszywaniem na płótnie, dającym możliwość dodatkowego zarobkowania. Wykształcił się tu wówczas tzw. haft makowski, który do dzisiaj jest jednym z ciekawszych białych haftów spotykanych na terenie Polski. W 1890 roku, opierając się na miejscowych tradycjach, powstała w Makowie szkoła, w której uczono tego rękodzieła. Od roku 1896 funkcjonowała ona jako Krajowa Szkoła Hafciarska. Była to jedna z najstarszych placówek haftu ręcznego w Polsce. Prace makowskich hafciarek zdobywały nagrody na wystawach krajowych i zagranicznych. Pierwszym sukcesem szkoły był medal uzyskany na wystawie w Paryżu w 1900 roku. Po II wojnie światowej, w roku 1950, opierając się na hafciarskich tradycjach regionu, powstała w Makowie Podhalańskim Spółdzielnia Rękodzieła Ludowego i Artystycznego „Makowianka”, która wkrótce zasłynęła w kraju i za granicą z wyrobu pięknych białych haftów.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez teren gminy prowadzi **6 pieszych znakowanych szlaków turystycznych**:

- szlak zielony – z Makowa Podhalańskiego przez Makowską Górę, Budzów, Chełm Wschodni (581 m n.p.m.) do Kalwarii Zebrzydowskiej,
- szlak niebieski (1) – z Makowa Podhalańskiego przez Mioduszynę (633 m n.p.m.) do Suchej Beskidzkiej,
- szlak niebieski (2) – z Makowa Podhalańskiego przez Ostrą Górę (566 m n.p.m.) na wschodni stok Magurki nad Suchą Beskidzką,
- szlak niebieski (3) – z Kojaszówki przez przełęcz Malinowe (ok. 850 m n.p.m.) do Sidziny,
- szlak żółty (1) – z Makowa Podhalańskiego przez Koskową Górę (866 m n.p.m.) do Pcimia,
- szlak żółty (2) – z Juszczyzna przez Jawor (857 m n.p.m.) na Przełęcz Kucałową (1170 m n.p.m.).

Inne

Na terenie gminy wyznaczone są 3 trasy rowerowe – żółta, czerwona i niebieska, które są pętlami zaczynającymi się i kończącymi w centrum Makowa Podhalańskiego. Przez gminę przebiega „Szlak atrakcji i produktów lokalnych Podbabiogóra”, nazwany „Pod-

babiogórskim Ekomuzeum”, znajdują się na nim przystanki: w Kojaszówce (kapliczka i Izba Regionalna), w Makowie Podhalańskim (Kaplica Filasowa, galeria rzeźbiarska, Izba Regionalna i pracownia haftu ręcznego), w Grzechyni (pracownia rzeźbiarska i gospodarstwo agroturystyczne). Prowadzi tędy również **Babiogórski Szlak Konny**.

Makowskie sanktuarium jest jednym z 19 znajdujących się na polskim odcinku **Szlaku Maryjnego** - Międzynarodowej Trasy Pielgrzymkowej Częstochowa – Mariaszell.

Oferta noclegowa gminy opiera się o miejsca w pensjonatach, motelu, ośrodkach sportowo-noclegowych i gospodarstwach agroturystycznych. Dla zmotoryzowanych dostępny jest również camping w Makowie Podhalańskim. Na terenie gminy znajdują się m.in.: kompleks sportowy „Orlik” i kort tenisowy w Makowie Podhalańskim, boiska sportowe, ośrodki jeździeckie: na Makowskiej Górze i w Grzechyni.

W najbliższej okolicy

- Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”), karczma „Rzym” (ok. 6 km)
- Stryżów – dwór z XVI w., Muzeum – Oddział Zamku Królewskiego na Wawelu (ok. 11 km)
- Stryżawa – Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej (ok. 14 km)
- Lachowice – drewniany kościół z XVIII w. (ok. 16 km)
- Zawoja – Babia Góra, Babiogórski Park Narodowy (ok. 17 km)
- Sidzina – Skansen – Muzeum Kultury Ludowej (ok. 22 km)
- Lanckorona – drewniana zabudowa, ruiny zamku na Górze Lanckorońskiej (ok. 22 km)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 26 km)
- Kalwaria Zebrzydowska – Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Klasztor oo. Bernardynów – Światowe Dziedzictwo Kultury UNESCO (ok. 26 km)

Urząd Miejski w Makowie Podhalańskim

tel. 33 874 97 00

urząd@makow-podhalanski.pl

www.makow-podhalanski.pl

Zespół dworsko-parkowy
w Jaszczurowej (JK)

Łowisko „Szuwar”
w Mucharzu (JK)

Gmina MUCHARZ

Położenie

Gmina Mucharz położona jest w dolinie Skawy, na wschodnich krańcach Beskidu Małego, który graniczy tu z Beskidem Makowskim. Niektóre opracowania włączają w skład tego ostatniego leżące na prawym brzegu Skawy, na południowych zboczach Wierzchowiny (506 m n.p.m.) i Jaroszowickiej Góry (544 m n.p.m.), Zagórze. Najwyższą położoną miejscowością jest Jaszczurowa rozciągająca się wzdłuż potoku Jaszczurówka, na południowych zboczach Tatr (456 m n.p.m.), Suszyc (619 m n.p.m.) i Jaszczurowej Góry pod Królewizną (817 m n.p.m.). Najniższym położonym punktem jest ujście potoku Czerna do Skawy (269 m n.p.m.). W Zagórze, na zboczach Kurczyny (410 m n.p.m.), znajdują się dwie, położone od siebie w bliskiej odległości, jaskinie szczelinowe. Większa, Mysiorowa Dziura (Jama), ma ponad 100 m długości, druga, mniejsza ok. 20 m. Obie jaskinie są pomnikami przyrody nieożywionej.

Gmina zajmuje powierzchnię 3731 ha, a mieszka w niej obecnie ok. 4000 osób. W jej skład wchodzi 6 miejscowości: Jaszczurowa, Koziniec, Mucharz, Skawce, Świnna Poręba i Zagórze. Gmina graniczy: od południa z gminą Zembrzyce (powiat suski), od północy i zachodu z gminą Wadowice, od wschodu z gminą Stryszów (powiat wadowicki). Przez gminę prowadzi droga krajowa 28 i linia kolejowa Kraków – Zakopane, ze stacją w Skawcach.

Na terenie gminy znajdują się 2 parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. św. Wojciecha w Mucharzu i Parafia pw. Matki Boskiej Pocieszenia w Świnnej Porębie.

Historia

Mucharz jest najstarszą z miejscowości należących do Stowarzyszenia Gmin Babiogórskich. Pierwsza pewna wzmianka o jego istnieniu pochodzi z 1254 r., kiedy to książę krakowski Bolesław Wstydlivy nadał wieś klasztorowi ss. Norbertanek ze Zwierzynca pod Krakowem. Jednak obszar obecnej

gminy był zasiedlany przez człowieka już od najdawniejszych czasów. Badawcze prace wykopaliskowe dowiodły, że ludzie pojawili się na tym terenie już ponad 10 tys. lat temu. W ostatnich latach na stanowiskach archeologicznych zlokalizowanych w Mucharzu i Zagórze odkryte zostały ślady (m.in. narzędzia i naczynia) osadnictwa neolitycznego (5500–2200 lat p.n.e), a także pozostałości po budynkach mieszkalnych z paleniskami oraz cmentarzyskach z grobami ciepłymi charakterystycznymi dla osad kultury łuzyckiej z epoki żelaza (750–450 lat p.n.e), natrafiono też na pozostałości wczesnośredniowiecznej osady z XI–XII w. Wiele wskazuje na to, że w IX w. Mucharz był ośrodkiem pogańskiego kultu religijnego. O tym, że chrześcijaństwo przybyło tu już za czasów apostołów Słowian – św. Cyryla i Metodego, świadczy wciąż żywy ich kult. Pod koniec X w. miał szerzyć tu wiarę sam św. Wojciech.

Niewiele młodsze od Mucharza są inne miejscowości wchodzące w skład gminy. W XIV w. istniały już: Świnna Poręba (pierwsza wzmianka z 1379 r.) i Jaszczurowa (pojawia się w źródłach w 1389 r.), w XV w. Skawce (1422 r.) i Zagórze (ok. 1470 r.), a Koziniec został lokowany w 1540 r. Tereny te w XIV–XVI w. należały do śląskich księstw: oświęcimskiego i zatorskiego, a od ich inkorporacji do Rzeczypospolitej (1564 r.) pozostawały do 1772 r. w granicach województwa krakowskiego. W latach 30. XVIII w. nasiliła się na tym terenie działalność zbójników. Z Jaszczurową związane są losy jednego z najgłośniejszych zbójnickich harnasi Józefa Baczyńskiego zwanego Skawickim. W tej właśnie wsi ożenił się, a następnie zamieszkał u szwagra Błażeja Ficka. Z Jaszczurowej wyruszyła na pierwsze rabunkowe wyprawy w okolicy jego zbójcka kompania, która nie oszczędzała też miejscowych. Jej ofiarami padli: wójt Jaszczurowej Wojciech Młyński, ówczesny właściciel tu-tejszych dóbr Witkowski oraz jeden z bogatszych gospodarzy.

Po I rozbiórce Polski obszar obecnej gminy znalazł się w obrębie Cesarstwa Austriackiego i do zakończenia I wojny światowej należał do Królestwa Galicji i Lodomerii. W tym czasie

wszystkie wsie pozostawały w rękach prywatnych właścicieli, którzy często się zmieniali. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w okresie dwudziestolecia międzywojennego, tereny te wchodziły w skład powiatu wadowickiego w województwie krakowskim. W czasie okupacji hitlerowskiej 1939–1945 obszar ten był włączony do Rzeszy Niemieckiej. Warto zauważyć, że gmina Mucharz zajmowała wówczas rozległy teren i wchodziły w jej skład także m.in. Śleszowice oraz Tarnawa Dolna i Górna. Spośród miejscowości obecnej gminy Mucharz jedynie Zagórze, leżące na prawym brzegu Skawy, należało do Generalnej Guberni.

Walory

Niezwykle obiecująco zapowiada się najbliższa przyszłość gminy Mucharz, a związane jest to przede wszystkim z kończącymi się powoli pracami związanymi z budową jeziora zaporowego na Skawie, które już dziś nazywane jest często jeziorem mucharskim lub nawet mucharskim morzem. Większa część linii brzegowej tego akwenu znajdzie się na terenie gminy. To zapewni rozwój ruchu turystycznego i zdecydowanie wzbogaci aktualną ofertę dla gości. Zanim to nastąpi już teraz można wypoczywać na brzegach Skawy, nad pięknym jej przełomem nazywanym „beskidzkimi Pieninami” i korzystać z dobrodziejstw tej rzeki zażywając wodnych i słonecznych kąpiel.

Dla ceniących sobie bezpośredni kontakt z przyrodą istotne może być to, że zachodnią część gminy obejmuje Park Krajobrazowy Beskidu Małego wraz ze strefą ochronną. Park ten został utworzony w 1998 roku i zajmuje powierzchnię 257,7 km². Na jego terenie występuje 40 gatunków ssaków oraz 111 gatunków ptaków lęgowych, 15 gatunków płazów, 5 gatunków gadów i ok. 40 gatunków ryb. Można spotkać tu wilka, rysia i sporadycznie niedźwiedzia. O bogactwie flory tego obszaru świadczy występowanie na nim ponad 840 gatunków roślin naczyniowych.

Gmina jest też świetnym punktem wypadowym dla wybierających się na Groń Jana Pawła II (890 m n.p.m.), Leskowiec (922 m n.p.m.) lub dalej, w Pasma Łamanej Skały.

Kościół pw. św. Wojciecha
w Mucharzu (JK)

Widok na zaporę
w Świnnej Porębie (JK)

Można również wybrać się na spacer na okoliczne wzgórza, z których rozpościerają się niezwykle panoramy Beskidu Małego, Żywieckiego i Makowskiego lub urządzić sobie rowerową wycieczkę po okolicy.

Kultura, folklor

Z imprez organizowanych na terenie gminy największą, na trwale wpisaną w kalendarz wydarzeń kulturalnych, są odbywające się corocznie na przełomie czerwca i lipca Dni Ziemi Mucharskiej.

W 2012 r. mieszkańcy Mucharza i licznie przybyli goście mieli okazję uczestniczyć w pierwszym Festiwalu „Gościniec 4 żywiołów”, podczas którego m.in. rozstrzygnięty został ogłoszony przez LGD „Gościniec 4 żywiołów” konkurs „Smaki Żywiołów” na najciekawsze lokalne produkty, potrawy oraz usługi w zakresie turystyki.

Dawne tradycje i zwyczaje kultywowane są przez Koła Gospodyń Wiejskich: KGW z Jaszczurowej i działający przy nim od 1988 r. zespół regionalny „Jaszczurowianki”, KGW z Kozinią, przy którym działa zespół „Kozinianie” oraz KGW z Mucharza i Świnnej Poręby. Muzyczne, miejscowe tradycje popularyzuje również dziecięca kapela „Kozinianie”, która powstała w roku 2000. W gminie działają jeszcze m.in. Młodzieżowa Orkiestra Dęta, Klub Fotograficzny „Okno” zajmujący się m.in. dokumentowaniem kulturowego dziedzictwa gminy oraz bardzo aktywna w różnych przedsięwzięciach i inicjatywach 130. Drużyna Starszoharcerska „Stu trzydziestu z Mucharza” im. Księcia Józefa Poniatowskiego. W budynku Urzędu Gminy znajduje się sklepik z produktami regionalnymi oraz rękodziełem ludowym.

Zabytki

Kościół pw. św. Wojciecha w Mucharzu, w obecnej postaci, wybudowano w latach 1835–1868. Jest prawdopodobnie czwartą z kolei świątynią jaka stoi na wzgórzu. Niewiele wiadomo o pierwszym kościele. Drugi wybudowany został z kamienia w roku 1359, a trzeci w latach 1688–1690 (była to raczej rozbudowa). Od czasu powstania mucharska parafia przez długie lata obejmowała całą dolinę Skawy. Do 1328 roku należały do niej Wadowice, a do roku 1530 Zembrzyce i Sucha. Tradycyjne przekazy łączą początki chrześcijaństwa na tych ziemiach z osobą świętego Wojciecha.

W XIX-wiecznych zapiskach wspomina się o ornacie świętego, używanym przez niego do posługi kapłańskiej, który miał być jeszcze na początku tego wieku przechowywany w mucharskim kościele. Znajdują się tu także relikwie tego świętego.

Zespół dworsko-parkowy w Jaszczurowej, w skład którego wchodzi obecnie „nowy dwór” wybudowany pod koniec XIX wieku przez rodzinę Thetschlów, właścicieli tutejszych dóbr do 1945 r., oraz „stary dwór”, pierwotnie parterowa XVIII-wieczna oficyna, która po nadbudowie przyjęła formę klasycystycznego dworu. Całość otoczona jest parkiem. Wcześniej w skład zespołu wchodziły również: folwark, tartak, browar, gorzelnia, oficyny, stajnie, wozownia, spichlerz, oranżeria i staw.

Na terenie gminy stoi też kilkanaście interesujących **przydrożnych kapliczek**, z których najstarsze są: kapliczka z kamienną figurą Chrystusa Upadającego pod Krzyżem w Skawcach (1728 r.) i kapliczka Matki Bożej Niepokalanej w Mucharzu (1773 r.)

Ciekawostki

Od 1986 roku budowany jest na rzece Skawy zbiornik „Świnna Poręba”, który zajmuje tereny gmin: Mucharz, Stryszów i Zembrzyce, rozciągając się wzdłuż obecnego koryta Skawy od Świnnej Poręby poprzez Mucharz po Tarnawę Dolną i Zembrzyce. Podstawową funkcją zbiornika ma być ochrona przeciwpowodziowa doliny Skawy, poniżej zapory, i doliny Wisły, między innymi Krakowa (zakłada się redukcję wysokości fali powodziowej o ok. 40 cm) oraz gromadzenie wody do celów przemysłowych i komunalnych. Zbiornik pełnił będzie również funkcje rekreacyjne. Zaplanowane jest też powstanie elektrowni o mocy 3,8 MW produkującej rocznie 14,5 GWh. Zapora w Świnnej Porębie ma 620 m długości i 50 m wysokości, a szerokość jej korony wynosi 10 m. Maksymalna powierzchnia zalewu obliczona jest na 1035 ha, a pojemność powodziowa na 161 mln/m³.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez gminę biegną trzy znakowane **pieşe szlaki turystyczne**:

- szlak zielony – z Jamnika przez Suszycę (639 m n.p.m.) i Królewiznę (817 m n.p.m.) na Groń Jana Pawła II (890 m n.p.m.) i dalej

przez Gancarz (802 m n.p.m.) do Andrychowa,

- szlak czarny – z Wadowic przez Gorzeń Dolny, Gorzeń Górny, Świnną Porębę i dalej przez Jaroszowicką Górę (544 m n.p.m.), Łękawicę na górę Żar (527 m n.p.m.),
- szlak żółty – z Mucharza do „Groty Wierchy” w Jaszczurowej.

Mieszkańcy Mucharza polecają też trasę spacerową na pobliską górę Upalenisko (Prejsko, 438 m n.p.m.) będące dobrym miejscem widokowym na okoliczne pasma górskie.

Na bazę noclegową gminy składają się obecnie: Ośrodek Duszpastersko-Charytatywny w Mucharzu (50 miejsc), pokoje gościnne w Domu Zgromadzenia Sióstr Pasjonatek, kilka gospodarstw agroturystycznych oraz pole kempingowe.

Na terenie gminy znajdują się też m.in.: kompleks sportowy „Orlik” w Mucharzu, kort tenisowy i boisko sportowe w Skawcach oraz łowisko „Szuwar” stwarzające możliwość aktywnego wypoczynku dla wędkarzy.

W najbliższej okolicy:

- Gorzeń Górny – klasycystyczny dworek, muzeum literackie Emila Zegadłowicza (ok. 8 km)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 10 km)
- Stryszów – dwór z XVI w., Muzeum – Oddział Zamku Królewskiego na Wawelu (ok. 10 km)
- Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”), karczma „Rzym” (ok. 12 km)
- Kalwaria Zebrzydowska – Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Klasztor oo. Bernardynów – Światowe Dziedzictwo Kultury UNESCO (ok. 19 km)
- Lanckorona – drewniana zabudowa, ruiny zamku na Górze Lanckorońskiej (ok. 20 km)
- Stryszawa – Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej (ok. 20 km)
- Lachowice – drewniany kościół z XVIII w. (ok. 21 km)

Urząd Gminy Mucharz

tel. 33 876 14 83
gmina@mucharz.pl
www.mucharz.pl

Dworek w Stryszawie,
d. leśniczówka (JK)

Kościół w Lachowicach (JK)

Gmina STRYSZAWA

Położenie

Stryszawska gmina położona jest na pograniczu dwóch części Beskidów Zachodnich, u podnóża góry Jałowiec w Beskidzie Żywieckim (zaliczanej czasem w skład Beskidu Makowskiego) na południu oraz Leskowca i Łamanej Skały w Beskidzie Małym na północy, nad rzeką Stryszawką i jej dopływami, z których największymi są potoki Lachówka wraz z Kocońką.

Gmina zajmuje powierzchnię 11381 ha, zamieszkuje ją ok. 11840 osób. W jej skład wchodzi 8 miejscowości: Hucisko, Krzeszów, Kuków, Kurów, Lachowice, Pewelka, Stryszawa i Targoszów. Gmina graniczy: od zachodu i południowego zachodu z gminami Ślemień, Jeleśnia i Koszarawa (powiat żywiecki), od południa z gminą Zawoja, od wschodu z gminami Maków Podhalański i Sucha Beskidzka, od północnego wschodu z gminą Zembrzyce (powiat suski) i od północy z gminą Andrychów (powiat wadowicki). Prowadzi tędy droga wojewódzka 946 z Suchoj Beskidzkiej (połączenie z drogą krajową 28) do Żywca (połączenie z drogą krajową 69) oraz linia kolejowa Sucha Beskidzka – Żywiec z przystankami w Stryszawie, Lachowicach, Kurowie i Hucisku.

Na terenie gminy znajduje się 6 parafii rzymskokatolickich: Parafia pw. Niepokalanego Serca NMP w Hucisku, Parafia pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Krzeszowie, Parafia pw. św. Józefa Robotnika w Kurowie, Parafia pw. św. Piotra i Pawła w Lachowicach, Parafia pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Stryszawie Dolnej i Parafia pw. św. Anny w Stryszawie Górnej.

Historia

Krzeszów, który jest najstarszą miejscowością na terenie gminy Stryszawa, został założony w 1. poł. XIV w., najprawdopodobniej w ramach akcji osadniczej prowadzonej przez księcia oświęcimskiego Jana I Scholastyka. Powstanie pozostałych miejscowości należących do obecnej gminy związane jest w znacznej mierze z kolonizacją Beskidów, w XV–XVII w.,

przez ludność pochodzenia włoskiego. Stryszawa założona została pod koniec XV w., jednak pierwsza pewna wzmianka o niej pochodzi z roku 1554. W tym okresie powstają też: Hucisko, Kurów, Pewelka oraz kilka osad nad potokiem Lachówka i jego dopływami. Z połączenia tych ostatnich utworzone zostały w roku 1698 Lachowice. W XVII w. pojawiają się również Kuków i Targoszów. W 1. poł. XVII w. ziemie te wchodziły w skład dóbr rodu Komorowskich. Przy czym większość miejscowości, poza Huciskiem, Kurowem i Pewelką, należało do tzw. klucza suskiego, zwanego też „państwem suskim”. Po I rozbiórce Polski, w 1772 r., tereny te weszły w skład Cesarstwa Austriackiego. Dobra suskie do roku 1839 należały do Wielopolskich. W latach 40. XIX w. wykupił je, wraz z kluczem ślemieńskim, w którym były Kurów i Pewelka, hrabia Aleksander Branicki. Jeszcze za czasów Wielopolskich rozwija się na terenie obecnej gminy (Krzeszów, Targoszów) wydobywanie rudy żelaza, która trafia stąd do pieców hutniczych w Ślemieniu, Suchoj i Makowie. W Stryszawie Huciskach, w latach 1830–1885, działała mała fryszerka mająca na wyposażeniu dwa piece do przerobu stali.

Do końca lat 90. XIX w. obok rolnictwa, pasterstwa i obróbki drewna, wydobywanie i przerobienie wielu tutejszym mieszkańcom. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 roku, Stryszawa i okolice wchodziły w skład powiatu żywieckiego (1918–1923 i 1932–1939) i makowskiego (1924–1932). Podczas II wojny światowej tereny te zostały przyłączone do Rzeszy Niemieckiej, a okupant przeprowadził zakrojoną na szeroką skalę akcję wysiedleńczą. 8.10.1940 roku, z samego tylko Krzeszowa, deportowanych zostało 157 rodzin. Po II wojnie światowej obszar obecnej gminy Stryszawa był częścią powiatów: żywieckiego (do 1956 r.) i suskiego (1956–1975). Od 1999 r. gmina Stryszawa ponownie należy do powiatu suskiego w województwie małopolskim.

Walory

Prowadzące przez te tereny szlaki turystyczne umożliwiają podejmowanie wędrow-

wek po najciekawszych oraz najbardziej malowniczych i cennych przyrodniczo partiach Beskidu Małego i Beskidu Żywieckiego, które otwierają się w granicach gminy. Na północy Leskowiec, leżący na terenie Parku Krajobrazowego Beskidu Małego, często odwiedzany przez papieża Jana Pawła II, jeszcze w czasach jego młodości, i Żurawnica, której grzbiet zdobi charakterystyczna grupa piaskowców zwanych Kozimi Skałkami. Na południu Jałowiec, oddalony ledwie kilka kilometrów od granic Babiogórskiego Parku Narodowego. W Lachowicach zobaczyć można jeden z najciekawszych przykładów sakralnej architektury drewnianej na południu Polski. Gmina słynie z tradycyjnego wyrobu drewnianych zabawek. Można je tu nie tylko zakupić, ale też, podczas warsztatów, nauczyć się strugać drewniane ptaszki.

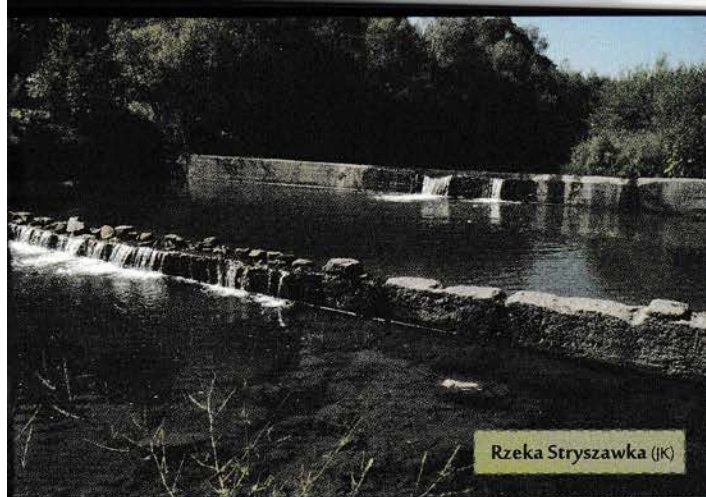
Kultura, folklor

Etnograficznie gmina należy do obszaru zamieszkałego przez Górali Żywieckich. Tylko Stryszawa, zwłaszcza Górna, pozostawała i pozostaje pod wpływem folkloru Górali Babiogórskich. Dawne zwyczaje i tradycje znajdują tu oparcie zarówno w działających w gminie: Dziecięcym Zespole Regionalnym „Stryszawskie Gronicki” i „Kapeli spod Jałowca”, jak też kołach gospodyń wiejskich oraz twórcach ludowych zajmujących się rzemiosłem artystycznym – zabawkarstwem. Do przedwojennych, muzycznych tradycji nawiązuje Gminna Orkiestra Dęta. Największymi, cyklicznymi imprezami organizowanymi na terenie gminy są: „Święto Zabawki” i Powiatowy Konkurs Potraw Regionalnych „O Złotą Warzechę”. W Stryszawie Górnej funkcjonuje Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej, a na Siwcówce urządzona została Izba Pamięci Prymasa Wyszyńskiego.

Zabytki

Kościół w Lachowicach

Kościół pw. św.św. Apostołów Piotra i Pawła został wybudowany w latach 1789–1791. Świątynia ta jest budowlą o konstrukcji zrę-

Rzeka Stryszawka (JK)

Klasztor Sióstr Zmartwychwstaniek na Siwcowce (JK)

bowej, orientowaną, jednonawową, z dobudowaną do nawy wieżą o pochyłych ścianach i nakrytą cebulastym hełmem, z izbicą w części górnej. Wokół kościoła znajdują się charakterystyczne soboty wsparte na słupach, otwarte na zewnątrz, w których można obejrzeć malowane stacje Drogi Krzyżowej z 1846 r. Prezbiterium i nawa, soboty, a nawet otaczające kościół ogrodzenie z bramkami, są jednolicie pokryte gontem, co dodaje całemu kompleksowi szczególnego uroku. Do wnętrza kościoła prowadzą dwa wejścia o portalach wykrojonych w tzw. ośli grzbiecie. Prezbiterium jest oddzielone od nawy charakterystycznym podwójnym otworem tęczowym. W górnej części umieszczono krucyfiks na belce tęczowej, która wspiera się na bocznych filarach zdobionych półkolumnami z posągami Matki Bożej i św. Jana Ewangelisty.

Najciekawszymi elementami wyposażenia są: barokowy ołtarz główny z umieszczonym w nim obrazem Matki Bożej z Dzieciątkiem, namalowanym w XVII w. i cztery ołtarze boczne. Dwa z nich - barokowe ołtarze Matki Bożej i św. Sebastiana - pochodzą z 1. poł. XIX w., kolejne dwa - Chrystusa Ukrzyżowanego i św. Anny Samotrzeć są nieco późniejsze. Ściany świątyni pokryte są XIX-wieczną polichromią z malowidłami przedstawiającymi apostołów. W kościele znajdują się też m.in.: dwie kamienne kropielnice i chrzcielnica z końca XVIII w., drewniana barokowa ambona oraz, wsparty na słupach, chór muzyczny z organami z 1836 roku.

Inne

Kościół pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Krzeszowie został wzniesiony w latach 1901–1902. Jest to neogotycka budowla z czerwonej cegły, w wyposażeniu której znajdują się elementy, m.in. obrazy i krzyże, pochodzące z trzech wcześniej tu stojących, nieistniejących już dzisiaj świątyń. Warto zauważyć, że krzeszowska parafia jest, obok mucharskiej, najstarszą w całej podbabiogórskiej okolicy. Pierwsza, zachowana wzmianka o niej pochodzi z roku 1355. Nieco wcześniej, bo w 1894 roku zbudowany został z cegły, w stylu józefińskim, **kościół pw. św. Anny** w Stryszawie. Na terenie gminy zobaczyć możemy kilka interesujących obiektów **małej architektury sakralnej**. Należą do nich m.in.: drewniane dzwonniczki loretańskie (Stryszawa Roztoki i Wsiórz) oraz przydrożne kapliczki z XVIII i XIX w.

Z obiektów o charakterze niesakralnym na uwagę zasługuje **stryszawski dworek**, budynek dawnego Zarządu Dóbr Leśnych, wzniesiony w 2. poł. XIX w. Zabytek ten został w ostatnich latach gruntownie odrestaurowany i jest obecnie siedzibą Gminnego Ośrodka Kultury.

Ciekawostki

Gmina Stryszawa jest uznawana za centrum polskiego zabawkarstwa drewnianego. Pierwsze zabawki zaczęto tu wytwarzać około 150 lat temu. Najpierw były to *scyrkowki* czyli grzechotki oraz bryczki z konikami zwane *karetkami* i wózki drabiniaste, później koniki, konie na biegunach i konie na podstawkach z kółkami. Obecnie najpopularniejsze są najróżniejszych rodzajów i wielkości ptaszki i ptaki - jemioluszkę, dudki, szczygły, kukułki, zięby, gile, sikorki, słowiki, sowy, sroki, jastrzębie. Zaczęto je *strugać* na początku ubiegłego wieku. To właśnie drewniane, malowane ptaszki są dziś najbardziej rozpoznawalną zabawką i jednocześnie produktem markowym Stryszawy. Kilku twórców z terenu gminy uhonorowanych zostało Nagrodą Oskara Kolberga „Za zasługi dla kultury ludowej”. W 2010 roku otwarte zostało przy stryszawskim GOK-u Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej ze stałą ekspozycją zabawkarstwa, warsztatami twórczymi i ośrodkiem dokumentacyjnym.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Gmina pokryta jest gęstą siecią znakowanych, pieszych szlaków turystycznych. Najpopularniejsze z nich to:

- szlak zielony (1) – z Huciska przez Koszarawę Cichą, Mędralową (1168 m n.p.m.), Babią Górę (1725 m n.p.m.) i dalej, aż do Jabłonki,
- szlak zielony (2) – z Krzeszowa przez Żurawnicę (724 m n.p.m.), Lipską Górę (631 m n.p.m.) do Suchoj Beskidzkiej,
- szlak czerwony – z Krzeszowa przez Groń Jana Pawła II i Leskowiec (922 m n.p.m.) na Łamaną Skalę (929 m n.p.m.),
- szlak niebieski – z Lachowic przez Solniska (849 m n.p.m.) na Jałowiec,
- szlak żółty (1) – z przelęczy Przystop przez Kiczorę (905 m n.p.m.), Jałowiec (1111 m n.p.m.), Lachów Groń (1045 m n.p.m.)

i dalej przez Koszarawę, Korbielów, do stóp masywu Pilska (1557 m n.p.m.),

- szlak żółty (2) – Stryszawa Roztoki – Krawcowa Polana pod Jałowcem.

Inne:

Na terenie gminy oznakowanych zostało kilka ścieżek dydaktycznych. Są to: „Ścieżka przyrodnicza im. Kard. Stefana Wyszyńskiego”, „Szlak kapliczek”, „Ścieżka przyrodnicza im. Kard. Karola Wojtyły”, „Szlak buków”, „Szlak skałek” i „Szlak widoków”. Przy ścieżkach tych zostały umieszczone stosowne tablice informacyjne. Wyznaczono tu także 3 pętle rowerowe. Pętle te są trasami górskimi o średnim stopniu trudności, oznaczono je kolorami: żółtym, czerwonym i niebieskim. Z Zawoi przez Stryszawę do Suchoj Beskidzkiej prowadzi jeden z odcinków trasy **rowerowego Szlaku Bursztynowego** Budapeszt – Kraków. Na przebiegającym przez gminę „Szlaku atrakcji i produktów lokalnych Podbabiogórza”, nazwanym „**Podbabiogórskim Ekomuzeum**”, znajduje się 6 przystanków. Prowadzi tędy również **Babiogórski Szlak Konny**.

W ofercie noclegowej gminy znaleźć można miejsca w kilkunastu gospodarstwach agroturystycznych, w kompleksie spa, w ośrodku konferencyjno-wypoczynkowym, ośrodku szkoleniowo-rekreacyjnym, pensjonacie, szkoleniu schronisku młodzieżowym, schronisku górskim PTTK i chatce studenckiej. Na terenie gminy znajdują się m.in.: wielofunkcyjne boisko sportowe z kortem tenisowym w Stryszawie, kilka boisk piłkarskich, ośrodek jeździecki w Kurowie.

W najbliższej okolicy

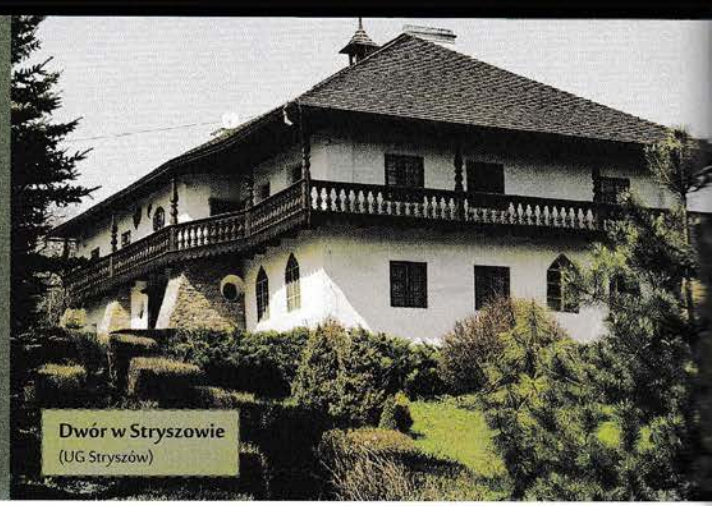
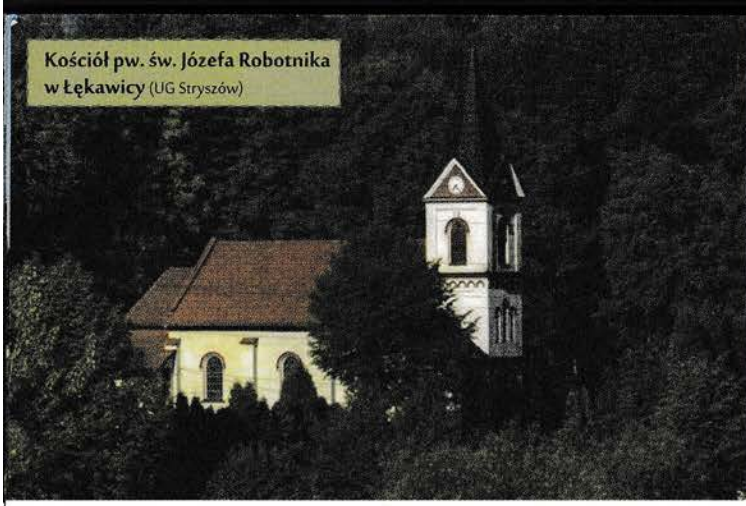
- Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”), karczma „Rzym” (ok. 6 km)
- Zawoja – Babia Góra, Babiogórski Park Narodowy (ok. 14 km)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 28 km)

Urząd Gminy w Stryszawie

tel. 33 874 72 72
sekretariat@stryszawa.pl
www.stryszawa.pl

Kościół pw. św. Józefa Robotnika
w Łękawicy (UG Stryszów)

Dwór w Stryszowie
(UG Stryszów)

Gmina STRYSZÓW

Położenie

Gmina Stryszów leży na północnych krańcach Beskidu Makowskiego, u podnóża łatwo dostępnego, niewielkiego Pasma Chelmu, z kulminacją na wysokości 603 m n.p.m., i położonymi na przeciwległych krańcach gminy górami: Starowidz (534 m n.p.m.) na południu, i Żar (527 m n.p.m.) na północy. Największą rzeką gminy jest płynąca wzdłuż jej zachodniej granicy Skawa. Jej prawy dopływ stanowi potok Stryszówka. W gminie, która zajmuje powierzchnię 4590 ha mieszka obecnie ok. 6780 osób. W jej skład wchodzi 6 miejscowości: Dąbrówka, Leśnica, Łękawica, Stronie, Stryszów i Zakrzów. Gmina graniczy: od południowego zachodu i południa z gminami Zembrzyce i Budzów (powiat suski), od wschodu z gminą Lanckorona, od północy z gminami Wadowice i Kalwaria Zebrzydowska, a od zachodu z gminą Mucharz (powiat wadowicki). Główną drogą prowadzącą przez gminę jest droga powiatowa z Kleczy Dolnej przez Łękawicę, Stryszów i Zakrzów do Leśnicy, z rozgałęzieniem do Kalwarii Zebrzydowskiej przez Bugaj, lub przez Stronie do Lanckorony. Gminę przecina też linia kolejowa Kraków – Zakopane, ze stacjami w Stroniu i Stryszowie.

Na terenie gminy znajdują się 3 parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. św. Józefa Robotnika w Łękawicy, Parafia pw. św. Jana Kantego w Stryszowie i Parafia pw. św. Anny w Zakrzowie.

Historia

Najstarsze wzmianki w dokumentach historycznych o miejscowościach obecnej gminy Stryszów pochodzą z XV w. Należy zakładać, że posuwająca się od północy doliną Skawy akcja kolonizacyjna objęła te tereny już na początku XIV wieku. W XV wieku miejscowości wchodzące w skład obecnej gminy były własnością szlachecką (Stryszów, Dąbrówka, Łękawica), bądź stanowiły własność królewską, jako część starostwa barwałdzkiego (Zakrzów, Stronie, Leśnica). Właścicielem Stryszowa był od 1423 roku Andrzej Słupski. Do rodzinnego majątku Słup-

skich należały w XV i XVI wieku również Klecza i Sucha (do 1554 r.). Pod koniec XVI wieku, ze Śląska, dociera na te tereny reformacja, wówczas na kilka lat kościoły w Stryszowie i Zakrzowie przekształcone zostają w kalwińskie zbory. W roku 1646 wyodrębniona ze starostwa barwałdzkiego tzw. „dzierżawa zakrzowska”, obejmująca wsie: Leśnicę, Stronie, Zakrzów, włączona została do starostwa lanckorońskiego. W latach 1768–72 w najbliższej okolicy, głównie w Lanckoronie, miało miejsce kilka większych bitew i potyczek konfederatów barskich z wojskami rosyjskimi. W wyniku I rozbioru Polski, ziemie te znalazły się w obrębie Cesarstwa Austriackiego i do zakończenia I wojny światowej należały do Królestwa Galicji i Lodomerii. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, w okresie dwudziestolecia międzywojennego, teren obecnej gminy Stryszów wchodził ponownie w skład powiatu wadowickiego. Podczas okupacji hitlerowskiej (1939–1945) Stryszów i okolice zostały włączone do Generalnego Gubernatorstwa.

Walory

Gmina, która ma w swoim herbie św. Onufrego, i na której terenie stoją dwie kamienne figury tego patrona wędrowców i turystów, nie może nie wiązać swojej przyszłości z rozwojem turystyki. Jeśli jeszcze tylko zechce św. Onufry dopomóc w rychłym zakończeniu budowy zbiornika Świnna Poręba, dzięki czemu gmina uzyska dostęp do powstającego jeziora, to rzesze turystów, spragnionych wypoczynku nad jego wodami, pojawią się tu niechybnie. Ten nowy akwen wodny będzie niezwykle mocnym atutem gminy, która występuje teraz, w ramach LGD „Gościńiec 4 Żywiółów”, z promocyjnym hasłem Stryszów – Zielona Brama Beskidów i mając na uwadze piękno rozciągających się stąd krajobrazów na pasma Beskidu Żywieckiego, Makowskiego i Małego można uznać, że tak faktycznie jest.

Kultura, folklor

Największymi cyklicznymi imprezami w gminie są czerwcowe „Onufralia – Imie-

niny Patrona Gminy” – plenerowa impreza kulturalno-rekreacyjna oraz sierpniowy piknik „Pożegnanie Lata”, na który składają się różnego rodzaju zawody sportowe i występy estradowe. W tym roku, po raz pierwszy, zorganizowany został cykl koncertów muzyki organowej i kameralnej „Arcydzieła Mistrzów w zabytkach architektury sakralnej”.

Ważną rolę dla zachowania i popularyzacji folkloru pełnią: kapela i zespół „Stronianie”, dziecięcy zespół regionalny „Mali Stronianie” oraz Koła Gospodyń Wiejskich działające w każdej z miejscowości w gminie. Kulturowaniem lokalnych tradycji i kultury oraz ochroną dziedzictwa przyrodniczego chce się m.in. zająć powstałe niedawno (2011 r.) Stowarzyszenie Miłośników Ziemi Stryszowskiej. Otwarta w 2012 roku Galeria Produktu Lokalnego promuje rękodzieło i prace miejscowych twórców. W Łękawicy i Stryszowie działają orkiestry dęte. Ciekawy repertuar sceniczny mają w swoim programie artyści z Klubu Seniora działającego przy GOK.

Zabytki

Dwór w Stryszowie

Stryszowski dwór jest zaliczany do grupy najciekawszych zabytków dawnego budownictwa rezydencjonalnego w Małopolsce. Został wzniesiony najprawdopodobniej przez Adama Suskiego, jako dwór obronny, pod koniec XVI wieku. Świadczą o tym m.in. zachowane części dworu zbudowane z łamane go piaskowca. Po zakończonej w roku 1741 gruntownej, wymuszonej pożarem, przebudowie dokonanej przez ówczesnego właściciela Kazimierza Wilkońskiego, budynek zmienił swój charakter i stał się dworską rezydencją wiejską. Po II wojnie światowej dwór zajęty został na potrzeby miejscowego PGR-u. Dokonano wtedy dewastacji przestrzeni okółdorskiej, wycinając m.in. wszystkie drzewa z rozległego parku, urządzonego wcześniej w typie angielskim. W roku 1958 niszczący dwór przejęty został przez Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu. Po wykonaniu gruntownych prac restauracyjnych zostało tu utworzone w 1969 r. muzeum będące Od-

Dwór w Zakrzowie (JK)

Ośrodek Rekolekcyjno-Wypoczynkowy w Zakrzowie (UG Stryszów)

działem Zamku Królewskiego na Wawelu. W pomieszczeniach dworu prezentowana jest ekspozycja stała „Wnętrza dworu polskiego w wieku XIX”. Możemy tu zobaczyć typowe wnętrza wiejskiej rezydencji z tego okresu. Aranżacja ekspozycji prezentującej meble, wyposażenie oraz dekoracje pomieszczeń mieszkalnych: salonu, gabinetu, jadalni i sypialni, oddaje klimat tamtych czasów i daje obraz życia ówczesnej ziemiańskiej rodziny. We dworze organizowane są także wystawy czasowe i wernisaże.

Dwór w Zakrzowie

Dwór wybudowany w stylu neoklasycystycznym w 2. poł. w. XIX przez Maurycego Montléarta, wkrótce potem trafił w ręce arcyksięcia Rainera Habsburga, który został właścicielem m.in. Zakrzowa i kilku okolicznych wsi. W pierwszych latach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości dobra zakrzowskie nabył Zygmunt Lewakowski, senator RP, członek Zarządu Krajowego Towarzystwa Naftowego. Po II wojnie światowej majątek zakrzowski został rozparcelowany, we dworze miały swoją siedzibę m.in. ośrodek zdrowia i dom dziecka. Dwór odrestaurowany został w latach 1980–1985 przez ówczesnego właściciela Rolniczą Spółdzielnię produkcyjną „Chełm”, która zaadaptowała go na hotel („Senator”). Dwór otoczony jest parkiem, w którego częściach znajdują się też łąki i staw.

Wśród innych obiektów o zabytkowym charakterze jest m.in. **kościół pw. św. Jana Kantego** w Stryszowie, wzniesiony w 1742 roku, głównie z fundacji dziedzica stryszowskiego Kazimierza Wilkońskiego. Jest murywaną świątynią stojącą na miejscu dawniejszego kościoła, który spłonął do szczętnie z całym wyposażeniem w roku 1739. W kościele zobaczyć można m.in. „Modlitwę w Ogroju” – cenną płaskorzeźbę z szkoły Wita Stwosza, wykonaną ok. 1600 roku. W dwóch innych świątyniach: **kościół pw. św. Anny** w Zakrzowie (932–35) i w **kościół pw. św. Józefa Rokitnika** w Łękwawicy (1906 r.), interesujące są głównie elementy wyposażenia pochodzące od świątyni zastąpionych nowymi budowlami. Są to zwłaszcza barokowe ołtarze, główne wyposażenie, a w zakrzowskim kościele znajduje się średniowieczny, drewniany posąg św. Samotrzeciej. Na uwagę zasługuje to,

że stary, drewniany, modrzewiowy kościół z Zakrzowa został w 1948 roku przeniesiony na zakopiańską Harendę, gdzie służy wiernym do dziś. **Mała architektura sakralna** na terenie gminy to głównie przydrożne kapliczki i figury wotywnne. Do najstarszych i najcenniejszych należą: kamienne figury św. Onufrego, jedna, starsza, na górze Chełm (1564 r.) i druga w Stroniu (1769 r.) oraz stojące w Stryszowie figury: św. Wojciecha (1768 r.), św. Jana Nepomucena (1814 r.), Marii Matki Bożej Niepokalanej Poczęcia (1826 r.) i kaplica kopułowa (XIX w.).

Ciekawostki

W Stryszowie, z inicjatywy Jadwigi Łopaty, powstało EKOCENTRUM ICPPC (Międzynarodowej Koalicji dla Ochrony Polskiej Wsi), działające na rzecz ochrony różnorodności biologicznej i dziedzictwa kulturowego polskiej wsi poprzez zachowanie małych rodzinnych gospodarstw oraz praktyczną promocję najnowocześniejszych, proekologicznych technologii i ekologicznego stylu życia. Jak mówi pani prezes „jest to jedyne w Polsce miejsce, gdzie można zobaczyć jak działają kompleksowe ekologiczne rozwiązania techniczne w gospodarstwie domowym” (www.eko-cel.pl).

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Najstarszymi szlakami wędrówek są tradycyjne trasy pielgrzymkowe do Kalwarii, ożywające zwłaszcza w dniach obchodów Odpustu Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, które rozpoczyna święto Matki Bożej Kalwaryjskiej (13 sierpnia).

Przez teren gminy przebiegają **cztery znakowane piesze szlaki turystyczne**:

- szlak czerwony – Mały Szlak Beskidzki z Bielska Białej na Luboń Wielki (1022 m n.p.m.), odcinek tego szlaku prowadzi z Zembrzyc przez Starowidz (534 m n.p.m.) i Chełm (603 m n.p.m.) do Palczy,
- szlak czarny – z Wadowic przez Gorzeń Dolny, Gorzeń Górny, Świnną Porębę i dalej przez Jaroszewicką Górę (544 m n.p.m.), Łękwawicę na Żar (527 m n.p.m.),
- szlak zielony – z Kalwarii Zebrzydowskiej przez Górę Żar (527 m n.p.m.), Stronie, Mysią Górę (576 m n.p.m.), Zachełmną, Budzów do Makowa Podhalańskiego,

- szlak niebieski – z góry Chełm (603 m n.p.m.), od figury św. Onufrego, przez Stryszów, Bugaj Stryszowski, Bugaj Zakrzowski na górę Żar (527 m n.p.m.).

Inne:

Szlak Przydrożnej Modlitwy – Ekumeneum Stryszów prowadzi przez malownicze zakątki gminy, punktami przystankowymi podczas wędrówki są przydrożne kapliczki, krzyże i figury wotywnne. W 2008 r., na bazie tego szlaku, utworzono Szlak Księdza Jana Twardowskiego, który znaczone jest umieszczonymi przy kapliczkach kamiennymi głazami z wrytymi na nich cytatami z wierszy poety. Przez gminę przebiega także **odcinek Szlaku Papieskiego**.

Z Zembrzyc przez Stryszów i Zakrzów do Lanckorony prowadzi jeden z odcinków trasy **rowerowego Szlaku Bursztynowego** Budapeszt – Kraków. W 2001 roku oznakowano 32 km odchodzących od głównego szlaku lokalnych tras penetrujących okoliczne miejscowości.

Bazę noclegową gminy stanowią: hotel „Dwór Senator”, Ośrodek Rekolekcyjno-Wypoczynkowy im. Jana Pawła II w Zakrzowie (161 miejsc, centrum konferencyjne, wielofunkcyjne boiska, basen, mały wyciąg) oraz kilka gospodarstw ekoturystycznych.

Na terenie gminy znajdują się m.in. boiska sportowe, działa tu również Gminne Centrum Informacji Turystycznej (tel. 33 879 79 31, gcit@stryszow.pl).

W najbliższej okolicy

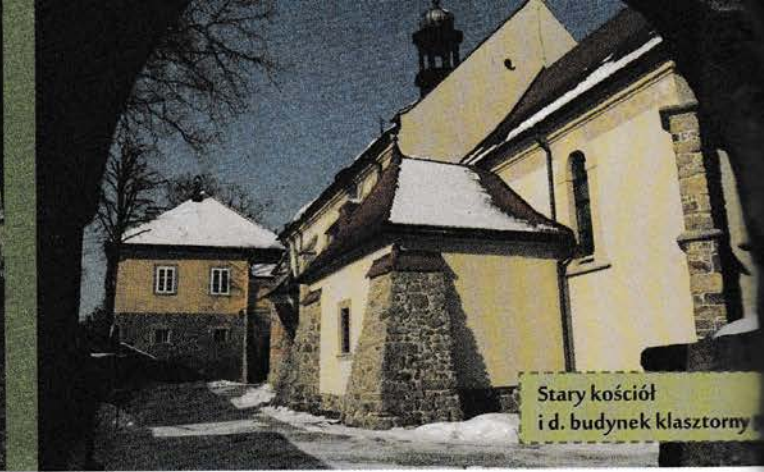
- Kalwaria Zebrzydowska – Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Klasztor oo. Bernardynów – Światowe Dziedzictwo Kultury UNESCO (ok. 8 km)
- Lanckorona – drewniana zabudowa, ruiny zamku na Górze Lanckorońskiej (ok. 10 km)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 13 km)
- Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”)

Urząd Gminy Stryszów

tel. 33 879 74 12
gmina@stryszow.pl
www.stryszow.pl

Renesansowy zamek (JK)

Stary kościół i d. budynek klasztorny

Miasto SUCHA BESKIDZKA

Położenie

Miasto położone jest na granicy trzech części Beskidów: Makowskiego, Małego i Żywieckiego, u podnóża Mioduszyny (631 m n.p.m.), Jasienia (521 m n.p.m.), Lipskiej Góry (631 m n.p.m.) i Magurki (872 m n.p.m.), w dolinie, u ujścia Stryszawki do Skawy. Sucha Beskidzka zajmuje obszar o powierzchni 2765 ha. Mieszka tu ok. 9500 osób.

Miasto graniczy: od południa i wschodu z gminą Maków Podhalański, od północy z gminą Zembrzyce i od zachodu i południa z gminą Stryszawa (wszystkie w powiecie suskim). Przez miasto przebiega droga krajowa 28, do której dochodzi tu droga wojewódzka 946. W Suchoj Beskidzkiej znajduje się stacja węzłowa PKP dla linii kolejowych: Kraków – Zakopane i Żywiec – Sucha.

Miasto obejmuje 1 parafia rzymskokatolicka: Parafia pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny.

Historia

Przywilej lokacyjny Suchoj został wydany przez księcia oświęcimskiego Jana III w roku 1405, i ten właśnie rok przyjmuje się za oficjalną datę powstania dzisiejszego miasta. W 1. poł. XVI w. miejscowość należała do rodziny Słupskich, którzy sprzedali ją w roku 1554 krakowskiemu złotnikowi Gaspare Castiglione (Kasprowi Suskiemu). W roku 1608 właścicielem Suchoj został Piotr Komorowski, który m.in. ufundował kościół parafialny wraz z klasztorem kanoników regularnych oraz dokonał rozbudowy dawnego dworu obronnego Kaspra Suskiego, przekształcając go w okazałą rezydencję, będącą odtąd centrum administracyjnym tzw. „państwa suskiego”, w skład którego weszło kilka miejscowości położonych na zachód od Skawy. W poł. XVII w. Sucha przeszła w ręce możnego rodu Wielopolskich. Była wówczas ważnym ośrodkiem lokalnego handlu, o czym świadczą m.in. przywileje na organizację targów, wydane przez króla Augusta III, potwierdzone następnie przez cesarzy austriackich. W latach 1768–1772 toczyły się

tu walki konfederatów barskich z wojskami moskiewskimi. Po I rozbiore Polski Sucha została włączona do Cesarstwa Austriackiego. W XIX w. dobra suskie trafiły w ręce Branickich. Pod ich zarządkiem rozbudowana została suska huta. Zgromadzono wówczas w zamku wspaniałe zbiory biblioteczno-muzealne, które stanowiły jedną z najwspanialszych prywatnych, polskich kolekcji. W 1884 r. Sucha została znaczącym węzłem kolejowym, a w roku 1896 nadano jej prawa miejskie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Sucha znalazła się w granicach województwa krakowskiego, wchodząc w skład powiatu żywieckiego (1918–1923 i 1932–1939) i makowskiego (1924–1932). W okresie dwudziestolecia międzywojennego ostatnimi prywatnymi właścicielami Suchoj byli Tarnowscy. W roku 1939 okupant przyłączył miasto do Rzeszy Niemieckiej. Rzeką Skawą biegła wtedy granica z Generalną Gubernią. Po II wojnie światowej, w latach 1956–1975, Sucha była siedzibą powiatu. W 1964 r. miasto przyjęło oficjalnie nazwę Sucha Beskidzka. Od roku 1999, po kolejnej reformie administracyjnej, miasto ponownie jest siedzibą powiatu suskiego.

Walory

O turystycznej, trwającej już lata, popularności miasta świadczy choćby to, że prowadzi z niego najstarszy w polskich Beskidach, wciąż istniejący, szlak górski, który wytyczony został w 1906 r. z Suchoj do Zawoi. Dziś w otaczające miasto pasma górskie wiedzie kilka szlaków pieszych i tras rowerowych. Okolice Suchoj należą do najciekawszych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym miejsc w tej części Beskidów, a północna część miejscowości znajduje się w otulinie Parku Krajobrazowego Beskidu Małego.

Zimą można tu jeździć na nartach i sankach, czynne jest też wtedy lodowisko „Biały Orlik”. Latem można wypoczywać nad rzekami Skawą i Stryszawką, a o każdej porze roku dostępna jest kryta pływalnia. W mieście znajdują się cenne zabytki architektury: renesansowy zamek zwany „Małym Wawelem”, XVII-wieczny zespół kościelno-klasztorny oraz słynna dREW-

niana karczma „Rzym” z XVIII w., do której, jak głosi legenda, prowadzą wszystkie drogi, a sama Sucha Beskidzka ma faktycznie dobre połączenia i łatwą dostępność komunikacyjną.

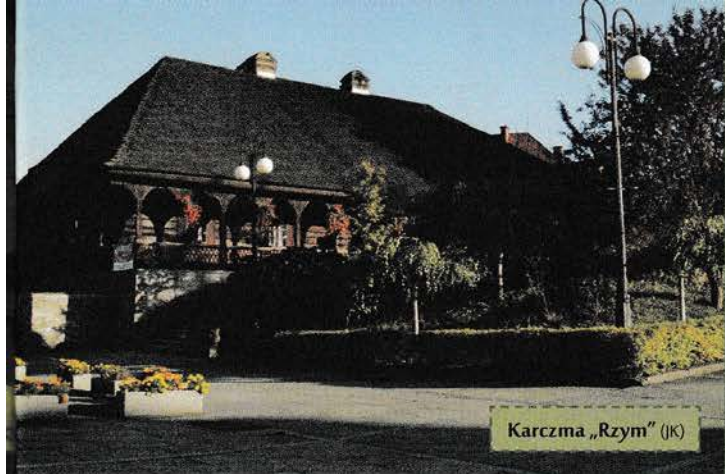
Kultura, folklor

Sucha Beskidzka leży na północnej granicy etnograficznego regionu zajmowanego przez Górali Babiogórskich, i choć dominowała tu już od XIX w. kultura charakterystyczna dla małomiasteczkowych społeczności, to w osiedlach oddalonych od centrum Suchoj góralskie dziedzictwo przechowało się znacznie dłużej. Te tradycje i folklor Babiogórców kultywuje współcześnie kilka regionalnych zespołów. Są to: „Ziemia Suska”, „Mała Ziemia Suska”, „Kapela Mała Ziemia Suska” i kapela „Spód Magurki”. Aktywne jest również miejscowe koło gospodyń. Do tradycji kultury dworskiej, której ostoją był suski zamek, nawiązuje Zespół Muzyki Dawnej im. Gaspare Castiglione. Działają tu także: Miejska Orkiestra Dęta i chór „Jasień”. W suskim zamku mają swoje siedziby: Muzeum Miejskie, Miejski Ośrodek Kultury - Zamek i Galeria Sztuki - Zamek. Sprawami związanymi z miejscową kulturą, historią i tradycjami zajmują się również Biblioteka Suska i Towarzystwo Miłośników Ziemi Suskiej.

Zabytki

Zespół zamkowo-parkowy

W 1554 roku Kasper Castiglione – Suski postawił pod górą Jasień murowaną, piętrową budowlę, pełniącą funkcję dworu obronnego. Jej gruntownej przebudowy i rozbudowy obiektu w stylu renesansowym dokonał ok. 1614 r. kolejny właściciel dóbr suskich – Piotr Komorowski. Ówczesny zamek, w swej podstawowej trójskrzydłowej bryle, zachował swoją strukturę do dzisiaj. Ostateczny kształt zamek przybrał w latach 1703–1708, kiedy to, władająca wówczas suskim państwem, Anna Wielopolska dokonała kolejnej jego rozbudowy. Z tego okresu pochodzą m.in. dwie zamkowe wieże: południowo-wschodnia i południowo-zachodnia. Wśród szeregu komnat zamkowych najbardziej

Karczma „Rzym” (JK)

Rzeka Stryszawka na Rolach (JK)

reprezentacyjną i okazałą jest sala zwana „Rycerską”. Prowadzą do niej, bezpośrednio z dziedzińca, kamienne schody. W sali tej znajduje się okazały, wykonany z piaskowca, późnorenansowy, bogato zdobiony kominek. Od strony południowej do zamku przylega piękny park, którego obecny kształt w przeważającej części odpowiada założeniu z 1. poł. XIX wieku, kiedy to nadano mu formę romantycznego parku krajobrazowego. Znajdują się tu m.in.: neogotycki budynek oranżerii pochodzący z poł. XIX w. i tzw. „Domek Ogrodnika” z XVIII/XIX w., dawny budynek gospodarczy, w którym obecnie urządzone została ekspozycja etnograficzna.

Zespół kościelno-klasztorny

W skład zespołu wchodzi: stary kościół – niewielka, jednonawowa budowla, w ogólnej bryle o tradycjach gotyckich, w szczególności renesansowa i barokowa – postawiony w 1614 r., z fundacji Piotra Komorowskiego (po gruntownej renowacji w ostatnich latach); budynek dawnego klasztoru (obecna plebania) z 1. poł. XVII w.; zespół 3 późnorenansowych kaplic (pierwotnie było ich 7), z których jedna, nadbudowana w 1818 r. o górną, drewnianą część, pełni funkcję dzwonnicy oraz nowy kościół – jedna z najciekawszych realizacji wybitnego architekta Teodora Talowskiego, wzniesiona, w charakterystycznym, autorskim stylu „malowniczego eklektyzmu”, w latach 1897–1908 z fundacji Branickich oraz składek mieszkańców Suchej. Całość założenia opasana jest kamiennym murem.

Karczma „Rzym”

Drewniana karczma postawiona została w XVIII wieku. Jest budowlą zrębową, pokrytą potężnym, czterosпадowym, gontowym dachem z kalenicą. Frontowa część dachu tworzy arkadowe, wsparte na profilowanych słupach podcienie. We wnętrzach zachowały się belkowane pułapy. Suska karczma „Rzym”, która jest jednym z najciekawszych zachowanych tego typu obiektów w Polsce, była pierwowzorem tej opisywanej przez Adama Mickiewicza w balladzie „Pani Twardowska”.

Inne

Z zabytków małej architektury sakralnej na szczególną uwagę zasługują: **Kaplica Konfederacka na górze Jasień** – niewielka, jednonawowa, kamienna budowla, wzniesiona ok. 1773 r. dla upamiętnienia potyczki, jaką

stoczyły tu oddziały konfederatów barskich oraz kamienne figury św. Jana Nepomucena, stojące koło kościoła (z 1759 i 1779 r.) i figura Trójcy Świętej, będąca jednym z najpiękniejszych przykładów ludowego baroku w sztuce sakralnej w tej części Małopolski, stojąca na Rolach. Tam też zachował się dom z 2 poł. XVIII w., będący reprezentacyjnym przykładem małomiasteczkowego budownictwa drewnianego. Ciekawe są również tzw. dworki oficjalistów zamkowych, trzy drewniane budynki, postawione w latach 80. XIX w. (ul. Mickiewicza). Do rejestru zabytków wpisany jest wywodzący się z końca XVIII w. układ urbanistyczny miasta z centralnie usytuowanym rynkiem oraz cmentarz parafialny, założony w roku 1836.

Ciekawostki

W Suchej Beskidzkiej urodziło się, i stąd wyruszyło w świat, wiele osób znanych i zasłużonych dla polskiej oraz światowej kultury i nauki. Do tego szacownego grona należą m.in.: Billy Wilder (ur. 1906), jeden z największych hollywoodzkich reżyserów, scenarzystów i producentów, zdobywca sześciu Oskarów, twórca wielu wybitnych dzieł światowego kina. W roku 2011 uroczyste odsłonięto na suskim rynku pamiątkową płytę symbolizującą drogę, jaką przebył Billy Wilder z Suchej do Hollywood. Tu przyszli na świat bracia Goetlowie. Starszy, Ferdynand (ur. 1890) – prozaik, dramaturg, publicysta, scenarzysta i działacz polityczny, prezes polskiego PEN Clubu i Związku Zawodowego Literatów Polskich. Młodszy, Walery (ur. 1899) – geolog, ekolog i paleontolog, twórca nowej gałęzi nauki – sozologii, profesor, działacz społeczny, m.in. prezes Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Z Suchej pochodził również Andrzej Szczepkowski (ur. 1923), aktor filmowy i teatralny, literat, pedagog, prezes ZASP, senator I kadencji w III RP.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Z miasta prowadzą 4 pieszne znakowane szlaki turystyczne:

- szlak czerwony – z Suchej B. przez Górne Podksiężę, przełęcz Przysłop (661 m n.p.m.) do Zawoi Centrum,
- szlak czarny – z Suchej B. przez Zasypticę, Zawoję Przysłop do Zawoi Marszałki,
- szlak niebieski – z Suchej B. przez Mioduszynę (633 m n.p.m.) do Makowa Podh.

i dalej przez Ostrą Górę (566 m n.p.m.) na wschodni stok Magurki nad Suchą B.,

- szlak zielony – z Suchej B. przez Lipską Górę (631 m n.p.m.), Żurawnicę (724 m n.p.m.) Krzeszów, pod Łamaną Skałę i dalej przez Przełęcz Kocierską do Porąbki i na górę Gaiki (808 m n.p.m.).

Inne

Oznakowany został tutaj miejski szlak historyczno-krajoznawczy, który wiedzie do najciekawszych zabytkowych obiektów i historycznych miejsc Suchej. Na trasie szlaku umieszczonych jest 10 tablic informacyjnych. Z Suchej w okoliczne pasma górskie prowadzi 6 oznaczonych tras rowerowych. Mają one charakter pętli i wszystkie zaczynają się i kończą przy suskim zamku. Z Zawoi przez Suchą, Zembrzyce, Stryszów do Lanckorony przebiega jeden z odcinków trasy **rowerowego Szlaku Bursztynowego** Budapeszt – Kraków. Prowadzi tędy również **Babiogórski Szlak Konny** oraz **Szlak Architektury Drewnianej**, na którym znajduje się suska karczma „Rzym”. Na górę Jasień dojechać można m.in. ścieżką przyrodniczo-leśną oznakowaną przez Nadleśnictwo Sucha.

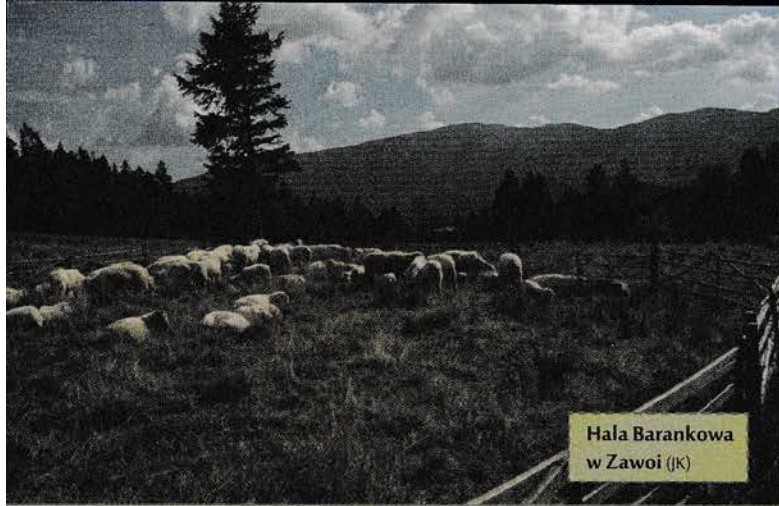
W mieście noclegi oferują: hotele, pensjonaty, domy wypoczynkowe, kwatery prywatne i szkolne schronisko młodzieżowe. Znajdują się tu m.in.: kryta pływalnia, kompleks sportowy „Orlik”, lodowisko, kort tenisowy, hala sportowa, boiska sportowe. Działa też Punkt Informacji Turystycznej (tel. 33 8742605 wew. 21, it@sucha-beskidzka.pl), a kadry do obsługi ruchu turystycznego kształci Wyższa Szkoła Turystyki i Ekologii.

W najbliższej okolicy

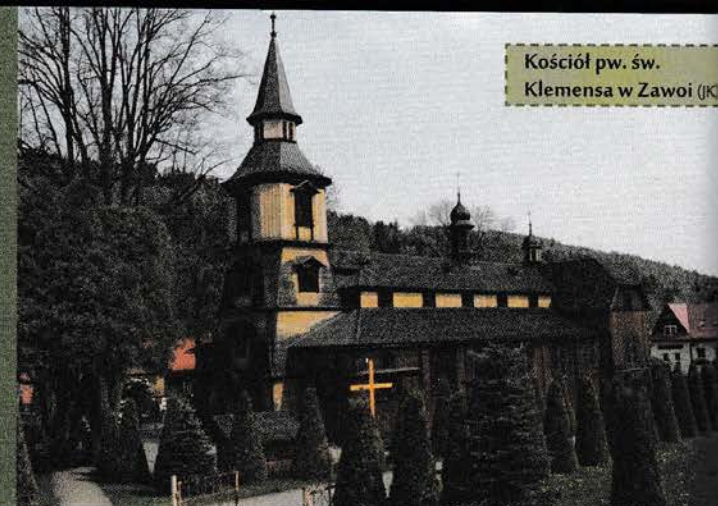
- Lachowice – drewniany kościół z XVIII w. (ok. 9 km)
- Zawoja – Babia Góra, Babiogórski Park Narodowy (ok. 20 km)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 22 km)
- Kalwaria Zebrzydowska – Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Klasztor oo. Bernardynów – Światowe Dziedzictwo Kultury UNESCO (ok. 27 km)

Urząd Miejski w Suchej Beskidzkiej

tel. 33 874 95 00
info@sucha-beskidzka.pl
www.sucha-beskidzka.pl

Hala Barankowa
w Zawoi (JK)

Kościół pw. św.
Klemensa w Zawoi (JK)

Gmina ZAWOJA

Położenie

Gmina położona jest w najwyższych partiach Beskidu Żywieckiego, u północnych podnóży Babiej Góry (1725 m n.p.m.), w dolinie Skawicy (lewy dopływ Skawy), pomiędzy Pasmem Jałowieckim na północnym zachodzie a Pasmem Policy na południowym wschodzie.

W skład gminy wchodzi 2 miejscowości Skawica i Zawoja, które zamieszkuje ok. 9100 osób. Gmina obejmuje swoimi granicami obszar 12878 ha, a sama Zawoja jest największą pod względem powierzchni i jednocześnie jedną z najdłuższych wsi w Polsce. Gmina graniczy: od zachodu z gminami Jeleśnia i Koszarawa (powiat żywiecki, województwo śląskie), od północy z gminą Stryszawa, od północnego wschodu z gminą Maków Podhalański, od wschodu z gminą Bystra – Sidzina (powiat suski), od południa z gminami Jabłonka i Lipnica Wielka (powiat nowotarski) oraz ze Słowacją. Głównym traktem komunikacyjnym gminy jest droga wojewódzka nr 957 z Białki, od skrzyżowania z drogą krajową nr 28, do Nowego Targu. Najbliższa stacja kolejowa znajduje się w Makowie Podhalańskim (15 km), a przystanek PKP w Juszczyńcu (12 km).

Na terenie gminy znajdują się 4 parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Skawicy, Parafia pw. św. Klemensa w Zawoi Centrum, Parafia pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Zawoi Górnej i Parafia pw. św. Józefa w Zawoi Zakamień.

Historia

Najwcześniej, najprawdopodobniej pod koniec XV w. zasiedlone zostały tereny dzisiejszej Skawicy, ale pierwsze wzmianki o tej wsi pochodzą dopiero z końca XVI w. Zorganizowane osadnictwo posuwało się doliną Skawicy i zajęło w latach późniejszych obszar nad górnym biegiem tego potoku. Ta część wsi nazywana była Skawicą Górną do 1646 roku, kiedy to po raz pierwszy pojawia się nazwa Zawoja, ale formalne wyodrębnienie jej jako miejscowości następuje w 1836 r. Znaczący wpływ na ukształtowanie się ówczesnych

miejscowości miało też osadnictwo wołoskie, które koncentrowało się w rozrzuconych po górskich zboczach tzw. zarębkach. Do roku 1772 – pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej, obie wsie wchodziły w skład starostwa lanckorońskiego. Następnie przejęte przez skarb austriacki zostały wystawione na licytację i w jej wyniku trafiły w 1839 r. w ręce hr. Filipa Saint-Genois d'Aneancourt. W 1878 r. syn hr. Filipa Saint-Genois, Maurycy, sprzedał dobra makowskie Albrechtowi Habsburgowi i w ten sposób obszar obecnej gminy Zawoja wszedł w skład rozległych dóbr arcyksiążęcych z ośrodkiem w Żywcu. Bliskość Babiej Góry sprawiła, że Zawoja stała się ośrodkiem zorganizowanego ruchu turystycznego w regionie. Przez pewien czas, w 1906 r., mieściła się tu siedziba Oddziału Babiogórskiego Towarzystwa Tatrzńskiego, w tym samym roku na Markowych Szczawinach powstało polskie schronisko turystyczne. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, Karol Stefan Habsburg przekazał w 1924 r. Zawoję i Skawicę Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. W okresie dwudziestolecia międzywojennego ziemie te wchodziły w skład województwa krakowskiego, będąc częścią powiatu z siedzibą w Myślenicach (1918–1923), Makowie Podhalańskim (1924–1932) i Wadowicach (1932–1939). Podczas okupacji hitlerowskiej Zawoja i Skawica zostały włączone do Generalnego Gubernatorstwa. Od 1945 r. obszar obecnej gminy znalazł się ponownie w województwie krakowskim (obecnie małopolskim).

Walory

Do Zawoi na wypoczynek jeździło się już pod koniec XIX w. W latach 20. ubiegłego wieku Zawoja była jedną z bardziej znanych polskich wsi letniskowych. To nie dziwi, bo już samo położenie gminy „skazuje” ją na turystyczny sukces. Ze względu na wyjątkowe wartości przyrodnicze w 1954 r. utworzony został tu Babiogórski Park Narodowy. W późniejszych latach w Pasmie Policy wydzielono dwa rezerваты przyrody. Ponad 75% procent powierzchni gminy zajmują lasy. Gmina oferuje turystom całoroczny aktywny wypoczynek.

W zimie prym wiedzie narciarstwo (kolej linowa, wyciągi), a latem turystyka piesza i rowerowa. Do największych atrakcji należy zwłaszcza wyprawa na szczyt Babiej Góry, z możliwością przejścia do sąsiedniej Słowacji. Organizowanych jest tu wiele rajdów oraz imprez i zawodów rowerowych. Gmina jest również mocna swoim dziedzictwem kulturowym. Na gości czekają: rozbudowana baza noclegowa i karczmy regionalne z miejscowymi specjałami.

Kultura, folklor

W połowie XIX w., w literaturze krajoznawczej, pojawiają się opisy wyodrębniające góralskie grupy etnograficzne, wśród nich Górali Babiogórskich, których główną siedzibą były i są do dzisiaj wsie położone w dolinie Skawicy. Tradycyjna kultura Babiogórców od początku XX w. ulegała mocnym wpływom i presjom cywilizacyjnym. Doprowadziło to m.in. do tego, że autentyczny strój góralski wyszedł z użycia już na początku XX w. Został on odtworzony w latach 60. ubiegłego wieku. Współcześnie największe zasługi dla kultywowania dziedzictwa Górali Babiogórskich mają działające w gminie zespoły regionalne: „Babiogórcy”, „Juzyna” i „Zbójnik” oraz KGW „Zawojanki”. Promują to dziedzictwo i jednocześnie gminę organizowane tu duże imprezy plenerowe, z których najbardziej znane są: „Babiogórska Jesień” i „Dni Zawoi”. Miejscowe centrum kultury organizuje też m.in. „Babiogórskie Posiady – Powiatowy Konkurs Gawędziarzy, Śpiewaków i Instrumentalistów Ludowych”. Warto dodać, że w siedzibie BgPN urządzona została ekspozycja etnograficzna poświęcona dziedzictwu kulturowemu Babiogórców. W Zawoi i Skawicy działają też orkiestry dęte.

Zabytki

Kościół pw. św. Klemensa w Zawoi

Kościół postawiony został w 1888 roku z fundacji arcyksięcia Albrechta Habsburga, na miejscu starszej świątyni stojącej tu od połowy XVIII w. Kościół, który jest jednym z większych kościołów drewnianych południowej Polski, to trójnawowa budowla ba-

Skansen w Zawoi
na Markowych Rówienkach (JK)

Kolej linowa
„Mosorny Groń” (JK)

zylikowa z płytkim transeptem, trójbocznie zamkniętym prezbiterium i czterokondygnacyjną wieżą konstrukcji słupowej. Świątynię pokrywa w większości dwuspadowy dach kalenicowy. Wyposażenie wnętrza jest jednolite stylowo, barokowe i późnobarokowe, w przeważającej części z XVIII w.

Skansen w Zawoi na Markowych Rówienkach

W skład skansenu wchodzi: trzy budynki mieszkalne, kuźnia, kapliczka i wolnostojąca piwnica ze spichlerzem ponad nią. Pierwsza ze skansenowych chałup, Franciszka Kudzi, pochodząca z przełomu XIX/XX w., pozostała na miejscu swojego pierwotnego postawienia. Druga chałupa, Stefana Gancarczyka, zbudowana w 1906 roku, przeniesiona została z najbliższego sąsiedztwa. Trzecia, najstarsza, Franciszka Stopiaka, wybudowana w latach 1802–1815, trafiła tu z innej części Zawoi i jest najcenniejszym obiektem skansenu. Pozostawiono ją w pierwotnym kształcie *kurloka* (tak nazywano chałupę z kurnym piecem). W chałupie Kudzi przygotowano ekspozycję poświęconą historii turystyki górskiej, głównie dziejom przewodnictwa górskiego w polskiej części Karpat.

Kaplica Zbójnicka w Zawoi Policznem

Kaplica pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela wzniesiona została, jak się przypuszcza, pod koniec XVIII wieku. Jest budowlą murowaną z kamienia łamanego. O niepowtarzalnym uroku kaplicy stanowi głównie nakrywający ją gontowy dach, w dolnej części czterospadowy przechodzący w cebulastą kopułę, którą wieńczy latarnia zakończona baniastym hełmem. Zgodnie z miejscową tradycją przyjmuje się, że jej fundatorami byli zbójnicy.

Inne

Do innych ciekawych zabytkowych obiektów zaliczyć można m.in.: zespół wolnostojących piwniczek i drewnianą dzwoniczkę w Zawoi Czatoży, drewniane wille z okresu międzywojennego i budynek „Dworca Babiogórskiego” z początku XX w.

Ciekawostki

Józef Baczyński, jeden z najbardziej znanych beskidzkich harnasi, pochodził ze Skawicy.

W roku 1733 stanął na czele działającego tu już wcześniej zbójckiego towarzystwa, w skład którego wchodził, mieszkający również w tej miejscowości, Kowalczyk i czterej bracia Giertugowie oraz Bączek z Makowa. Kompania Baczyńskiego działała w różnych składach osobowych na obszarze od Inwałdu przez Wadowice, Dobczyce po Stary Sącz. W niedługim czasie dokonała wielu zuchwałych napadów. Ofiarami zbójcekich wyczynów byli wędrowni kupcy, właściciele ziemscy, karczmarze, ale też bogaci chłopi, a nawet księża. Głośno było o ich najścicach: na Łętownię i złupieniu tam dworu Lisickich, plebanii i mieszkania organisty, o napadzie na dwór Skalskich w Śleszowicach oraz dwór Witkowskich w Jaszczurowej. Harnaś Baczyński, zwany też Skawickim, pojmany został jesienią 1735 roku w Dobrej koło Limanowej i niedługo potem stracony w Krakowie.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Gmina Zawoja jest pokryta gęstą siecią znakowanych szlaków turystycznych. Do najważniejszych z nich zaliczyć można:

- szlak czerwony – Główny Szlak Beskidzki, na tym odcinku prowadzi z Przełęczy Jałowickiej, przez Markowe Szczawiny, Babią Górę (Diabłak, 1725 m n.p.m.), Sokolicę (1367 m n.p.m.) na przełęcz Krowiarki (Lipnicką),
- szlak żółty – Perć Akademików, prowadzi od Markowych Szczawin na Babią Górę (1725 m n.p.m.),
- szlak zielony: z Zawoi Centrum przez Halę Krupową (schronisko PTTK 1152 m n.p.m.) do Sidziny,
- szlak czerwony: z Zawoi Centrum przez Zawoję Przysłop do dworca PKP w Sucheju B.

Inne

Szlak Papieski – prowadzi ze Skawicy przez Policę (1369 m n.p.m.) na przełęcz Krowiarki (Lipnicką), wyznaczony został w 1999 r. dla upamiętnienia ostatniej wędrowki górskiej Ks. Kard. Karola Wojtyły przed Jego wyborem na papieża.

Babiogórski Szlak Pasterski – pokazujący relikty babiogórskiego pasterstwa, które wywarło decydujący wpływ na osadnictwo i rozwój gospodarki w tej części Karpat. Wędrując szlakiem można m.in. trafić do współczesnej bacówki na Hali Barankowej. Szlak prowadzi z Zawoi Składki przez hale: Barankową, Kamińskiego, Mędrąlową, Czarnego do Zawoi Czatoży.

Wiele możliwości interesujących wycieczek pieszych dają **ścieżki edukacyjne BgPN** (opis na s. 86-87). Ścieżka dydaktyczna została oznakowana również w Zawoi Przysłop (SP nr 4).

Z przełęczy Krowiarki przez Zawoję Centrum do Zawoi Przysłop przebiega odcinek międzynarodowego **rowerowego Szlaku Bursztynowego** Budapeszt – Kraków, a na terenie samej gminy jest wytyczonych kilka lokalnych tras rowerowych.

W Zawoi znajdują się dwa przystanki na **Szlaku Architektury Drewnianej** (kościół, skansen).

Przez Zawoję prowadzi **Transbeskidzki Szlak Konny** i **Babiogórski Szlak Konny**.

Zimą na chętnych czekają m.in. trasy wędrowek na raketach śnieżnych w okolicach Hali Krupowej i Markowych Szczawin, a na terenie Babiogórskiego Parku Narodowego trzy szlaki do uprawiania narciarstwa skitowego.

Gmina ma bardzo rozbudowaną bazę noclegową i oferuje ok. 2500 miejsc. Są tu hotele, domy wczasowe, pensjonaty, gospodarstwa agroturystyczne, kwatery prywatne, a także górskie schronisko PTTK na Markowych Szczawinach, Szkolne Schronisko Młodzieżowe, schronisko na Opacznem oraz pole biwakowo-namiotowe.

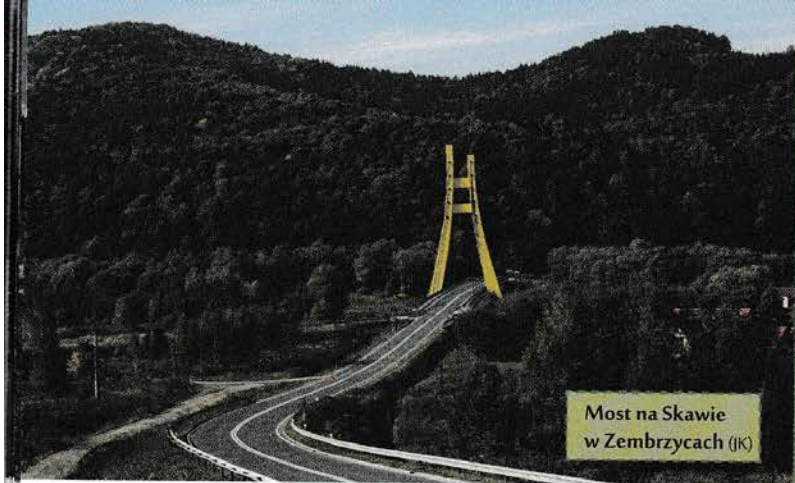
W Zawoi znajdują się też m.in.: kolej linowa „Mosorny Groń”, wyciągi narciarskie Czatoża, lodowisko, hala widowiskowo-sportowa, kompleks sportowy „Orlik”, szkółki narciarskie, wypożyczalnia sprzętu, Ośrodek Jazdy Konnej „Dyzma”.

W najbliższej okolicy

- Stryżawa – Beskidzkie Centrum Zabawki Drewnianej (ok. 10 km)
- Lachowice – drewniany kościół z XVIII w. (ok. 16 km)
- Zubrzyca Górna – Muzeum – Orawski Park Etnograficzny (ok. 18 km)
- Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 40 km)

Urząd Gminy Zawoja

tel. 33 8775015
sekretariat@zawoja.ug.pl
www.zawoja.pl

Gmina ZEMBRZYCE

Położenie

Gmina Zembrzyce leży na pograniczu Beskidu Małego i Makowskiego, w dolinie rzeki Skawy i jej dopływów, potoków: Paleczka (prawostronny) i Tarnawka (lewostronny). Najbardziej na zachód wysunięta część gminy opiera się o zbocza Leskowca (922 m n.p.m.), a wschodnia o zbocza Chełmu (603 m n.p.m.). Od południa góruje nad Zembrzycami Mioduszyna (632 m n.p.m.). Część terenu gminy została zajęta na potrzeby powstającego zbiornika wodnego z zapórą w Świnnej Porębie.

Gmina obejmuje obszar o powierzchni 3920 ha, który zamieszkuje ok. 5.600 osób. W skład gminy wchodzi 5 miejscowości: Marcówka, Śleszowice, Tarnawa Dolna, Tarnawa Górna i Zembrzyce. Graniczy ona: od wschodu z gminą Budzów, od południa z gminami Maków Podhalański i Sucha Beskidzka, od zachodu z gminą Stryszawa (powiat suski), od północy z gminami Mucharz i Stryszów (powiat wadowicki). Przez gminę prowadzi droga krajowa 28 i linia kolejowa Kraków – Zakopane, z przystankiem w Zembrzycach.

Na terenie gminy znajdują się 3 parafie rzymskokatolickie: Parafia pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Śleszowicach, Parafia pw. św. Jana Kantego w Tarnawie Dolnej i Parafia pw. św. Jana Chrzciciela w Zembrzycach.

Historia

Pierwsi osadnicy pojawili się w tych okolicach już w czasach prehistorycznych. W Zembrzycach, na lewym brzegu Skawy, istnieje grodzisko, w którym odnaleziono fragmenty ceramiki, charakterystyczne dla kultury łużyckiej z tzw. okresu halsztackiego (ok. 700–400 r. p.n.e.). Współczesna historia osadnicza tych ziem zaczyna się z początkiem XIV w. Zembrzyce, będące jedną z najstarszych miejscowości w dolinie Skawy, istniały już w 1333 r. Śleszowice powstały przed 1376 r., a ich ówczesnym właścicielem był Jan Szaszko. Następnie powstały: Marcówka, wzmiankowana w 1493 r. wśród posiadło-

ści Słupskich i Tarnawa (obecnie Tarnawa Dolna), należąca do Przyppkowskich (1. poł. XVI w.). Najpóźniej, bo w XVII w. założona została Tarnawa Górna, która wchodziła w skład tzw. „państwa suskiego”. Niemal cały obszar obecnej gminy wchodził początkowo w skład księstwa oświęcimskiego, a następnie zatorskiego, które w 1564 r. zostały ostatecznie inkorporowane do Rzeczypospolitej i do 1772 r. pozostawały w granicach województwa krakowskiego. Po I rozbiórce Polski ziemie te znalazły się w obrębie Cesarstwa Austriackiego i do zakończenia I wojny światowej należały do Królestwa Galicji i Lodomerii. W okresie II Rzeczypospolitej obszar obecnej gminy Zembrzyce wchodził w skład powiatu wadowickiego w województwie krakowskim. Podczas II wojny światowej Zembrzyce i Marcówka znalazły się w granicach Generalnego Gubernatorstwa, natomiast Tarnawa Dolna, Tarnawa Górna i Śleszowice zostały włączone do Rzeszy Niemieckiej. Te ostatnie trzy miejscowości należały wówczas do gminy Mucharz. Po 1945 r. obszar obecnej gminy Zembrzyce ponownie znalazł się w województwie krakowskim (obecnie małopolskim).

Walory

Położenie w malowniczej dolinie Skawy, walory krajobrazowe i przyrodnicze – zachodnią część gminy obejmują granice, utworzonego w roku 1998, Parku Krajobrazowego Beskidu Małego i jego otuliny – są mocnymi atutami Zembrzyc. Wypoczynek nad rzeką, piesze wędrówki po okolicznych pasmach górskich, rowerowe eskapady, to dzisiaj podstawowe propozycje dla przyjeżdżających tu turystów. Oferta ta w nieodległej przyszłości zostanie wzbogacona o całą gamę nowych możliwości. Jest to związane z powstającym jeziorem zaporowym na Skawie. Część nowo utworzonego zbiornika wodnego znajdzie się w granicach gminy. Goście i turyści mogą już dzisiaj, tylko tutaj, kosztować lokalne specjały kulinarne i próbować niezwykłego smaku gęsi po zembrzycku oraz znanych w całej okolicy ogórków kiszonych i bugli.

Kultura, folklor

Miejscowości wchodzące w skład gminy uznawane są przez większość etnografów za tzw. wioski kliszczackie. Kulturowanie tradycji muzycznych, obrzędów i zwyczajów tej grupy górali polskich możliwe jest dzięki działalności takich zespołów jak: Kapela Tadzka Wojtanka (Kapela Braci Wojtanków), zespół śpiewaczy „Mioduszyna” oraz Kół Gospodyń Wiejskich z: Zembrzyc, Tarnawy Dolnej, Tarnawy Górnej i Marcówki. W tej ostatniej miejscowości powstało ostatnio „Koło Gaździn” współpracujące z Bractwem Zbójników spod Babiej Góry, mającym w tej miejscowości swoją siedzibę i czynnie włączającym się w organizację wydarzeń kulturalnych w całej okolicy. W gminie działają również: orkiestra dęta „Rytm” w Zembrzycach, orkiestra dęta Stowarzyszenia Muzycznego Śleszowice oraz zespoły wokalne-muzyczne. Największą imprezą odbywającą się tutaj cyklicznie są „Dni Gminy Zembrzyce”. Nowe, ciekawe inicjatywy to „Święto Kubajki” i „Romanica”.

Zabytki

Kościół w Tarnawie Dolnej

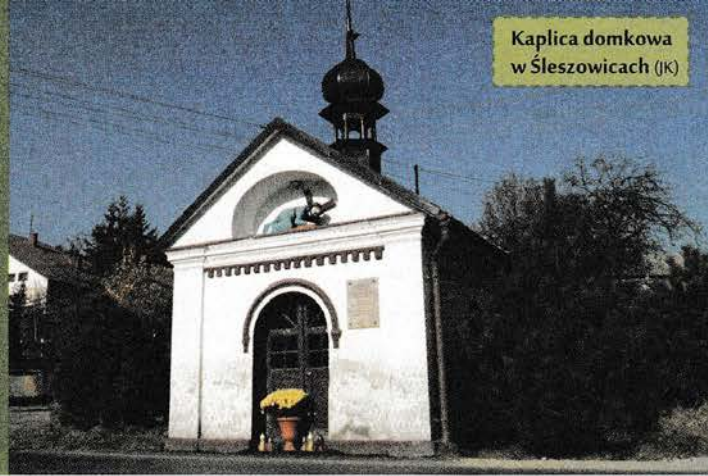
Kościół parafialny pw. św. Jana Kantego został wzniesiony w latach 1872–1882 z fundacji właściciela wsi – Władysława Branickiego i konsekrowany w 1880 r. przez biskupa Albina Dunajewskiego. Poprzedni, drewniany kościółek, ufundowany przez Jana Wielopolskiego i zbudowany w latach 1840–1843 stał w innym miejscu. Obecna neoromańska świątynia, na przestrzeni lat wielokrotnie remontowana, m.in. po zniszczeniach w czasie II wojny światowej, jest budowlą murowaną, z frontową wieżą nakrytą cebulastym hełmem. We wnętrzu kościoła zwraca uwagę łaskami słynący obraz Matki Bożej Przemiany i Uzdrawienia oraz barokowe ołtarze boczne.

Kościół w Zembrzycach

Parafia w Zembrzycach została wydzielona z parafii mucharskiej i erygowana w 1533 r.

Dwór w Zembrzycach (JK)

Kaplica domkowa w Śleszowicach (JK)

Wtedy też miała miejsce konsekracja pierwszego kościoła drewnianego, postawionego tu dwa lata wcześniej. Służył on wiernym przez wiele stuleci, aż do 1910 r. Nowa świątynia została wzniesiona w latach 1911–13, zaprojektował ją znany krakowski architekt Franciszek Mączyński. Kościół pw. św. Jana Chrzciciela jest budowlą ceglana z dwuspadowym dachem i masywną wieżą zwieńczoną baniastym hełmem. W wyposażeniu wnętrza zachowały się cztery wczesnobarokowe ołtarze z pocz. XVIII w., przeniesione z dawnego kościoła zembrzyckiego, a w przedsionku – krzyż z 1. poł. XVI w. oraz obraz Matki Bożej Miłosiernej, malowany na desce. Centralne miejsce w ołtarzu głównym zajmuje łaskami słynący wizerunek Madonny z Dzieciątkiem, zwany Matką Boską Zembrzycką, który szczególnie kultem cieszył się w XVII i na początku XVIII wieku.

Dwór w Zembrzycach

Dwór w Zembrzycach reprezentuje typ klasycystycznych dworców polskich z XIX wieku. Jest to budowla szerokofrontowa, wzniesiona na planie prostokąta, murowana, tynkowana, przykryta czterospadowym dachem z facjatą na piętrze i czterokolumnowym portykiem. Dwór wzniesiony został w latach 1807–1810 przez ówczesnego właściciela wsi Stanisława Leliwę – Ostrzeszowicza. Jeszcze sto lat temu funkcjonował cały kompleks dworski, w skład którego wchodziły: oficyny, budynki gospodarcze, park, ogród i staw rybny. Na początku tego wieku dwór nie był użytkowany. W latach 2006–2011 przeprowadzone zostały przez Caritas Archidiecezji Krakowskiej, który pozyskał niszczący obiekt, gruntowne prace remontowe. Obecnie mają tu swoją siedzibę Warsztaty Terapii Zajęciowej.

Inne

Na terenie gminy zachowało się kilka ciekawych obiektów **małej architektury sakralnej**. Są to m.in. znajdujące się w Śleszowicach: kaplica domkowa wybudowana w 1749 r. i pochodząca z tego samego roku kapliczka Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Na Przełęczu Śleszowickiej stoją: murowana kaplica (1847 r.), ze znajdującym się wewnątrz cennym posągami Matki Bożej Bolesnej z około 1470 r. i kapliczka słupowa z Chrystusem Frasobliwym (1778 r.). Na osobną uwagę zasługuje stojąca w centrum Zembrzyc kapliczka z figurą Pana Jezusa, postawiona na postumen-

cie, na którym stała wcześniej inna figura. Na postumencie tym, którego powstanie szacowane jest na początek XIII w., wykute są podobizny św. Cyryla i św. Metodego.

Ciekawostki

Zembrzyce były do niedawna jednym z większych ośrodków garbarskich w Polsce. Historia tego rzemiosła liczy tu kilkadziesiąt lat, a według tradycji biegłość w jego uprawianiu miejscowi zawdzięczali osadzonemu niegdyś w tych okolicach jeńcom tatarskim. Garbarstwo to jedno z najstarszych rzemiosł, opiera się na wyprawianiu surowych skór oraz nadawaniu im walorów użytkowych umożliwiających dalsze wykorzystanie. Sam proces wyprawiania był wieloetapowy i zależał od gatunku skóry i jej końcowego przeznaczenia. Skóry pozbawiano włosów i utrzymywano różnej grubości skóry licowe. Najstarszą formą dalszej obróbki było natłuszczenie i skręcanie, a następnie *pałkowanie* skóry drewnianym młotkiem. Z bydłych skór licowych szewcy wyrabiali buty, kaletnicy – torebki i paski, a rymarze – rzemienie, siodła i uprząże.

Szlaki, trasy, ścieżki i infrastruktura turystyczna

Przez teren gminy prowadzą **cztery znakowane piesze szlaki turystyczne**:

- szlak czerwony – (Mały Szlak Beskidzki) z Bielska Białej na Luboń Wielki (1022 m n.p.m.), odcinek tego szlaku prowadzi z Leskowca (922 m n.p.m.) i Gronia Jana Pawła II (890 m n.p.m.) przez Gołuszkową Górę (715 m n.p.m.) do Zembrzyc i dalej przez Starowidz (534 m n.p.m.) i Chełm (603 m n.p.m.) do Palczy,
- szlak niebieski – z Tarnawy Górnej na Groń Jana Pawła II (890 m n.p.m.),
- szlak niebieski – z Suchej Beskidzkiej przez osiedle Garce, południową granicą Zembrzyc na Mioduszynę (632 m n.p.m.) i dalej do Makowa Podhalańskiego,
- szlak czarny – z centrum Śleszowic do przełęczu nad Tarnawą Górną.

Inne

Z Zembrzyc, przez Marcówkę i Stryszów do Lanckorony, na północ, i przez Suchą Beskidzką, Stryszawę do Zawoi, na południe, prowadzi jeden z odcinków trasy **rowero-**

wego Szlaku Bursztynowego Budapeszt – Kraków. Znajduje się tu też 8 przystanków na „Szlaku atrakcji i produktów lokalnych Podbabiogórze” nazwanym „**Podbabiogórskim Ekomuzeum**”. Przez gminę przebiega ponadto **Babiogórski Szlak Konny**, z bazą w stadninie w Tarnawie Dolnej.

Przez poszczególne miejscowości prowadzą tradycyjne trasy pielgrzymkowe do Kalwarii, ożywające zwłaszcza w dniach obchodów Odpustu Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, które rozpoczyna święto Matki Bożej Kalwaryjskiej (13 sierpnia).

W gminie można obecnie skorzystać z oferty wypoczynkowej i noclegowej w kilku gospodarstwach agroturystycznych oraz w Ośrodku Edukacyjno-Rekolekcyjnym im. ks. kard. Karola Wojtyły w Zembrzycach (250 miejsc noclegowych).

W najbliższej okolicy

- Sucha Beskidzka – zespół zamkowo-parkowy z XVI w. („Mały Wawel”), karczma „Rzym” (ok. 5 km)
- Stryszów – dwór z XVI w., Muzeum – Oddział Zamku Królewskiego na Wawelu (ok. 11 km)
- Stryszawa – Beskidzkie Centrum Zabawki Drewniane (ok. 13 km)
- Lachowice – drewniany kościół z XVIII w. (ok. 15 km)
- Gorzeń Górny – klasycystyczny dworek, muzeum literackie Emila Zegadłowicza (ok. 15 km)
- Lanckorona – drewniana zabudowa, ruiny zamku na Górze Lanckorońskiej (ok. 16 km)
- Wadowice – Muzeum Dom Rodzinny Jana Pawła II (ok. 17 km)
- Kalwaria Zebrzydowska – Sanktuarium Pasyjno-Maryjne, Klasztor oo. Bernardynów - Światowe Dziedzictwo Kultury UNESCO (ok. 20 km)
- Zawoja – Babia Góra, Babiogórski Park Narodowy (ok. 28 km)

Urząd Gminy Zembrzyce

tel. 33 8746002
gmina@zembrzyce.pl
www.zembrzyce.pl

